

T.C.
NIĞDE ÖMER HALİSDEMİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

KEMAL BİLBAŞAR'IN ROMANLARINDA HALK BİLİMİ UNSURLARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Mustafa KOCATÜRK

Niğde
Ağustos, 2019

T.C.
NİĞDE ÖMER HALİDEMİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

KEMAL BİLBAŞAR'IN ROMANLARINDA HALK BİLİMİ UNSURLARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Mustafa KOCATÜRK

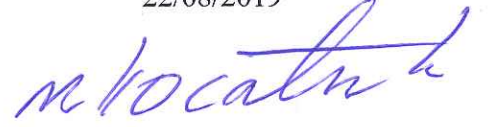
Danışman: Prof. Dr. Hatice İÇEL
Üye: Doç. Dr. Ramis KARABULUT
Üye: Dr. Öğr. Üyesi Atiye NAZLI

Niğde
Ağustos, 2019

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum "KEMAL BİLBAŞAR'IN ROMANLARINDA HALK BİLİMİ UNSURLARI" başlıklı bu çalışmamın, bilimsel ve akademik kurallar çerçevesinde tez yazım kılavuzuna uygun olarak tarafımdan yazıldığını, yararlandığım eserlerin tamamının kaynaklarda gösterildiğini ve çalışmamın içinde kullanıldıkları her yerde bunlara atıf yapıldığını belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

22/08/2019

Mustafa KOCATÜRK

ONAY SAYFASI

Prof. Dr. Hatice İÇEL danışmanlığında **Mustafa KOCATÜRK** tarafından hazırlanan "**Kemal Bilbaşar'ın Romanlarında Halk Bilimi Unsurları**" adlı bu çalışma jürimiz tarafından Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Tarih: 22/08/2019

JÜRİ :

Danışman : Prof. Dr. Hatice İÇEL

Üye : Doç. Dr. Ramis KARABULUT

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Atiye NAZLI

ONAY :

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulu'nun Tarih ve sayılı kararı ile onaylanmıştır.

Doç. Dr. Emin Hüseyin ÇETENAK
Enstitü Müdürü

ÖN SÖZ

Cumhuriyet devri Türk edebiyatının önde gelen simalarından olan Kemal Bilbaşar, toplumcu gerçekçi akımın temsilcilerindendir. Hikâye, roman, araştırma ve ders kitabı kategorisinde eserler vermiştir. Özellikle hikâye ve roman tarzında kaleme alınmış olan eserlerinde toplumcu gerçekçi yönünün ağır bastığı görülmektedir.

Kemal Bilbaşar bu tür eserlerinde mensup olduğu akımın bir gereği olarak halk bilimi ürünlerini sıklıkla kullanmış ve eserlerini âdeta bu unsurlarla yoğurmuştur. Öyle ki bu ürünler onun üslubunun vazgeçilmez bir parçası ve özelliği olmuştur. Bu durum yazarın bir üyesi olduğu halkın kültürel unsurlarını çok iyi bildiğini ve özümsemiş olduğunu göstermektedir.

Kemal Bilbaşar'ın eserlerinin bu özelliği bizi romanlarında yer alan halk bilimi unsurlarını tespit etmeye ve incelemeye teşvik etti. Bu bağlamda yazarın kitap hâlinde yayımlanan romanlarını inceleyerek bunlarda yer alan halk bilimi malzemesini tespit ettik. Elde edilen malzemenin sınıflandırılmasında ise Özkul Çobanoğlu'nun *Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş* ve Erman Artun'un *Türk Halkbilimi* adlı kitaplarından yararlandık. Çalışmalarımız sonucunda ortaya çıkan tez; Giriş, Beş Bölüm, Sonuç ve Kaynakça'dan oluşmaktadır.

Giriş bölümünde Kemal Bilbaşar'ın hayatı, edebî kişiliği ve eserleri üzerinde kısaca durulduktan sonra romanları hakkında genel bir bilgi verilmiştir.

Çalışmanın I. Bölüm'ü "Anonim Ürünler" başlığını taşımaktadır. Bu bölümde Kemal Bilbaşar'ın romanlarında yer alan kalıplaşmış sözler, üslup özellikleri, manzum, mensur ve manzum-mensur karışık türler tespit edilerek bunların romanlardaki işlevi incelenmiştir.

"Ferdî Ürünler" adını taşıyan II. Bölüm'de yazarın romanlarında yer alan dinî-tasavvufî Türk edebiyatı ve âşık edebiyatı ürünleri tespit edilmiş ve bunlarla ilgili örnekler verilmiştir.

Tezin III. Bölüm'ü "Geçiş Dönemleri, Bayramlar ve Eğlenceler"e ayrılmıştır. Bu bağlamda "Geçiş Dönemleri" başlığı altında Kemal Bilbaşar'ın romanlarında işlenen doğum, evlenme ve ölüm gibi geçiş dönemlerinde uyulan âdetler tespit edilmiştir. Bölümde bayramlar üzerinde durulduktan sonra çocuklara ve yetişkinlere yönelik olan oyun ve eğlencelerin yanı sıra seyirlik oyunlardan Karagöz'e değinilmiş ve bunlarla ilgili örneklere yer verilmiştir.

“Halk Bilgisi Örnekleri” adını taşıyan IV. Bölüm’de Kemal Bilbaşar’ın romanlarında oldukça zengin bir malzeme teşkil eden halk matemetiği, halk takvimi, halk botaniği, halk hekimliği, halk mutfağı vb. gibi hususlar üzerinde durulmuş ve tespit edilen örnekler verilmiştir.

Tezin V. Bölüm’ü “Halk İnançları” başlığını taşımaktadır. Bu bölümde yazarın romanlarında yer alan çeşitli inanç unsurları (tabiat olayları ve cansız varlıklarla ilgili inançlar, uğur, bereket, nazar, büyü vb.) tespit edilmiş ve bunlarla ilgili kullanımlara yer verilmiştir.

Çalışmamızın Sonuç bölümünde romanların incelenmesi kapsamında elde edilen veriler ayrıntılı bir şekilde sunulmuştur. Tezimizin hazırlanması sırasında yararlanılan eserler ise Kaynakça kısmında yazarların soyadına göre alfabetik olarak sıralanmıştır.

Tez çalışmam boyunca değerli fikirleriyle beni yönlendiren, şahsî kütüphanesini açmak da dâhil olmak üzere bana her türlü desteği sağlayan ve karşılaştığım sorunları aşmamda yardımcı olan danışman hocam Prof. Dr. Hatice İÇEL'e teşekkürlerimi sunarım.

Ayrıca çalışmam sırasında büyük bir özveri göstererek bana daima destek olan kıymetli eşim Serap KOCATÜRK'e ve ailemize katılarak bana pozitif enerji veren oğlum Alper Yekta'ya da teşekkür ederim.

Mustafa KOCATÜRK

Niğde 2019

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

KEMAL BİLBAŞAR'IN ROMANLARINDA HALK BİLİMİ UNSURLARI

KOCATÜRK, Mustafa
Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı
Tez Danışmanı: Prof. Dr. Hatice İÇEL
Ağustos 2019, IX+179sayfa

Toplumcu gerçekçi akımın temsilcilerinden olan Kemal Bilbaşar, Türk edebiyatının usta yazarlarından birisidir. Eserlerinde genellikle Anadolu halkının yaşantısını ve sorunlarını işleyen yazar, sade, açık ve anlaşılır bir dil kullanmıştır. Bu üslupla yazdığı eserleriyle toplumun hemen hemen her kesimine hitap etmiş ve böylece okuyucuyu bilinçlendirmeyi amaç edinmiştir.

Hayatını Anadolu'nun farklı şehir ve yörelerinde geçiren Kemal Bilbaşar halkı ve halk kültürünü gözleme ve özümseme fırsatını bulmuştur. Eserlerinde halk yaşantısının bir parçası olarak halk bilimi unsurlarını ustalıkla kullanmış ve bu unsurlarla mensubu olduğu akımın gereklerini yerine getirmenin yanı sıra üslubunu zenginleştirmiştir. Kemal Bilbaşar'ın eserlerinde anonim halk nazmı ürünlerinden halk inançlarına uzanan yelpazede oldukça zengin bir halk bilimi malzemesi yer almaktadır. Yazarın bu malzemeleri eserlerinde ustalıkla kullanması onun halk bilimi alanındaki yetkinliğini ve bilgi birikimini göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Kemal Bilbaşar, toplumcu gerçekçilik, roman, halk, halk bilimi.

ABSTRACT

MASTER THESIS

FOLKLORE ELEMENTS IN THE NOVEL'S OF KEMAL BİLBAŞAR

KOCATÜRK, Mustafa

Department of Turkish Language and Literature

Supervisor: Professor Dr. Hatice İÇEL

August 2019, IX+179 pages.

Kemal Bilbaşar, who is one of the representatives of the socialist realist movement, is one of the master writers of Turkish literature. The author, who generally dealt with the life and problems of the Anatolian people in his works, used a simple, clear, and understandable language. With his works written in this style, he addressed almost all segments of society; thus, he aimed to raise the awareness of the reader.

Kemal Bilbaşar, who spent his life in different cities and regions of Anatolia, had the opportunity to observe and internalize the people and folk culture. He has skillfully used folklore elements as a part of folklife in his works; in addition to fulfilling the requirements of the current movement with these elements, he has enriched his style. Kemal Bilbaşar's works contain a very rich folklore material ranging from anonymous folk verse products to folk beliefs. The author's skillful use of these materials in his works demonstrates his competence and knowledge in the field of folk culture and science.

Keywords: Kemal Bilbaşar, social realism, novel, the people, folklore.

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	I
ÖZET	III
ABSTRACT.....	IV
İÇİNDEKİLER.....	V
KISALTMALAR.....	IX
0. GİRİŞ.....	1
0.1. Kemal Bilbaşar'ın Hayatı, Edebî Kişiliği ve Eserleri.....	1
0.2. Kemal Bilbaşar'ın Romanları.....	3
I. BÖLÜM.....	8
I. ANONİM ÜRÜNLER.....	9
I.1. Kalıplaşmış Sözler.....	9
I.1.1. Atasözleri.....	9
I.1.2. Deyimler	15
I.1.3. Dualar ve Beddualar	30
I.1.4. Yeminler	35
I.1.5. Selamlaşma ve Vedalaşma İfadeleri.....	36
I.1.6. Küfürler ve Argo Sözler	38
I.1.7. Lakaplar	41
I.2. Üslûp Özellikleri.....	44
I.2.1. Ağızlar	44
I.2.2. Değişik Konuşmalar, Çağrılmalar	47
I.3. Manzum Türler.....	48
I.3.1. Mânî.....	48
I.3.2. Ninni	50
I.3.3. Ağıt	51
I.3.4. Türkü	53
I.3.5. Tekerleme	63
I.4. Mensur Türler	65
I.4.1. Masal	65
I.4.2. Efsane	68
I.4.3. Fıkra.....	68

I.5. Manzum-Mensur Karışık Türler.....	69
I.5.1. Halk Hikâyeleri.....	69
II. BÖLÜM	71
II. FERDÎ ÜRÜNLER	72
II.1. Dinî-Tasavvufî Türk Edebiyatı Ürünleri.....	72
II.2. Âşık Edebiyatı Ürünleri	75
III. BÖLÜM.....	77
III. GEÇİŞ DÖNEMLERİ, BAYRAMLAR VE EĞLENCELER.....	78
III.1. Geçiş Dönemleri	78
III.1.1. Doğum.....	78
III.1.1.1. Doğum Öncesi	78
III.1.1.1.1. Kısırlığın Tedavisi ve Hamilelik.....	79
III.1.1.1.2. Aşerme	81
III.1.1.1.3. Çocuğun Cinsiyeti.....	81
III.1.1.2. Doğum Sırası	83
III.1.1.3. Doğum Sonrası.....	83
III.1.1.3.1. Lohusalık.....	84
III.1.1.3.2. Ad Koyma.....	84
III.1.1.3.3. Kırk Çıkarma	86
III.1.2. Evlenme	86
III.1.2.1. Evlilik Şekilleri.....	86
III.1.2.2. Evlenme Öncesi	88
III.1.2.2.1. Kısmet Açma	88
III.1.2.2.2. Görücülük ve Kız İsteme	89
III.1.2.2.3. Nişan	91
III.1.2.2.4. Başlık Parası ve Çeyiz.....	92
III.1.2.2.5. Okuntu (Davetiye).....	94
III.1.2.3. Evlenme Sırası	95
III.1.2.3.1. Kına Gecesi.....	95
III.1.2.3.2. Gelin Alma ve Karşılama.....	97
III.1.2.3.3. Gerdek.....	98
III.1.2.3.4. Hediyelerle İlgili Âdetler	101

III.1.3.Ölüm	103
III.1.3.1. Ölüm Olayının Duyurulması.....	103
III.1.3.2. Belirli Günler	104
III.2. Bayramlar.....	104
III.3.Eğlenceler	105
III.3.1. Çocuk Oyunları ve Eğlenceleri	105
III.3.2.Yetişkinlere Özgü Oyun ve Eğlenceler.....	108
III.3.3. Seyirlik Oyunlar	109
III.3.3.1. Karagöz.....	109
IV. BÖLÜM.....	110
IV. HALK BİLGİSİ ÖRNEKLERİ	111
IV.1.Halk Matematiği	111
IV.2. Halk Takvimi	113
IV.3. Halk Botaniği.....	114
IV.4. Halk Zoolojisi	117
IV.5. Halk Meteorolojisi	121
IV.6. Halk Taşıtları	122
IV.7. Halk Ekonomisi	124
IV.8. Halk Hekimliği	125
IV.9. Halk Oyunları	129
IV.10. Halk Müziği.....	130
IV.10. 1. Müzik Aletleri.....	130
IV.11. ElSanatları, Zanaatlar ve Meslekler.....	133
IV.12. Halk Mimarisi	135
IV.12.1. Konut Çeşitleri.....	136
IV.12.2. Konut Bölümleri	137
IV.12.3. Konutlarda Aydınlatma ve Isınma	139
IV.12.4. Konutların Döşenmesi ve Ev Eşyaları	140
IV.13. Giyim, Kuşam ve Süslenme	143
IV.13.1. Erkek Giyimleri	143
IV.13.2. Kadın Giyimleri	146
IV.13.3. Özel Günlerde Giyim Kuşam	148

IV.13.4. Süslenme.....	149
IV.14. Halk Mutfağı.....	150
IV.14.1. Yiyecek Türleri.....	150
IV.14.2. İçecek Türleri.....	153
3.14.3. Keyif Verici Maddeler	155
IV.14.3.Mutfak Araç ve Gereçleri	155
IV.15. İmece	156
V. BÖLÜM	158
V. HALK İNANÇLARI.....	159
V.1. Tabiat Olaylarıyla İlgili İnanışlar.....	159
V.2. Cansız Varlıklarla İlgili İnanışlar.....	160
V.3. İnanç Merkezleriyle (Yatırlar-Ziyaret Yerleri) İlgili İnanışlar	160
V.4. Uğur ve Bereket	161
V.5. Nazar, Nazarlık	163
V.6. Kurban.....	164
V.7. Büyü.....	165
V.8. Fal	166
V.9. Adak.....	167
V.10. Formülistik Sayılar.....	169
SONUÇ.....	172
KAYNAKÇA.....	177
ÖZGEÇMİŞ	179

KISALTMALAR

ATG : Ay Tutulduğu Gece

B : Bedoş

bk. : Bakınız

BOAD: Başka Olur Ağaların Dügünü

C : Cemo

C. : Cilt

DÇ : Denizin Çağırışı

KD : Kölelik Dönemeci

M : Memo

s. : Sayfa

S. : Sayı

TDK : Türk Dil Kurumu

T.S. : Türkçe Sözlük

vb. : ve benzeri

YG : Yeşil Gölge

YK : Yonca Kız

ZN : Zühre Ninem

0. GİRİŞ

0.1. Kemal Bilbaşar'ın Hayatı, Edebî Kişiliği ve Eserleri

Kemal Bilbaşar, 01.02.1910 tarihinde Çanakkale'de doğmuştur. Babası Naim Bey polis iken görevi başında şehit düştüğü için yazar üvey baba elinde büyümüştür. Savaşlar yüzünden ailesiyle birlikte sürekli göç etmek zorunda kalan yazar, bu sebeple de düzenli bir eğitim görememiştir. Babasının yokluğu onu annesi Nuriye Hanım'a daha çok yaklaştırmış, annesinden dinlediği masallar ve hikâyeler sayesinde edebiyata ilgisi başlamıştır. Edirne Erkek Öğretmen Okulu'na giden yazar mezun olduktan sonra iki yıl boyunca Kırklareli'nde öğretmenlik yapmıştır. Kemal Bilbaşar, 1935 yılında yükseköğrenimini Gazi Eğitim Enstitüsü Tarih Bölümünde tamamlamıştır. Bedia Hanım'la evlenen yazar İzmir'e yerleşmiş ve emekli olana kadar da İzmir Karataş Ortaokulu'nda tarih öğretmenliği yapmıştır. 1961 yılında emekli olan yazar kendisini tamamıyla edebiyata ve yazma işine vermiştir. Kemal Bilbaşar, 26 Ocak 1983 tarihinde İstanbul'da ölmüştür. 73 yıllık ömrüne birçok eser sığdıran yazar daha çok roman ve hikâye türlerinde eser vermiştir (Kapucu, 2016: 2-6).

Kemal Bilbaşar, romanlarında genellikle halkın günlük hayatında karşılaştığı sorunları ve bu sorunlara çare olabilecek çözüm yollarını işlemiştir. Fakirlik, kıtlık, cehalet, kırsal hayatta karşılaşılan zorluklar, aşiret düzeni, göçler, yangınlar, halkı sömüren zenginler, siyasi çekişmeler, halkın inançlarını kullanarak çıkar sağlayan sahte hocalar yazarın romanlarında en sık işlenen konulardır.

Yazar kendi sanat anlayışını şu cümlelerle ifade etmiştir:

"Fikirde toplumcu, sanatta gerçekçi görüşe bağlı idim. Memleketimizin insanların dertlerini, toplum gerçeklerini ancak bu edebiyat tekniğiyle gün ışığına çıkarmak ve onlara çözüm yolunu göstermek mümkün olacağına inanıyordum." (Bilbaşar, 1967: 218-219).

Toplumcu gerçekçi sanat anlayışının en önemli özelliklerinden biri kullanılan dilin halkın kullandığı, anlayabileceği bir dil olmasıdır:

"Toplumcu gerçekçiler, halka fikirlerini ulaştırmak için halkın kullandığı dili kullanırlar. Yazarlar, halktan biri olarak halkın kullandığı küfürleri, yöresel söyleyişleri, yapılan işle ilgili terimleri kullanmaktan kaçınmazlar; sade, açık, anlaşılır bir dil kullanırlar ve anlatmak istediklerini okuyucuya ulaştırma amacı güderler. Fakat yazar, bunu yaparken çok dikkatli olmalı ve daha kültürel düzeyde

gelişme katedememiş olan halkın seviyesine inmemeli, halkın kültür seviyesini yükseltmeye çalışmalıdır." (Cömert, 2013: 15).

Kemal Bilbaşar da romanlarında halkın anlayabileceği bir dil kullanarak fikirlerini halka anlatmaya çalışmış ve özellikle de bazı romanlarında (*Ay Tutulduğu Gece* romanında Öğretmen Tevfik ve Mühendis, *Başka Olur Ağaların Düğünü* romanında Doktor Murat, *Bedoş* romanında Muhsine Hocanım, *Cemo* romanında Fahri Yarbay, *Kölelik Dönemeci* romanında Ferah Ali Paşa, *Yeşil Gölge* romanında Öğretmen Tevfik) roman kahramanları aracılığıyla halkın kültür seviyesini yükseltmeyi amaçlamıştır.

Kemal Bilbaşar'ın sanat anlayışı ile ilgili olarak Elif Kaya ise şu değerlendirmeleri yapmaktadır:

"Kemal Bilbaşar'ın, sanat anlayışı estetik düzlemden uzak, halka yönelmiş, halkı anlatan, onların ıstıraplarını, sevinçlerini yansıtan bir tablo şeklindedir. Bilbaşar, hikâyeleri ve romanları ile toplumu bilinçlendirmek adına eserlerini kaleme almış, toplumcu gerçekçi çizgideki eserlerinde yerel motifleri kullanarak, edebiyatımıza farklı bir soluk getirmiştir. Birçok eserinde doğruyu gösterme, bilgilendirme, aydınlatma amacıyla toplumun kanayan yaralarına parmak basmış, eserleri aracılığıyla sosyal yapıyı eleştirmiş, sorgulamış, ezen-ezilen çatışmasında, ezilenin yanında yer almış, sosyal hayat içinde ekonomik çıkarların ortaya koyduğu karakter çatışmalarını göstermeye çalışmıştır. Kısacası, yaşadığı dönemde Türk edebiyatının toplumcu yazarları içinde kendine yer edinmiştir." (Kaya, 2018: 246-247).

Hikâye Kitapları:

Anadolu'dan Hikâyeler (1939)

Cevizli Bahçe (1941)

Pazarlık (1944)

Pembe Kurt (1953)

Üç Buutlu Hikâyeler (1956)

Irgatların Öfkesi (1971)

Kurbağa Çiftliği (1976)

Romanları (Kitap Hâlinde Yayımlananlar)

Denizin Çağırışı (1943)

Ay Tutulduğu Gece (1961)

Cemo (1966)

Memo (1969)
Yeşil Gölge (1970)
Yonca Kız (1971)
Başka Olur Ağaların Düğünü (1972)
Kölelik Dönemeci (1977)
Bedoş (1980)
Zühre Ninem (1981)

Çeviri veya Adapte Olanlar

Gölgedeki Zorbalar, (Frank Harper'dan), (1973)
Ayşe'nin Öksüzleri, (Johanna Spyri'den), (1973)
Gülenay, (Elenor Hodgman Porter'dan), (1973)

Araştırma ve İnceleme

Medeniyetin Doğuş ve Yayılışında Türklerin Rollerini (1935)

Ders Kitapları

Yeni Programlara Göre Ortaokullarda Öğretmen-Öğrenci İçin Tarih, Coğrafya, Yurttaşlık Bilgisi Yardımcı Kitapları 1. Sınıf, (1950)
Ortaokullarda Öğretmen-Öğrenci İçin Tarih, Coğrafya, Yurttaşlık Bilgisi Yardımcı Kitapları 3. Sınıf, (1950) (Kapucu, 2016: 6-7).

0.2. Kemal Bilbaşar'ın Romanları

Ay Tutulduğu Gece

Roman, bir kasabadaki günlük hayatı, kasaba halkının çeşitli sorunlarını ve siyasi çekişmeleri konu almaktadır. Otuz beş bölümden oluşan romanda her bölüm için ayrı bir başlık kullanılmıştır.

Romanda bahsi geçen olaylar Demokrat Parti'nin iktidara gelmesinden sonraki süreçte ve çoğunlukla Yunanistan'dan göç edenlerin yaşadığı, adı belirtilmeyen Batı Anadoludaki bir sahil kasabasında geçmektedir.

Roman şahıs kadrosu yönüyle oldukça zengindir. Mühendis, Nemide, Öğretmen Tevfik, Halim Ağa, Kadir Ağa, Naziye, Boşnak Recep, Nahiye Müdürü, Mustafa Çavuş, Avcı Nuri, Şarapçı Hidayet, Ali Efe, Mutaf Hoca, Balıkçı İdris, Benli Fitnat ve Çöpçü Durmuş olay örgüsündeki başlıca kişilerdir.

Başka Olur Ağaların Düğünü

Bir köydeki iki ağa arasında geçen rekabeti konu alan roman üç ana bölümden oluşmaktadır. 1. bölüm on üç; 2. bölüm on bir; 3. bölüm ise sekiz alt başlığa ayrılmıştır. Romanda ayrıca *Sonuç* başlıklı bir bölüm de yer almaktadır.

Romandaki olaylar genel itibariyle İzmir'in bir köyünde geçmektedir.

Doktor Murat, Menekşe, Osman Ağa, Hüseyin Ağa, Tahir, Arabacı Sülüman, Fatma Bacı, Güllü, Recep Dayı, Makinist İsmail Efendi, Tuzsuz Bekir, Huriye, Makbule, Zeynep Hanım ve Nihat romandaki belli başlı kişilerdir.

Bedoş

Roman, öğretmen olmayı kafasına koyan Bedia isimli bir kızın çocukluk ve gençlik yıllarını konu almaktadır. Yirmi üç bölüme ilave edilen bir sonuç kısmından oluşan romanda her bölüm ayrı bir şekilde adlandırılmıştır.

Romandaki olaylar Birinci Dünya Savaşı ve Mütareke yıllarının İstanbul'unda geçmektedir.

Eserin şahıs kadrosunun da oldukça zengin olduğu görülmektedir. Bu bağlamda Bedia (Bedoş), Memduh, Muhsine Hocanım, Safınaz, Bayram Ağa, Nadire, Hocanım, Nimetullah Metin Roşi, Enver Paşa, Emine, Kastamonulu Recep, Dikran Efendi, Binbaşı Ferit, Şahabettin Bey, Gülendam Hanım, Tayyibe Hanım, Ramazan Roşi, Halit Bey, Bahri Paşa, Firdevs, Sadık, Leman, Tevhide, Fethi, Hızır Reis, Fato Hanım, Akif Bey, Ahmet ve Sıdıka Hocanım başlıca kişilerdir.

Cemo

Roman birbirini delicesine seven Cemo ile Memo'nun birbirlerine kavuşma mücadelesini konu almaktadır. İki bölümden oluşan romanın "Değirmenci Cano Anlatıyor" bölümü Cemo'nun babasının "Cemo'nun Kocasını Çancı Memo Anlatıyor" bölümü ise kocasının bakış açısıyla anlatılmıştır.

Olaylar Dersim ağırlıklı olmak üzere Doğu Anadolu'da geçmektedir

Cemo, Memo, Sorikoğlu, Senem, Cano, Fahri Yarbay, Kaymakam Vekili, Şıh Mahmud, Cenderme Ali ve Velo Dayı olay örgüsünde yer alan başlıca kişilerdir.

Memo

Roman, *Cemo*'da anlatılanların farklı bir bakış açısıyla ele alınmasıyla oluşturulmuştur. Beş bölüm ve "SONSÖZ" olmak üzere toplam altı bölümden oluşan romanda birinci bölüm yirmi dokuz, ikinci bölüm yirmi bir, üçüncü bölüm otuz yedi, dördüncü bölüm on sekiz, beşinci bölüm ise yirmi üç alt başlıktan oluşmaktadır.

Memo'nun şahıs kadrosu Cemo'ya göre biraz daha geniştir. Senem, Cemo, Memo, Cano, Sorikoğlu, Cenderme Ali, Komutan, Ökkeş Dayı, Şih Abuzer, Seyit Vehhap, Şih Sait, Şih Persin, Seyit Raşo, Kaymakam, Tursun Onbaşı, Mütcahit, Maho, Fato, İbo, Huso, Elaziz Paşası, Şih Cebrail, Avukat Nusrat Bey, Şih Abdo, Halo, Elif Ana ve Zaro romandaki önemli kişilerdir.

Denizin Çağırışı

Denizin Çağırışı, bir öğretmenin iç dünyasını konu alan psikolojik bir romandır. Otuz altı bölümden oluşan romanda her bölüm sayılarla başlıklandırılmıştır.

Romandaki olayların İzmir'de geçtiği görülmektedir.

Romanın şahıs kadrosunu Öğretmen, Arabacı Mahmut, Adalet, Hamit, Zehra, Pakize, Osman Nuri gibi kişiler oluşturmaktadır.

Kölelik Dönemeci

Roman, Osmanlı'nın Rusya'ya karşı kullanmak için Müslümanlaştırmak istediği Çerkez boylarının geleneksel yaşam tarzını konu almaktadır. Dokuz bölüme ek olarak "jenerik" ve "Divan Kâtibi Mehmet Haşim Efendi'nin Tezkeresinden Uyarlama Soğucak Seferi'nin Sonu" olmak üzere toplam on bir bölümden oluşmaktadır.

Romanın olay örgüsünün 18. yüzyılın Kafkasya'sında geçtiği görülmektedir.

Şahıs kadrosu bir hayli geniş olan romanda Ferah Ali Paşa, Sine, İlonca, Satania (Saniye), Şefsi, Pşi Kaytuk Dole, Pşi Bonyak Şore, Şardan, Astakov, Timgan Giray, Şahin Giray, Binbaşı Mansur Çelebi, Bolulu İbram, Goşaf Ana, Tavat Majara Şıma, Zanoğlu, Bahadır Giray, Tanya, Haşim Efendi, Derviş Mehmed, Hasan Ağa, Ayşe Bacı, Aşçı Mustafa, Ferit Hasan Bey, Haydar Reis, Hüsmen Ağa, Mücteba Efendi, Corat, Savır, Abiş, Çıkıkçı Haşo, Dijin Hala, Dadu, Tamata Margal, Savluk, Bora Giray, Halim Han, Bjok, Bicanoğlu, Mahmud Reis, Agunda Nine, Saradla, Şiri Ana, Sofu Recep, Tatar Esirci, Mesut Mirza, Veli Onbaşı, Hmadi Usta ve Köse Mahmut başlıca kişilerdir.

Yeşil Gölge

Roman, çok partili hayata geçiş sürecinin halktaki yansımalarını konu almaktadır. Yirmi altı bölümden oluşan romanda her bölüm sayılarla başlıklandırılmıştır.

Romanda işlenen olaylar İkinci Dünya Savaşı'nın hemen sonrasında Karadeniz'de bir kasabada geçmektedir.

Müezzinoğlu, Güllü Hacer, Kevser, Hacı Raif, Çentikli İbrahim, Arap Müezzini, Saniye, Hacı Kadir, Ahmet, Fahri, Yumurtacıların Paşa İsmail, Öğretmen Tevfik, Nadire, Recep, Muhtar Ömer Ağa, Yumurtacıların Osman, Kâtip Süleyman, Nevrus Efendi, Ramiz Efendi, Fatma, Ayşe, Nazife, Hatice, Rıza ve Irgat Mehmet olay örgüsünde yer alan belli başlı kişilerdir.

Yonca Kız

Roman, Yonca adındaki küçük bir çocuğun ve ailesinin yaşadıklarını konu almaktadır. Her bölümü ayrı bir başlık taşıyan roman on beş bölümden oluşmakta olup bölüm başlıkları şunlardır: Gurbetçiler, Gurbet Yolunda, Gurbetçiler Kılığı Kıyafeti Değiştiriyorlar, Bey'in Hanım'ın Huzurunda, Mehmet Torlak Beklenmedik Bir Yolculuğa Çıkıyor, Yonca Kız'ın Kocaninesi, Yonca Kız'ın Yeni Dostları, Yonca Kız, Uludağ'da Geçen Mutlu Günler, Dağdaki Çocuk Hırsız, Yonca Kız Asiye Oluyor, Dört Yapraklı Yonca, Asiye'nin Gizlediği Sır, Yonca Kız Parkı'ndaki Tören ve İki Melek Kız.

Olayların İzmir'de, İzmir'e bağlı Kale kasabasında ve Bursa'da geçtiği görülmektedir.

Şahıs kadrosu bir hayli zengin olan romanda Yonca Kız, Mehmet Torlak, Gonca Ana, Kezban, Urgancı Ali, İbrahim Bey, Şehvar, Ayşe Teyze, Hatice Hanım, Sultan Bacı, Aksekili, Buldanlı, Efe Süleyman, Urfat, Gecekonucu Hasan, Kapıcı Hayri, Zeynep Kız, Öğretmen Hanım, Hasan, Cevriye ve Efe Süleyman romanın olay örgüsündeki belli başlı kişilerdendir.

Zühre Ninem

Roman, Balkan, 1. Dünya ve Kurtuluş savaşları sırasında Rumeli insanının karşılaştığı zorlukları konu almaktadır.

On bölümden oluşan romanın her bir bölümüne farklı bir başlık verilmiş ve bunlar da kendi aralarında rakamlarla alt başlıklara ayrılmıştır: Kule Kahveleri'ndeki Şehit (3 alt başlık), Zühre Ninem (5 alt başlık), Hoşnudiye Mahallesi'nde (4 alt başlık), Dayılarım Geliyor (5 alt başlık), Salepçi Dayım Arabacı Oluyor (2 alt başlık), Asker Kaçağı Diye (4 alt başlık), Güzel Bir Evimiz Oluyor (4 alt başlık), Annemin Yeniden Evlenmesi Olası mı? (3 alt başlık), Görkemli Sünnet Karyolası (1 alt başlık), Kara Haber Geldiğinde (2 alt başlık).

Olaylar çok çeşitli mekânlarda geçmektedir. Bunlar içerisinde Selanik, Çanakkale ve Eskişehir olayların geçtiği ana mekânlardandır.

Zühre Nine, Kemal, İsmayıl, Mustafa, Hatça, Naim Bey, Mestan Ağa, Nuriye, Burhan, Abdülazim Bey, Ağuş Ağa, Salih, İlyas, Naciye, Fitnat, Naziye, İmrozlu Gavur Ebe, Bekçi Osman Ağa, Nafi Bey, Dürye Tete, Mensure Abay, Madam Azniv, Tüyübozuk, Kavaf Osman Efendi, Alikoç ve Burunsuz Hasan Bey romanın olay örgüsündeki başlıca kişilerdir.

I. BÖLÜM
(ANONİM ÜRÜNLER)

I. ANONİM ÜRÜNLER

I.1. Kalıplaşmış Sözcükler

I.1.1. Atasözleri

Doğan Kaya tarafından hazırlanan *Anonim Halk Şiiri* adlı eserde kalıplaşmış sözcüklerden olan ve genel geçer yargıları ihtiva eden atasözleri hakkında şu bilgiler verilmektedir:

"İnsanların davranış biçimlerini, dünya görüşlerini, töreyi, inancı, hayat tecrübelerini ortaya koyan atasözlerinin en belirgin özelliği, ele alınan konunun az söz kullanılarak, özlü bir şekilde ortaya konulmuş olmasıdır." (Kaya, 2014: 511).

Atasözleri her ne kadar kalıplaşmış olsalar da bazı atasözlerinde yörelere bağlı olarak kelime değişiklikleri olabilir ve farklı bölgelerde farklı kullanımlar karşımıza çıkabilir. Bu durum onların yapısının bozulduğu anlamına gelmez. Ömer Asım Aksoy *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü* adlı eserinde bu durumu şöyle açıklamaktadır:

"Atasözlerinin donmuş birer kalıp olduğunu söylemiştik. Kimi atasözlerinin birkaç kalıbı bulunduğunu da belirtmek gerekir. Bu kalıplardan her biri ayrı ayrı atalar sözü olarak tanındığından değişiklikler donmuş olma kuralına aykırı sayılmaz. Örneğin; "Denize düşen yılan sarılır." sözünün; "Denize düşen yosuna sarılır." biçimi de vardır. Ama denize düşen balığa (ya da samana) sarılır gibi bir biçimi yoktur. Bazı atasözleri ayrı ayrı bölgelerde değişik biçimler almış olabilir. Bu da yukarıdaki kuralın bozulmuş olması demek değildir. Bu gibi atasözlerinin o bölgelerde kalıplaşmış özel bir biçimi var demektir." (Aksoy, 1981: 19).

Aksoy'un açıkladığı bu duruma örnek kullanımlar Kemal Bilbaşar'ın romanlarında da mevcuttur. Özellikle yöresel ağız özelliklerinin kullanıldığı eserlerde bu durum daha belirgindir.

Kemal Bilbaşar, romanlarında 54 farklı atasözünü kullanmıştır ve bu atasözlerinin bazıları üç dört kez tekrar edilmiştir. Atasözleri ya olduğu gibi ya da bazı kelime değişiklikleriyle romanlarda yer almıştır. Yazarın bunları kullanmasındaki amaç ise kâh roman kahramanının hazırcevaplığını ortaya koymak kâh bahsedilen durumu az sözle öz bir şekilde ifade etmek kâh da roman kahramanlarına diğer kahramanlar ağızıyla öğüt vermektir.

Bu bölümde Kemal Bilbaşar'ın romanlarında geçen atasözlerini tespit etmek için Türk Dil Kurumunun internet ortamında yer alan Atasözleri Sözlüğü kullanılmıştır. Bu bağlamda öncelikle atasözünün özgün şekli, ardından ise yazarın romanlarındaki kullanımları verilmiştir:

Acele işe şeytan karıştır:

"...Hana gidip Senem için tuttuğum güzel odaya kapanmaya, yapacaklarımı tasarlamaya karar verdim. Acele edip şeytani işe karıştırmak istemedim." (C, 2016: 85).

Acı patlıcanı kırağı çalmaz:

"...Fen memuru herkesin ilgisini toplamak için sinsi sinsi güldü:

"Acı patlıcanı kırağı çalmaz kaymakam bey. Merak buyurmayın," dedi." (YG, 2015: 308).

Ağaç yaş iken eğilir:

"...Ağaç yaşken eğilir. Elin kart herifini çırak diye alayım da kaytarmalarıyla gündeliğimi yarıya mı düşürsün?" (YG, 2015: 165).

Akacak kan damarda durmaz:

"...Cano telaşlanırdı. Velo Dayı onu teselli ederdi: "Ne telaşlanırsın Cano? Akacak kan damarda durmaz, demişler." (C, 2016: 201).

"...Memo, meraka düşüp,

"Akacak kan damarda durmaz, derler. Çok mu kesmişsin kurban?" diye sordu." (M, 2008: 257).

Akıl akıldan üstündür:

"...Akıl akıldan üstündür, demişler Hüsmen Ağa..." (KD, 2015: 593).

Akrabanın akrabaya ettiğini akrep etmez:

"...Asker kaçacağıdır, diyerek polislere yakalatıp aslan gibi kocanı cepheye sürdüren o dürziymiş. Tevekkeli demezler AKREP ETMEZ AKRABANIN AKRABAYA ETTİĞİN." (ZN, 2015: 137).

Armudun iyisini aylar yer:

"...Armudun iyisini her zaman ayı yemezmiş, hörgüçlü domuz da yemiş." (YG, 2015: 246).

Armut dalının dibine düşer:

"...Müezzinoğlu tespini şakırdattı:

"Armut, dalının dibine düşer, derler... Şaşmam." (YG, 2015: 56).

Bahçene erik, evine yörük koyma:

"...Bizde bir söz vardır: Bahçene erik, evine Yörük sokma, derle. Burada da: Bahçene dut, evine Kürt sokma, demeli." (C, 2016: 69).

Başa gelen çekilir:

"...N'edek? Başa gelen çekilir!" deyi kaderi göğüslemeye hazırlandım." (M, 2008: 343).

Bir koyundan iki post çıkmaz:

"...Memo başını sallayıp dayatırdı,

"Yok," derdi, "bir koyundan iki post çıkmaz. N'ola, kulları bu yıl bana başışla kurban!" derdi." (M, 2008: 346).

Bu kadar kusur kadı kızında da bulunur:

"...Kadı gülümseyip,

"Bunca kusur kadı kızında da olur ebe ana, gizlenecek bir kusur değil," dedi." (M, 2008: 282).

Can boğazdan gelir:

"Can boğazdan gelirmiş, yesek fena olma, diyor." (ATG, 2015: 39).

Can çıkar huy çıkmaz:

"...O beni evine misafir etmek istiyordu. Uzun zamandır görüşülmemiş bir okul arkadaşının huyundaki değişikliği hesaplamak zordur. Ama "can çıkar huy çıkmaz" diyen kesin bir atasözümüz vardır." (DÇ, 2013: 49).

Çivi çiviye söker:

"...Ayağım iyice düzelmediyse de, nahiye müdürünün, "Çivi çiviye söker," öğüdüne bir itirazım olmadı." (ATG, 2015: 84).

Çok muhabbet tez ayrılık getirir:

"...Cemo'nun kederi türkü olup ardından gelirdi: Çok muhabbet tez ayrılık getirir." (C, 2016: 177).

Çok naz âşık usandırır:

"...Çok naz âşık usandırır, derler Hacı Kadir..." (YG, 2015: 64).

Çok söz yalansız çok mal haramsız olmaz:

"...Çetecilik yaparken, köylerdeki fakir fukara gelinlerden bir heybe sarı lira toplamış, dönüşün yüklü gelmiş kasabaya. Böyledir bu. Sözüün çoğunda yalan, malın çoğunda haram vardır muhakkak." (YG, 2015: 230).

Davulun sesi uzaktan hoş gelir:

"...Yatın güvertesinden iki kadın, gelişimizi ilgi ile izliyorlardı. Teyfik'e fısıldadım:

"...Başo Hanım aynı üzgün sesle yineledi:

"Yanılmış ya. Davulun sesi uzaktan hoş gelirmiş. Elli-altmış lira değil, elli-altmış kuruş bile konamaz kenara bu pahalılık yıllarında. Onda varsa bize göndersin. Böyle söyleyin efendiye." (B, 2015: 96).

Doğru söyleyeni dokuz köyden kovarlar:

"...Muhsine Hocanım, o günkü parti kavgalarını küçük kıza anlatmanın bir yararı olmayacağını düşünerek, "Herhalde padişahlar doğru sözlü, doğru özlü paşalardan hoşlanmıyor olmalı Bedoş. Tevekkeli doğru söyleyeni dokuz köyden kovmamışlar," yanıtını verirdi." (B, 2015: 164).

Dost kara günde belli olur:

"...Avluda birdenbire bir kaynaşma, bir sevinç dalgası dolandı.

"Yaşa aslan Muradımız!.."

"Yaşa mert doktorumuz..."

"Dost dediğin kötü günde belli olur..." (BOAD, 2013: 152).

Eski dost düşman olmaz olsa da dürüst olmaz:

"...Eski dost düşman olmaz Hacı Kadir... Ne yalan söyleyeyim, beni kırmayacağını biliyordum." (YG, 2015: 70).

Ev alma komşu al:

"...Genç kadın açıkladı: "Karşı komşumuz akşam yemeğinde yiyelim diye getirmiş bunları. Adı Seher Hanım'mış. İyi komşular edindik galiba. Ne demişler: Ev alma, komşu al!" (B, 2015: 162).

Evdeki hesap çarşıya uymaz:

"...Evdeki bazar, çarşıya uymaz, Güllü. Bir kere kaymakam denişmiş..." (YG, 2015: 50).

Fazla mal göz çıkarmaz:

"...Müteahhit sırnaştı,

"Fazla para göz mü çıkarır, canım ciğerim ağam?" dedi." (M, 2008: 346).

"...Kevser bir kahkaha attı, "Yok vallaha..." dedi. "Fazla para göz mü çıkarır Hafız Efendi?" (YG, 2015: 431).

Garip kuşun yuvasını Allah yapar:

"...Ağlama kız," dedi, "yüreğime dokanıyor... Üzme kendini... Garip kuşun yuvasını Allah yapar, derler... Bi elini uzatan bulunur sana da elbet..." (YG, 2015: 36).

Göz görmeyince gönül katlanır:

"...Göz görmeyince gönül her derde katlanır, derler." (KD, 2015: 139).

Gülü seven dikenine katlanır:

"...Naşit Amca'nın tevekkülle omuz silktiğini gördü küçük kız. Hoşgörülü bir umursamazlıkla, "Gülünü seven dikenine katlanır. Kimse bizi oyuncu olalım diye zorlamadı ki. Oyuncuların kaderi böyle gelmiş, böyle gider Blanşçığım. Yakınmaya hakkımız yok," dediğini duydu." (B, 2015: 159).

Güzele bakmak sevaptır:

"...N'olmuş baktıysa?.. Güzele bakması sevap demişler... Ne kıneyon oğlanı?" (ZN, 2015: 98).

Her horoz kendi çöplüğünde öter:

"...Tesbihini şkırdatarak, manalı manalı sırtıyor, "Her horoz kendi çöplüğünde öter," diyormuş." (ATG, 2015: 79).

Isıracak it dişini göstermez:

"...Saniye belini kırarak bir kahkaha attı:

"Isıracak köpek havlamaz, bir şey bile yapacağın yok senin. Boş laf bunlar..." (YG, 2015: 392).

İnsan konuşa konuşa hayvan koklaşa koklaşa:

"...Müezzinoğlu minderde yer açtı:

"Gel hele, gel!" dedi. "İnatçı güvercinim, gel şöyle yanıma otur da konuşalım a'cık seninle. Atlar koklaşa koklaşa, insanlar konuşa konuşa anlaşılır." (YG, 2015: 385).

İş bilenin kılıç kuşananın:

"...Soyumuz böyle gelmiş, böyle giderdi. "İş bilenin, kılıç kuşananın," sözü bize göre değildi. İşçiliğimiz de, biniciliğimiz de, atıcılığımız da begin malını, ününü yüceltmek içindi." (C, 2016: 11).

İyi olacak hastanın doktor ayağına gelir:

"...İyi olacak hastanın doktor ayağına gelir derler. Aha, Muradımız da geldi." (BOAD, 2013: 152).

Kaz gelecek yerden tavuk esirgenmez:

"...Suratını ekşitti: "En azından yirmi bin liremiz gidecek. Gitmese eyiydi ya, gitsin varsın, içini çekti. Kazın geldiği yerden tavuk esirgenmez..." (BOAD, 2013: 174).

"...Ahmet, babasının savunmasına büsbütün içermiş gibi tersledi, "Kazın geldiği yerden tavuk esirgenmez helbet..." dedi." (YG, 2015: 106).

Kendi düşen ağlamaz:

"...Abukat koltuğuna yaslandı. "Eyi," dedi, "bildiğin gibi olsun. Kendi düşen ağlamaz. Ağanın izinden ayrılmasanız iyi idi. Başınız ağrımazdı." (C, 2016: 138).

"...Düşmezse düşmesin. Tasan ne? Kendi düşen ağlamaz." (YG, 2015: 296).

Kılavuzu karga olanın burnu boktan kalkmaz:

"...Ama kabahat kendisindeydi. "Kravatlı karganın kılavuzluğuna itibar edenin" burnu böyle boka bulanırdı." (YG, 2015: 328).

Kismetinde ne varsa kaşığında o çıkar:

"...Osman Ağa, takdir dolu gözlerle Murat'a baktı. Recep Dayı'ya:

"Kismetinde olanın kaşığında çıkar sözü ne gerçek lafmış bilader... He, öyle deel mi? Köyde kaybettiğini şehirde buldu Fatma Bacı'nın oğlu." (BOAD, 2013: 231).

"...Şih Abuzer yanımıza yaklaşan oğlu ile eğlendi. Kürtçe konuştu:

"Görür müsün oğul, kismetinde olanın kaşığında çıkar. Şih babonun avratlardan yana kismetini her daim açıktır..." (M, 2008: 121).

Kızını dövmeyen dizini döver:

"...Sersem sıpa, ben onu dövüyorsam kendi iyiliği için dövüyorum. Kızını dövmeyen, dizini döver, demişler..." (YG, 2015: 40).

Komşu komşunun külüne muhtaçtır:

"...Çan satmaya gidende hali neye varacaktı? Yalnız nasıl edecekti? Komşu, komşunun külüne muhtaç, demişler." (C, 2016: 101).

Kul sıkışmayınca Hızır yetişmez:

"...Kul sıkışmayınca Hızır yetişmez, derler. Hâlâ bulup verdiğim cevaba şaşarım." (ATG, 2015: 167).

Kurt kocayınca köpeğin maskarası olur:

"...Hacı Kadir'in gözleri yumuştu:

"Kurt kocalınca itlerin maskarası olur ağa," dedi." (YG, 2015: 414).

Kuzguna yavrusu şahin görünür:

"...Murat güldü:

"Kuzguna yavrusu şahin görünürmüş..." (BOAD, 2013: 85).

Minareyi çalan kılıfını hazırlar:

"...Ahmet kendine aşırı derecede güveni olduğunu göstermek için iyice kasıldı: "Minareyi çalan kılıfını hazırlar, derler... Sen bize gelmek iste hele... Üst yanını düşünme!" (YG, 2015: 38).

Mühür kimde ise Süleyman odur:

"...Delikanlının ünüyle birlikte kazancı da artıyordu. Hüseyin Ağa'ya göre para kimdeyse Süleyman'ın mühürü ondaydı." (BOAD, 2013: 102).

Su uyur düşman uyumaz:

"...Sorikoğlu bu işi etmişse tetikletir. Su uyur, o uyumaz. Her yana gözcü, tüfekçi koymuştur. Kuş uçurtmaz." (C, 2016: 124).

"...Kente de sana gözcülük ederim. Bunca düşmanın vardır. Su uyur, düşman uyumaz!" (M, 2008: 248).

Sütten ağzı yanan yoğurdu üfleyerek yer:

"...Ama Allah'a şükür, kendini bu akıntıya kaptırmamıştı. Sehpaların çalıştığı devirde yoğurdu üfleyerek yemesini öğrenmişti." (YG, 2015: 91).

Şeriatın kestiği parmak acımaz:

"...Efendinin kılı kıpırdamadı.

"Şeriatın kestiği parmak acımaz! N'edek?" dedi" (M, 2008: 387).

Taşıma suyla değirmen dönmez:

"...Yağlığına terini sildi, donuk donuk baktı yüzüme; "Seninki taşıma suyla değirmen döndürme hesabı. Sorikoğlu'nun kesesiyle yarış mı edebilirsin herif?" (C, 2016: 107).

Tencere dibin kara, seninki benden kara:

"...Hatice, Nazife'nin sözünden alındı, saçlarıyla oynayarak, "Ne demezsin?" dedi, atasözünü yuvarlayıverdi: "Tencere, tencereye dibin kara, demiş, seninki benden kara, demiş." (YG, 2015: 116).

Yavuz hırsız ev sahibini bastırır:

"...Şuna bak, yavuz hırsız ev sahibini bastırıyor. Ayol, kızı ile güne irezil eden asıl sizsiniz!.." (YG, 2015: 395).

Yenik pehlivan, güreşten bıkmaz:

"...Çentikli, Ahmet'e döndü. Ağzı kulaklarında, "Yenilen doymazmış kâtip efendi," dedi." (YG, 2015: 182).

Yerin kulağı var:

"...Nazlı Hanım yerin de kulağı olacağını unutmuş, dedikodunun rüzgârına kaptırmıştı kendini." (YG, 2015: 127).

Zengin malı züğürdün çenesini yorar:

"...Zengin malı fikarının çenesini yorarmış. Dilde kemik yok..." (YG, 2015: 106).

I.1.2. Deyimler

Deyimler gündelik hayatta iletişim sağlamak amacıyla sıkça başvurduğumuz kelime gruplarıdır.

Türkçe Sözlük'te "*Genellikle gerçek anlamından az çok ayrı, ilgi çekici bir anlam taşıyan kalıplaşmış söz öbeği, tabir*" (2005: 517) şeklinde tanımlanan deyimler dil için olduğu kadar halk bilimi açısından da oldukça önemlidir.

Kemal Bilbaşar, romanlarında anlatımı güçlendirmek ve üsluba çekicilik kazandırmak amacıyla tam 149 farklı deyim kullanmıştır. Bu deyimlerin bazılarını da romanlarının muhtelif yerlerinde birkaç defa tekrar etmiştir. Böylelikle gündelik hayat sahneleri içerisinde yaşam öyküleri işlenen insanları Türkçenin tüm imkânlarını kullanarak konuşurma yolunu bulmuştur. Bu da anlatıma doğallık ve samimiyet katmıştır.

Bu başlık altında Kemal Bilbaşar'ın romanlarında geçen deyimleri tespit etmek için Türk Dil Kurumunun internet ortamında yer alan Deyimler Sözlüğü kullanılmıştır. Bu bağlamda öncelikle deyimün özgün şekli, ardından ise yazarın romanlarındaki kullanımları verilmiştir:

abayı yak-:

"...Hasan Efendi, kemer orospularından birine abayı yakınca paralar da suyunu çekmişti." (DÇ, 2013: 78).

ağzı kulaklarına var-:

"...Memo'nun ağzı kulaklarına vardı, bakışını gözlerimde gezdirdi." (M, 2008: 71).

"...Ahmet çokbilmiş, düzenbazın biri gibi kasıldı, ağzı kulaklarındaydı, "İkisi de doğru," dedi." (YG, 2015: 197).

"...Adam ağzı kulaklarına vararak güldü." (YK, 2016: 140).

"...Teftişten son derece memnun kalan Osman Ağa, ağzı kulaklarına vararak, "Senin adam olacağına aklım yattı gaari," dedi." (BOAD, 2013: 186).

ağzı sıkı:

"...B...lılar ağız sıkı insanlar değillerdir." (YG, 2015: 10).

ağızını ara-:

"...Bir gün korka korka onun ağızını aradım, neyi olduğunu sordum." (DÇ, 2013: 135).

ağızını bıçak açma-:

"...Bu akşam bakma. Ağızını bıçak açmıyor. Allah karşısına sen gibisini çıkardı. Düşünmez de ne bok yer. Yarışı kaybederse Menevşe elden gidecek." (BOAD, 2013: 125).

"...Ağızlarını bıçak açmazdı, elleri iş tutmazdı. Muhtarın iyi olup başka ağa bulmasını sabırla beklerlerdi." (C, 2016: 128).

"...Çerkeslerin karşılamaya bile gelmemesi milleti düş kırıklığına saldı. Baksana ağızlarını bıçak açmıyor." (KD, 2015: 206).

"...Başo'nun da rengi sapsarıydı. Ağızını bıçak açmıyordu, dalgındı." (B, 2015: 33).

akıl et-:

"...Yılık Derviş'in duyduklarıyla paşamın Âsitane'ye celp ve daveti arasında bir bağlantı olacağını, kırk yıl düşünsek akıl edemeyeceğimizden üzerinde durmadık." (KD, 2015: 26).

"...Merdivenin üst basamağına ulaşınca idare lambasını yere bırakmayı akıl edemedi, gene aynı telaş içinde sofayı geçiyordu." (B, 2015: 45).

akıl ver-:

"...Abukat abukatın dilinden daha iyi anlar. Belki de bir akıl verir bize." (C, 2016: 108).

aklı kes-:

"...Mehmet Torlak'ın da sepetler, sandıklarla teyze oğlunun katına çıkılamayacağını aklı kesmişti." (YK, 2016: 34).

aklı yat-:

"...Hepimiz gibi Velo Dayı'nın da aklı yatmıştı buna." (C, 2016: 143).

"...Garajda büyük büyük otobüsleri görünce, Zelha Ana'nın, her masalda adı geçen devin ülkesine gelmiş olduklarına eyiden eyiye aklı yattı." (YK, 2016: 24).

ayağını kes-:

"...Evin neşesi kaçtığından komşular, yavaş yavaş ayaklarını kestiler." (B, 2015: 67).

ayıkla pirincin taşını:

"...Kötü alıştınız ya, durun bakalım. Bi şey değil, görenler belediyeyi de kendi şarapçı dükkanına benzetti Hacı Kadir diyecekler. O zaman ayıkla pirincin taşını." (YG, 2015: 257).

baş göz et-:

"...Oğlan bir halt karıştırmadan baş göz ediverelim şunları muhtar, dersin." (YG, 2015: 98).

barut fiçısı gibi:

"...Herkes barut fiçısı gibiydi, kimse şaka kaldırmıyordu." (KD, 2015: 516).

başına çorap ör-:

"...Başıma yeni bir çorap örmeye kalkacaksan vazgeç, söyleme..." (YG, 2015: 68).

bileğini bük-:

"...Murat, Osman Ağa'nın damadı oldu mu, yalnız beş bin dönüm arazi değil, muhtarlık da temelli giderdi. "Okumuş, tohtur adam, bi de toprak sahibı oldu mu, kim bükebilirdi onun bileğini?" (BOAD, 2013: 41).

bin dereden su getir-:

"...Sonradan öğrendim ki, Şube Reisi bin dereden su getirip dayımı kandırmış, beni sevkiyat etmiş." (C, 2016: 61).

"...Bin dereden su getirerek ve binbir özür dileyerek beni, yiyecek bir şeyler bulabileceğimiz, bir çöplüğe çağırıldı." (DÇ, 2013: 145).

bir baltaya sap olama-:

"...Böylece henüz bir baltaya sap olmamış üç oğlu, bir buçuk yaşındaki kızı Nuriye ile ortalıkta kalmış zavallı Zühre Ninem." (ZN, 2015: 42).

bir bardak suda fırtına kopar-:

"...Kasaba halkından gördüğüm soğukluğu, hükümet memurlarına karşı gösterilmiş bir hoşnutsuzluk diye belirttim. Bir bardak suda fırtına kopardım basbayağı." (ATG, 2015: 34).

bir eli yağda, bir eli balda:

"...Onlara göre bir eli yağda, bir eli balda olan babam için dünyalık hiçbir sıkıntı ve tasa olmaması gerekirdi." (DÇ, 2013: 13).

bir taşla iki kuş vur-:

"...Namert elini kana bulayıp vebalini Çancı Ustası'na yıkar ki, bir taşla iki kuş vura... Elimle komuş gibi bilirim böyle olduğunu." (M, 2008: 94).

"...Pişi Dole kara dumanlar ve yalımlar yükselen gemilerden gözlerini ayırmaksızın bir süre dalgın baktı, sonra, "Bir taşla iki kuş vurmakta gene Osmanlı paşası!" diye mırıldandı." (KD, 2015: 653).

boş gezenin boş kalfası:

"...Boş gezenin boş kalfası oğlu, her gün Vali Konağı'na gider, paşayı eğlendirirdi." (B, 2015: 15).

"...Gören de bir matah sanacaktı beni. Bir dakika bekleyemezmişim!.. Bu çalım da nedendi. İşte burada "boş gezenin boş kalfası" idim. Ama can çıkar huy çıkmazdı." (DÇ, 2013: 99).

boy ölçüş-:

"...Önce atıcıları ile boy ölçüştük. Usta atıcıydılar hepsi de." (C, 2016: 19).

boynunu bük-:

"...Çaresizlikle boynunu büktü." (YG, 2015: 423).

burnunu sürüt-:

"...Bekir, içeri doğru yürüdü, "Şu Tahir denen hergelenin burnunu bir kere sürtmüş görsem yok mu, köyümüzdeki yatıra mum götürürüm," dedi." (BOAD, 2013: 223).

burnunda tüt-:

"...Çalgıcılar havayı değiştirdiler. Çayda Çıra oyunu vurduklarını duyanda yüreğim oynadı. Vatanım tütü burnumda, gözümde yaş geldi." (M, 2008: 125).

burnundan solu-:

"...Hatice burnundan soludu." (YG, 2015: 117).

can kulağı ile dinle-:

"...Ferah Ali Paşa, vekilini can kulağıyla dinliyordu." (KD, 2015: 255).

"...Uşagımızın eri kancığı, destanı can kulağıyla dinlerler, arada coşup Halo'ya, Cemşido'ya tabiş tutarlardı." (M, 2008: 367).

canı burnuna gel-:

"...Yorgunluktan canı burnuna gelmiş olan çamaşırcı Emine kadın, şaşı gözlerini benim üstümde toplamaya çalışarak güvey giren bir erkeğin bile bu kadar huysuzluk etmeyeceğini söyledi." (DÇ, 2013: 61).

canı çek-:

"...Bu işi bitirip denerken, lüks lambasının aydınlığında, kırmızı kırmızı ışıldayan elmalardan birini canı çekti." (YG, 2015: 126).

canını dişine tak-:

"...Canını dişine takar, kazanmaya çalışır yarışı... Kim olsa öyle yapar... Sonunda Osman Ağa'nın kızıyla malına mülküne konmak var..." (BOAD, 2013: 129).

"...Bu yarışlarda canımızı dişimize takmamızın tek sebebi, konuk beglerin katında begimizi küçük düşürmemektir." (C, 2016: 12).

cemaziyelevvelini bil-:

"...Mutaf Hoca... Cemaziyelevvelini hep biliriz. Şeriat sözü etmek sana düşmez!" (ATG, 2015: 139).

çam devir-:

"...Saniye, sarhoş dostunun çam devirmesini önlemek için fırladı, telgrafçıyı kolundan tuttu, kaş göz işaretiyle Müezzinoğlu'nun orada olduğunu anlatmaya çalıştı." (YG, 2015: 424).

çam sakızı çoban armağanı:

"...Huriye utanarak, "Kusura bakma Fatma Bacı," dedi. "Çam sakızı çoban armağanı... Bu sabah mayaladım Muradım için..." (BOAD, 2013: 86).

"Ne durursunuz, siz de beğendiğinizi seçip alın! Çam sakızı, çoban armağanı, kusura kalmayın!" dedi." (M, 2008: 236).

çantada keklik:

"...Tahir kasıldı, "Merak etme buba," dedi, "kekliğı torbada bil!.. Hangi kız dayanır senin oğluna?" (BOAD, 2013: 42).

çenesini bağla-:

"...Çenesini bağlamışlardı Katerin'e vardığımızda, Naciyeciğimi on dört yaşında, çeyiz sandığıyla yetim bırakarak girdi kara toprağa evlatçığım." (ZN, 2015: 46).

çil yavrusu gibi dağıl-:

"...Haftasına kalmadı, hepimiz çil yavrusu gibi dağıldık." (ATG, 2015: 33).

"...Koyunları kırkan çobanlar, işlerini bırakıp kaskatı kesilmiş bellerini tutarak doğruldular, çocukların çil yavrusu gibi dağılıp gizlenişlerini kıvançla izlediler." (KD, 2015: 175).

çileden çıkar-:

"...Müezzinoğlu'nu çileden çıkaran, müfettişin kendisine yüz vermeyişi değildi." (YG, 2015: 363).

çorbada tuzu bulun-:

"...Mutaf Hoca, "Emret müdür bey... Bizim de çorbada tuzumuz bulunsun." (ATG, 2015: 121).

"...Murat'ın yanağını öperken kulağına, "Allah mesut etsin," dedi. "Bu çorbada benim de bir tutam tuzum olduğundan sevincim pek büyük." (BOAD, 2013: 233).

dil dök-:

"...Fırsatını kollayıp kucağına tırmanır; sakalı, bıyığıyla oynayıp oynayıp dil dökerek onu güldürmeye uğraşırım." (M, 2008: 26).

"...Ama ben, Hamit'e dil dökmeye başlamış bulunan terzinin teklifini, hovarda bir adam davranışıyla kabul ettiğimi söyledim." (DÇ, 2013: 98).

"...Gızım şöyle, gızım böyle," diye dil döktüyse de Mehmet Torlak, Yonca'ya sözünü geçiremedi." (YK, 2016: 51).

dile düş-:

"...Murat, Osman Ağa'nın kapısına varıncaya kadar utancından yerin dibine geçti. Kızı dile düşürmekten korkarken kendini el âleme maskara etmişti." (BOAD, 2013: 44).

dili çözül-:

"...Rakının etkisiyle dili çözülen Memduh Efendi, savaş öyküleri anlattı birbiri ardı sıra." (B, 2015: 163).

"...Kurşun sıkacağımlı anlayanda dili çözüldü.

Sorikoğlu'nun adını verdi." (C, 2016: 178).

dilinin altındaki baklayı çıkar-:

"...Bolulu İbrahim tükürü gibi, "Has'tir len!" diye bağırarak sözünü ağzına tıkadı kabadayının, baklayı da çıkardı dilinin altından." (KD, 2015: 531).

dilli düdük kesil-:

"...Oysa bu konular açıldığında dilli düdük kesilirdi küçük kız." (B, 2015: 154).

diş geçir-:

"...Halim Bey daha zenginmiş ama Kadir Ağa'ya diş geçiremezmiş." (ATG, 2015: 16).

"...İstanbul'daki nüfuzlu vezirleri ve ulemayı mavnalar dolusu yakacak odun ve konaklarını yenileyecek keresteyle, fiçı fiçı kara -inek- yağlarıyla, tulum tulum peynirlerle, sandık sandık mevsim meyveleriyle, çuval çuval fasulye, nohut, soğan ve benzeri sebzelerle besleyen bu nabekârlara diş geçirmek mümkün olmamaktaydı." (KD, 2015: 18).

dizini döv-:

"...Şih Mahmut değırmene her uğrayanda dizlerini döverdi, "Tuh, bilemedik, Cano! Oğlanı ziyan ettik," derdi." (C, 2016: 29).

dizlerinin bağı çözül-:

"...Birden Çancı Ustası Memo'yu görmüşüm gibi yüreğim çarpıntıya tutuldu, soluğum kesildi, dizlerimin bağı çözüldü. Demek yığidim şu çatılardan birinin altında barınırdı." (M, 2008: 117).

"...Hacı Kadir'in gene ayağının bağı çözüldü." (YG, 2015: 208).

dört başı mamur:

"...Şölenin dört başı mamur olması için ut, tefkanun ortaya çıkarıldı. Memduh udu, Tevhide kanunu, Firdevs tefi aldı. Türlü fasıllar ve şarkılarla sabaha dek eğlendiler." (B, 2015: 24).

dört elle sarıl-:

"...Gün günden yüreğimiz rahatları, güvenimiz artardı. Çakalgediği'ne yerleşmeye koyulurduk, işe dört elle sarılırdık. Her işimizi büyük imece ile görürdük." (C, 2016: 159).

dört gözle bekle-:

"...Anam dört gözle bekler yolunuzu..." (ZN, 2015: 56).

dut yemiş bülbüle dön-:

"...Nahiye müdürü rakı keyfini artırdıkça bana sataşmaya başladı, "Yanılmıyorsam bizim mühendisi bu gece dut yemiş bülbüle çeviren Nemide Hanım kızımız oldu," diyor açıktan açığa." (ATG, 2015: 170).

"...Osman Ağa raketiyle vurdu Süleyman'a: "Dut yemiş bülbül kesildin herif, bağırırsan ya!" Sülüman kendini toparladı, "Yaşa!" diye bağırmaya başladı... Ama sesi pek sönük çıkıyordu." (BOAD, 2013: 171).

dünyanın kaç bucak olduğunu göster-:

"...Ule Sorikolu, bundan böyle hele bir yanıl da Çakalgediği'nin marabasına bela kesil ki, dünyanın kaç bucak olduğunu göstereyim sana." diye geçirdim içimden." (C, 2016: 189).

düşmez kalkmaz bir Allah:

"...Koskoca konağım vardı. Düşmez kalkmaz bir Allah. Şimdi bir viranelikte barınıyorum." (ATG, 2015: 11).

"...Eee... düşmez kalkmaz bir Allah! demişlerdi, bir koyun alıp okka okka satacak parası bile kalmamıştı." (B, 2015: 205).

ecel terleri dök-:

"...Boşu boşuna kuruntuya kapılıp ecel terleri dökmüştü." (YG, 2015: 465).

ekmeğine yağ sür-:

"...Delirdin mi Memo? Sorikoğlu'nun ekmeğine yağ mı sürersin," dedi." (C, 2016: 147).

elden ayaktan düş-:

"...Dışarı çıkınca, "koskoca ağanın kuş kadar" kaldığını söylüyorlar, "Tanrı kimseyi elden ayaktan düşürmesin!" diyorlardı." (YG, 2015: 427).

eli ayağı kesil-:

"...Bu ihtimalle eli ayağı kesiliyordu." (YK, 2016: 134).

eli ekmek tut-:

"...Ama insanın eli epmek tutmadan, böyle çarpaşık işlere burnunu sokması yakışık almaz." (YG, 2015: 109).

etekleri zil çal-:

"...Şuna bak," dedi Sülüman, "etekleri zil çalıyo haspanın. Şu oğlanın ayağını kessen iyi olacak Ağa..." (BOAD, 2013: 93).

"...Türkü yakmak dedin mi, eteklerin zil çalar, rezil... Türkü yakalım demesi kolay... Ha deyince olmaz ki bu!" (YG, 2015: 297).

gölgede kal-:

"...Bunda Nalbur Hacı Raifin büyük etkisi oldu ama kendisi her zaman gölgede kaldı." (YG, 2015: 13).

gönlünü kaptır-:

"...Zifaf gecesinde yakışıklı kocasına gönlünü kaptıran Baço, bekâretini yitirmiş ayıplı bir kadın olarak baba evine dönmeyi de onuruna yediremedi." (B, 2015: 17).

gönül al-:

"...Gelininin saygısızlığını unutturacak, gönül alacak sözler bulup söylemeye çalıştı." (YK, 2016: 47).

göz at-:

"...Kevser bir göz attı kapıya, "Döver de söz mü? Kemiklerimi bilem kırar." (YG, 2015: 35).

göz gezdir-:

"...Bu sebebe utançtan kurtulup etrafa göz gezdirmeye firdat buldum." (M, 2008: 319).

"...Rıza odaya göz gezdirdi." (YG, 2015: 185).

göz kulak ol-:

"...Sen Emine Hanım teyzenle kal! Bedestenden buraya teptiğimiz yol yormuştur seni. Uyuyan kardeşine de göz kulak olursun." (B, 2015: 81).

"...Oysa bizim göz kulak olmamıza heç lüzum kalmadı." (M, 2008: 376).

"...Onlara bakkaldan öteberi alıp geliyor, kapının önüne çuvalı serip oturttukları çocuklarına da göz kulak oluyordu." (YK, 2016: 66).

göze bat-:

"...Hacı Kadir'in evi Çarşı semtinin en göze batan yapılarından biridir." (YG, 2015: 104).

göze çarp-:

"...Etrafi çam ağaçlarıyla sarılmış çimenlik alanın bir yanında küçük kulübelere büyük bir barınak, onun sağında solunda da birer ahır göze çarpıyordu." (KD, 2015: 81).

"...Dayım önüne beyaz bir önlük bağlamıştı. Önlüğün ortasında büyücek bir cep göze çarpıyordu." (ZN, 2015: 92).

gözlerine inanama-:

"...Türkü söyleyerek köşkün camlarını temizleyen hizmetçi kadınları görünce birden inanamadı gözlerine." (YG, 2015: 13).

gözlerinin içi gül-:

"...Gözlerinin içi gülüyordu tüm herifin." (YG, 2015: 77).

gözü arkada kal-:

"...Gözün arkada kalmasın ağam. Tanrı'nın izniyle her işi belledirim ona." (YG, 2015: 224).

gözü doy-:

"...Güllü burun kırdı, "Allah gözünü doyursun senin, irezil!" diye payladı Hacı Kadir'i." (YG, 2015: 57).

gözü dön-:

"...Monzur Gözesi'ne varanda, gözü dönmüş bir kalabalık karşıladı bizi." (M, 2008: 302).

gözü kes-:

"...Birilerine sorarak Şehzade Camisi arkasındaki büyük çınarın gölgesinde çalışan arzuhalçileri buldu. Bunlardan gözünün kestiği birine sokularak derdini anlattı." (B, 2015: 90).

gözü tutma-:

"...Öyleyken köyde sevgilisi olmayan tek kız Menekşe'ydi. Hiçbirini gözü tutmuyordu çünkü." (BOAD, 2013: 26).

gözü yollarda kal-:

"...Sarıldı, fen memurunu kucakladı. "Geleli, gözümüzü yollarda kodun, ner'lerdesin?" (YG, 2015: 72).

gözüne gir-:

"...Şeytan, de! Alınyazısı, de! Ne dersen de! Gelini tek başıma beşe götürüp gözüne girmek aklımın ucundan geçmezdi." (C, 2016: 16).

gözüne iliş-:

"...O sıra Saniye ilişti gözüne, etekleri zil çalıyordu kahpenin." (YG, 2015: 423).

gözünü budaktan sakınma-:

"...Mert oğlandır. Gözünü budaktan sakınmaz. Arkadaş uğruna can verir." (BOAD, 2013: 125).

"...Hançer bakışlı, gül nakışlı kızım! Günü gelende yerimi almak için gözünü budaktan sakınmayacaksın! Sakınırsan yarın ahrette yirmi turnağımınla yakana sarılırım. Bunu heç hatırdan çıkarma!" dedi, yanaklarını öptü, ardına bakmadan yürüdü." (M, 2008: 38).

gözünü dört aç-:

"...Okula gidince gözünü dört aç! Okumayı yazmayı da öğren, hocalarının verecekleri dersleri de belle." (B, 2015: 83).

"...Yüzbaşının hışmını üzerime çekmemek için talimlerde, paydoslarda, gece derslerinde gözümü dört açardım." (C, 2016: 64).

gözünün üstünde kaşın var deme-:

"...Nalbant Tahir de karısını yayladan almış getirmişti ya gözün üstünde kaşın var, diyen yoktu ona." (C, 2016: 101).

gürültüye pabuç bırakma-:

"...Mahmut, gürültüye pabuç bırakmamış, yere dağılan paraları toplamış, yüzüğü almış, böyle çirkeflerden beni kurtardığı için Tanrı'ya dua etmişti." (DÇ, 2013: 132).

hık demiş burnundan düşmüş:

"...Anasından yadigâr idi bana. Hık demiş burnundan düşmüş anasının. Kara saçları gök ışıltılı idi, anasının saçları kimi." (C, 2016: 11).

iç geçir-:

"...Ferah Ali Paşa sıkıntıyla iç geçirdi." (KD, 2015: 669).

"...Agunda Nine, derin derin iç geçirdi." (KD, 2015: 128).

içi elverme-:

"...Çok sevdiğim hanımanamın evine gitmeye bilem içim elvermiyo..." (ZN, 2015: 113).

içi içine sığma-:

"...Fatma Bacı'nın içi içine sığmıyordu, gözünden sızan yaşı avcunun içiyle kuruladı." (BOAD, 2013: 86).

"...Çobanın dönmesini bekleyende içim içime sığmazdı. Cemo'nun imdadına yetişmeye can atardım." (C, 2016: 205).

"...Pencereye oturup kaçma vaktini gözledim. İçim içime sığmazdı." (M, 2008: 158).

içi içini ye-:

"...Ahmet kendi üzerinde böylesine bir çekişmeden son derece tedirgindi, içi içini yiyordu." (YG, 2015: 166).

içi yan-:

"...Hacı Kadir, Kevser'e, "İçim yanıyo, bana bi kupa su geti kızım Kevser," dedi." (YG, 2015: 68).

içini çek-:

"...Herifi gördüyse, Güllü'nün işi tamamdı. Peşinden ayrılmazdı orospu... İçini çekti." (BOAD, 2013: 109).

içini dök-

"...Güllü, kızgınlığından temkini bıraktı. Saniye'ye içini dökmeye başladı." (YG, 2015: 22).

"...Baş başa kaldıklarında Tata Hanım çok anlayışlı bir dinleyici olan Bedoş'a içini de döküyordu." (B, 2015: 196).

içinin yağı eri-:

"...Düğün sabahı erişemezim, Memo'yu göremezim korkusuyla içimin yağı erirdi. Gecemi gündüzümü seçemez, südü ayranı içemez oldum." (M, 2008: 139).

"...Bizimki senin oğlanı da yerleştirir, meraklanma,' derdi de, içimin yağı erirdi." (YG, 2015: 107).

iki ayağını bir pabuca sok-:

"...Zavallı nineciğim, iki ayağı bir pabuçta, açtı kapıyı. Sıkıştığını sanmıştı." (ZN, 2015: 142).

iki göz iki çeşme:

"...Bayram Ağa'nın evinde dul tazeler ikileşmişti. Ne var ki, Kıymet'in yarası çoktan kabuk bağlamıştı, artık gülüp söyleyebiliyordu. Oysa Nado, iki gözü iki çeşme, sabahtan akşama kadar ağlıyordu." (B, 2015: 140).

iki paralık ol-:

"...Konuk kaldığı evde benim yüzümden Şih'a karşı Komutanımın iki paralık olmasına gönlüm katlanmazdı." (C, 2016: 75).

"...O karıyı nikâhlamakla ailemizin namusunu iki paralık etti." (ZN, 2015: 103).

iple çek-:

"...Terhisimi iple çeker oldum" (C, 2016: 77).

kabak çiçeği gibi açıl-:

"...Sen de üstünü deş, misafirlerin yanına bu kılıkla çıkma! Önce kadınbudu köfteleri kızart. Kapağını ört, mangalın kenarına koy, sıcak dursun. Şu kıza da a'cık göz kulak ol! Kabak çiçeği gibi açıldı." (YG, 2015: 20).

kanat ger-:

"...İyi bir ağamız olsa, bize kanat gerse fena mı ola?" (C, 2016: 144).

"Hovardanın boynuzlusu her boku yer, anacığım! Boşuna kanat germe oğluna! Bu kaşerlenmiş orospıyı Tepecik umumhanelerinden aldı diyorum sana..." (ZN, 2015: 104).

kanı kayna-:

"...Kanı kaynamıştı bir kez, kabil olsa kucağına çıkıp oturacaktı." (YK, 2016: 28).

kantarın topuzunu kaçı-:

"...Nahiye müdürünün deyişiyile, kantarın topunu kaçırmışız gene dün akşam." (ATG, 2015: 78).

Karadeniz'de gemileri bat-:

"...Fen memuru, şakayı sevenlerin gamsızlığıyla güldü, "Karadenizde gemilerin mi battı, bu ne dalgınlık ağam?" dedi." (YG, 2015: 72).

karda yürüyüp izini belli etme-:

"...Ayşe ile Zino da rahat durmazlarmış. Bir var ki karda yürüseler de izleri belli olmazmış." (M, 2008: 132).

"...Yamansın torun," dedi. "Büyüdüğün zaman karda yürüyüp iz göstermeyeceksin, efferim sana!" (YG, 2015: 323).

karga tulumba:

"...Koçu da karga tulumba sandala bindirdiler." (B, 2015: 125).

"...Gemiciler karga tulumba tombazı sürüklediler." (KD, 2015: 555).

kazdığı çukura kendisi düş-:

"...Herkes kendi kazdığı kuyuya düşmeli." (YG, 2015: 416).

kefeni yırt-:

"...Hanıya Anamız'a bin şükür, kefeni yırtmıştır yavrum!" yanıtını verdi ihtiyar kadın, mutlulukla." (KD, 2015: 597).

"...Sultan Bacı kefeni yırttı, ama kolay kolay hastaneden çıkamadı." (YK, 2016: 129).

kendi göbeğini kendi kes-:

"...Kendi göbeğimi kendim keseyim bari diyerek Yukarı Mahalledeki Arap Cinci Hoca'ya gittim. Kısmetimin bağlanan kapısını açtıracaktım ama o kara herif öyle bir kapı açtı ki bana, insan içine çıkacak yüzüm kalmadı..." (ZN, 2015: 175).

kesenin ağzını aç-:

"...Çamlık Derebeyi, gerekirse kesenin ağzını açabileceğini hissettirir biçimde, "Bir kolayı bulunur, sıkılma bey," dedi." (ATG, 2015: 84).

kulağına küpe et-:

"...Kadın kısmına o kadar güvenmemeli, hovarda dediğın. Yoğsam yarı yolda kalır. Bunu kulağına küpe et." (YG, 2015: 33).

"...Şunu da kulağına küpe et: Ağa kısmı ile uğraşmak, kâr getirmez fukaraya." (C, 2016: 82).

kulak asma-:

"...Lakin Sorikoğlu bedduaya kulak asmazdı." (M, 2008: 359).

"...Müezzinoğlu genzini temizledi, tükürdü, "Hökümet kapısına kulak asma Hacı Kadir," dedi." (YG, 2015: 57).

kulak kabart-:

"...Bacılar ikide bir kulak kabartır, çan seslerini dinlerler, "Elin nur ola hey Memo! Şenlendirdin obamızı," derlerdi." (C, 2016: 176).

"...Yıllar geçmiş, günün birinde eş dostla içki içerken kulak kabartmış ve 'Beni çağırıyorlar,' diyerek kalkmış." (DÇ, 2013: 127).

"...Orada başkaca işimiz kalmadığını anlayınca, Tahtakale kahvehanelerine varıp söylentilere kulak kabarttık." (KD, 2015: 25).

"...Selanik halkı, saatlerini ayarlamak için alışkanlıkla kulak kabartıp gongk vuruşlarını ağır ağır saydılar." (ZN, 2015: 9).

kulak kesil-:

"...Başo Hanım kulak kesilerek dinledi. Sokak üzerindeki balkona açılan pencereden geliyordu ses." (B, 2015: 51).

kurda kuşa yem ol-:

"...Ağlaya ağlaya erimiş ufalmış, sonunda karnındaki yavrusuyla kurda kuşa yem olmuş, fakir." (C, 2016: 26).

kuruntuya kapıl-:

"...Boşu boşuna kuruntuya kapılıp ecel terleri dökmüştü." (YG, 2015: 465).

maymun gözünü açtı:

"...Yağma yoktu. Maymun gözünü açmıştı." (YG, 2015: 242).

Nuh deyip peygamber deme-:

"...Hüseyin Ağa, Sülüman'la uzun boylu pazarlığa girdi. Bağırды, çağırды, yalvardı, yakardı, ama Sülüman nuh diyor, peygamber demiyordu." (BOAD, 2013: 105).

olmayacak duaya âmin deme-:

"...Babasının yüzünü görmediğini söyleyen çamur karıcı, küreğine sarılıp kovaları doldurmaya girişerek, "Olmayacak duaya âmin söyleyemem!" dedi, Kırım nire, Soğucak nire..." (KD, 2015: 520).

"...Güllü, "Olmayacak duaya amin demem ben," dedi." (YG, 2015: 44).

omuz omuza ver-:

"...Bir düzine er, omuz omuza verir de, neyi alt edemez?" (C, 2016: 141).

ödü kop-:

"...Bi gün yüzüme gapiyi çarpacakla diye ödüm kopuyo..." (ZN, 2015: 113).

pişmiş aşa su kat-:

"...Hay kör şeytan, pişmiş aşı su katmayı da ne severdi." (KD, 2015: 269).

... "Bak hele... Bunak rezil, pişmiş aşı su mu kattı ki yoksam?" (YG, 2015: 295).

postu ser-:

"...Böylece Hafız Efendi postu konağa serdi." (YG, 2015: 427).

saman altından su yürüt-:

"...Saman altından su yürütmüş de haberimiz yok. Kız kendine bir oynaş bulmuş, oynaşır dururmuş." (YG, 2015: 42).

sararıp sol-:

"...Elbette iki gün içinde sararıp solar, eriyip muma döner." (KD, 2015: 135).

sermayeyi kediye yükle-:

"...İsmayıl Dayım birkaç yıl içinde sermayeyi kediye yükleyerek dükkânı satmış." (ZN, 2015: 43).

sevinci kursağında kal-:

"...Sevinçleri kursaklarında kalmaya, diye iyi olduğumu söyleyip postun üzerine oturdum." (M, 2008: 201).

soyup soğana çevir-:

"...İnsanın parası olduğu sürece yüze gülerlerdi. Soyup soğana çevirdikten sonra onu don gömlekle sokağa bile atarlardı." (DÇ, 2013: 125).

suyuna git-:

"...Herkesin suyuna gitmek zorundayız." (YG, 2015: 47).

süt dökmüş kedi gibi ol-:

"...Osman Ağa sofrada misafirlerinin süt dökmüş kedi gibi oturmasından sıkılmıştı." (BOAD, 2013: 188).

"...Tam bu sırada Güllü Hacer avluya girdi. Onu görünce ikisi de süt dökmüş gibi kalakaldılar." (YG, 2015: 39).

şeytan tüyü ol-:

"...Doktor Murat'ta da şeytan tüyü mü vardı ne? Herkes onu seviyordu." (BOAD, 2013: 101).

tefe koy-:

"...Ne olursa olsun düşmemeliydi, millet tefe koyardı sonra... Sımsıkı yere bastı, kızı indirdi." (BOAD, 2013: 46).

tası tarağı topla-:

"...Birine yaktınız abayı, diyeceğim ama... Körfezden Afrodit tası tarağı toplayalı çok oldu." (ATG, 2015: 49).

"...Ama tası tarağı toplayıp Adana'dan ayrılmamız için vaktimiz az." (B, 2015: 22).

tekerine çomak sok-:

"...Yoo, Osmanlı paşasının tekerine çomak sokmanın zamanı gelmiş de geçiyordu Gayri askerlerini birer ikişer kaldırmalı, Osmanlı'nın onurunu kırmalıydılar." (KD, 2015: 324).

tereyağından kıl çeker gibi:

"...Fato, gönül rahatlığıyla elini uğuştururdu.

"Gayri, bir terslik çıkar mı ola, kuşkusu düşmeye yüreğine kurban! Yağdan kıl çeker gibi kaçıracağız seni he vallaha da," derdi." (M, 2008: 158).

turnayı gözünden vur-:

"...Kaynağa giderken öğretmen de çiftesini aldı. Avcı Nuri, "Sana sıra kalırsa Nuri'den, turnayı vurursun gözünden," dedi." (ATG, 2015: 28).

umudu kes-:

"...En sonunda bulmaktan umut kesip geri dönmüşler." (C, 2016: 187).

yan çiz-:

"...Hüseyin Ağa kışkırtarak güldü:

"Madem bu kadan güveniyon Katırına, neye döğüşürmiyon benimkiyene öyleyse, neden durmadan yan çiziyon? Çıksana karşıma..." (BOAD, 2013: 24).

yangına körükle git-:

"...Osman Ağa'nın kardeşi Recep Dayı araya girdi, "Sen de yangına körükle mi varıyon Sülüman? Sana seyir ilazım helbet... Otur uturduğun yerde Allahasen..." dedi, ağalara döndü." (BOAD, 2013: 20).

yangından mal kaçır-:

"...Hacı Kadir, "Yangından mal kaçırıyoruz," dedi." (YG, 2015: 67).

yerle bir et-:

"...Kısa zamanda avuçlarına düştüğü bunalım, ruh sarsıntısı, içindeki sıradağlar misali güven duygularını yerle bir etmişti." (KD, 2015: 288).

yol gözle-:

"...Kapının önüne dolmuşlar, Murat'ın yolunu gözliyorlardı." (BOAD, 2013: 47).

yola getir-:

"...Ah, biraz daha konuşabilse, belki Arnavut'u yola getirecekti." (YG, 2015: 454).

yüreği ağzına gel-:

"...Başımı dönderip elinde mavzer sekiye fırladığını görende, marabayı silah zoruyla niyetinden döndermek isteyeceğini sanarak, yüreğim ağzıma geldi." (M, 2008: 445).

"...Naim Bey'in evde bulunmadığı saatlerde kapı çalındı mı, kadınların yürekleri ağızlarına geliyordu: Zühre Hanım, evi düşman erlerinin bastığını sanıyordu." (ZN, 2015: 11).

yüreği hop et-:

"...Otobüs Kışla Gediği'ni aşınca yüreğim hop etti. Aşağıda yakut kiremitli damlarıyla kasaba görünmüştü." (ATG, 2015: 9).

yüreği kan ağla-:

"...Feleğin şu oyununa bak ki, ilk rastladığımız yerde erimden ayrıldım. Yüreğim kan ağlardı. Lakin kendimi tutardım." (M, 2008: 451).

yüreği sızla-:

"...Yolun açık olsun kurban," dedi soluk verir gibi, öyle çaresizdi ki, yüreğim sızladı." (C, 2016: 177).

yüreğine ateş düş-:

"...Yeni şıhın pintiliğini görüp kulların çok sıkıntı çekeceğini kestirdik, yüreğimize bir ateş düştü." (M, 2008: 41).

yüreğine su serp-:

"...Şiri Ana, "Bu sözlerinle acılı yüreğime su serptin Lâvritas! Oğlum için olsun beni tasadan kurtardın. Tanrılar ne muradın varsa versin!" diye duacı oldu." (KD, 2015: 139).

yüreğine taş bas-:

"...Lakin bize de kin tutup fırsat izlemiş, yüreğine taş basıp melanetini altına gizlemiş de haberimiz yağmuş." (M, 2008: 52).

yüz verme-:

"...Müezzinoğlu'nu çileden çıkara, müfettişin kendisine yüz vermeyişi değildi." (YG, 2015: 363).

yüzünü kara çıkartma-:

"...Bize onca iyilik yapan yiğit komutanımızın yüzün kara çıkartmak mı isteriz?" (C, 2016: 161).

yüzüstü bırakmak-:

"...Hayvanları yedeğe alıp yoldan aşağı doğru inende, taş çeken ırgatlardan ikisi, bizi tanıdılar, işi yüzüstü koyup seğirttiler." (M, 2008: 327).

zembereği boşan-:

"...Genç kadının yüreğinde görünmez bir zemberek boşanıverdi sanki." (KD, 2015: 278).

zıvanadan çık-

"...Kız Güllü... Sen beni temelli zıvanadan çıkaracan ya, dur bakalım." (YG, 2015: 70).

"...Ben kendimdeyim ama şu alçak gâvur iyice zıvanadan çıkmış. Baksanıza ne diyor: İşte, dünyaya ilan ediyormuş. Selanik'i büyük dedeleri Makedonya kralı Filip kurmuşmuş, sevgili kızı adına... Selanik aslen Sırp'mış, Sırp olarak kalacakmış. Yediği boka bak!" (ZN, 2015: 29).

I.1.3. Dualar ve Beddualar

İnsanoğlunun geçmişten günümüze bir iyilikle karşılaştığında teşekkür mahiyetinde dile getirdiği dualar (alkışlar) ve kötülüğe mukabele etmek amacıyla kullandığı beddualar (kargışlar) Erman Artun tarafından şu şekilde tanımlanmıştır:

"Alkış (dua) ve kargışlar (beddua) konuşmayı renklendiren kısa kalıp sözlerdir. Bunlar konuşmayı süsleyen, duyguları belirten, anlatımı güçlendiren dil öğeleridir. Bazıları imge, düşünce ve çağrışım zenginliğiyle yüküldürler. Alkış, kişinin iyiliğini; kargış, kişinin kötülüğünü isteyen söz kalıplarıdır" (Artun, 2001: 121).

Kemal Bilbaşar, romanlarında toplumumuzun insanlar ve olaylar karşısındaki iyi veya kötü duygularını yansıtan bu sözlere sık sık yer vermiştir. Yazar dua ve bedduaları kullanarak kahramanların duygularını yansıtmanın yanı sıra hem anlatımı güçlendirmiş hem de söyleyişte doğallığı yakalamıştır.

Başka Olur Ağaların Düğünü romanında Kâhya Kadir Efendi, Murat'ın köye dönerek köyde muayenehane açmasının ardından annesine şu sözlerle iyi dilek ve temennilerde bulunur:

"...Kusura bakma Fatma Bacı, işlerin çokluğundan kafam sersem... Akıl edemedim. Gözün aydın!.. Allah başka mürüvvetlerini de gösterebilir!" Fatma Bacı'nın ardi sıra içeri girdi" (BOAD, 2013: 61).

Aynı romanda Huriye, uzun süredir çektiği karın ağrısı şikâyetinden Doktor Murat sayesinde kurtularak sağlığına kavuşmuştur. Huriye Doktor Murat'a minnetini şu sözlerle dile getirir:

"...Allah razı olsun... Aslan Muradım bi ilacınan söktü attı canavarı garnımdan. Nası dua edeceğimi bilemiyom... Allah, ne muradı varsa versin" (BOAD, 2013: 85).

Yeşil Gölge romanında, bir zamanlar kasabada zenginliğinden ötürü her dediği yerine getirilen Müezzinoğlu hastalanmış ve yatağa mahkûm hâle gelmiştir. Müezzinoğlu'nun bu hâlini gören kasabalı ona acımakta ve şöyle dua etmektedir:

"...Dışarı çıkınca, "koskoca ağanın kuş kadar" kaldığını söylüyorlar, "Tanrı kimseyi elden ayaktan düşürmesin!" diyorlardı" (YG, 2015: 427).

Kemal Bilbaşar'ın romanlarında haksızlığa veya kötülüğe uğrayan insanların ise sık sık bedduaya başvurduğunu görmekteyiz.

Başka Olur Ağaların Düğünü adlı romanda Hüseyin Ağa, traktör yarışında hile yapmasını istediği Arabacı Sülüman'ın kendisinden fazla mal istemesi üzerine onu soygunculukla suçlar ve beddua eder:

"Soyguncu herif"... Şinciye dek sana yedirdiğim nimetler gözüne dizine dursun! Allah tez günde canını alsın senin..." (BOAD, 2013: 105).

Yeşil Gölge romanında Saniye eve aniden giren ve evde bir şeyler aramaya başlayan köyün delikanlılarına karşı koyamadığı için bir beddua savurur:

"...Saniye kollarını göğsüne kavuşturdu, "Kim vardı da, kimi bulacaktınız, a ocağı sönesiceler!" dedi." (YG, 2015: 404).

Başka Olur Ağaların Düğünü romanında, duygularına karşılık bulamayan Güllü, Tahir'e olan kızgınlığını şu sözlerle ifade eder:

"...Tahir geriye bakmadan hızla indi merdivenleri... Güllü, cepkeninin baştan aşağı kahve olduğunu görünce, "Koca kafalı pis sıçan, geber e mi!" diye bağırıldı... Ardından tükürdü." (BOAD, 2013: 55).

Cemo romanında Memo'nun dayısının hayatını kaybetmesi üzerine yengesiyle evlenmesi gündeme gelir. Bunun üzerine yazar, Memo'nun ağızından töreyi eleştirerek şöyle beddua eder:

"...Törenin adı batsın. Mal yabana gitmesin, deyi anası gibi sevdiği, saydığı kadını, bıyığı yeni terlemiş ere avrat eden töreye töre mi derim ben? Dedesi yaşında, sakalı göbeğinde bir ere, on sekizinde kızı avrat eden töre yere batsın." (C, 2016: 83).

Kemal Bilbaşar'ın romanlarında karşımıza çıkan diğer dua ve beddua örnekleri aşağıda sıralanmıştır:

"...Bardak bardak su dağıttığı teyzeler, "Berhudar ol kızım!", "Su gibi aziz ol kızım!" diyorlardı." (B, 2015: 45).

"...Tanrım, sen begimize uzun ömürler ihsan et, malını ziyade eyle," diye yakarırdık." (C, 2016: 12).

"...Hep birlikte begimizin ayağına kapandık, şükran gözyaşları döktük.

"Sağ ol begim!"

"Var ol begim!"

"Tanrı, tuttuğun altın etsin begim," dedik, geri geri çıktık huzurundan." (C, 2016: 31).

"...Seni bir ay sılaya gönderirim. Nasıl memnun oldun mu?"

"Sağ ol komutanım, Tanrı ömrün artıra." (C, 2016: 65).

"...Bacılar ikide bir kulak kabartır, çan seslerini dinlerler, "Elin nur ola hey Memo! Şenlendirdin obamızı," derlerdi." (C, 2016: 176).

"...İhtiyar afsuncu, torununa bir şey olacakmış korkusuyla gözlerini açıp tövbe mırıldandıktan sonra, "Mezarım kazılmadan tanrılar onun başka acısını göstermez inşaallah bana!" dedi." (KD, 2015: 130).

"...Şiri Ana, "Bu sözlerinle acılı yüreğime su serptin Lâvritas! Oğlum için olsun beni tasadan kurtardın. Tanrılar ne muradın varsa versin!" diye duacı oldu." (KD, 2015: 139).

"...Su veren güzel ellerin dert görmeye! Tanrılar ne muradın varsa vere!" dedi kabağı geri uzatarak." (KD, 2015: 181).

"...Ferah Ali Paşa elini yüreği üstüne koyup dervişçe eğildi:

"Tanrı sizden razı olsun!" dedi." (KD, 2015: 424).

"...Aslan Giray, ağabeyinin entrikacı zekâsını bir kez daha kutsadı:

"Ömrünüze bereket akam!" dedi." (KD, 2015: 459).

"...Hay ömrüne bereket canım kardeşim!" dedi." (KD, 2015: 578).

"Tanrı heç keremini esirgemeye sizden. Kısır koyunlarınız kuzulaya, urçan marabanız ikiz dölleye, meyvasız ağacınız meyvaya donana." (M, 2008: 18).

"...Yüzümü gören maşallah çeker;

"Tanrı kem gözden, kem bakıştan sakına!" diye duaya durur, hüsnüme dil dökerdi." (M, 2008: 52).

"...Hey yüce Kumandan! Muhabbeti, merhameti yüzünden nur olur saçılırdı.

"Tanrı seni başımızdan eksik etmeye!" niyazında bulunduk, gelen erin ardına katılıp çıktık." (M, 2008: 261).

"...Hızır Sultan'ı imdada çağırıp Tujik'i andımıza şahit tutarak cümlemize zafer niyazı söyledi:

"Ya Hızır, uşağımızı yerindirme, duşmanı sevindirme! Bizi muzaffer kul!" (M, 2008: 298).

"...Suyu keyifle içti, "Allah kısmetini su gibi daim etsin," dedi." (YG, 2015: 68).

"...Allah tuttuğunu altın etsin," dediler." (YG, 2015: 76).

"...Hay ömrüne bereket fen memuru." (YG, 2015: 78).

"...Nevruz Efendi büyük bir sevinçle yeniden ağanın elini öptü:

"Allah bir gününü bin etsin, ağam!" (YG, 2015: 85).

"...Hep birden Fatma'nın etrafını sardılar:

"Uğurlu kademli olsun abla..."

"Allah çok günlere eriştiresin abla..."

"Yakında başka mürüvvetlerini de görürüz inşallah," dediler." (YG, 2015: 112).

"...Fatma yarı dua, yarı kadınca bir kaygıyla, "Allah başımızdan eksik etmesin seni," dedi." (YG, 2015: 139).

"...Sen yüzümüzü kara çıkarma ya Rabbi!" dedi Hacı Kadir." (YG, 2015: 208).

"...Ustalar sevinçle bağırdılar:

"Sağ ol ağam!"

"Allah birini bin etsin ağam."

"Tuttuğun altın olsun ağam," dediler, birbirlerini iteleyerek gelip elini öptüler." (YG, 2015: 227).

"...Kadınlar yüksek sesle, "Kırk bir kere maşallah!" "Tanrı kem gözden, kem nazardan saklasın!" diyorlardı." (YG, 2015: 374).

"...Hatça Yengem duygulanmıştı, avucunun içiyle gözlerini kuruladı, "Tanrım ona da cennet kapılarını açar, kıyamet gününde inşallah!" dedi." (ZN, 2015: 107).

"...Dayım gülümseyerek başını sallar, sonra kaşığına bırakıp avuçlarını yukarı kaldırarak yengemin bellettiği duayı okurdu:

"Yemeğimiz arı, suyumuz duru, hamdolsun sana Tanrı!" (ZN, 2015: 124).

"...Öldüğünde yetmiş sekiz yaşındaydı. Nur içinde yatsın!" (ZN, 2015: 192).

"...Hocalardan sonra hatırlı konuklar sıraya girip geldiklerinde yaptıkları gibi, Müezzinoğlu'nun elini saygıyla öptüler: "Allah kabul etsin!" "Çok yıllara eriştirsin seni Rabbim" "Tanrı başımızdan eksik etmesin seni!" dediler." (YG, 2015: 76).

"...Nalbur Hoca Raif akşamları namazdan sonra yaptığı gibi ellerini gökyüzüne kaldırdı, "Bana o günleri göstermeden canımı alma Ya Rabbi!" dedi." (YG, 2015: 92).

"...Ağaya oğlu yan yana merdivende görününce etraftan, "Maşallah!.. "Allah'ın birliğine emanet," duaları; "Yaşa!" sesleri, alkışlar yükseldi." (BOAD, 2013: 179).

"...Avluda toplananlar, "Maşallah, Allah sahibine bağışlasın," diye bağırıyorlardı." (BOAD, 2013: 180).

"...Bir ara dışarda motor gürültüsü duydu. Pencereden baktı; babası, Arabacı Sülüman, yeni traktörün römorkuna binmişler, dışarı gidiyorlardı. Yere batasıcılar... Yarışa hazırlanacaklardı muhakkak." (BOAD, 2013: 130).

"...Ule Genco, ule gözün kör ola! Ule davran, Cemo da, başlık da gider elden!" (C, 2016: 38).

"...Hacı, uğruların canına kıyacağını anlayanda, 'Dilerim Tanrı'dan bana dokunanları taş ede,' demiş." (C, 2016: 48).

"...Biz seni babon gibi iyi bir ağa belliyorduk, meğer sen kallesin biriymişsin. Şeytanın gözü imişsin. Gözün çıksın! Bizi namerde muhtaç ettin. Tanrı da seni ondurmasın canavarın tohumu." (C, 2016: 113).

"...Cano arkalarından bakıp içini çekti, Sorikoğlu'na beddualar yağdırdı:

"Bunca insanı yerinden, yurdundan eden namert, senin de yurdun yıkıla; Zozana'dan kökümüz sökersen, senin de kökün söküle! Benden ayrı düşende Kevi'nin ruhu seni çarpa!" (C, 2016: 115).

"...Kusura bakmamalıydım, karı için ağlayan erkeğin Allah belasını versindi." (DÇ, 2013: 124).

"...Biricik oğlunu aparıp kendi obasına göçüründe, biçare dul Abgeneş Kadın, göğsünü bağrını yırtarak, 'Ocağımı oğulsuz kodun, dilerim tanrılardan, senin kucağını da boş koyalar!' diye beddua yağdırmıştır." (KD, 2015: 403).

"...Fato, gözlerini dönderip başını salladı,

"Seyit Vehhap'ın sende gözü olduğunu buraya ilk geldiği gün anlamışım. Gözü kör ola inşallah!" diye beddua söyledi." (M, 2008: 152).

"...Fato, Seyit Vehhap'ın döğüşe gittiğini duyanda,

"İnşallah eceline gider harami..." diye beddua okudu." (M, 2008: 153).

"...Fato ellerini oğuştururdu:

"Ne yapsak, n'etsek ki kurban? Hay Allah vücudunu kaldıra! Nerden sarıldı eteğine?" (M, 2008: 154).

"...Aynalı dükkânımı yıktın, yerle bir ettin; senin de hanımanın yıkıla, yerle bir ola Şih Abuzer!" der başka söz söylemezdi." (M, 2008: 292).

"...Koşup Cemo'yu kollarına alan Cano, kızının eteklerinden kan sızdığını görende, döğünüp beddua yağdırdı:

"Yavrumu soluksuz kodun, senin de soluğun kesile Sorikoğlu! Babosu gibi doğmamış bebesinin de canını kıydın, senin de canına kıyalar Sorikoğlu!" (M, 2008: 358,359).

"...Kevser'in üzerine yürüdü, "Hadi defol içeri!" diye bağırdı. "Adı ile birlik yerin dibine batasınca kahpe!" (YG, 2015: 22).

"...Güllü sırtını dönerek uzaklaştı:

"Göynüne toprak dolasınca..." diye söylendi." (YG, 2015: 44).

"...Kalktı, "Pavlikenin adı batsın!" dedi." (YG, 2015: 186).

"...Kara toprak doyurası aç rezil!" dedi Saniye." (YG, 2015: 381).

"...Hay teneşire gelesice şeytan karı. Elim ayağım kesildi gene." Hacı Kadir gelip sedire çöktü." (YG, 2015: 395).

"...Hatice de suçlulara ağız dolusu tükürdü:

"Tüh size, teneşire gelesiceler, ailemizin namusunu iki paralık ettiniz!" (YG, 2015: 418).

"...Fatma ağzı köpürmüş, "İrahat yüzü görmesin inşallah," diye bağırdı." (YG, 2015: 419).

"...Doyamadılar mala bir türlü, gözleri kara toprak dolasicalar." (YK, 2016: 113).

"...Hamdi Ağabey'in yüzü bu kez kıpkırmızı olmuştu, ne söyleyeceğini bilemiyordu, "Allah kahretsin senin gibi yağlı karayı! Yengem olmasan ayaklarım altında çiğnerdim seni..." diyebildi." (ZN, 2015: 64).

"...İsmayıl Dayım, annemin önüne koyduğu, Naziye'yle Pakize'nin ucun ucun kemirip atıştırdıkları ekmek peynirden birer parça kopararak ağzına attı, "Öyle kardaşın Allah vücudunu kaldırsın!" diye homurdandı." (ZN, 2015: 103).

"...Yengem donup kalmıştı. Neden sonra, "Tanrım yaptığını yanına komaz inşallah!" diye mırıldandı." (ZN, 2015: 137).

"...Evimi barkımı yıktın, kuracağın her dam da senin başına yıkılsın inşallah!" deyip kapıyı çarpıp gitti." (ZN, 2015: 188).

I.1.4. Yeminler

İnsanın muhatabını kendine inandırmak ve ikna etmek amacıyla kullandığı yeminler yazarımızın romanlarında da sıkça karşımıza çıkmaktadır.

"Birtakım nesnelere yararlanarak karşısındakine söylenen ikna sözleri, ant." şeklinde tanımlanan yemin, halk arasında kalem, ant, şart gibi isimlerle de anılmıştır (Kaya, 2010: 787). Yazar, romanlarında anlatıma gerçeklik ve doğallık kazandırmak amacıyla halkın gündelik hayatta sıklıkla kullandığı yeminlere yer vermiştir.

Başka Olur Ağaların Düğünü romanında Osman Ağa, Doktor Murat'ı küçümsemeye çalışır ancak Murat'ın verdiği cevap karşısında da bozulur ve onun bir daha evine girmesini istemez. Bundaki kararlılığını da ettiği yeminle ortaya koyar:

"...Şu doğramacı piçi kapımızın eşiğinden bi taha adımını atarsa, şart ossun ku ayağını kırarım..." (BOAD, 2013: 96).

Kitaba el basmak da Türk kültüründeki en yaygın yemin şekillerindedir. *Bedoş* romanında Memduh Efendi, Suriye cephesine gitmeden önce evde bir hüzün havası hâkim olur. Çift ise kitaba el basarak birbirlerine şöyle söz verirler:

"...Bir süre sonra babasının duvara asılı kadife keseyi indirerek içinden kutsal kitabı çıkarıp masaya koyduğunu, önce annesinin kitaba el basarak bir şeyler mırıldandığına, sonra babasının aynı şeyi yaptığına tanık oldu." (B, 2015: 65-66).

Kölelik Dönemeci romanında Ferah Ali Paşa, kalede gördüklerini kimseye anlatmaması hususunda Hekimbaşı Mücteba Efendi'den yemin etmesini istemektedir. O yemin de Kuran'a el basmak suretiyle yerine getirilir:

"...Mücteba Efendi bir an şaşkın bakındıktan sonra elini Kuran üzerine koyup istenen andı içti." (KD, 2015: 217).

Kitaba el basma motifi, *Yonca Kız* romanında da karşımıza çıkmaktadır:

"...Sonra Kuran'a el bastırıp, rahmetli Melek'inin yerine koyduğu Yonca Kız'ı sık sık getireceklerine ant verdirdi." (YK, 2016: 63).

Bazı insanlar yeminleri muhataplarını ikna etmek maksadıyla değil de sırf yemin anlamı olan o kelimelerin dillerine pelesenk olmasından ötürü kullanmaktadırlar. Romanlarda buna örnek teşkil edecek satırlar da mevcuttur. *Cemo* romanında Haydaro, Cano'ya artık kardeşten bile ileri olduklarını söyler. Cano da ona şöyle karşılık verir:

"...He vallaha. Sen de benim canımsın Haydaro," dedim ona." (C, 2016: 20).

Yemin ederken kullanılan "Söz bir Allah bir" kalıplaşmış ifadesi yazarımızın romanlarında da sık sık karşımıza çıkmaktadır:

"...Memo'yu sağ salim getirir, götürürsen, ne istersen veririm sana Fato... Söz bir Allah bir," dedim." (M, 2008: 147).

"...Zühre Ninem yaşmağıyla gözlerini kurularak, "Söz bir Allah bir Mustafa'm!" dedi. "Bir dakika yanından ayrılırsam bir daha sana kavuşmayayım anacığım!" (ZN, 2015: 157).

Yazarımızın romanlarında karşılaşılan diğer yemin örnekleri şu şekilde sıralayabiliriz:

"...Cemo'yu ben büyütmişim. He vallaha. Anasız büyütmişim hem de onu. Kör etmemişim, topal etmemişim." (C, 2016: 11).

"...Şih'in yanından deli divane çıktım dışarı. Cinler tüm başıma toplanmıştı. Senem'i kimseye bırakmayacaktım. Allah bir, kaçıracaktım." (C, 2016: 54).

"...Zanoğlu suçluluğu üzerinden atma çırpınışıyla dizlerini döverek, "Gün ışığına hasret kalayım ki palangadan hiç kimse bizden yardım dilememiştir," diye bağırdı. Müslüman olduğunu unutarak, "Tüm tanrılar adına ant içerim ki," dedi, "böyle bir dilekten haberim olmamıştır. Eğer ki kale halkının kılığa düştüğünü bilsem, imdatlarına koşmaz mıydım? Vay başıma, vay gözüme!" (KD, 2015: 252-253).

"...Lâgustan atını durdurup arkadaşının elini tuttu:

"Söz mü?"

"Söz, namus sözü!" (KD, 2015: 388).

"...Tezkeresini alanda beni Cumhuriyet Hanı'nda bekleyeceğine Oniki İmam hatırına ant vermemiş miydi? Memo gibi âşık bir yiğit andından hulfede?" (M, 2008: 166).

"...Ben de:

"Oniki İmam hatırına ant olsun ki, ak günde, kara günde başınızdan ayrılmazım," diye ant verdim." (M, 2008: 201).

"...Şevket, kollarıyla korunmaya çalışarak, "Valla ben bir şeycik söylemedim Hamdi Amcacığım! Billah söylemedim," diye kekeledi." (ZN, 2015: 63).

"...Odanın kapısını örtüp Kuranikerim üzerine ant içirdikten sonra ablasına tasarısını açtı." (B, 2015: 50).

"...Yalanım varsa şuradan şuraya gitmeyeyim. Senin yanında da çıtlattı: 'Hacı Kadir belediye ireisi gibi konuşuyor,' demedi miydi?" (YG, 2015: 69).

"...Arap Müezzin, Ayşe'yi arkasından kucakladı: "Etmé gülüm... Kahrımdan ölürüm billaha... Kimseye görünmem, gölge gibi girerim içeri ben." (YG, 2015: 131).

I.1.5. Selamlaşma ve Vedalaşma İfadeleri

Hemen her toplumun sosyal hayatında önemli bir yer tutan selamlaşma ve vedalaşma Türk toplumunda ve İslam dininde de oldukça önemlidir. Türk kültüründe

selamlaşma ve vedalaşma genellikle el kol hareketleri ya da bazı kalıplaşmış ifadelerle gerçekleştirilmektedir. Kemal Bilbaşar, selam ve veda bildiren bu kelime ve kelime gruplarını romanlarında sıklıkla kullanmıştır.

İslamiyet'ten Türk kültürüne geçen ve günlük hayatta çok sık kullanılan "Selamünaleyküm" ve "Aleyküm selam" ifadeleri yazarımızın romanlarında da çok sık karşımıza çıkar:

"...Osman Ağa, kahvenin peykeleri üzerinde oturanların ortasında Hüseyin Ağa'nın tombalak göbeğini fark edince sevindi, göğsünü gere gere içeriye girdi, raketiyle Ağa'yı, çevresindekileri selamladı, "Selamünaleyküm," dedi.

Kahvedekiler, hep birden selamını aldılar:

"Aleyküm selam"...

Osman Ağa her zamanki yerine geçti, oturdu." (BOAD, 2013: 19).

"...Bu sırada Hüseyin Ağa'nın kâhyası kapının önünde bitiverdi, "Selamünaleyküm Tohtur Bey," dedi." (BOAD, 2013: 60).

"...Arap Müezzin, gemici kahvesine giderken, "Selamünaleyküm" dedi ortaya. Kapiya yakın oturan birkaç gemici, "Aleyküm selam!" dediler." (YG, 2015: 248).

"...Arap müezzin yüksek sesiyle, "Selamünaleyküm," dedi." (YG, 2015: 129).

Kemal Bilbaşar'ın romanlarında geçen diğer selamlaşma örneklerini şu şekilde sıralayabiliriz:

"...Hoş gelmişsiniz kardaş," dedi onbaşı." (C, 2016: 150).

"...Merhaba ağalar," dedi Fahri Yarbay.

Eskerdeki alışkanlıkla, "Sağ ol," diye bağırdım. Bizimkiler de peşim sıra "Sağ ol," diye bağırdılar." (C, 2016: 154).

"...Sadrazam paşa ayağa kalkıp karşılayarak, "Bezmimize hoş geldin üç tuğlu vezir karındaşım!" diyerek Ferah Ali Paşamı bağrına bastı." (KD, 2015: 41).

"...Fatma, "Hoş geldin ağa," dedi, "yanındaki kız kim?" Kıza seslendi: "Hoş geldin kızım." Kevser'in cevabı duyulmadı, utangaç, olduğu yerde sallandı. Hacı Kadir sakalını kaşıyarak, "Hoş bulduk Fatma," dedi." (YG, 2015: 138).

"...Ama eğer onlardan birisi bu kararı verdiğim an karşıma çıksaydı, "Merhaba arkadaş!" diye teklifsizce koluna girerdim." (DÇ, 2013: 15).

Türk kültüründe veda edilen kişiyi iyi dilek ve temennilerle uğurlamak oldukça yaygın bir gelenektir. Kemal Bilbaşar'ın romanlarında da buna örnek teşkil edebilecek kullanımlara sık başvurulduğu görülmektedir:

"...Vedalaşmayı bitirip kaptıkaçtıya biniyorum. Yavaş yavaş hareket ediyoruz. Arkamızda kalanlar, "Hadi, yolunuz açık olsun!" diye bağıryorlar." (ATG, 2015: 190).

"...Motoru sürmeden doktorluğunu hatırladı, "Menekşe Hanım'ın ayağını sıcak suya koyun, yarına bir şeyi kalmaz"... Hadin allahısmarladık..."

Zeynep Teyze, "Güle güle!.. Sık sık gel Muradım!.. Yemeğe de bekleriz," diye bağırdı arkasından." (BOAD, 2013: 46).

"...Okulun önünde durdu Muhsine Hocanım.

"Hadi sana uğurlar olsun Bedoş," dedi, "ama tramvaylara, arabalara dikkat et..." (B, 2015: 166).

Bir kişiye veda ederken onunla helalleşerek ayrılmak da yaygın bir gelenektir. *Bedoş* romanında evden ayrılmak zorunda kalan Ahmet de bu geleneğe uyar:

"...Ahmet, iki kadının da ellerini öpüp helalleşerek ayrıldı evden." (B, 2015: 55).

Yazarımızın romanlarında geçen diğer vedalaşma ifadeleri ise şunlardır:

"...Küçük kız, "Siz de hoşça kalın Hocanım!" dedi, koşarak yolun karşı kaldırımına geçti" (B, 2015: 167).

"...Şimdilik yapacak bir şey yok. Haydi güle gülen gidin, köyünüze selam edin, dedi." (C, 2016: 112).

"...Hoşça kal Cemo! Tez dönerim," dedim. Karşılığını beklemeden hayvana atladım, sürdüm." (C, 2016: 177).

"...Duyulur bir sesle,

"Haydi hoşça kal seyyidati! İki günden fazla eğlenmezim, söz bir Allah bir!" dedi, sırtıp gözün kırptı." (M, 2008: 159).

"...Müezzinoğlu çıkmadan döndü: "Sağlıcakla kalın."

İkisi birden, "Güle güle ağam," dediler." (YG, 2015: 57).

"...Yonca Kız, avlu kapılarını açmış, selama duran Ethem Ağa'ya:

"Hoşçakal Ethem Ağa!" dedi, el salladı." (YK, 2016: 117).

"...Abdülazim Bey, elindeki bardağı merdiven basamağına koyarak ayağa kalktı, "Haydin, Tanrı'ya emanet olun! İnşallah arkamızdan siz de sağ selamet İstanbul'a gelirsiniz. Adresimi, İstanbul Maarif Müdürlüğü'nden sorar öğrenirsiniz, buluşuruz," dedi." (ZN, 2015: 14).

I.1.6. Küfürler ve Argo Sözcükler

Küfürler ve argo sözcükler, genellikle insanların herhangi bir aksilik veya olumsuzluk karşısında verdikleri tepkilerinin bir sonucu olarak meydana gelmişlerdir.

Arapçadan dilimize gelen küfür kelimesi Türkçe Sözlük'te "*Sövme, sövmek için söylenen söz, sövgü.*" (2005: 1279) şeklinde açıklanırken argo ise "*1.Kullanılan ortak dilden ayrı olarak aynı meslek veya topluluktaki insanların kullandığı özel dil veya söz dağarcığı. 2.Her yerde ve her zaman kullanılmayan veya kullanılmaması gereken çoklukla eğitimsiz kişilerin kullandığı söz veya deyim. 3.Serserilerin, külhanbeylerinin kullandığı söz veya deyim.*" (2005: 117) ifadeleriyle tarif edilmektedir.

Küfürler her ne kadar Türk gelenek ve inançlarına ters düşse de insanlar zaman zaman öfkelerine yenik düşerek bu tip sözler sarf etmektedirler.

Romanlarında halkın tüm tabakalarından insanlara yer veren, halkın içine girip âdeta halktan biri olarak onları doğal bir şekilde anlatan ve böylece toplumcu gerçekçi yönünü ortaya koyan Kemal Bilbaşar, Türk halkının kullandığı argo sözler ve küfürlere de sık sık yer vermiştir. Yazar bazı küfürleri ise açık olarak yazmayıp üç nokta ile geçiştirme yoluna başvurmuştur. Olayları ve kişileri daha gerçekçi bir hâle getirmek, doğallığı yakalamak için küfre ve argoya sık sık müracaat eden yazarın romanlarından alınan bazı küfür ve argo örnekleri aşağıda incelenmiştir:

Zühre Ninem romanında Balkan devletlerinin birbirlerine düştüğünü öğrenen ve keyifleri yerine gelen Türk polisleri sevinçten bir küfür patlatırlar:

"...Kendilerini tutamayıp, Selanikli erkeklerin pek rağbet ettikleri küfrü patlattılar, "Desene s.....k analarını bundan böyle!" dediler, sonra kadehlerini tokuşturdular, içtiler." (ZN, 2015: 27).

Yeşil Gölge romanında yazar, kasabayı betimlerken küfür ve argo sözlerin kasabada ne kadar yaygın olduğunu şu cümlelerle belirtir:

"...Lügatçesi de küfür bakımından çok zengindir hani. Burada küfürsüz laf edilmez: Severken sövülür, gülerken sövülür, ağlarken sövülür, överken sövülür, kınarken sövülür. Bu küfürler ancak sesin tonuna, yüzün biçimine göre iyi ya da kötü bir anlam taşır." (YG, 2015: 10).

Memo romanında, Memo şıhın kızına talip olur. Ancak mesleği ve sosyal statüsü dolayısıyla bu isteği reddedilir. Şıh Persin küfür ve tehdit ederek Memo'yu obadan kovar:

"...Şıh Persin, kulların ağaların susmasından cesaret bularak,

"Al hayvanını, s...tir ol burdan! Bir daha da heç görükme. Şunu bil ki, bu obada dolandığını duyanda sağ çıkarmazım seni!.. Şimdi var git elimi kana boyamadan!.." dedi." (M, 2008: 92).

Başka Olur Ağaların Düğünü romanında Güllü kendisini sürekli taciz eden Arabacı Sülüman'a tepkisini küfrederek gösterir:

"...Güllü, her fırsatta kendisini sıkıştıran Arabacı Sülüman'ın sarmısak kokulu soluğunu almış, "Gene mi sen," diye bağırdı, "len kitapsız dürzü... Yetti gaari... Şart olsun ku Ağa'ya deyivericem... Senin gibi urz düşmanını bi taha bak bakam evine ayak batırı mı?" (BOAD, 2013: 79).

Yazarın romanlarında küfür ve argo sözlerin dışında, halk arasında sıkça kullanılan hakaret sözlerine de yer verilmiştir. Romanlarda geçen hakaret, küfür ve argo sözlere örnek olabilecek diğer kullanımlar aşağıda verilmiştir:

"...Çömelerek bavulunu yerleştirirken başucunda acıyan gözlerle kendisine bakan iki kapı yoldaşına, "Tanımaz olur mu? İt gibi tanıdı hergele," dedi. "Bir mektepte okuduk, bir mahallede çelik çomak oynadık dürzüyle. Nasıl tanımaz? Kalleşliğinden yaptı bunu. Çocukluğunda da kalleşti zati. Her oyunda bir mızıkçılık çıkarırdı. Çoğu zaman sopayı yerdı benden." (BOAD, 2013: 195).

"...Ben kendimdeyim ama şu alçak gâvur iyice zıvanadan çıkmış. Baksanıza ne diyor: İşte, dünyaya ilan ediyormuş. Selanik'i büyük dedeleri Makedonya kralı Filip kurmuşmuş, sevgili kızı adına... Selanik aslen Sırp'muş, Sırp olarak kalacakmış. Yediği boka bak!" (ZN, 2015: 29).

"...Zühre Nine, dik bir sesle bağırması:

"Böyle selamsız, destursuz nereye at koşturursun bre kavat?" (ZN, 2015: 38).

"...Ne istediğini ben söylemeyeyim de sen anla anacığım! Hamdi Efendi, bu pişin oynak anasını üpmiş, üpmiş!" diye bağırıldı." (ZN, 2015: 62).

"...Kocasının kılıcını esirgemeyen aşifte, yanağını da esirgemez elbette dostundan." (ZN,2015: 63).

"...İsmayıl Dayım parladı:

"Hovardanın boynuzlusunu her boku yer, anacığım! Boşuna kanat germe oğluna! Bu kaşerlenmiş orospıyı Tepecik umumhanelerinden aldı diyorum sana..." (ZN, 2015: 104).

"...Hangi kodoşlar sokar insanların arasına kuşkuyu, korkuyu, fitneyi bilmem ki..." (ZN, 2015: 131).

"...Geceleyin kapıyı desteklemekte kullandığımız kalın demiri kavrayıp kadına doğru sallayarak, "O burunsuz pezevenge söyle! Yanılır da öyle bir bok yemeye kalkışırsa bu demirle kafasını kırar, gözlerini oyarım. Lağabı Burunsuz Hasan iken bu kerek Kör Hasan'a çevrilir," diye bağırıldı." (ZN, 2015: 166).

"...Zühre Ninem, alaycı bir aşağılamayla, "Abe kel kafalı serhoş köpek! Sen kim olursun ki sana sorayım kızımı everirken?" diye bağırıldı." (ZN, 2015: 166).

"...Düşmanlar çatlasın, diye yüzlediğime ne iyi etmişim temin. Vay ikiyüzlü kahpe!" diye fısıldadı." (YG, 2015: 127).

"...Şu Saniye orospusunun ünü de dünyayı tutmuştu hani." (YG, 2015: 158).

"...Sırtarak baktı şoföre.

"Aldın mı lay payını dürzü? Çirkefi başkasına bulaştırmak isteyince işte böyle bombok olur insan." (YG, 2015: 164).

"...Çentikli kırbacıyla itti Salih Usta'ya.

"Bok yeme Salih Usta," dedi." (YG, 2015: 176).

"...Üç yevmiyeden aşağısına razı olan ibnedir," dedi Çentikli, yürüdü hızar makinesinin başına geçti." (YG, 2015: 177).

"...Çentikli'yle Ahmet gözden kaybolunca Hakkı Usta tükürdü, "Biz itsek sen itoğlutsun haydut herif!" dedi." (YG, 2015: 183).

"...Oyyy kızlar! Gözünün çapağını yediğim yosmalar." (YG, 2015: 245).

"...Kız kahpe, iki saattir kapıyı neden açmadın?" dedi delikanlı." (YG, 2015: 402).

"...İtfaiyenin kıcı kırık tulumbası mı bu azgın ateşin hakkından gelecekti." (YG, 2015: 455).

"...Üzengiden çıkardığı çizmeli ayağını hızla Cemo'nun karnına indirip biçareyi cansız yere serdi:

'Var, şimdi ninni söyleyeceğine, doğmamış piçine de ağıt oku, kahpe!..' dedi." (M, 2008: 358).

"...Karşılık vermediğimi görende bağırdı.

"İtoğlu kendi yoğsa, avradı, hısımlı da mı yoktur? Taze evlendiğini duymuşum. Elbet komunu, damını göreceğik," dedi." (M, 2008: 427).

"...Çocukluğunda beyinin iyi bir davranışını değerlendirdiği biçimde ensesini samarlayarak, "Ha şöyle inadı boklu sapa!" dedi." (KD, 2015: 274).

"...Geri basın domuzun döllerini!" diye bağırdı." (KD, 2015: 491).

"...Bolulu İbrahim tükürü gibi, "Has'tir len!" diye bağırarak sözünü ağzına tıkadı kabadayının, baklayı da çıkardı dilinin altından." (KD, 2015: 531).

"...Boynuma ılık ılık kanımın aktığını duyanda tüm cinlerim başıma toplandı, "Ula dürzi, kulağına öyle bir küpe takam ki, bir daha kişi oğluna karşı gelmeye tövbe edesin," dedim, başına asıldım, boynunu büktüm." (C, 2016: 14).

"...İtoğlu it, dövüşün kokusunu almış, keyifli sesler çıkarır." (C, 2016: 36).

"...Ağa, der de, bi daha demezsin Velo? Sorikoğlu'nun osuruğuna hasretsen, n'ola t...ğti dibinden ayrılma gardaş." (C, 2016: 144).

"...Gidecek olanlar, bugünden tezi yok, s...tir olsunlar! Lakin gitmeden bana olan borçlarını tüm ödesinler." (C, 2016: 145).

"...Osman Ağa bıyığını didiklede:

"Bak sen zamaneye... Bi temiz sopa çekmeli aşifteye..." (BOAD, 2013: 94).

"...Osman Ağa heyecanından konuşmanın endazesini kaçırdı:

"N'edelim, sıçılacak ağız göte yakın gelirmiş. Üç yüz dönüm olsun. De bakalım." (BOAD, 2013: 116).

"...Menekşe işinde karşısına hep bu it çıkıyordu. Bir fırsatını bulup suratını dağıtmalıydı. şunun... Okumuşluk taslayan, şehir uşağı gibi köyün kızlarına çalım satan şu hergeleye bir ders vermeliydi." (BOAD, 2013: 156).

"...Hıfzı, "Pezevenk senin babandır dürzü!" diye bağırdı, sopasını kaldırdı." (YG, 2015: 241).

I.1.7. Lakaplar

Lakaplar genellikle kişiyi toplumun diğer fertlerinden ayıran ve kendisine özgü olan herhangi bir özelliğin etkisiyle verilir.

"Lâğap, bir kimseye, kendi asıl adından başka takılan ad." (Devellioğlu, 1997: 541), "Bir kimseye, bir aileye kendi adından ayrı olarak sonradan takılan, o kimsenin

veya o ailenin bir özelliğinden kaynaklanan ad." (T.S. 2005: 1295) olarak tarif edilen lakaplara, Kemal Bilbaşar'ın romanlarında sıklıkla yer verilmiştir.

Romanlarında halkı ve halkın sorunlarını anlatan Kemal Bilbaşar, lakaplara da sıkça yer vererek roman kahramanlarının özelliklerinin okuyucuların gözünde kolayca canlanmasını sağlamıştır.

Yazar, bazen roman kahramanlarının etnik kökenini veya memleketini lakap olarak kullanmıştır:

"...Boşnak Recep de oradaymış. Şu bizim Naziye'nin kocası..." (ATG, 2015: 46).

"...Cenazelerde, cuma günlerinde minareye çıkıp gür sesiyle salat okuduğu için birliğinde "Sofu" diye çağrılan Kastamonulu pehlivan Recep, başını kaşıyıp üzüntülü bir sesle, "Bunların gasli tekfini gerekmez mi Derviş Ağam?" diye sordu." (KD, 2015: 228).

Bir insanın mesleği onun lakabı hâline gelmiş olabilir. Yazarımızın romanlarında buna dair de birçok örnek mevcuttur. Şarapçı, balıkçı, nalbant, arabacı, çancı, kayıkçı, nalbur, urgancı vb. bu tip lakaplardandır:

"...Şarapçı Hidayet tombalak, güler yüzlü bir adam. İçkiden kısılmış sesinde garip bir hüznün var." (ATG, 2015: 11).

"...Balıkçı İdris, boyalı üç tahta parçasından yapılmış yalancı balığı uzatıyor bana..." (ATG, 2015: 53).

"... Onun yerinde Nalbandın İbrahim olsaydı. Ohoo... Şimdiyecek neler olurdu" (BOAD, 2013: 77).

"...Bu sırada kapıdan giren Arabacı Süliüman, kızın bağırışını duydu." (BOAD, 2013: 79).

Ben Cemo'nun eriyem. Çancı Memo derler sanıma." (C, 2016: 45).

"...Kayıkçı Zorba Hasan'ı bulmak güç olmadı." (KD, 2015: 26).

"...Bunda Nalbur Hacı Raif'in büyük etkisi oldu ama kendisi her zaman gölgede kaldı." (YG, 2015: 13).

"...Dinleyiciler arasında Tabak Ali, "Zenaatım icabı, her mahlukatın derisini tabaklamışumdur," dedi." (YG, 2015: 250).

"...Nalbur Hacı Raif pencere önündeki mindere oturmuş her sabahki gibi "Yasin" okuyordu." (YG, 2015: 322).

"...Fahri yanında oturmakta olan Halkevi temsil kolu başkanı Berber Hakkı'dan yerini kendisine bırakmasını istedi." (YG, 2015: 331).

"...Muhtar Ömer Ağa, komot üzerinde duran petrol lambasını aldı." (YG, 2015: 454).

"...Arabacı Mestan Ağa, öğleüzeri eve uyumaya gelirdi." (ZN, 2015: 76).

"...Ne var ki, durumu öğrenen Kavaf Osman Efendi fena kızmış, kapı kapı dolaşarak mahalleye gözdağı çekmişti." (ZN, 2015: 76).

"...Hep bir arada geri geri giderek ip bükerken, Urgancı Ali, oynak türküler söylüyordu." (YK, 2016: 160).

"...Olmaz mı tetem! Başta Pırserek Mahallesi'nin Halidi Şeyhi Yahya Efendi geldi. Sonra Bakkal Hacı Recepler, Tabak Hasan Ağa'nın tayfası geldiler." (ZN, 2015: 58).

Kişinin lakabının belirlenmesinde etkili olan diğer bir faktör de fiziksel kusurlardır. Kemal Bilbaşar'ın romanlarında bununla ilgili kullanımlar da yer almaktadır:

"...Topal Mehmet, Osman Ağa ile Fatma Bacı arasında durup eliyle bir asker selamı çaktı" (BOAD, 2013: 12).

"...Geceleyin kapıyı desteklemekte kullandığımız kalın demiri kavrayıp kadına doğru sallayarak, "O burunsuz pezevenge söyle! Yanılır da öyle bir bok yemeye kalkışırsa bu demirle kafasını kırar, gözlerini oyarım. Lağabı Burunsuz Hasan iken bu kerek Kör Hasan'a çevrilir," diye bağırıldı." (ZN, 2015: 166).

"...Sekiz delikanlıdan en zorlusu Kara Seyit çıktı. İki hasmını dabayıltıp Cemo'nun karşısında tek kaldı." (C, 2016: 39).

"...Hep birlikte köyün alanına geçtik. Posbıyıklı Maho, gür sesiyle bir "Heyy!" çekti. Sonra davulunu gümbürdetti." (C, 2016: 58).

Yazarımızın romanlarında karşılaşılan diğer lakap örneklerini de şu şekilde sıralayabiliriz:

"...Telgrafçı, "Kaymakam bey, sana yeni ad kodu bak tapucu," dedi. "Bundan böyle sana Dudu Kuşu diyeceğiz." Sarıldı, öptü tapucuyu." (YG, 2015: 305).

"...Altın Dişli, ardiyenin kocaman kilidini açtı." (YK, 2016: 20).

"...Tüyübozuk söyledi, bu gece orada kaynamış kestaneyle birer külah talkan dağıtacaklarmış çocuklara... Cevizli kabak tatlısı da ikram edeceklermiş." (ZN, 2015: 68).

"...Anasıyla babası, hacıya hocaya çok saygı gösteren Bursa ilçelerinden birinde yerleşmişler. Orada Katerinli Cinci Hoca diye ünlenmiş babası." (ZN, 2015: 99).

"...Türkçe öğretmenimiz Sıdika Hocanım, Allah'ın gazebidir. 'Kara Bela' adını takmışlar bizden önceki ablalar ona." (B, 2015: 168).

"...Çavuşun kahvesinde kerevette bağdaş kurarak bekleyen ya Aksekilinin altın dişlikâtibidir ya Madranlının Efe Süleyman'ıdır ya da Buldanlının Kambur Hacı'sıdır." (YK, 2016: 9).

"...Soyumuza katıldığında adına deli lakabı eklenmiş gelinleri, üç çocuklu Bahriye ise, "Ben evimi dağıtamam. Kim isterse gitsin otursun o konakta... Ben buradan bir adım bile ayrılmam!" diyerek öneriye açıkça karşı çıktı." (ZN, 2015: 59).

I.2. Üslûp Özellikleri

I.2.1. Ağızlar

Bir kelimenin şehirden şehre yöreden yöreye değişik bir şekilde telaffuz edilmesini ifade eden *ağız* kavramını Muharrem Ergin, *Türk Dil Bilgisi* adlı eserinde şu ifadelerle tanımlamıştır:

"Ağız ise bir şive içinde mevcut olan ve söyleyiş farklarına dayanan küçük kollarına, bir memleketin çeşitli bölge ve şehirlerinin kelimeleri söyleyiş bakımından birbirinden ayrı olan konuşmalarına verdiğimiz addır." (Ergin, 2013: 10).

Hayatını Anadolu'nun çeşitli yörelerinde geçiren ve halkı yakından gözlemlene fırsatı bulan Kemal Bilbaşar, romanlarında Anadolu ağızlarının örneklerine de rastlanmaktadır. Üsluptaki bu çeşitlilik anlatıma gerçeklik, doğallık ve söyleyiş zenginliği kazandırmıştır.

Yazar, Karadeniz ağzına sıklıkla başvurmuş ve bu ağzın tüm inceliklerini eserlerinde ustalıkla kullanmıştır:

"...Arif Kaptan, Arap Müezzin'e sordu:

"Yunus Peygamber nasi olmuş da paluğun karnina düşmüş piley misun hikâyesini Hafız Efendi?" (YG, 2015: 251).

"...Müdür bey... Pagayım, sen siyaseti müçemmel karamışsun. Pen de siyasetten çakarumsanayidum. Geçenlerde İstanbul'a gittiydum. Palukpazarundaiçeyiduk. Olçıyi, endazeyi kaçirmışuz da... Sokaklardan geçenlere sataşmışuz... Karakol, mahçeme... Derken efendumtığmadılar mi bizi kodese? Kariya yazdum ki, ha siyaset yüzünden kirduk içeri, deyi... Pağabi mektup yazmış: 'Sen siyasetten kirdun içeri deyi yazayısun... Kime yutturaysunbuni... Herçez siyasetten konağlarda, saraylarda oturay da... Ha, ne poğyedun da kirdun içeri, açuk konuş..." (ATG, 2015: 123).

"...Sürmeneli kaptan, aynı ciddi konuşma biçimiyle, "Polis mudirinin lafı mi olur da? En azından nahiye mudirliği, kaymakamlık bekley seni orda. Bu işler için senin gibi adamları mumla arıyılar da..." dedi, el sıkıp ayrılırken de ekledi: "Düşün buni komiser bey. Eğerce bir gün citmeye karar verirsen ha bu yeğenimin de, benim de yardımımız dokanır, bizi ara!" (B, 2015: 174).

"...Trabzonlu bir esameli, tombaz gemicinin kolundan tutarak yüreklendirmeye çalıştı onu, "Küreği biz çekecuuk reis! Ne korkaysın? Takayı öyle hızlı götürcecevuz ki ardımızdan gülle pilem yetişemez, da! Tatar takalarından birini ele geçirup da yelkeni açtuk mi, sen o zaman göreceşun bizde keyfi... Üç güne kalmaz, Sinab'i tutarız da!" (KD, 2015: 555).

Zühre Ninem romanında Balkanlar'dan göç eden bir ailenin hayata tutunma mücadelesini konu alan yazar, kahramanlarını da gerçeğe uygun bir şekilde Balkan ağzı ile konuşturmuştur:

"...Temizlik konusunda çok titiz olan Zühre Ninem, benim yerlerin haline korkuyla baktığımı görerek, "Oh oh oh!.. Yap kızanım yap çışani... Sakın tutmaasın! Çok fenadır çışa tutmak... Tulum gibi şişer insan... Barsın kirlensin tahtalar... Biz anacığınla lahzada yıkar, temizleriz... Sen üzülme kızanım!" diyordu." (ZN, 2015: 182).

"...Yengem birden toparlanırdı: "Eyi hatırlattın tosunum! Gerilen karnıma a'cık badem yağı çala'm da irahatlasın bi denem!" (ZN, 2015: 127).

"...O gün yumurta tokuşturmaktan eve döndüğümde Mensare Abay, "Kayda kezersin küçük beg?" dedi, telaşla. "Zühre Ninen bir yandan, anan bir yandan kaç saattir özünü arayıp tururlar. Tel gelmiş çavuş dayından... İlkindi vakti trenle kele..." (ZN, 2015: 154).

"...Zühre Ninem, sevecen ellerle torununun başını okşayarak, "Elma kafacığını tutamaz daha bu kızancık amicası. Zahmet vermeyin maksıma! Boyuncuğu kırılacak toruncağzımın..." diye yakıldı." (ZN, 2015: 170).

Yazar, *Cemo* ve *Memo* romanlarında ise Doğu Anadolu insanının hayat hikâyesini anlatmaktadır. Yazar hayatını daha çok Anadolu'nun batısında geçirmiş, doğuda hiç bulunmamış olsa da gerek okumalarının gerek de çevresindeki Doğu Anadolu bölge insanlarını iyi gözlemlemesinin bir sonucu olarak romanlarında bu bölge ağızını başarılı bir şekilde kullanmıştır. Burada yazarın toplumcu gerçekçi yönünün etkisi de yadsınamaz bir gerçektir:

"...Cuğara içecek olsa erkekler hep birlik koşarlardı cuğarasını yakmaya." (C, 2016: 68).

"...Ben ki şıh babomun ömür boyu beklediği onca ağacın bir tek meyvasıyam, ben kimi bin şıh kızı feda yoluna." (M, 2008: 17).

"...Memo, Dersim'in kaderine lanet yağdırıp bir süre ağzına geleni söyledikten sonra, "Biz şimdi nedek, marabamızı bu canavarların elinden nasıl kurtarak?" deyi sordu." (M, 2008: 394).

Anadolu'da "r" harfi ile başlayan kelimeleri, başına "ı, i, u, ü" ünlülerini getirerek telaffuz etmek oldukça yaygın bir durumdur. Bu tür kullanım örnekleriyle yazarımızın romanlarında da karşılaşmaktayız:

"...Ben Rüştüye'de talebeyken, Andon Usta derler bir Urum gomşumuz vardı. Sapına kadar Hristiyandı. Söve daşı işlemede de üzerine usta yoğudu. Söve daşı, de' şo yokardaki ocaktan çıkardı. Pençire, gapı kenarları hep bu daşdan yapılırdı. İzmir'e, adalara gönderilirdi. Yeni harfler çıkınca biz nasıl gala galdıysak, beton çıkınca bu söve daşları da öyle boku yidi..." diye başladı hoca." (ATG, 2015: 71).

"...İrcep Ağbi dime banaİstanbullu gız. Biliyo'n ilerde seni gendime garı ideceğimi. Garı gısmı erine ağbi dimez ki. Efendi der, bizimki der." (B, 2015: 86).

Yazarımızın romanlarında karşılaşılan diğer ağız örneklerine ait kullanımlar aşağıda sıralanmıştır:

"...Akşam yemeğine pilav mı haşleye'm, yoğsam erişte mi? Yanında ne iyi gide, ayran mı, yoğsam pestil hoşafı mı?" (ZN, 2015: 140).

"...Avcı Nuri, "Sen gene öyle belle öğretmen," diye çekişiyor onunla... "Gari kısmının malı mı olurmuş? Gıcına bile sahip olamaz fakir garılar... Gocası yumruğu depesine gondurdu mu, lokmasını neyi alır ağzından. Sen ne diyon allasen, öğretmen?" (ATG, 2015: 25).

"...Ali Efe, taklidini yapıyor Boşnak Recep'in:

"...Hangi boynuzlu pezevenk demiş, bizim karılar uruspidir, diye? Baka deyusi.. Bizim karılar ha? Abe ne söylersin sen? Askere giderken kari bırakırsın, gelir kız bulursun onlari..." (ATG, 2015: 46).

"...Osman Ağa'nın kardeşi Recep Dayı araya girdi, "Sen de yangına körükle mi varıyon Sülüman? Sana seyir ilazım helbet... Otur uturduğun yerde Allahasen..." dedi, ağalara döndü." (BOAD, 2013: 20).

"...Murat, Osman Ağa'nın damadı oldu mu, yalnız beş bin dönüm arazi değil, muhtarlık da temelli giderdi. "Okumuş, tohtur adam, bi de toprak sahibı oldu mu, kim bükebilirdi onun bileğini?" (BOAD, 2013: 41).

"...Hüseyin Ağa kışkırtarak güldü:

"Madem bu kadan güveniyon katırına, neye döğüşürmiyon benimkiyenen öyleyse, neden durmadan yan çiziyon? Çıksana karşıma..." (BOAD, 2013: 24).

"...Güllü, her fırsatta kendisini sıkıştıran Arabacı Sülüman'ın sarmısak kokulu soluğunu almış, "Gene mi sen," diye bağırdı, "len kitapsız dürzü... Yetti gaari... Şart ossun ku Ağa'ya deyivericem... Senin gibi arz düşmanını bi taha bak bakam evine ayak batırı mı?" (BOAD, 2013: 79).

"...Patates soyan yamağına döndü: "Bırak onnarı şinci Memedali! İki büyük kese kâğıdı, iki de datlı kutusu bul gel de bu esker yoldaşlara diledikleri yiyecekleri vire'm." (B, 2015: 59).

"...Sofu Recep saf gözlerini açarak, "Öle dime kardaş!" diye gene savundu Çerkesleri." (KD, 2015: 419).

"...Beni güccük görüyo'sun değil mi?" diye tükürdü yere Ahmet. "Ama benim dengim de var burada Güllü Abla. Güççük keklüvü çığır, şarabı o davutsun da bak gör bi yol beni." (YG, 2015: 31).

"...Güllü içeri yöneldi:

"Ah seni vefasız! İsteddiğini nası da yaptırısıy." (YG, 2015: 51).

"...Fatma gülümsedi, başını iki yana salladı.

"Belkim gecikirsin Ahmet'im, inahtarı yanına al," dedi." (YG, 2015: 111).

"...Sesini yükseltti: "Geliyo'm, geliyo'm... Hadin, hoşça kalın!" (YG, 2015: 124).

"...Ardiyede pamuk çuvalları bulunduğunu hatırlayınca:

"Cuvara içmen, değil mi bizim oğlan?" diye sordu." (YK, 2016: 19).

"...Biz, dee şurda ince otobostan," dedi." (YK, 2016: 30).

"...Mehmet Torlak ters ters:

"Deyze oğlum, dedik a. Kardaş çocuklarıyız İbrahim Bey'le. Analarımız aynı atanın kızları," dedi." (YK, 2016: 32).

"...Senin adısı ne küşük hanım?" diye sordu, Sultan Bacı." (YK, 2016: 42).

"...Soluk soluğa:

"Benden ne istersiniz be candırma efendiler? Ne yapmışım ben?" diye yakındı." (YK, 2016: 164).

"...Ooy İbrahim! Nirdesinlay? İbrüvü getir! Gözün kör olsun İbrahim, ibrüvü getir lay." (YG, 2015: 223).

"...Murat, kollarında tuttuğu anasına, "Nas'sın ana? İyisin değ mi," dedi. Eskiden olduğu gibi, köyün ağzıyla konuşması anasını da, komşuları da sevindirdi. Fatma Bacı, "Şükür Tanırma!..dedi. Bana bugünleri gösterdi. Oğlumuz büyümüş, emme denişmeden gelmiş... Bundan böyle ölsem de gam yemem gari..." Murat gülümsedi: "Emme de yaptın ana... Dur bakam taha... Acelen ne? Bubam varsın beklesin... Sen ası bundan sona yaşıycan..." (BOAD, 2013: 48-49).

"...Hüsniye birden kahkahayla gülmeye başladı, "Hiç denişmemişsin Murat," dedi, dizlerini dövdü, "Mektaptaki ödelek oğlansın gene... Korkma seni yimem... Hasta muşta da değilim, bi şeyciğim yok elhamdülillah... Bubamın zorunyan hasta yatağına yattım." (BOAD, 2013: 69).

I.2.2. Değişik Konuşmalar, Çağrılar

Günlük konuşma dilinde önemli bir yer tutan unsurlardan biri de değişik konuşmalar ve çağrılardır. İnsanlar sadece anlamlı kelimelerle değil birtakım sesler vasıtasıyla da iletişimi sağlamaktadırlar. Kemal Bilbaşar da romanlarında halk arasında iletişimi sağlayan bu değişik ses ve çağrılara zaman zaman yer vermiştir. Bu kullanımlardan bazı örnekler aşağıda sıralanmıştır:

"...Gene de arının biri, iğnesini parmağına batırmanın yolunu buldu. Güllü'yü can acısıyla, "Viş anam!" diye bağırttı." (BOAD, 2013: 79).

"...Sonra ellerimi ağzım götürüp, "Ho, Ceyran ho," diye bağırdım terbiyeli hayvanıma." (C, 2016: 16).

"...Çok geçmeden Paşa, bizim şıhlara, ağalara, beglere de haber salmış, "Ey Kayılar," demiş." (C, 2016: 18).

"...Gözlerimle okşadım teker teker onları. Hey kurban, biri de yerinde duramazdı. Arada bir sopasını havaya savurup, hoooy, diye kükrerdi." (C, 2016: 37).

"...Hep birlikte köyün alanına geçtik. Posbıyıklı Maho, güür sesiyle bir "Heyy!" çekti. Sonra davulunu gümbürdetti." (C, 2016: 58).

"...Fatma, bahçe kapısına yöneldiği sırada, Nazlı Hanım'ın kapıyı dövdüğü, "Fatmaa, huuu, Fatmaa!" diye ünlediği duyuldu." (YG, 2015: 123).

"...Renkleri yamalarla bölünmüş yeşil, sarı, pembe mintanlı; mavi şalvarlı, beyaz donlu ırgatlar yokuştan inerlerken, "Haydaaa!" diye bağırtıyorlardı." (YG, 2015: 183).

"...Yonca Kız'ın, yalnız arada sırada hayvanlara, "Dehey!" diye kırbaç savuran adam keyfını kaçıyordu." (YK, 2016: 39).

"...Murat, sinirli sinirli kırpıştırdı gözlerini: "Yaa... Vah vah!" (BOAD, 2013: 67).

I.3. Manzum Türler

I.3.1. Mâni

Anonim halk nazmının en küçük nazım şekillerinden olan mâniyi, Doğan Kaya şu şekilde tarif etmiştir: "*Az sözlerle çok anlamların ifade edildiği, sevda konusu ağırlıkta olmak üzere hemen her konuda söylenmiş, yedi heceli, müstakil dörtlülükli şiirlere mâni denir.*" (Kaya, 2014: 40).

Mâniler genellikle kadınlar tarafından söylenir. Anadolu'da mâni söyleme karşılığında mâni yakmak, mâni düzmek, mâni atmak tabirleri de kullanılmaktadır. Mâni söyleyen kişilere ise mânici, mâni yakıcı, mâni düzücü, mânicibaşı, mânidar veya yanık gibi isimler verilmektedir (Dilçin, 2005: 280).

Kemal Bilbaşar'ın romanlarında mâni örneklerine sık sık yer verildiği görülmektedir. Özellikle de sevda mânilerini daha sık kullanan yazar, böylece eğlence merasimlerinin okuyucuların gözünde daha gerçekçi bir hâle gelmesini sağlamıştır.

Yeşil Gölge romanında kasabaya demiryolu yapmak için gelen mühendislere kasaba kızları mâni ile sataşır:

"...Meydan karılara kızlara kaldı. Başladılar mâniyle türküyle mühendislere sataşmaya." (YG, 2015: 74).

Aynı romanda kasabanın zenginlerinden olan Yumurtacılar'ın oğlunun düğününde bekâr erkekler ve kızlar da mânilerle birbirlerine laf atarlar:

"...Yumurtacılar'ın ırmak kıyısındaki avlu duvarları dibine, kayıklar içinde delikanlılar birikmişlerdi. Duvarların üzerinden sarkan kızlara mâni yağıdırıyorlardı:

*Elmayı avuçladım
Boyunu karışladım
Bakmaya kıyamazken
Ellere bağışladım.*

Yukarıdan kızlar da onları karşılıksız bırakmıyorlardı:

*Bağ çiti parmak parmak
Gözümde akan ırmak
Bana pek zor geliyor
Yârimden ayrı durmak" (YG, 2015: 246).*

Damat, kalabalığın yoğun isteğiyle oynar ve oyun biter bitmez de avludan ayrılır. Bu esnada Ayşe de damadın arkasından bir mâni söyler:

"...Osman avlu kapısından çıkmadan, uzun saçlı Ayşe manisini yetiştirdi:

*Dere boyu düz gider,
Bir kınalı kız gider
Kız yolunu şaşırır
İnşallah bize gider" (YG, 2015: 356).*

Düğün ya da kına gecelerinde insanların en önemli eğlence araçlarından biri de mâni düzmektir. Kemal Bilbaşar, *Yeşil Gölge* romanında bu eğlenceye şu şekilde yer verir:

"...Kızlar, yukarıdan kendilerini erkeklerin seyrettiklerini bildiklerinden, daha bir çalımla oynamaya başladılar. Kızlardan biri bir mani söylüyordu:

*Entarisi pembeden,
Leke olmuş geymeden,
Ben bir güzele yandım
On beşine girmeden*

Mani bitince topluluk el çırparak saza tempo tutuyor, koro halinde, "Aman niri nirinay, kadın niri nirinay / Yandım niri nirinay, kadın niri nirinay" diye bahçeyi inletiyorlar, oynayan kızlar topuk vurarak, parmak şaklatarak ortada dönüyorlardı.

Kızların uzun saçlısı damadın önünde durdu. Bir mani okudu:

*Entarisi filizi
Kim bilir kalbimizi
Soğuk bir rüzgâr esti
Ayırdı ikimizi*

El çırpan genç kızlar gülüştüler. Biri, "Ordu Mahallesi'nden esti o rüzgâr, değil mi Ayşe?" diye bağırdı. Oynayan kızlar tempoya uyararak topuk vurup iki döndükten sonra, bu kez kızların kesik saçlısı Osman'ın önünde durdu mâni söyledi:

*Denizler coşamasın,
Kömüşler koşamasın
Başkasını alırsan,
Aldığın yaşamazın" (YG, 2015: 355-356).*

Kölelik Dönemeci romanında da düğünde mâni söyleme geleneğine yabancı olan Çerkez kadınların durumu da şu sözlerle getirilmektedir:

"...Mansure Hanım'la ortaklaşa oyunlar çıkardı, maniler, türküler söyledi, dili döndüğünce manilerin anlamını Çerkes kadınlarına anlatmaya çalıştı, onları alışmadıkları biçimde güldürüp eğlendirdi." (KD, 2015: 577).

Türk halk kültüründe mektubun sonuna mâni yazmak da oldukça yaygın bir gelenektir. *Zühre Ninem* romanında askere giden Mustafa, eşine bir mektup gönderir ve altına da bir mâni eklemeyi ihmal etmez:

"...Yengem, mektubun sonundakileri duymamızı istemediğinden, o bölümü içinden okumuştun. Mutluluğu gözlerinde ışıyordu.

"Dayın mektubun altına bir de mâni yazmış," dedi sonunda. "Dinleyin bakın: Bir dalda iki ceviz / Aramız derya deniz / Sen orada ben burda / Ne bet kaldı ne beniz."(ZN, 2015: 142).

Bedoş adlı romanda ise asker babasına mânisiz mektup gönderilmesine razı olmayan Bedia, mektubu yazan arzuhalciden bir türküyü mâni niyetine yazmasını ister:

"...Bedia, bir an düşünüp o günlerde herkesin ağzında olan bir türkünün dizelerini anımsadıktan sonra, "Yaz amca," dedi, "mani şöyle:

Gemilerde talim var
Bahriyeli yârim var
O da gitti sefere
Ne talihsiz başım var." (B, 2015: 93).

I.3.2. Ninni

Anonim halk edebiyatının en yaygın türlerinden biri olan ninni, kadınlar özellikle de anneler tarafından söylenerek kuşaktan kuşağa aktarılan zengin bir sözlü kültürün ürünüdür.

Türkçe Sözlük'te "*Bebeklerin uyumasına yardımcı olmak için söylenen türkü.*"(2005: 1475) şeklinde tarif edilen ninniye Doğan Kaya ise "...Uyutulmaya çalışılan çocuğa veya çocuğu hoplatıp severken söylenen ve birtakım duygu, düşünce, inanç, umut ve hayalleri, sevinç ve acıları ihtiva eden; çoğunlukla dört mısra ile söylenen ve mısra sonlarına birtakım klişe sözler ilave edilerek ezgi ile terennüm edilen manzum sözlerdir."(Kaya, 2014: 409) şeklinde tanımlamaktadır.

Çalışmamızda sadece *Zühre Ninem* adlı romanda bir ninni örneğine rastladık. Hamile olan ve geleceğe dönük hayaller kuran Hatça, hayallerini yeğenine de anlatmaktadır. Bu hayallerinin arasında doğacak olan çocuğuna ninni söylemek de vardır:

"...Sen ipini çeker sallarsın, ben ninni söylerin yavrıma... Aha şöyle:
Dandini dandini danalı bebek
Zıbını kundağı oyalı bebek
Şu gadan oldu doğalı bebek
Uyusun da büyüsün nenniii!" (ZN, 2015: 109).

Bunun dışında birkaç yerde de ninni türünün sadece adı geçmektedir. Bu örnekler de aşağıda verilmiştir:

"...Ninnisini söyleyeceğine, babosu gibi, doğmamış piçine de ağıt okursun daha iyi." (C, 2016: 199).

"...Üzengiden çıkardığı çizmeli ayağını hızla Cemo'nun karnına indirip biçareyi cansız yere serdi:

'Var, şimdi ninni söyleyeceğine, doğmamış piçine de ağıt oku, kahpe!..' dedi." (M, 2008: 358).

"...Yonca Kız, kundaktaki Aysel'e pirinç suyunu kaşık kaşık içirmesini, ninniler söyleyip uyutmasını beceriyordu." (YK, 2016: 66).

I.3.3. Ağıt

Tarihi süreç içerisinde *sagu*, *mersiye* gibi isimlerle anılan ağıt anonim halk nazmı kategorisinde değerlendirilen türlerden birisidir.

Cem Dilçin ağıtı; *"Bir kimsenin ölümü üzerine duyulan acıları anlatmak amacıyla söylenen şiirlerdir."* (Dilçin, 2005: 342) şeklinde tanımlarken Şükrü Elçin bundan daha kapsamlı bir tanım yapmıştır ve ağıtların sadece ölüm üzerine söylenmediğini belirtmiştir: *"İnsanoğlunun ölüm karşısında veya canlı-cansız bir varlığını kaybetme, telaş ve heyecan anındaki üzüntülerini, feryatlarını, isyanlarını, talihsizliklerini, düzenli-düzensiz söz ve ezgilerle ifade eden türkülerdir."* (Elçin, 1986: 290).

Kemal Bilbaşar'ın romanlarında acılı olayların üzerine söylenen bazı ağıtların sözlerine yer verilmiştir. Örneklerdeki metinler, acıyı yaşayan roman kahramanlarının iç dünyalarını yansıtmaları ve duygularını okuyuculara aktarmaları açısından önemlidir.

Aynı konunun farklı karakterlerin bakış açısıyla anlatılması sonucu ortaya çıkan *Cemo* ve *Memo* romanlarında askerden dönen Memo, sevdiği kız olan Senem'in Dicle'de boğulduğunu öğrenir. Bunun üzerine de bir ağıt yakar:

"...Deli gibi Dicle kıyısına attım kendimi. Gözyaşlarımı döktüm onun taze vücudunun gömüldüğü sulara. Saatlerce ağladım, dert yandım, ağıt söyledim: "Suyun akmaz ola Dicle / Hasretliğine kavuşama Dicle," diye beddualar yağdırdım." (C, 2016: 85).

"...Ölüm haberime dünyasından geçip Dicle'nin koinunda benimle buluşmaya can atmış, kıyısında dikilip,

*"Duymuşum ki Senem gitmiş ölüme
Ateş salmış gülşenime gülüme
Sazım, meyim gayri almam elime
Gün doğanda, gün batanda Senem oy!*

*Dağlar al giyinmiş deryalar kara
Vücudum sağ değil, sinem hep yara
Dilim kopa öldü dersem o yâre
Gün doğanda, gün batanda Senem oy!"*

ağıdını söylemiş, canınakiymak istemiş. Lakin bir ses onu alıkoymuş, çilesini doldurmaya, başını taşa çalıp dağı bel dolaşmasını öğütlemiş." (M, 2008: 237).

Memo, kendi babası gibi idam edilen Senem'in babası için yazılan ağıdı, kendine uyarlayarak şöyle dile getirir:

"...Onun babasını Sivas'ta, benimkini Diyarbakir'de dara çektirmişti. Senem'in ağıdını, bahtımın nakışıyla işler:

*"Şih Abdo kızydım ben de Monzur'da
Kanlı yaş akıttım kışta baharda
Dedemi astılar Diyarbakir'de
Darağacı ağlar Şih Abdo deyu."
diye okuyarak gözyaşı dökerdim" (M, 2008: 49).*

Yeşil Gölge romanında düğün sırasında çıkan yangın sonucu birçok kadın ve çocuk vefat eder ve eğlence mateme dönüşmüştür. Ahali de bu düğünde ölenlerin ardından ağıt yakar:

"...Kaymakamın acıklı nutkuyla cenaze töreni sona erdikten sonra dağılan kalabalık üç-beş gün, düzmece yangının kurbanlarına yaktıkları ağıtı okudular:

*Tırabzanda sıra sıra yemek dolu siniler
Merdibanın alt yanında kadın kızan iniler" (YG, 2015: 379).*

Ağıt ile türkü arasında sıkı bir ilişki vardır. Bununla ilgili olarak Doğan Kaya şu değerlendirmeyi yapmaktadır: *"Halkın, türkülerle coşkusunu, sevincini, mutluluğunu yansıtması ne kadar tabii ise, acısını, üzüntüsünü ve ıstırabını yansıtması da o kadar tabiidir. Dolayısıyla ağıt olarak karşımıza çıkan lirizm yüklü bu hüznü dolu parçalar, aynı zamanda türkü niteliğinde olan eserlerdir."* (Kaya, 2014: 376).

Doğan Kaya'nın bu değerlendirmesine paralel olarak *Memo* romanında türkü kavramının ağıt yerine kullanıldığını görmekteyiz:

"...Hamido'nun sıcak naaşından kan damlardı. Sonradan duyduk ki Hamido'nun avradı divane olup dağlara düşmüş. Şu türküyü söylemiş.

*"Mağaranın önünde
Silahları belinde
Hamido canın verdi
Emmisinin elinde" (M, 2008: 93).*

Ağıtlar yukarıda da belirtildiği gibi sadece ölüm üzerine değil değer verilen veya sevilen bir eşyanın ya da yerin kaybı üzerine de söylenebilirler. Bu duruma örnek teşkil edecek bir şekilde *Memo* romanında yıkılan komlar için ağıt yakıldığı dile getirilir:

"...Dilsiz ağızları açılmıştı, her ağızdan bin şekva yükselirdi. Kimi yıkılan komların, gitmeye zorlanan yiğitlerin ağıdını söylerdi." (M, 2008: 46).

Bu örneklerin dışında yazar, romanlarının bazı bölümlerinde de ağıt türünün sadece adını anmıştır. Bununla ilgili örnek kullanımlar aşağıda verilmiştir:

"...Ağıtlı törenlerle cenazeler gömülmüş, bütün oba halkı yasa durmuş. Yas süresi bitende obanın ihtiyarları gelip Senem'in önünde el kavuşturmuşlar." (C, 2016: 186).

"...Cano sırtından aldığı Velo'nun ölüsüne kapanıp kuşluğa dek ağladı, ağıt söyledi." (C, 2016: 201).

"...Ölülerinin üzerine kapanmış ağlayıp ağıt söyleyen kadınlar, subayı görünce, oç alma hıncıyla fırladılar, ellerine geçirdikleri taşlar, sopalarla saldıracak onu linç etmek istediler." (KD, 2015: 494).

"...Haremdeki kadınların ağıt söyledikleri boğuk boğuk duyuluyordu." (KD, 2015: 637).

"...Yoldan geçenler suya dökülmüşlerdir araştırmaya. Kancıklar kıyıda oturup gençliğine doyamayan Sit Senem için ağıt söylerler." (M, 2008: 175-176).

"...Bir yandan malını çulunu toplayanlar, nara atıp katar katar şikeftana göçerler, bir yandan seyitler bağlama çalıp ağıt okuyarak cenaze götürürlerdi." (M, 2008: 450).

"...Zavallı, ağıt okur gibi öyle ağlayıp dövünüyordu ki, yola yığılmış olanların hiçbiri hıçkırıklarını zapt edemiyorlardı." (YG, 2015: 377).

I.3.4. Türkü

Anonim halk nazmının en yaygın türlerinden biri olan türküyü Doğan Kaya, şu şekilde tarif etmektedir:

"Halkın ruh halini, derdini, neşesini, zevkini, inancını, dünya görüşünü, inancını, karşılaştığı olayları yansıtan; hece ölçüsüyle ve bir veya dört mısralı ana bölümlere çoğu defa bağlantıların getirilmesiyle söylenen; manzum ve ezgili anonim ürünlere türkü denir." (Kaya, 2014: 174).

Kemal Bilbaşar'ın romanlarını incelediğimizde anonim halk edebiyatı türleri arasında en çok türkü ile karşılaştık. Bunda türkülerin konularının oldukça çeşitli olması ve Anadolu halkının bütün acısını, sevincini ve coşkusunu türkülerle ifade etmesi başlıca etkidir.

Yazar, romanlarında birçok türkü metnine yer vermiştir. Bazen de hiçbir türkü metni yer almamasına rağmen "türkü" ad olarak kullanılmıştır. Yazarın türkü metinlerine başvurmasının amacı ise roman kahramanlarının duygularını okuyuculara daha etkili bir şekilde yansıtmaktır.

Folklor derlemeciliği de halkbilimi açısından oldukça önemlidir. Kemal Bilbaşar, *Ay Tutulduğu Gece* adlı romanında folklor unsurlarının derlenmesiyle ilgili örnek bir sahneye yer verir. Kasabaya folklor derleyicileri gelir ve Yörük Osman da derleyiciler huzurunda gençliğinin geçmesine sitem eden türkü mısralarını sıralar:

"...Kaymakamın gönderdiği bir folklor derleme heyeti gelmiş nahiye müdürlüğüne. Yund Dağı'ndaki yörüklerden bazı türküler derleyeceklermiş. Nahiye müdürü, Tevfik'le beni çağırılmış." (ATG, 2015: 63).

"...Tevfik, Yörük Osman'dan bir türkü rica etti. Yörük Osman nazlanmadan sazını aldı, tımbırdatmaya başladı. Folklor derleyicileri meşin kaplı nota defterlerini çıkardılar. Tevfik de türkünün güftesini yazacaktı.

Yörük Osman, teller üzerinde mızrabını birkaç kez dolaştırdıktan sonra okumaya başladı:

Aman aman

Yund Dağı'ndan iner ceylan sürüsü, aman

Aman aman,

Ela gözlüm, yörüklerin hörüsü, aman

Ceylanlı, karlı dağlı, ela gözlü bir sevda tablosu çizdi ihtiyar. En sonunda da:

Gönül taze, ceylan taze, derman kande.

diye devrinin geçtiğinden yakındı" (ATG, 2015: 66).

Türk insanı, herhangi bir iş yaparken veya boş zamanlarında monotonluktan sıyrılmak için türkü söyleyebilir. İncelediğimiz romanların bazı yerlerinde de buna örnek teşkil eden kısımlar bulunmaktadır.

Cemo romanında Memo sevdiğine kavuşmak için memleketinden ayrılmak zorunda kalmıştır. Adımlarını atarken de bir türkü tutturur:

"...Buradan beni uzaklaştıran her bir adım, içimdeki sevinci, umudu artırır. Köyden çıkanda, gamsız biri gibi türküye başladım:

Huma kuşu gibi yüksek uçacak

Bölük bölük kanatların açacak

Fırsat bulup yârim ile kaçacak

Duman ver hey güzel Allah, duman ver" (C, 2016: 83).

Memo, sevdiği Cemo ile nihayet baş başa kalır. Cemo'yu dizine yatırdığında aklına şu mısralar gelir:

"...Gece olanda Cemo'yu dizime yatırdım, bir türkü tutturdum:

Böledir oğul böledir

Şimdiki zaman böledir

Almış yâri dizine

Hem öpir, hem söyledir

Cemo gözünü ocağın alevine dikmişti. Bir eli avucundaydı, bir eli saçıyla oynardı. Bir zaman öyle yattı. Türküyü dinler gibi görünürdü ya, zihni başka yerdeydi" (C, 2016: 121).

Başka Olur Ağaların Düğünü romanında Doktor Murat, motoruyla köye girer. Vuslat arzusu keyfini yerine getirir ve bu mutlu anı türkü söyleyerek kutlar:

"...Motor yokuştan aşağı indiği için motorun gürültüsü kesilmişti. Delikanlının bir türkü mırıldandığı duyuldu:

*"...Eğer anan seni bana vermezse,
Ah, eğer anan seni bana vermezse,
Yemin ettim keseceğim yolunu, aman yolunu" (BOAD, 2013: 33).*

Bedoş romanında Bedoş, kapı deliğinden anne ve babasının odasını izler ve her ikisinin de kadife kesedeki Kuran'a el basarak bir şeyler mırıldandığını görür. Yatağına döndüğünde bunun ne anlama geldiğini uzun uzun düşünür. Bu sırada da aklına şu mısralar gelir:

"...Giderek kulağında yeni çıkan bir türkünün dizeleri yankılandı:

*Kadife yastığım yok
Odama bastığın yok
Kitaba el basarım
Senden başka
Senden başka dostum yok" (B, 2015: 66).*

Cemo romanında Memo, köy köy oba oba gezerek çingirak satmaya çalışmaktadır. Bu uzun ve yorucu yolculuklar sırasında en büyük eğlencesi ise türkü söylemektir:

"...Bir ilkyaz günü obaya çan, çingirak götürende katırın üzerine oturmuş, daldırmışım. Sandıklarda asılı çanların, çingirakların cümbüşüne ayak uydurmuşum, bir hava tutturmuşum:

*Giderim yolum dağdır
Vay bu ne mayval bağdır
Ben kazanam yâr yesin
Netekim canım sağdır
Of böyle kâr
Bu yıl da oldum bekâr" (C, 2016: 51).*

Aynı romanda Memo, bir sabah uyandığında odanın duvarlarında şu mısraların yankılandığını duyar:

"...Damın üzerinde yıkanmış buğday kurutan bir kız türkü söylerdi:

*Dam başında hezan var
Hezanda bir gezen var.
Erzurum'un içinde, inci dudum,
Gün görmedik güzel var.*

Dağkeçisi gibi gevrek sesi, döküm odasının duvarlarında yankılanırdı. Neden sonra farkına vardım ki, yankılanan kendi sesimdi:

*Dam başında çetene
Kokladım dane dane
Ellerin yâri gelmiş, inci dudum,
Nerde benim divane?*

Kapı hızla açıldı, yengem içeriye girdi. Şaşkındı. Duraladı, kapıya yaslandı, elini alnından geçirdi, terini sildi, "Sesin ne kadar da dayıninkine benzer Memo," dedi, kısık sesiyle. "Tüm yanıttın beni. Dayın geri geldi sandım bir an."

Türküyü kestim. Giden geri gelmiyor, demeye dilim varmadı." (C, 2016: 89-90).

Aynı romanda Memo, Cemo'nun türkü söylediğini duyar ve sırtı tırmanarak gizlice onu dinler:

"...Katırı bir ağaca bağlayıp heybeyi aldım, görünmeden sırtı tırmandım, aşağıya baktım. Cemo, keçiyi kucağına yatırmış, bitini kenesini ayıklardı.

*Pazardan geliyor yârime bakın
Pazarın yoluna hamaylı takın" (C, 2016: 95).*

Memo romanında Cemo, kara kuzusunu koynuna alarak bir meşe gölgesine uyumaya çalışır. Ancak uzaklardan gelen ve gittikçe yaklaşan türkü sesi onu bir türlü uyutmaz:

"...Çingirtılar arasında türkü çağıran bir yiğidin sesi yükselirdi:

*"Yüklettim yedeğim, deste katarım
Yüküm çandır ben alana satarım
İki bülbül bir kafeste öterim
Konmaz mıyım, yeni açmış güle ben."*

Diyaribekirlinin sürüsü mü gelir yatağımıza yayılmaya, korkusu ile fırladım, kayalığa tırmandım, seslerin geldiği yana baktım." (M, 2008: 54).

Aynı romanda Memo, her zamanki gibi yine türkü mırıldanarak çingirak satmaya gitmektedir:

"...Bu kez türkü çağırılmaz, ıslık öttürürdü. Islığına bakarsan:

*"Su gelir milletindir,
Etrafını güllendirir,
Bu sendeki güzellik,
Dilsizi dillendirir, gel yanıma..."*

türküsunü içinden geçirirdi" (M, 2008: 70).

Yeşil Gölge romanında Ahmet çalışmak için kasabanın dışındaki kereste fabrikasına gider. Bu sıradasevdiği kız olan Kevser'i düşünerek hem bir taraftan yürür hem de bilindik türküleri onun adına uyarlayarak söyler:

"...Yemeğini bitirince kalktı. Torbasını yeniden sırtladı. Şimdi bacakları daha dermanlı idi. Yüreğinde bir ferahlık vardı. "Saniyem" türküsunü tutturdurdu. Yalnız Saniye'm yerine, Kevser'im diyordu:

*Kalk gidelim Kevser'im dağa oduna
Odun değil, meramım tombul buduna*

Sahiden de Kevser'in baldırları tombul tombuldu. Türkü, Kevser'e daha çok yakışıyordu. Saniye'nin vücudu takır takırdı. Tazı gibiydi.

Ahmet Kevser'i düşünerek türküye kendinden de beyitler katıyordu:

*Kalk gidelim Kevser'im dağa sülüne
Sülün değil meramım, ince beline" (YG, 2015: 152).*

Zühre Ninem romanında askerdeki Mustafa'nın uzun süredir eve mektubu bile gelmeyince ev ahalsinin aklına kötü şeyler gelir ve bu durum da yine türkülerle dile getirilir:

"...Hatça Yengem keder içindeydi. Gene türkü söylemez olmuştu. Kara kara düşünüyordu biteviye... Ben de dayımın düşmanı tepelediğinden söz açmaz olmuşum. İçimde ıslıklı bir ses, "Ölmeden mezara koydular onu / Ölmeden mezara koydular onu," diyordu. Ninemse durmadan nafîle namaz kılıyordu." (ZN, 2015: 152).

İnsanları türkü söylemeye iten bir sebep de o an uğraşılan işin zorluğunu ya da yorgunluğunu hissetmemek ve zamanın daha çabuk geçmesini sağlamaktır. Geleneksel kültürde tarlada çalışan ırgatların, el işiyle uğraşan kadınların, sabır gerektiren bir işle meşgul olan insanların türkü veya mâni okuyarak zaman geçirdiklerine rastlarız. *Yonca Kız* romanında Urgancı Ali de iş yaparken türkü mırıldanmaktadır:

"...Bu çalışma, Yonca Kız'ın pek hoşuna gitti. Yıkık duvarın üzerine oturarak, avluda urgan bükken genç adamı seyre başladı. Adam her urgan büküyor hem türkü söylüyordu:

*"Yayaların ayranı, handin di...
Bugün kurban bayramı..." (YK, 2016: 148).*

"...Hep bir arada geri geri giderek ip bükerken, Urgancı Ali, oynak türküler söylüyordu:

*"Al eline çal sazı
Etme bana bu nazı."*

Üçü birden neşeyle kendilerini türkünün temposuna kaptırıyorlar, daha verimli iş çıkarıyorlardı" (YK, 2016: 160-161).

Zühre Ninem romanında kadınlar ev işlerini daha eğlenceli hâle getirmek için de yine türkülere müracaat ederler:

"...Dayım gidince sofrayı yengemle güle oynaya kaldırırdık. Bulaşığı yıkarken doğduğu memleketin özlem dolu türkülerinden söylerdi:

*Duman sandım şalvarının izini
Ayda bir kez görebilsem yüzünü
Beri gel yârim
Keklik kebabını yiyen doymasın
Beni yardan ayıranlar onmasın" (ZN, 2015: 125).*

Başka Olur Ağaların Düğünü romanında köydeki traktör yarışı tüm heyecanıla devam etmektedir ve köyün delikanlıları da bu yarışta bataklıktan daha hızlı bir şekilde çıkan Doktor Murat'a bir türkü uydururlar:

"...Ne var ki delikanlılar traktörlerinin ileride gitmesinden duydukları sevinçle çamura aldırılmıyorlardı... Üstelik bir türkü tutturmuşlardı:

*Motor gider engine
Tütün sardım dengine
Bir anahtar uydurmuş
Arslan yiğit Muradım
Batağın firengine"* (BOAD, 2013: 165).

Yeşil Gölge romanında fabrikaya doğru yavaş yavaş yol alan Ahmet, duyduğu müstehcen içerikli türküye gülererek karşılık verir ve mırıldanmaya başlar:

"...İşçilerden birinin türkü söylediği duyuluyordu:

*Çömelerin bahçesinde dudu var
Asiye de hanımın kardan beyaz budu var.*

Ahmet gülümsedi, ıslıkla aynı türküyü tutturarak aşağıya inmeye başladı." (YG, 2015: 153).

Aynı romanda, fabrika işçilerinden Mehmet, yaptığı ağır işin yorgunluğunu da yine türkü söyleyerek atar:

*"Dere boyu giderim
Koyun kuzu güderim
Sennen bizi görmüşler Saniye'm
Nası inkâr iderim"* (YG, 2015: 158).

Eskiden mektubun altına duygu ve düşünceleri ifade eden mâni ya da birkaç dördlük ilave edilirdi. *Bedoş* romanında savaş yıllarında zorunlu olarak askere alınan ve ailesinden ayrı kalan Memduh Efendi, gönderdiği mektubun altına iki türkü dördlüğü ilave etmeyi de unutmaz:

"...Mektubun alt yanına türkülerden aldığı iki dördlük de yazmıştı:

*Mendilim mavi ipek
Ortası çarhı felek
Geçen kış birlikteydik
Bu yaz ayırdı felek*

*Mendilimin yeşili
Ben kaybettim eşimi
Al şu mendil sende sende dursun
Sil gözünün yaşını"* (B, 2015: 82).

Diğer folklor ürünlerinin olduğu gibi türkülerin de birbirinden farklı işlevleri vardır. William R. Bascom'un belirlediği folklorun dört işlevinden (Ekici, 2010: 124)

"eğlenme, eğlendirme ve hoşça vakit geçirme" türkülerin en önemli işlevlerindedir. Teknolojinin gelişmediği, televizyonun ve radyonun her eve girmediği devirlerde Türk insanı türkü söyleyerek veya dinleyerek eğlenmiştir. İncelediğimiz romanların bazı bölümlerinde de kurulan dost meclislerinde türkü vazgeçilmez bir eğlence aracıdır.

Memo romanında Memo, askerde komutanının dikkatini çeker ve bir eğlence merasimi olduğunda saz döner dolaşır mutlaka onun eline gelir:

"...Sıra türküye, oyuna gelende, Kumandar başkalarını dinlemeye sabredemeyip,

"Şu sazı Memo'ya verin ki, saz nasıl çalınır, türkü nasıl çağrılır, öğreneler..." buyurdu.

Memo, nazlanmadan sazı koynuna alıp türküye oturdu. Saz tutuşu, yiğit duruşu göz alırdı, yürek oynatırdı. Hanımların heyran bakışlarından beni kiskandıklarını görürdüm, içim yağlanırdı.

Memo, yanık sesiyle Urfa'dan, Erzurum'dan, Muştan, Kayser-i-Rum'dan aşk türküleri okuyanda dinleyenlerin soluğunu keser, gözlerine aşk od'unu tutuştururdu." (M, 2008: 322).

Yonca Kız romanında Mehmet Torlak, bir arkadaşından saz alır. Bu saz, akşamları ailenin en önemli eğlence aracıdır:

"...Yanık memleket türküleri okumaya başladığı sıra, yavaştan yavaştan bütün ailevi, tek yürek olup türküye duruyordu:

*"Gide gide yoruldum,
Bir güzele vuruldum."*

Kale türkülerini daha bir yanık okuyordu, Mehmet:

*"Çıkrık benim, tel benim,
Kâhyam mıdır el benim..."*

O zaman Yonca Kız, mutfaktan Gonca Ana'sının burnunu çekerek hıkladığını duyuyordu" (YK, 2016: 68).

Gurbet, sıla hasreti ve özlem gibi konular türkülerde en sık işlenen konular arasındadır. Romanlarında halkı ve halkın sorunlarını işleyen Kemal Bilbaşar, bu tür duyguları okuyucularına layıkıyla hissettirebilmek için de türkülerini kullanmıştır.

Bedoş romanında Bedoş, geçmişin özlemini hissettiği anda gelecekte daha mutlu olacaklarını düşünerek neşeli bir türkü tutturur:

"...Ne zaman annesine babasına, kardeşlerine acılı bir özlem duysa, hemen yeniden birlikte yaşayacakları günleri düşünerek neşeli bir türkü tutturuyordu:

*Kadifeden kesesi
Kahveden gelir sesi" (B, 2015: 190).*

Cemo romanında Değirmenci Cano, sevdiği kadın Kevi'yi özlemle anmakta ve akıbetinden haberdar olamamasından ötürü de kendini suçlamaktadır:

"...Ben savaşa gidende, gözünün yaşı hiç dinmemiş Kevi'nin. Durmadan şu türküyü söylemiş:

*Hey gidi hey canımın içi
Hani bana verdiğin sözler
Hey gidi hey başıma gelenler
Dünyada sözünde duran kalmamış"* (C, 2016: 26).

Aynı romanda Memo, hapse düşer ve bu zor şartlar altında sıla hasreti daha da artar:

"...Sıla hasreti bağrımı delerdi. Hapisten çıkanda bir yolunu bulup kaçmaya ahdettim. Hasretlikle bir türkü tutturmuşum:

*Gurbet elde silen yok yaşımı
Kendim eder, kotarırım aşımı"* (C, 2016: 65).

Zühre Ninem romanında Kemal, taş kömürü dumanının kokusunu hissettiğinde aklına ilk tren yolculunda mırıldandığı o zamanın meşhur türküleri gelir:

"...Şimdilerde taş kömürü dumanının kokusunu aldığımda bir özlem sızlatır içimi. Bu koku bende gezi hevesleri, bilmediğim ülkelere gitme istekleri de uyarır, İzmet Körfezi kıyısını izleyen trenin "triktrak"larına ayak uyduran seferberlik yıllarının türküleri yankılanır kulaklarımda:

*Gemi gelir yanaşır
İçi dolu çamaşır
Şu zamane kızları
Koca diye ağlaşır
Recebim sarı lira vereceğim
Ya da:
Yavuz geliyor Yavuz
Denizi yara yara
Kız seni alacağım
Başına vura vura
Ya da:
Ayşem kunduranı tek tek bas
Dostumsun ister öldür ister as
Ya da:
Telgrafin tellerini arşınlamalı
Yâr üstüne yâr seveni kurşunlamalı"* (ZN, 2015: 54-55).

Kemal Bilbaşar'ın romanlarında sevda türkülerine de sıklıkla yer verilmektedir. Çünkü sevdiğini söylemenin ayıp sayıldığı geleneksel toplumlarda insanlar duygularını türkülerle dile getirmişlerdir.

Cemo romanında Memo, jandarmalar tarafından tutuklanıp götürülür. Yolda bir dinlenme molası sırasında da aklına Senem gelir ve dayanamayarak bir türkü söyler:

"...Elini kulağına koyup yavaştan bir türkü tutturdun. Yüreğe işleyen, kalın bir sesi vardı. Derdim tazelendi. Senem aklıma düştü, ak edip ben de attım elimi kulağıma:

*Gökteki yıldızı Senem mi sandın
Sevip ayrılmayı hüner mi sandın
Beni bu sevdadan döner mi sandın
Felek beni taşa çaldı neyleyim?"* (C, 2016: 55).

Yeşil Gölge romanında Kasap çırağı Recep, fakir olduğu için sevdiği kıza kavuşamaz. Çareyi sarhoş olmakta bulur ve sarhoş hâlde türkü söylemeye devam eder:

"...Hatice'nin açtığı kapıdan çıkacağı sırada kasap çırağıyla burun buruna geldiler. Çırak sarhoştun. Türkü söylüyordun:

*Dedi kızın bubası: Delik mi cebin?
Dedim ki: Cebi yoktur fakir İncep'in...
Türküsü yarım kaldı"* (YG, 2015: 113).

Anadolu insanı sadece kederli anlarında değil sevinçli olduğu zamanlarda da duygularını türkü söyleyerek ifade eder. Kemal Bilbaşar'ın romanlarında da insanlar sevinçlerini coşkulu türkülerle dile getirirler.

Yonca Kız romanında Kale kasabası halkı, kasabalarına birçok ev yapıldığı ve bu sayede gelirlerinin de arttığı için çok mutludur. Bu sevinçlerini de türkülerle dillendirirler:

*"...Şimdi çıkırsın seslerine neşeli türküler, sevdalı şarkılar katılıyordu:
"Kalenin bedenleri
Çevirin gidenleri..."* (YK, 2016: 11-12).

Zühre Ninem romanında Arabacı Mestan Ağa, ev ahalisine Çanakkale Savaşı'nın bittiğini ve Türk ordusunun zaferle cepheden ayrıldığını müjdeler. Kocası cepheden olan Hatça ise bu haberi aldığı anda sevincini türkü söyleyerek ifade eder:

*"Koç Mustafa'm kayalara yaslanır,
Ah garabinem saksılarda ıslanır
Deli göynüm yarım ilen uslanır
Ah, fidan boylum, sallan da ge göreyin
Ah gelive de yar olduğun bileyin
Sen gelmezsen kimlere yar diyeyim, aman!"* (ZN, 2015: 151).

Aynı romanın karakterlerinden olan ve bir kız çocuğu isteyen ancak bir türlü isteğine kavuşamayan Aguş, uzun yıllar sonra bu isteği gerçekleştiğinde sevincini türkü söyleyerek dile getirir:

"...Dört oğlandan sonra bir kızının olması Aguş Dedem'i öylesine keyiflendirmiş ki, bir hafta kazanlar kaynatıp düğün dernek ettirmiş. "Mayadağ'dan kalkar kazlar / Al topuklu beyaz kızlar" havasını vurdurup gençlerle birlikte oyuna kalkmış." (ZN, 2015: 41).

Romanlarında tarihî konuları da işleyen Kemal Bilbaşar, Türk tarihi açısından önemli bir kahramanlık göstergesi olan olaylar üzerine yaratılmış olan türkülere de yer vermiştir:

"...O günlerde Plevne türküsü yanık yanık söylenirmiş:

*Tuna Nehri akmam diyor
Etrafımı yıkmam diyor
Ünü büyük Osman Paşa
Plevne'den çıkmam diyor" (ZN, 2015: 41).*

Çanakkale cephesinde olan Mustafa, evine bir mektup gönderir ve mektubuna Çanakkale türküsünün mısralarını dâhil eder:

"...Son zamanlarda burada yanık bir türkü çıktı. Akşamları ordugâhta hep o türkü duyuluyor. Çanakkale'de yakıldığını söylüyorlar. Savaşa katılan âşıklardan biri yakmış olmalı. Kulaktan kulağa hızla yayılıyormuş. Yakında sizin oralarda da çıgrılır harhalde... Beyitlerini yazıyorum:

*Çanakkale içinde Aynalı Çarşı
Ana ben gidiyorum düşmana karşı
Ooof gençliğim eyvah
Çanakkale içinde bir dolu testi
Analar babalar umudu kesti
Oof gençliğim eyvah
Çanakkale içinde vurdular beni
Ölmeden mezara koydular beni
Oof gençliğim eyvah
Çanakkale içinde sıra sıra kazanlar
Oturmuş kâtipler künye yazarlar
Oof gençliğim eyvah" (ZN, 2015: 148).*

Çocuklar için önemli bir geçiş dönemi olan sünnet merasimleri için de birçok türkü yakılmıştır. Yazarımız bunlardan birine de *Zühre Ninem* romanında şu şekilde yer vermiştir:

"...Her yeni sokağa ya da semte girdiğimizde Tüyübozuk, sözlerini kendi uydurup, "Yavuz geliyor yavuz da denizi yara yara / Kız seni alacağım da başına vura vura" türküsüne adapte ettiği sünnet türküsünü söyletiyordu çocuklara:

Sakarya'nın darısı da yumurtanın sarısı

*Bileniyor berberde de sünnetçi usturası
Bir damla kan akacak da biraz canın yanacak
Ama toparlayacaksın da hem para hem oynayacak
Acep n'olacak bibim de diye korkma abisi
Kesilse de kalacak ya malınızın yarısı" (ZN, 2015: 177).*

Kemal Bilbaşar, yukarıdaki gibi türkü sözlerinin yer aldığı örneklerin dışında bazı romanlarında da genel olarak türkü türünü veya bir türkü adını anmıştır. Bunlarla ilgili seçilmiş örnekler aşağıda verilmiştir:

"...Türküler mırıldanarak oturma odasını yemek odası biçimine koymaya başladılar." (B, 2015: 47).

"...İki büyük ceviz ağacının gölgesinde elli kadar kadın, kız, çocuk oturmuşlar. Türkü söyleyerek yeşil tütün yapraklarını iplere diziyorlar."(ATG 2015: 24).

"...Erkekler ayrı binalarda yiyip içip sarhoş oluyorlar, kadınlar avlularda, hayatlarda darbukaların, el çırpmaların ritmine uyarak türküler söylüyorlar, oyunlar çıkarıyorlardı." (BOAD, 2013: 178).

"...Bu toplantılarda komutanın en hoşuna giden zeybek oyunları, horonlar, bir de türkülerdi. Komutan her eğlentide muhakkak bana türkü söyletirdi." (C, 2016: 67).

"...Koydaki bir gemiden, sözleri anlaşılamayan yanık bir türkü yankılanıyordu." (KD, 2015: 115).

"...Yatağında Çancı Ustası Memo'nun türküsü, koşmaları bir vakit kulağımdan gitmedi. Döşekte değil, Huma kuşunun sırtında yatardım sanki... Düşümde de Memo durmadan türkü söylerdi. O, Kayabaşı'ndan seslenen Karacaoğlan'sa, ben tozan Elif olur sanırdım. O, düğmeleri çözüp tutuşan Kerem'se, ben keşiş kızı Aslı gibi kül olur, savrulurdum." (M, 2008: 60).

"...Güllü, Hacı Kadir'in ardından kapıyı örttü. Keyfinden bir türkü tutturdu, parmaklarını şaklatarak bir-iki döndü avlunun ortasında." (YG, 2015: 71).

"...Aksekilinin yeşil cipi cırlak cırlak, Madralının kamyoneti borazan gibi korna çalarlar, Buldanlının YOLKESEN'iyse, "Entarisi ala benziyor" türküsünce korna öttürerek kasabanın yokuşuna tırmanır." (YK, 2016: 8-9).

"...Geceleri bazı bazı Zozana'dan esen rüzgârda Kevi'nin ağlayan, türkü söyleyen sesini duyarım." (C, 2016: 27).

"...Eski günlere özlem, öyle duygulandırıyor ki yaşlıları, çatlak seslerini umursamadan türküler bile söylüyorlardı." (ZN, 2015: 60).

I.3.5. Tekerleme

Daha çok çocuk oyunlarında ve masallarda karşılaştığımız tekerleme ile ilgili olarak Türkçe Sözlük'te şu anlamlar verilmiştir: "1. Tekerleme işi. 2. Çoğunlukla basmakalıp söz. 3. Birbiriyle uyumlu hazır söz kalıbı. 4. Çoğunlukla, masalların genellikle başında bulunan 'Bir varmış bir yokmuş. Evvel zaman içinde, kalbur saman

içinde' gibi uyaklı giriş veya ara sözler. 5. Saz şairleri arasında yapılan deyiş yarışı. 6. Orta oyununda, özellikle Kavuklu'nun kullandığı sözler." (2005: 1936).

Bu ifadelerden de anlaşılacağı üzere tekerlemeler kalıplaşmış ifadelerdir, masalların genellikle başında bulunur ve dinleyiciyi masala hazırlar. Ayrıca geleneksel tiyatrunun önemli kahramanlarından olan Kavuklu'nun kullandığı bazı sözler de bu kelime ile ifade edilir.

Tekerleme türüyle ilgili kapsamlı bir çalışma yapan Doğan Kaya ise bu türü "*Tekerleme; vezin, kafîye, seci veya aliterasyonlardan istifade ederek hislerin, fikirlerin, hal ve hayâllerin abartma, tuhaflık, zıtlık, benzetme, güldürü, kısa tanım yahut çağrışımlar yoluyla ortaya konulduğu basmakalıp sözlerdir.*" (Kaya, 2014: 642) şeklinde tanımlamıştır.

Kemal Bilbaşar'ın romanlarında tekerlemeler de kendisine yer bulmuştur. Bunlar genellikle masal veya oyun tekerlemeleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Tekerlemelerin masalın başında kullanılıyor olması *Yonca Kız* romanında şu şekilde yer alır:

"...Bir varmış, bir yokmuş!" diyerek masala başladı. Ama daha, "Evvel zaman içinde, kalbur saman içinde..." tekerlemesini bitirmeden, Yonca Kız uykuya daldı" (YK, 2016: 100).

Tekerlemeler, çocuk oyunlarında ebe çıkarmak için de söylenilir. *Zühre Ninem* romanında bunun bir örneği ile yer almaktadır:

"...Yengem, uysallıkla parmağımı ağzına sokup, "Ooovv!" dedikten sonra saymaya başladı:

*Karga karga gak! dedi
Pin duvara bak dedi
Hacı nene kına döğe
Altın Paşa'yı seve
Altın Paşa çardakta
Gümüş yüssük barmakta
Geti gızı göre'm
Atlara pindire'm
Saraydan geçire'm
Sarayda gayfe gayn
İçinde bülbül oyna
Has epmek, pus epmek
Bi bozacık
Sen çık!"* (ZN, 2015: 126).

Bu iki örneğin dışında deyim olarak kullanılan bir ifade Kemal Bilbaşar'ın romanlarında tekerleme olarak kendisine yer bulmuştur:

"...Kendi de bu halini biraz yadırgamış olacak ki, "İnsanın acıyan yeri başka, acıkan yeri başka..." diye bir tekerleme savurdu." (ATG 2015: 161).

I.4.Mensur Türler

I.4.1. Masal

Birçok araştırmacı, halk anlatmalarından masalla ilgili olarak çeşitli tanımlar yapmıştır. Burada masal türüyle ilgili olarak genel bir fikir vermesi açısından bunlardan sadece birini alıyoruz: "*Kahramanlarından bazıları hayvanlar ve tabiatüstü varlıklar olan, olayları masal ülkesinde cereyan eden, hayal mahsulü olduğu hâlde dinleyicileri inandırabilen bir sözlü anlatım türüdür*" (Sakaoğlu, 1999: 2).

Kemal Bilbaşar'ın eserlerinde herhangi bir masal metni veya masalın bir parçası yer almamaktadır. Yazarın romanlarında bazı masal kahramanlarının sadece adı geçmektedir. Bunlar; peri padişahının kızı-oğlu, yedi başlı ejderha, cadı, Zümrüdüanka kuşu, Kırk Haramiler, Ali Baba vb. gibidir.

"...Halim Bey'in bahçesi etrafında dolaşım. Evdeki ışık gene öyle sönük sönük ışılıyor. İçeride yatan iyi saatte olsunlarla karışık kız, peri padişahının kızı olsa, bu kuş Kaf Dağı'nın ardına uçursa bizi... (ATG 2015: 42).

"...Güllü, "Hem de pek yakışıklı," diye ekledi.

Menekşe, gözleri mutluluk dolu, "Peri padişahının oğlu gibi," dedi" (BOAD, 2013: 46).

"...Görenler de görmeyenler de bu acayip mahluku öyle ballandırarak anlatmışlardı ki, az zamanda çevre köylerinde Huriye'nin karnından düşen parazit, yedi başlı ejder oluvermişti. Doktor Murat da o canavarı tepeleyen masal şehzadesi kılığına girmişti." (BOAD, 2013: 102).

"...Hani söylediği masallarda Zümrüdüanka kuşu vardı ya, işte onun gibi bir kuş. Yeşil mavi tüyleri, geniş kanatları olan bir kuş." (B, 2015: 40).

"...Küçük Bedia, ellerini çırparak sordu babasına:

"Kırk Haramiler'in mağarasından mı aldın bu güzel yiyecekleri babacığım?"

Kızının masal tutkusunu bilen Memduh Efendi, Ali Baba'yı anımsatan bir sesle, "Hayır kızım!" dedi, "Enver Baba'nın köşkünden verdiler..." (B, 2015: 61).

"...Ferah Ali Paşam, başını salladı, "Yedi başlı ejderha gibidir bunlar. Kestiğinin yerine tazesini gelir," dedi." (KD, 2015: 31).

"...Meraklanma arkadaş, param çoktur," dedi, "kırk haraminin bacısı olsa gene kalkarım armağanın altından evvel Allah!" (KD, 2015: 546).

"...Başmühendis çok kararlı konuşuydu ya, belli olmaz. Fırsatı düşürünce bir Keloğlan da yener ejderi masallarda." (YG, 2015: 94).

"...Geceleri İlko, torununa türlü korkunç masallar anlatırdı. Bedo onu dinlerken her pencereden bir hortlak peydahlandığını sanır, küçüldükçe küçülürdü. Cin perili, hortlaklı, haramili masalları anlatan ihtiyarın boğazı kuruyunca, "Hadi

more kuçka, git bir bardak taze sucaz getir aşağıdan neneciğine!" demesi, küçük kız için en ağır işkence olurdu." (YG, 2015: 358).

"...Garajda büyük büyük otobüsleri görünce, Zelha Ana'nın, her masalda adı geçen devin ülkesine gelmiş olduklarına eyiden eyiye aklı yattı. Bu büyük arabalar da devin arabaları olmalıydı." (YK, 2016: 24).

"...Ayşe bazı gün Yonca Kız'ı dizine yatırır masal anlatırdı. Masalları Zelha Ana'nın masallarına benzemezdi. Ayşe Teyze'nin masallarında hep gelinine benzeyen cadı karılar vardı. Kazan kaynatan, çocukları çalan, onlara eziyetten başka eğlencesi olmayan, en sonunda da kendi kaydattığı kazana düşüp geberen cadı karılar." (YK, 2016: 59).

"...İki yaşlı kız kardeş, akşamları Yonca Kız'ı yatırmayı, ona masal söylemeyi sıraya koymuşlardı. Yonca Kız Ayşe Teyze'ye Nar Hatice masalını birkaç kez anlattırmıştı. Nar Hatice'yi çekemeyen Cadı Kadın, parmağına sihirli yüzük takıp onu ortadan kaldırmaya çalışıyorsa da, sonunda gene dirilip muradına eriyordu Nar Hatice. Cadı kadınsa, kırk katırın kuyruğunda can veriyordu.

Hatice Hanım'ın anlattığı masalları daha çok seviyordu Yonca Kız. Onun masallarında her zaman bir dudağı yerde, bir dudağı gökte bir Arap vardı." (YK, 2016: 114-115).

"...Ninemın anlattığı masalarda her zaman kendi halinde iyi insanlara eziyet eden kötü, zalim bir yaratık bulunurdu. Bu, bazen dev, kimi zaman derebeyi, kimi zaman da padişah ya da üvey ana, hanım sultan olurdu." (ZN, 2015: 69).

"...Akşam soygundan dönen Kırk Haramiler, bacılarını yere serilmiş soluksuz bulurlardı." (ZN, 2015: 71).

"...Eğer Aysel kuağındaysa, çocukları çevresine topluyor, Zelha Ana'nın dev masallarını, Ayşe Teyze'nin cadı karı masallarını anlatıyordu. Bu masalarda cadı karılar eziyet ettikleri kızların örgülü saçlarını dibinden kesiyorlardı." (YK, 2016: 66-67).

"...Masal mı syliye'm? Peki söyleye'm, emme hangisini? Koca Avradın Azgın Tekkesi'ni mi, yoğsam Kezban Bacı'nın Akıllı Kazı'nı mı?" (ZN, 2015: 140).

"...Belki şu duvar üzerindeki kedi de az sonra bir açık pencereden içeri girerek silkinecek, peri padişahının oğlu oluverecek ve bu mahallede, erkeklere parmağının ucunu göstermemekle övünen bir genç kızın koynuna giriverecekti." (D, 2013: 66).

Masalarda olayların geçtiği mekân genellikle belirsizdir. Ancak Kaf Dağı adında gerçekte var olmayan ve hayal mahsulü olan yer birçok masalarda karşımıza çıkmaktadır. Bu doğrultuda bir masal meknı olan Kaf Dağı yazarın romanlarında da çeşitli şekillerde geçmektedir:

"...şarapçı dayanamıyor, "Neredeymiş bu Niloti köyü?" diye soruyor. "Sakin Kaf Dağı'nın ardında olmasın." (ATG 2015: 99).

"...Gözleri kor gibi yanardı.

"Güzelliğini sarıp gizleyen şu kaftanın yerinde ben olsam da seni kucaklasam, kaırsam, Kafdağı'ndan aşırsam!.." diye fısladı." (M, 2008: 145).

Teknolojinin gelişmediği eski dönemlerde özellikle de uzun kış gecelerinde insanlar birbirlerine masal anlatarak eğlenmişlerdir. Ancak zaman içerisinde özellikle teknolojik gelişmeler doğrultusunda insanoğlu yeni eğlence araçları edinmiş ve masal da büyüklerden ziyade çocuklara anlatılmaya başlanmıştır.

Kemal Bilbaşar'ın romanlarında da büyüklerin yer yer çocuklara masal anlattığı sahneler yazar tarafından şöyle aktarılır:

"...Karşımdaki duvarda, odanın nemiyle buğulanmış bir ayna vardı. Onun terli yüzüne bakarken çocukluğumu, annemin çamaşıra gitmediği bazı kış günlerinde, pencere önündeki minder üzerinde bana kalın yün çoraplar örerek masal anlattığı sırada, onun yumuşak dizlerine yatarak pencerenin camında soğuktan çiçeklenmiş garip buz şekilleri arasında masaldaki sarı saçlı peri kızlarının atlas fistanlarını, bahçelerin insan gibi konuşan çiçeklerini nasıl seçmeye çalıştığımı hatırladım." (DÇ, 2013: 33).

"...Cemo beni oyalamak için Zozana'da ava sürerdi. Kendi de peşimden ayrılmazdı. Zozana'nın taşı ağacı, suyu, kuşu, canavarı üzerine durmadan mesel anlatırdı. Öyle kolay anlatırdı ki, sanırdım kendi uydururdu. Söylediklerinin hepsi de sevgi üzerineydi: Birbirine varamayanlar, kuş, çiçek; onları ayıranlar taş ya da çalı olurdu." (C, 2016: 128).

"...Komşularla yapılan gece toplantılarında mısır patlatılıyor, kestane, kabak kaynatılıyor, masallar anlatılıyordu. En güzel masalları Bedia'nın annesi söylüyordu. Bu masalları annesi Hocanım ninesinden öğrenmişti. Yüz kez dinlediği halde annesi Ebu'l Kâsım masalını anlatırken Bedia, iri gözlerle onun ağzına bakıyor, Nado ablasının kucagında ufalıp kayboluyordu. Bedoş'un hiç sevmediği şey, masalın en tatlı yerinde komşu teyzelerden birinin bir bardak soğuk su istemesiydi." (B, 2015: 44).

"...Gece yalnız kaldığımızda, aramızdaki mangalda patatesler, arada bir tıslayarak pişerken, ninem masallarını anlatmaya başlardı, ama gözlerini, konsolun üzerinde duran, "Babacığının yasını tutar o da," diyerek rengini anlamlıştırdığı kara çerçeveli dikdörtgen biçimi saatten ayırmazdı." (ZN, 2015: 69).

"...Muhtar Ömer Ağa, nene torunu baş başa buldu. Bedo, sedire yüzükoyun uzanmış, dirsekleri yerde, elleri çenesinin altında. İlko'nun anlattığı masalı iri gözlerle dinliyordu." (YG, 2015: 358).

Masalların en belirgin özelliklerinden birisi abartıya yer verilmesidir. Bu özellik yazarımızın çeşitli romanlarında da benzetme yoluyla işlenmiştir:

"...Aramızda masallardaki hızla büyüyen yüksek bir duvar örülmüştü."(DÇ, 2013: 118).

"...Manastırın bulunduğu sırt büyük, siyah bir masal kuşuna benziyordu."(ATG 2015: 42).

"...Neden sonra fısıltılı bir sesle, "Sana ayran getirdim Murat," dedi, bakracı uzattı. Murat bakracı aldı. Kızın gözlerine bakarak ağır ağır içti... Masallardaki sevda iksiri bu ayrandan tatlı olmalıydı." (BOAD, 2013: 168).

I.4.2. Efsane

Kısa halk anlatılarından olan efsane ile ilgili olarak çeşitli tanımlar yapılmıştır. Saim Sakaoğlu, *Anadolu Türk Efsanelerinde Taş Kesilme Motifi ve Bu Efsanelerin Tip Kataloğu* adlı çalışmasında türü "*Efsane, gerçek veya hayalîmuayyen şahıs, hâdise veya yer hakkında anlatılan bir hikâyedir.*" (Sakaoğlu, 1980: 4) şeklinde tarif etmektedir.

Kemal Bilbaşar'ın romanlarında efsane olarak değerlendirebileceğimiz bir örnek tespit ettik. Bu efsane *Memo* romanında yer alıp Munzur Nehri'nin neden beyaz aktığını açıklamaktadır. Efsane roman kahramanlarından olan Senem'in ağzından şu şekilde aktarılır:

"...Bilir misin kurban, Monzur suyu neden süt gibi akar kayalardan?" diye sorardım. Memo, omuzlarını kaldırıp,

"Nerden bileyim Senem, ben buranın yerlisi miyim? Acep neden ki?" diye karşılık verirdi. Ben bilgimi göstermeye kuruldum:

"Buralarda vakitunan pinti bir ağa varmış. Kulu, seyidi gözetmez, yoksuldan bir çanak sütü esirgermiş. Monzur çoban, acından ölecek bir garibe acıyıp parasız bir çanak süt verdi, deyi ağası kızmış, sopayı alıp dövmeye, Monzur çobanı kovalamış. Çoban bu kayalara varanda süt dolu bakracı yere çalmış, sütler köpürüp kayalardan akmaya başlamış. Tanrı'nın sevgili kulu Monzur çoban, ağanın eline düşmeye deyi güvercin olup kayanın kovuğu içinde kaybolmuş. O gün bu gün, süt beyaz dökülürmüş sular kayalardan..." (M, 2008: 354).

I.4.3. Fıkra

Ait olduğu toplumun pratik zekâsını, nüktedanlığını ve hazırcevaplığını yansıtan fıkra türü Dursun Yıldırım tarafından şöyle tanımlanmıştır:

"Fıkra, hikâyeye çekirdeğini hayattan alınmış bir vaka veya tam bir fikrin teşkil ettiği kısa ve yoğun anlatımlı, beşerî kusurlarla içtimaî ve gündelik hayatta ortaya çıkan kötü ve gülünç hadiseleri, çarpıklıkları, ziddiyetleri, eski ve yeni arasındaki çatışmaları sağduyuya dayalı ince bir mizah, hikmetli bir söz, keskin bir istihzâ yoluyla yansıtan; umumiyetle bir fıkra tipine bağlı olarak nesir diliyle yaratılmış, sözlü edebiyatın müstakil şekillerinden ibaret yaygın epik-dram türündeki realist hikâyelerden her birine verilen isim." (Yıldırım, 1999: 3).

Güldürürken düşündüren fıkralar, kısa fakat yoğun bir anlatıma sahiptir. Fıkra anlatılmadaki amaç ise insanları güldürmek, onlara mesaj vermek ve hoşça vakit geçirtmektir. Kemal Bilbaşar romanlarında dolaylı da olsa fıkra türünden yararlanmıştır. Bu doğrultuda bazı romanlarda fıkra türü sadece ad olarak geçerken bazı romanlarında da Nasreddin Hoca fıkralarına göndermeler yapılmaktadır.

Başka Olur Ağaların Düğünü adlı romanda bir Nasreddin Hoca fıkrasına telmihte bulunmaktadır:

"...Murat gülümsedi, "Nasreddin Hoca'nın peşin para fıkrasına benziyor biraz," dedi" (BOAD, 2013: 207).

Denizin Çağırışı romanında yazar, Nasreddin Hoca'nın "Ye kürküm ye!" fıkrasının toplumda ne kadar gerçekçi bir şekilde karşılık bulunduğunu da şu satırlarla örneklendirir:

"...Genç kadınların bakışları üzerimde duruyordu. Meğer öteki elbiselerim, kişiliği amansız biçimde yok eden üniformalar gibi benim gerçek kişiliğimi mahvediyormuş. Demek az yetişir bir adam olduğum halde işçiler, marangozlar, kasaplar arasında kayboluyordum. Şu halde büyük adamların daima saçlarını uzatmak, büyük bir boyunbağı takmak, herkese benzemeyen kılığa girmek istemeleri boşuna değildi. Onlar filozofluklarını, sanatçılıklarını, biraz da saçlarına, boyunbağlarına ve elbiselerine borçluydular. Nasrettin Hoca'nın büyük adam olduğunu bir kez daha onaylıyordum." (DÇ, 2013: 101-102).

Bu örneklerin dışında romanlarda yer yer fıkra türünün sadece adına gönderme yapılmıştır. Bu gönderme de günlük konuşma dilinin ve sohbet havasının akışı içerisinde yer almaktadır. Bununla ilgili örnekler aşağıda sıralanmıştır:

"...Hamdi Usta gerdek fıkraları anlatarak arkadaşlarını güldürüyordu." (KD, 2015: 584).

"...Kaymakam, tapucunun yeni bir fıkra anlatacağından memnun, yarı döndü." (YG, 2015: 305).

"...Parti müfettişi, bu ödevin kendisine düştüğünü görerek düğün üzerine birkaç gülünç fıkra anlattı." (YG, 2015: 348).

"...Müdür, "yemişsin" sözü ile, Şarapçı Hidayet'in din adamları hakkında evvelce anlattığı bir fikrayı kastediyor." (ATG 2015: 51).

I.5. Manzum-Mensur Karışık Türler

I.5.1. Halk Hikâyeleri

Halk hikâyeleriyle ilgili olarak birçok çalışma yapılmış ve bu çalışmalarda tür birbirine yakın ifadelerle tanımlanmıştır. Halk hikâyeleri hakkında ayrıntılı bir çalışma yapan Ali Berat Alptekin'in tarifi şöyledir: "Göçebelikten yerleşik hayata geçişin ilk mahsullerinden olup; aşk, kahramanlık, vb. gibi konuları işleyen; kaynağı Türk, Arap-İslam ve Hint-İran olan, büyük ölçüde âşıklar ve meddahlar tarafından anlatılan nazım-nesir karşımı anlatımlardır." (Alptekin, 2002: 18).

Bu tür hikâyeler halk arasında dilden dile kuşaktan kuşağa aktararak yaşamıştır. Halkın içinden çıkmış bir yazar olarak Kemal Bilbaşar da etkilendiği bu anlatılarda yer alan bazı motifleri ve unsurları romanlarında kullanmıştır.

Ferhat ile Şirin hikâyesinde yer alan ve aşk uğruna çekilen çileleri simgeleyen Ferhat'ın dağı delmesi motifi, yazarımızın romanlarında kendisine şu şekilde yer bulmuştur:

"...Memo kaftanımın düğmelerini çözerdi.

"Kumandarım şihlara, seyitlere güvenilmeyeceğini öğütlemiştir. Gel de böyle yiğit, böyle cömert bir Şih Ana'ya kul köle olma! Böyle Şirin avradı olan kişi, Ferhat kesilip dağları devirse yeridir," deyip yatağa yıktı beni." (M, 2008: 325).

"...Hükümet adamlarının Ferhat gibi dağları yarıp yol döşemelerine Dersimliler tasalı gözlerle bakarlardı." (C, 2016: 177).

Kerem ile Aslı hikâyesi ve bu hikâyenin kahramanlarının hazin sonu da Kemal Bilbaşar'ın romanlarında benzetme unsuru olarak kendisine yer bulmuştur:

"...Yatağında Çancı Ustası Memo'nun türküsü, koşmaları bir vakit kulağımdan gitmedi. Döşekte değil, Huma kuşunun sırtında yatardım sanki... Düşümde de Memo durmadan türkü söylerdi. O, Kayabaşı'ndan seslenen Karacaoğlan'sa, ben tozan Elif olur sanırdım. O, düğmeleri çözüp tutuşan Kerem'se, ben keşiş kızı Aslı gibi kül olur, savrulurdum." (M, 2008: 60).

"...Hacı Kadir, Keser'e tutkunlukla baktı:

"Senin için, hep senin için... Kerem gibi yanıp kül olayım uğruna, bunu mu isteyorsun?" (YG, 2015: 401).

Bu örneklerin dışında bazı romanlarda da halk hikâyesi kahramanlarının sadece adı anılarak telmihte bulunulmuştur:

"...On beşinde bir peri ki, Şirinler, Aslılar, eline su tökemezlerdi. Onu ilk görende yandım tutuştum ben de" (C, 2016: 51).

"...Sülüman, şaşkın şaşkın duran Recep Dayı'ya seslendi: "Recep Dayı, ilk piyango sana çıktı. Teker teker urbalarını bize soyduracak kokona... Başla bakam. Emme kendini kolla! Aslı'nın düğmesi gibi yakıp kül etmesin parmaklarını." (BOAD, 2013: 217).

II. BÖLÜM
(FERDÎ ÜRÜNLER)

II. FERDÎ ÜRÜNLER

II.1. Dinî-Tasavvufî Türk Edebiyatı Ürünleri

Aslında ferdî bir edebiyat olmasına rağmen birçok araştırmacı tarafından Türk halk edebiyatının bir dalı olarak değerlendirilen tekke edebiyatı ve bu edebiyatın çeşitli unsurları da Kemal Bilbaşar'ın romanlarında yer almıştır. Bu doğrultuda "*Tanrıyı övmek, ona yalvarmak için yazılan şiirlere denir.*" (Dilçin, 2005: 343) şeklinde tanımlanan ilahi, yazarımızın romanlarında en çok rastlanılan tekke edebiyatı nazım türü olarak dikkat çekmektedir.

Dinî-tasavvufî Türk edebiyatının önde gelen temsilcilerinden olan Yunus Emre'nin bir ilahisi yazarımızın *Yeşil Gölge* romanında yer almaktadır:

"...Kâhyanın kapıdan verdiği bir işaret üzerine hafızlardan biri bir aşır okudu. Sonra hep birlikte bir ilahi söylediler:

*Allah adın uludur
Emrin tutan kuludur
Müminlerin yoludur
Allah Allah kerim Allah rahim Allah
Aman Allah deyelim yahu"* (YG, 2015: 15).

Dini-Tasavvufî Türk edebiyatının bir başka siması olan Süleyman Çelebi ve Mevlid'i de yazarın romanlarında kendisine yer bulmuştur. Mevlid, yazıldığı dönemden itibaren halk tarafından büyük bir ilgi görmüştür (Mengi, 2003: 129). Bu ilginin ve etkilenmenin sonucu olarak da yazar, romanlarında *Mevlid* yazarı Süleyman Çelebi'ye ve onun şiirlerinden alınan bazı mısralara yer vermiştir:

"...İlahi biter bitmez, hafızlardan biri davudi sesiyle Süleyman Dede'nin mevlidine geçti:

*Allah adın zikredelim evvela;
Vacip oldur cümle işte her kula"* (YG, 2015: 15).

"...Konağın pencerelerinden dökülen mevlit dizeleri dalga dalga kulağına geliyordu:

*Göre kim meydan senindir bu gece
Sohbet-i sultan senindir bu gece"* (YG, 2015: 71).

"...Camide Kuran ya da Mevlit okunurken ağlardı. Sokağımızdan, ilahi söyleyerek bir dilenci geçse ağlardı." (ZN, 2015: 189).

Yazarımızın romanlarında cem ayini de önemli bir yer tutar. Alevilere özgü bir ibadet biçimi olan bu ayini yazar *Memo* romanında ayrıntılı bir şekilde tasvir etmiştir:

"...Azbet Ağası Huso'nun işaretiyle Halo, Oniki İmam aşkına dem gezdirdi, destan söyledi. Sonunda:

"Dört kapıyı, kırk makamı
Bilen gelsin işte meydan!"

diyerek âşıkların söyleşmesine sıra geldiğini anlattı. Huso, Âşık Suphan'a:

"Hele al sazını kurban! Duyalım ne söyletirsin?" dedi. Âşık Suphan aldı sazını, tımbırdattı, sonra sazın ağzından şu koşmayı söyledi:

"Koluma takarlar teli
Söyletirler bin bir dili
Oldum âyin-ı cem bülbülü
Ben anın'çün inilerim."

deyip kesti Çancı Memo'ya 'ardını sen getir!' der gibi baktı. Çancı Memo yıldız yıldız güldü. Sazını alıp tımbırdattı. Sonra davudî sesiyle yüreklerimizi titretti:

"Koluma taktılar perde
Uğrattılar bin bir derde
Kim konar, kim göçer burda
Ben anın'çün inilerim."

Çevredekiler tahsin çektiler. Âşık Suphan meydan okuyup:

"Ben has bahçenin gülüyüm,
Âyin-ı cem'in bülbülyüm.
Kırk kapının kilidiyim,
Açabilirsen gel beri!"

diyende, Memo yulgnlık getirmeyip üzerine vardı:

"Ben hakkın edna kuluyum,
Kem damarlardan beriyim,
Âyin-ı cem'in bülbülyüm,
Meydana ötmeye geldim."

deyip kesti. Âşık Suphan, sazını tımbırdattı,

"Canımız felek canıdır, Tenimiz Süleyman tenidir,
İçtiğimiz aslan südüdür,
İçebilirsen gel beri!"

diyende, Memo'nun gözünün şavkı parladı:

"Karşında cennet kapısı,
Lâl-ü gevherdir yapısı,
Kıldan incedir köprüsü
Geçebilirsen gel beri!"

Aldı Suphan:

"Halımızı hal eyledik
Yolumuzu yol eyledik,
Her çiçekten bal eyledik
Arya saydılar bizi."

Aldı Memo:

"Âşık defterine yazıldık,
Pir divanına dizildik,

*Bal olduk, şerbet ezildik,
Doluya saydılar bizi."*

Aldı Âşık Suphan, Dersim'in dağına bir sual çekti:

*"Alçağında al kırmızı taşın var,
Yükseğinde turnaların sesi var,
Ben de bilmem ne talihsiz başım var,
Niçin gitmez Monzur Dağı dumanın?"*

Aldı Memo, keyifli karşılık verdi:

*"Benim şâhım ol kırmızı bürünür,
Dost yüzün görmeyen düşman bilinir
Yücesinde Şah'ın ili görünür
Niçin gitmez Tujik Dağı dumanın?"*

diyende tüm yürekleri kendine bağladı. Âşık Suphan bu kez soruya durdu:

*"Sen bir avuç darı olsan
Yere saçılmaya gelsen.
Ben bir elvan keklik olsam
Bir bir toptasam ne dersin?"*

Çancı Memo, gülerek başını salladı, karşılığını verdi:

*"Sen bir elvan keklik olsan,
Bir bir toplamaya gelsen.
Ben bir kıvrak şahan olsam
Kapsam kaldırsam ne dersin?"*

Azbet Ağası Huso kalktı, Çancı Memo'yu alnından öptü:

"Pir Sultan âşıklarından olduğuna heç kuşkumuz kalmamıştır. Hızır ömrün arttır! Gayri dilediğini dile getir! Bakalım ne hünerler gösterirsin?" diyende Çancı Memo, nazlanmadan sazını tımbırdatıp Karacaoğlan'dan, Köroğlu'ndan, Dadaloğlu'ndan türküler ırladı." (M, 2008: 57-59).

Yazar, Memo romanında, Bektaşilik geleneğinde önemli bir yere sahip olan Pir Sultan Abdal'ın şiirlerine de yer vermiştir:

"...Sohbete oturanda ilkin âşıklar hüner gösterip nefes okudular, destan söylediler. Sonra sazı Memo'ya verip,

"Görelim sen ne söylersin?" dediler. Memo, sazı göğüsleyip tellere dokandı, Pir Sultan ağzından bir ezgi okuyup tüm yürekleri kendine bağladı:

*"Beni hakka münacatım
Şaha, padişaha değil
Ali, Hasan'a minnetim
Şaha, padişaha değil.*

*Hak dergâhına varırım
Hob didarın' görürüm
Bir Allah'a yalvarırım
Şaha, padişaha değil."*

Memo, susanda, âşıklardan kısa boylusu, kalkıp erimi alnından öptü." (M, 2008: 406-407).

"...Oysa 'gözleyi gözleyi dört oldukarı' günün gelip kapıya dayandığını görmezler. Pir Sultan çıksa da,

*"Kızılırmak gibi bendeinden boşan,
Hama'dan Mardin'den Sivas'a döşen!
Düldül eğerlendi, zülfikâr kuşan
Alim, ne yatarsın, günlerin geldi?"
deyi bağırursa yeridir" (M, 2008: 378).*

II.2. Âşık Edebiyatı Ürünleri

Türk edebiyatı içerisinde önemli bir yeri olan âşık tarzı şiir geleneği, yüzyıllardır belli kalıplar içerisinde icra edilerek ve kuşaktan kuşağa aktararak günümüze kadar gelmiştir. Âşık edebiyatı, temsilcileri olan âşıklar tarafından oluşturulmuştur. Âşıkların eserlerini genellikle sözlü olarak ve doğaçlama bir şekilde ortaya koydukları bilinmektedir.

Âşık edebiyatında önemli bir yeri olan âşık fasıllarının yapılabilmesi için iki âşığın bir araya gelmesi yeterli bir sebeptir. Bu fasıllar belli bir dinleyici kitlesi karşısında yapılır. Amaç ise rakibi deyiş söyleyemez duruma getirerek altetmektir. Atışmanın ilerleyen evrelerinde ise taraflar *muamma* adı verilen dörtlükler söyleyerek birbirlerini hem sanat hem de bilgi yönünden zorlarlar (Günay, 2015: 82-89).

İki âşığın verilen ayak üzerine atışmaları âşık edebiyatında çok yaygın bir gelenektir. Kemal Bilbaşar bu geleneğe *Cemo* romanında iki âşığın saz ve sözlerini yarıştırmak suretiyle şöyle yer verir:

"...Cenderme Ali sazın tellerine dokunanda, hüneri belli oldu. Sazı dokunaklı idi.

Ayağı ben söyledim, Cenderme Ali hiç zorlanmadan aşağısını getirdi. Sonra o ayak verdi, ben türkü düşürdüm.

Bir zaman böyle karşılıklı söyleştik. Sonunda dayım kalktı, ikimizi de alnımızdan öptü." (C, 2016: 58).

Yazar, *Memo* romanında zaman zaman Karacaoğlan'ın dörtlüklerine yer vererek anlatımını sıradanlıktan çıkarmış ve şiirsel bir üslup yakalamıştır:

"...Oysa ben derdimden ölürdüm. Şih Abuzer'in sırtıma giydirdiği al kaftana bakıp gözyaşı dökerdim. Karacaoğlan'ın ezgisi, gündüz-gece dilimden düşmezdi:

*"Kime kin ettin de giydin alları
Yakın iken irak ettin yolları
Çok minnetle yedirdiğin gülleri
Vardın gittin bir soysuza yoldurdun."*

Ne var ki, harem kancıkları Sit Sabire'nin celladı görürlerdi beni." (M, 2008: 130).

Düğünlerde eğlence düzenleyerek âşıkları yarıştırmak ve dinleyicileri hoşça vakit geçirtmek eskiden beri süregelen önemli bir gelenektir. Bu geleneğin bir örneğini Kemal Bilbaşar'ın *Cemo* romanında da görmekteyiz:

"...Düğünlerde güreş tutan, pehlivanların sırtını yere getiren, ödülü alan dayım, âşıklarla yarışıp sazına bülbül konduran yine dayımdı" (C, 2016: 46).

Türk toplumu köy köy, kasaba kasaba, şehir şehir elinde sazıyla gezerek şiir söyleyen ve şiirlerinde sürekli iyiyi, güzeli ve doğruyu öğütleyen âşıklara her zaman saygı göstermiş ve onların geçimini sağlamıştır. Bu sebepten ötürü de *Memo* romanında kendisi bir âşık olan Memo, oğlunu da âşık olarak yetiştirmek ister:

"...Zagon her ilde birden yürütülmedikçe kurtuluş yoktur. Bu sebebe oğlumu âşık yetiştirip zamanı gelende, zulüm gören kulların arasına salasın ki, köy köy, oba oba dolaşıp Pir Sultan sırrını onlara talim ede, gözlerinden perdeyi kaldıra! Aralarından nice âşıklar türeyip yetişe!" (M, 2008: 451).

Âşık edebiyatı yazarın romanlarında sadece gelenekleriyle değil aynı zamanda bu edebiyatın bazı nazım türleriyle de yer almaktadır. Bu doğrultuda *Cemo* ve *Yeşil Gölge* romanlarında âşık edebiyatı nazım şekillerinden en yaygın olan koşmanın adı şu şekilde geçmektedir:

"...Duyduklarına o saat koşma düzerler, sonra da her koşmaya yatkın, özel bir çiftetelli havasıyla bütün kasabaya yayarlar." (YG, 2015: 10).

"...Her türküye, her koşmaya gelinlik kızların niyet tutmaları gelenektir. Benim niyetim tutulanda Çancı Memo, koşmasıyla yüreğimin sırrını açığa vurdu: "Benim uzun boylu servi çınarım, Yüreğime bir od düştü yanarım. Kiblem sensin yüzüm sana dönerim. Mihrabımdır kaşlarının arası." Kızlar fısıldaşıp gülüştüler. Sıcak sıcak kanımın yüzüme çıktığını duydum. İyi ki karanlıktan benzimiz seçilmezdi." (C, 2016: 60).

III. BÖLÜM
(GEÇİŞ DÖNEMLERİ, BAYRAMLAR VE EĞLENCELER)

III. GEÇİŞ DÖNEMLERİ, BAYRAMLAR VE EĞLENCELER

Doğum, evlenme ve ölüm insan hayatının başlıca geçiş dönemleri olarak bilinmektedir. Bu dönemlerde kendi içinde bazı alt dallara ayrılmaktadır. Bu yüzden geçiş dönemleri etrafında birçok inanç, âdet, töre, tören ve ayinin toplandığı bilinmektedir. Bunların amacı geçiş dönemindeki kişiyi hem kutsamak hem de bu dönemlerde arttığı düşünülen görünmez tehlike ve zararlardan korumaktır. İnsan hayatı için oldukça kritik olan bu geçiş dönemlerinde uygulanan işlemler o yörenin geleneksel kültürünün temelini oluşturur (Örnek, 2014: 183). Erman Artun günümüzde uygulanan birçok âdet ve inanın eski Türk inançlarından kaynaklandığı görüşündedir (Artun, 2015: 152).

Bu bölümde Kemal Bilbaşar'ın romanlarında, doğumla başlayan ve ölümlle son bulan insan hayatının evreleriyle ilgili gelenek, görenek, inanç ve uygulamalar konu edilmiştir. Hayatın geçiş dönemleriyle ilgili olarak yapılan çalışmalarda bu dönemlerin öncesi, sırası, sonrası gibi başlıklar altında incelenmesi genel temayıdır (bk. Örnek, 2014). Biz de çalışmamızda geçiş dönemlerini bu başlıklar altında inceleyeceğiz.

III.1. Geçiş Dönemleri

III.1.1. Doğum

İnsan hayatı doğum hadisesi ile başladığı gibi geçiş dönemleri de insanın dünyaya gözlerini ilk açtığı an olan doğum ile başlar.

Doğum Türk toplumunda genellikle mutlu bir olay olarak görülmüştür. Çünkü doğan çocuk, soyun sopupun devamı anlamına gelir. Bu geçiş dönemindeki inançlar, anneyi daha gebe kalmadan birtakım âdetlere uymaya zorlar (Örnek, 2014: 184).

Doğum çevresinde gelişen uygulamaları üç evreye ayırarak inceleyeceğiz: Doğum öncesi, doğum sırası, doğum sonrası.

III.1.1.1. Doğum Öncesi

Erman Artun *Türk Halkbilimi* adlı eserinde bu dönemin kapsamını şu ifadelerle belirlemiştir:

"Bu dönem, çocuk sahibi olmaya karar verilmesinden başlayarak, doğum olayının başladığı döneme kadar olan bölümü içermektedir." (Artun, 2015: 154).

Bu dönemdeki anne adayının toplumca kabul görülen pek çok inanaşa uyması beklenir. Doğum öncesi, anne adayı ve yakınları doğacak çocuk için yoğun bir

hazırlığa girerler. Kemal Bilbaşar'ın romanlarında da günlük hayatın akışına uygun olarak bu âdetlerin yer aldığı görülmektedir.

Bedoş romanında romana ismini de veren Bedia'nın doğumundan önce aile fertleri hummalı bir hazırlığa başlarlar:

"...*Gülendam Hanım, doğacak yavru için Safranbolu'dan sedef kakmalı bir beşik; loğusa karyolasını ve beşiği süslemek için Şam'dan yatak takımları, şal örtüleri; İstanbul'dan canfes yorganlar getirtti. Halalar doğacak yeğenleri için zıbınlar kundak takımları dikip işlediler.*" (B, 2015: 17-18).

Memo romanında bir aşiret reisinin kızı olan Senem doğmadan önce tüm aşiret, anne ve doğacak bebek için birtakım hazırlıklar yapmışlardır:

"...*Günü dolasıya anam pamuk içinde tutulur, kuşsüdiyle beslenir. Aşiretin kızları, çeyiz işler gibi kundağıma çaputuma göz nuru dökerler, beşiğimi donatırlar. Çobanlar, kurbanlık kınalı koçları semirtirler.*" (M, 2008: 22).

Bu bölümde doğum öncesinde yapılan uygulamalar üç başlık altında incelenmiştir:

III.1.1.1.1.Kısırlığın Tedavisi ve Hamilelik

Sedat Veyis Örnek, bir kadının neden hamile kalması gerektiğini şu şekilde açıklar:

"*Gelin gittiği yerde saygınlık kazanması, erkeğin gözüne girmesi, analık zevkini tatması ve soyun devamı için, kadının doğurması gerekir. Kısır kadın, özellikle geleneksel kesimde horlanır, ezilir ve aşağılanır. Bu nedenle kadın, gebe kalmak, çocuk sahibi olabilmek için birtakım çarelere ve yollara başvurur. Bu çareler, yollar ve işlemler ana çizgileri bakımından aynı olmakla beraber, kimi yöresel ayrımları da içerirler.*" (Örnek, 2014: 185).

Kısır kişiler özellikle geleneksel toplumlarda çocuk sahibi olamadığı için hor görülür. Bunun bir örneğini de Dede Korkut Hikâyeleri'nden DirseHanOğlu BoğaçHan boyunda görmekteyiz. DirseHan çocuğu olmadığı için BayındırHan'ın çadırında altına kara keçe konulup kara otağa oturtulur. Yemek olarak da kara koyun yahnisinden ikram edilir. DirseHan bunun nedenini sorduğunda ise "*Oğlu kızı olmayanı yüce Tanrı lânetlemiştir, biz de lânetleriz!*" (Genç vd. 2014: 564) cevabını alır.

Çocuk sahibi olabilmek için başvuru yolları üç ana başlık etrafında toplanabilir: Tıbbî sağaltmalar, halk hekimliği ve geleneksel sağaltmalar, dinsel-büyüsel nitelikteki sağaltmalar (Örnek, 2014: 185). Kemal Bilbaşar romanlarında genellikle kırsal kesimdeki insanların hayatlarını anlattığından gebe kalamayan roman kahramanlarının da çoğunlukla halk hekimliği ve dinsel-büyüsel nitelikteki sağaltmaları kullandıkları görülmüştür.

Yatır ve türbe ziyaretlerine gitmek, kurban adamak, hoca veya büyücülere başvurup muska vb. yazdırmak, ağaçlara bez bağlamak gibi yöntemler de dinsel-büyüsel nitelikteki sağaltmalar olarak sıralanabilir (Artun, 2015: 158). Ele aldığımız romanlarda buna örnek teşkil edebilecek birçok olayla karşılaşmışır.

Cemo romanında kadınlar aralarında konuşurken Cafero'nun hamile karısı ağzından "kısır karı" lafını kaçırır. Evlendiğinden beri hamile kalamayan ve bu söze alınganlık gösteren Cemo ise hamile kalmak için ocakları ziyaret etmeyi düşünür:

"...*Fakir Cemo, kısır karı sözüne tüm gece ağladı koynumda.*

"*Netsem, neylesem, döl tutmak için ocaklara adak mı götürsem,*" dedi durdu." (C, 2016: 159-160).

Yeşil Gölge romanında Arap Müezzin'in ziyaretçileri vardır. Bu ziyaretçilerin geliş amacı ise Arap Müezzin'e muska yazdırmak suretiyle gelinin hamile kalmasını sağlamaktır:

"...*İki gün önce dağ köyünden gelen iki köylü atla alıp götürmüşler. Üç yıldır çocuğu olmayan bir geline okuyacak, muska yazacakmış.*" (YG, 2015: 86).

Konuyla ilgili olarak yazarımızın romanlarında karşılaştığımız diğer örnekler ise aşağıda sıralanmıştır:

"...*Ne var ki döl için başvurmadık çare komamışlar. Ne Zeve Köyü'nün muskası, yağı; ne yüce dağların başlarındaki kutsal ziyaretlerin toprağı fayda vermiş; ne geceleri yıldıza aya yakarmaları, ne gündüzleri ecdat ruhunu imdada çağırmaları yaralarına merhem olmuş.*" (M, 2008: 18).

"...*Lakin benim karnım hâlâ boştır anacığım. Bin ilaç etmiş, bir faydasını görmemişimdir. En sonu üç günlük yola varıp Veysel Karani Hazretleri'ni ziyaret etmişim, toprağına yüz sürmüşümdür. Döl vermesi için niyazda bulunmuşumdur.*" (C, 2016: 170).

"...*Huso Emmi, hastalıkları iyi etmenin çarelerini, şifalı otları, yaraya ağrıya merhem yapıp yakı çalmayı öğretir; Zeve Ocağının kısırılığa, saraya; Sarı Saltuk kekosunun ağız yarasına, göz ağrısına şifa sunduğunu belletirdi.*" (M, 2008: 49).

"...*Araba içindekiler mahfeye bakıp, katarımızın gelin kervanı olduğunu anlayanda, arabayı durdururlar, mutluluk, döl bereketi niyaz ederek, sırma telimden isterlerdi.*" (M, 2008: 115).

"...*Memo, tasayla içini çeker,*

"*Döl tutmaz kardaş!" diyerek ağıtlı bir dille, kökünün kuruyacağından yakılırdı, onlardan yardım, tedbir sorardı. Bunun üzerine cendermeler, öğüt verende, tedbir söylemede, birbirleriyle yarışlardı. Kimi Zeve Ocağı'nı salık verir, kimi kısırılığa karşı ilaç söyler, kimi, "Veysel Karani Dergâhi'ndan yengeye su içir!" derlerdi.*" (M, 2008: 248-249).

"...Kezban karşılık vermedi. Kocasını kaç yıldır dölsüz koduğuna ciğeri yanıyordu. Gece gündüz yatıp kalkıyor, dua ediyor, yatırlara adak götürüyor ama Tanrı döl vermiyordu işte." (YK, 2016: 148-149).

Türk toplumunda özellikle de kırsal kesimde gelin oğlan evine geldiği ilk gün kucağına erkek çocuk verilir. Bu, gelinin çocuk doğurmasının aile içindeki önemini belirten bir harekettir (Başçetinçelik, 2009: 41). Çocuğu kucağına alan gelin ise bebeğe daha önce yanında hazır ettiği çorap, mendil gibi bir hediye verir. *Memo* romanında bu duruma benzer bir örnekle de karşılaşılmıştır. Şıh Abuzer ile evlenen Cemo'nun kucağına damadın evine girdiğinde erkek bir bebek verilir:

"...Beni bir şilteye oturtular. Yenge kadın, kucağıma analı babalı bir oğlan bebe verdi. Ben de bebenin ayağına çorap giydirdim. Bebeği aldılar." (M, 2008: 122).

III.1.1.1.2. Aşerme

Halk arasında *aşerme* olarak bilinen sözcüğün aslı *aş yeme* şeklindedir. Anlamı *yiyecek şeylerden tiksindir*. Beğenmemek, kötülemek anlamlarındaki *aş yermek* halk arasında giderek anlam değiştirerek "*Hamile kadının kimi yiyecekleri canı çekmesi, onları tatmaktan kendini alamaması*" anlamına gelmiştir (Örnek, 2014: 188).

Aşerme hemen hemen her hamile kadının hafif veya yoğun bir şekilde yaşadığı bir durumdur. Bu dönemde kadının yediklerinden ya da aşerdiklerinden hareketle çocuğun cinsiyeti de tahmin edilmeye çalışılır. Halk arasında kullanılan "Ye ekşiyi doğur Ayşe'yi", "Ye tatlıyı doğur atlıyı" ifadeleri buna örnek olarak verilebilir.

Yazarımızın romanlarında konuyla ilgili olarak bir örneğe rastlanmıştır. *Zühre Ninem* romanındaki bu örnekte de aşerme kelimesi tiksindir anlamında kullanılmıştır:

"...Oysa Mustafa Dayımlar da sık gelmiyorlardı artık evimize. Hatça Yengem, hamileliğini bahane ediyor, "Aşerme öğürmelerimle gönlünüzü aktartır keyfinizi kaçırırım hanımana, azcık düzeleyim hele!" diyordu." (ZN, 2015: 108).

III.1.1.1.3. Çocuğun Cinsiyeti

Doğacak çocuğun cinsiyeti de onu bekleyenler açısından oldukça önemlidir. Anadolu kültüründe erkek ağırlığının söz konusu olmasından ötürü özellikle de ilk çocuğun erkek olması istenir. Bu isteği yerine getirebilmek için de birtakım uygulamalara başvurulur (Örnek, 2014: 189-190).

Geleneksel kültürde anne karnındaki çocuğun erkek olması için uygulanan pratikler dışında teknolojinin henüz gelişmediği ve dolayısıyla çocuğun cinsiyetinin ne olacağının merakla beklendiği dönemlerde cinsiyet tayininde uygulanan bazı

pratikler bulunmaktadır. Erman Artun, *Türk Halkbilimi* adlı çalışmasında bu pratikler hakkında şu bilgileri vermektedir:

Kadının rüyasında gördüğü cisimlerden hareketle cinsiyet tayin edilebilir. Mesela armut ve balık görmesi, ata binmesi, bayrak dikilmesi bebeğin cinsiyetinin erkek olacağına işarettir. Kadının aşırme döneminde yediklerinden hareketle de bir tahminde bulunulabilir. Annenin yüzünün güzelleşmesi veya çirkinleşmesi de cinsiyet tayininde etkilidir. Kadının yüzü güzelleşmişse oğlu, yüzü lekelenmişse kızı olacağına inanılır. Bebeğin anne karnındaki hareketleri de cinsiyetini ele verebilir. Doğum esnasındaki sancuların şiddeti de yine cinsiyet tayininde bir ipucu verebilir. Kadının karnının şekli de cinsiyeti tahmininde sıklıkla kullanılır. Kadının karnı sivri ise doğacak çocuğun oğlan, yassı ise kız; anne adayı yolda anahtar, çivi bulursa çocuğun oğlan, boncuk ya da çengelli iğne bulursa kız olacağına inanılır. Hamile kadına haber vermeden oturacağı minderlerden birinin altına makas, diğerine bıçak konulur. Kadın bıçağın olduğu mindere oturursa çocuğun erkek, makasın olduğu mindere oturursa kız olacağına inanılır (Artun, 2015: 166-169).

Erman Artun'un bu şekilde belirlediği cinsiyet belirleme pratiklerinin örneklerine yazarımızın romanlarında da rastlamaktayız. *Kölelik Dönemeci* romanında bir bölümde doğacak bebeğin cinsiyetinin erkek olduğu tahmini, gebe kadının yüzünün güzelleşmesine dayandırılır:

"...İhtiyar kadın anlayışla sırtını tapışladı Satanya'nın, "De, utanma! İki kızdan sonra oğlan doğuracağına da sevin! Besbelli oğlan bu... Kız olsa, yüzüne leke bastırırdı haspam kıskançlığından. Oysa geldiğimden beri bir kez öğürdüğünü duymamışem... Her zamandan da güzelsin, Şana Anamız'a emanet! Besbelli oğlan bu..." (KD, 2015: 606).

Memo romanının bir bölümünde de yine cinsiyet tahmini yapılmıştır. Gebe kadının karnının sivriliğinden ve yüzünün lekelenmemesinden hareketle doğacak çocuğun erkek olacağı tahmin edilir:

"...O günden sonra bir oğlan doğurmak için Fatma Anamıza, Ali Babamıza gece-gündüz durmadan yakardım. Zel Baba'ya, Tujik Baba'ya adaklar götürdüm.

Günüm dolanda Huso, beni doğurtan namdar ebeleri şikeftana topladı. Ebe anama, "Oğlan doğurtmazsan heç mücde istemeye gelme!" dedi.

Ebe ana, tenimin alına, karnımın sivrisine memik başlarımın kızartısına bakıp, "Öyleyse mücde şabaşını bolca koy kesene Huso Ağa," dedi. "Senem kızımın karnındaki kancık olsa, kıskançlığından anasının yüzüne leke bastırır, güzelliğini karatırdı. Oysa yüklülük Şih Kızına yaramış, hüsnü eskisinden on kat artmıştır. Heç şüphe yok, oğlan dölleyecektir." (M, 2008: 215).

Doğacak çocuğun erkek olması demek soyun devamı, mirasın ailede kalması ve yeni bir iş gücü demektir. Bu yüzden erkek çocuk sahibi olabilmek için adak adamak, gelinin kucağına erkek çocuğu vermek, yatırlara gitmek ve gelinin yatağında erkek çocuk yuvarlamak gibi yöntemler uygulanır (Örnek, 2014: 190).

Sedat Veyis Örnek'in bu şekilde sıraladığı pratiklerin örneklerinden gelinin kucağına erkek bebek verme ve dua etme pratiklerine yazarımızın *Memo* romanında rastlamaktayız:

"...Ocağa büyük bir kazan su vurulmuştu. Hücrenin içi çam kozalağı kokardı. Dışarıda yazmalarla donatılmış ata yadigârı ceviz beşiğin çevresinde toplanan kullarım, oğlan dölleneyim, diye Oniki İmam'dan, Hızır'dan şefaât dilerlerdi." (M, 2008: 215).

"...Beni bir şilteye oturtular. Yenge kadın, kucağıma analı babalı bir oğlan bebe verdi. Ben de bebenin ayağına çorap giydirdim. Bebeği aldılar." (M, 2008: 122).

III.1.1.2. Doğum Sırası

Doğum hem fiziksel hem de ruhsal olarak anne için oldukça zorlu bir süreçtir. Bu sürecin daha kolay atlatılması amacıyla da halk arasında birtakım pratikler uygulanmış gelmiştir. Bu pratik örneklerini Kemal Bilbaşar'ın romanlarında da görmekteyiz. *Memo* romanında Senem doğum yapmaktadır ve doğum anını şu cümlelerle tarif eder:

"...Ebeler eteklerini uçurarak hazırlığa koyuldular. Kapının mertegine iki urgan bağladılar. Hücrenin ortasına bir sedir kodular, üzerine pösteki serdiler. Donumu soyup beni derinin üzerine oturtular. Bacaklarımı yana açtılar. İki elime urganları tutturdular.

"Sancı kasığına vuranda, urgana asılıp zorlanacaksın Senem Kızım!" dedi Ebe anam.

Ocağa büyük bir kazan su vurulmuştu. Hücrenin içi çam kozalağı kokardı. Dışarıda yazmalarla donatılmış ata yadigârı ceviz beşiğin çevresinde toplanan kullarım, oğlan dölleneyim, diye Oniki İmam'dan, Hızır'dan şefaât dilerlerdi." (M, 2008: 215).

Bedoş romanında Başo doğum yapmaktadır. Ebeler ve ev ahalisi ise hazırlıkları tamamlamaya çalışmaktadır:

"...Ebelerin ikisi Başo'nun yanındaydılar, doğumla meşgul oluyorlardı. Üçüncüsü hizmetçilerle birlikte koşuşan görümcelere kumanda ediyordu, Tevhide leğenle sıcak su, Firdevs sepetle temiz bezler, çarşaflar taşıyordu." (B, 2015: 19).

III.1.1.3. Doğum Sonrası

Doğum sonrası ortaya konan pratiklerin amacı çok savunmasız bir durumda olan anneyi ve bebeği kötülüklerden korumaya yöneliktir.

"Özellikle de doğumdan sonraki kırk gün içerisinde; anneye al basmaması, sütünün kaçmaması ya da bol olması; çocuğu kırk basmaması, uykusunun bol olması için çeşitli dinsel ve büyüsel pratikler uygulanır." (Başçetinçelik, 2009: 80-81).

Çalışmamızda doğum sonrası anne ve çocuk üzerinde uygulanan pratikler lohusalık, beşik kertmesi, ad koyma ve kırk çıkarma başlıkları altında incelenmiştir.

III.1.1.3.1. Lohusalık

Yeni doğum yapan ve henüz yataktan kalkmamış olan kadına *lohusa* adı verilir. Doğum, kadını fizyolojik ve psikolojik olarak oldukça etkileyen bir hadisedir. Bu yüzden kadının belli bir süre dinlenmesi gerekir. Bu süre kadının fizyolojik durumuna, doğumun nasıl gerçekleştiğine, iklime ve çevre koşullarına göre değişiklik gösterebilir. Geleneğin öngördüğü süre ise kırk gündür. (Örnek, 2014: 199-200).

Gündelik hayatın akışı içerisinde doğum da sık sık yaşanan olaylardan birisidir. Dolayısıyla Kemal Bilbaşar da romanlarında olayların akışı sırasında *loğusa yatağı* tabirini sık sık kullanmıştır:

"...Başo, loğusa yatağından en son anda kaldırıldı. Kaynanasının ve iki görümcesinin gözetiminde faytona bindirildi." (B, 2015: 22).

"...Şih babom, Azbet Ağalarını ardına katıp anamın haymesine varmış, ebelere avuç avuç para saçıp loğusa yatağına yanaşmış. Anamı alnından öpmüş." (M, 2008: 23).

"...Gonca Ana, kasabanın bütün kadınları gibi loğusa yatağında üç gün yattı. Dördüncü gününü yatağını dürdü, kaldırdı." (YK, 2016: 10).

Lohusa kadının lohusalık dönemini sıkıntısız bir şekilde atlatması son derece önemlidir. *Zühre Ninem* romanında geçen bir paragraf ise lohusalık döneminin sıkıntısız bir şekilde atlatılmadığı takdirde bunun ne gibi sonuçlar doğuracağıyla alakalı okuyuculara bilgi verir mahiyettedir:

"...Burunsuz Hasan Bey, on beş yıl önce, amcasının kızıyla evlenmişti. Ondan yatalak bir oğlu dünyaya gelmişti. Karısıysa loğusa hastalığına tutulmuş, bir daha da iyileşmemişti." (ZN, 2015: 164).

III.1.1.3.2. Ad Koyma

Geleneksel Türk toplumunda ad verme töreni büyük bir önem taşımakta ve genellikle şu şekilde icra edilmektedir:

"Çocuğa ad koyma sıradan bir olay olmadığı için bu iş, küçük çapta da olsa kutlanarak ve kutsanarak yerine getirilir. Daha önce saptanmış olan ad, ad koyma amacıyla düzenlenen toplantı sırasında çocuğa verilir. Bu amaçla çağrılan hoca, müftü ya da dinseliliğiyle tanınan saygın kişi ezan okur ve çocuğun kulağına adını üç kez söyleyerek "hayırlı, uğurlu" olmasını diler; hazırlanan yemekler yenir; havlu, para, şeker vb. hediyeler verilir." (Örnek, 2014: 207).

Kemal Bilbaşar da romanlarında Türk kültürü ve sosyal yaşantısındaki ad verme törenleriyle alakalı sahnelere yer vermiştir. Kulağa bir aile büyüğü ya da hoca tarafından ezan okuma ve adı üç defa tekrar etme sık sık uygulanan bir yöntemdir. *Bedoş* romanında romanın ana karakteri olan ve romana ismini de veren Bedia'nın ad verme töreni geleneksel kültüre uygun olarak gerçekleştirilir:

"...Memduh kompartımanın kanepesine keyifle yaslanarak, "Kabul babacığım!" yanıtını verdi.

"Getirin öyleyse torunumu, adını kulağına okuyacağım!"

Tevhide büyük sevinç içinde yengesinin kucağından bebeği kapdı, babasına götürdü. Halit Bey üç kez tekbir getirdikten sonra bebeğin kulağına adını söyledi:

"Bedia, Bedia, Bedia" (B, 2015: 23).

Çocuğun kulağına ezan okuma uygulaması yazarın *Yonca Kız* ve *Memo* romanlarında da kendisine yer bulmuştur:

"...Ezan okuyarak kızının kulağına üç kez, "Yonca! Yonca! Yonca!" diye seslendi." (YK, 2016: 10).

"...Alnımdan öpüp yavrumu kucağına alanda, üç kez kulağına, "Memo!" deyip adını koydu." (M, 2008: 216).

Geleneksel Türk kültüründe çocuğa erkekse dedesinin, kızsıa ninesinin ismini vermek sık rastlanılan bir durumdur. *Zühre Ninem* romanında, Zühre Nine torununa kendi eşinin adını verir. Bu ad verme töreni de yine geleneksel kültüre uygun bir şekilde yapılır:

"...Adını ne koydunuz?"

Zühre Ninem, ağzı kulaklarında, "Aguş koyduk... 'Erkek olursa Aguş koyarsınız adını,' demiş Mustafa'm... Biz de öyle koyduk. Bilir misin, Aguş, dedeciğinin adıdır. Babacığı burda olmadığı için hastanenin imamını çağırttım, o okudu üç ezan vakti kulağına adcağızını..." (ZN, 2015: 161).

Geleneksel kültürde çocuğa tarihteki önemli karakterlerin ismini vermek de oldukça sık karşılaşılan bir tutumdur. *Bedoş* romanında bununla ilgili bir örnekle karşılaşmaktayız:

"...Memduh Efendi düşündü, "Oğlumuzun ileride yiğit biri olmasını isterim, adı da kendisine yakışmalı. Onun için aceleye getirmeyelim, ona yaraşacak bir ad arayıp bulalım," dedi.

Memduh Efendi, iki gün düşündükten sonra oğluna, Fatih'te anılarına büyük anıt dikilen şehit pilotlardan Fethi Bey'in adını vermeyi uygun buldu." (B, 2015: 173).

III.1.1.3.3.Kırk Çıkarma

Ayşe Başçetinçelik, doğumdan sonraki ilk kırk günün, anne ve çocuk için oldukça önemli olduğunu söyler. Her türlü zararlı etkilere açık ve zayıf olan anne ve çocuk, bu kırk gün içinde çeşitli âdetlerle iç ve dış etkilere korunmaya çalışılır. Halk kültüründeki inanmalara göre kırk günün sonunda artık anne ve çocuğun tehlikelerden etkilenme ihtimali azalmıştır (Başçetinçelik, 2009: 109).

Yazarımızın romanlarında kırklanma törenleriyle alakalı olarak örnek bulunamasa da *Yonca Kız* romanında bir olayın oluş zamanını anlatmak için bebeğin kırkı vurgulanmıştır:

"...Yonca Kız'ın kırkı içinde kasabaya hükümet adamları geldiler. Kale'nin her yanını ölçtüler biçtiler. Killi toprak üzerine kurulmuş olan kasabanın uçuruma doğru kaydığını söylediler" (YK, 2016: 10).

III.1.2. Evlenme

Evlenme, geçiş dönemlerinden ikincisidir ve diğerlerinde olduğu gibi bu dönem de birçok gelenek, uygulama ve âdeti bünyesinde barındırmaktadır.

Bu başlık çalışmamızda "evlilik şekilleri", "evlenme öncesi", "evlenme sırası" ve "hediyelerle ilgili âdetler" olmak üzere dört alt başlıkta incelenmiştir.

III.1.2.1. Evlilik Şekilleri

Evlilik şekilleri toplumdan topluma farklılıklar gösterebilmektedir. Bu farklılığın sebebini ise Erman Artun *"Toplumların tarihsel boyutları, ekonomik yapıları, yerleşim düzenleri, üretim ilişkileri, gelenekleri, kısaca kültürleri evlenme biçimlerini de belirlemektedir."* (bk. 2015: 194) ifadeleriyle açıklamaktadır.

Türk toplumunda sıkça görülen evlenme biçimlerini kız kaçırma (ekonomik olumsuzluklardan ya da ailesinin kızı vermemesinden ötürü gönüllü olan kızı kaçırmak), oturma (kızın bohçasını alarak erkeğin evine gidip oturması), beşik kertmesi (gençlerin henüz çocuk yaşta iken birbirleriyle nişanlandırılması), berdel (başlık parası sorununu ortadan kaldırmak için hem kızı hem oğlu olan iki ailenin karşılıklı olarak çocuklarını evlendirmesi), leviratif (ölen kocanın kardeşiyle evlenme), sorarat (erkeğin karısı öldüğünde karısının bekâr olan kız kardeşi ile evlenmesi), görücü usulü evlenme (kız seçme girişiminin evlenecek gencin ailesi tarafından yapılması), kuma (eşi çocuk doğurmayan erkeğin yeniden evlenmesi), ölen kardeşin karısıyla evlenme, anlaşmalı evlilik, iç güveyi (ekonomik durumu iyi olan bazı ailelerin kızı dışarı verme yerine damadı iç güveyi olarak eve alması), oldubitti evlilik (cinsel birliktelik yaşayarak evliliğin gerçekleşmesini sağlama), çok eşli

evlilik, muta evliliği (geçici bir süre için yapılan evlilik) şeklinde sıralayabiliriz (Artun, 2015: 195-199).

Kemal Bilbaşar'ın romanlarında yukarıda sayılan evlilik biçimlerinin bazılarına yer verildiği görülmüştür. Romanlarında Anadolu halkının yaşantısını anlatan yazarın Anadolu'da en çok karşılaşılan evlenme biçimi olan kaçarak ve görücü usulü evlenmeyi sıklıkla işlediği görülmüştür. Eserlerde kaçarak evlenmenin işlendiği kısımlar aşağıda verilmiştir:

"...Ortalık kararınca başımızı örtüp Doktor Murat'a gidem diyom... Ona yalvarıp yakaram. 'Beni kaçır burdan!' diyem. "Menekşe, parmağının ucunu gösterdi: "Şuncacık seviyorsa alır kaçırır beni..." (BOAD, 2013: 132).

"...Ağlama ceylan, ağlama kurban," dedim, "canımı yoluna adamışım. İki ay geçende terhis kâğıdımı alırım. Seni buradan kaçırıp götürmek, boynuma borç olmuştur." (C, 2016: 77).

"...Bedo'nun anası Hatice, kızlığında sevdiği Türk subayına kaçmıştı" (YG, 2015: 357).

"...O zaman Gülendâ Hanım'ın Çerkez damarı kabarmış, "O vermezse ben almasını bilirim efem!" diyerek eteklerini sıvamış, kocasının hizmetindeki zaptiyelerin yardımıyla Baço'yu nasıl kaçıracağını planlamıştı." (B, 2015: 12).

"...Diyet olarak seni terkime alıp götüreceğim. Konaklı Emine Hanım, kendisine damat olduğumu öğrenince sevinecektir," diyerek Zühre Ninem'i kucakladığı gibi atının eğrine oturtmuş, kendi de sıçrayıp ardına yerleşmiş, genç kızın haykırıp tepinmesine aldırmadan, atını merdivenlerden aşağı sürüp adamlarıyla birlikte yel gibi uzaklaşmış Vraça'dan." (ZN, 2015: 39).

Toplumda en çok karşılaşılan diğer bir evlenme biçimi olan görücü usulü evlenme de yazarımızın *Kölelik Dönemeci* ve *Memo* romanlarında kendisine yer bulmuştur:

"...Şardan görücülüğe gidecekleri duyulduğunda akranlarından, hanımlığa güzelliği yanı sıra yaşı başı evde kalmışlığı hakkında da türlü söylentiler dinlemiş olduğundan Sine'yi pek merak ediyordu." (KD, 2015: 180).

"...Çok geçmeden kara gözlerime türküler düzüldü, adıma ezgiler yazıldı. Şihların, ağaların görücüleri konağımızın kapısında dizildi. Bir var ki ağalarım heçbirine, "He!" demezlerdi." (M, 2008: 53).

Toplumda yaygın olan dinî nikâh ve iç güveyi örneklerine de yazar *Bedoş* ve *Yeşil Gölge* romanlarında yer vermiştir:

"...Ayşe, Nazife'nin bir şey yapmasını önlemek için aralarına girdi:

"Çok böbürlenme! Hacı Kadir'e güvenilmez. İmam nikâhtıyan üzerine bir kuma getirir de apışıp kalırsın..." (YG, 2015: 117).

"...Yukarı sahanlıktan durumu izleyen Gülendâ Hanım, "Bu gece hapishane hocasını çağırıp nikâh kıydırmayı unutma Memduh!" diye bağırdı artları sıra." (B, 2015: 13).

"...Aslında evden önemli bir gelirin eksilmesi nedeniyle, görünüşte oğlunun kendilerini terk etmesi yüzünden kahırlanıp hastalanan yaşlı baba, Memduh'un karakol arkadaşlarından polis Sadık Efendi'nin eve içgüveyi girmek istemesiyle yeniden canlandı." (B, 2015: 25).

Yukarıda tarif edilen ve örnekleri de verilen evlenme biçimlerine ilaveten *Memo* romanında başka bir evlenme biçimine de rastlanmıştır. Burada Şıh kızı olan Senem'i almak için aşiretin erkekleri toplanarak çeşitli dallarda (spor, atıcılık, binicilik, saz çalma vb.) yarışmaya girişecek ve bu alanlarda Senem'i etkileyen erkek, Senem'in vereceği işaret ile eş olarak seçildiğini anlayacaktır. İşaret ise aynı zamanda masal unsuru da olan elma yuvarlamaktır:

"...Aşiret büyükleri söz kesmeseler, heç şüphe yok, tören günü çirkinliğimi gören yiğitler, atlarını yüz geri çevirip savuşurlardı. Lakin şimdi böyle bir umut görmezdim. Kör de, topal da olsam elmayı attığım yiğit beni nikâhlamak zorundaydı." (M, 2008: 219).

III.1.2.2. Evlenme Öncesi

III.1.2.2.1. Kısmet Açma

Belli bir yaşa geldiği hâlde hâlâ evlenememiş olan kızların kısmetlerini açmak için yöreden yöreye değişen birtakım yöntemlere başvurulur. Bu yöntemleri şu şekilde sıralayabiliriz: Kilidin kapalı olmasıyla ile kısmetin kapalı olması arasında bir ilişki olduğu düşünülerek kızın başının üstünde kilit açılır. Bu işlem genellikle Müslümanlar için kutsal kabul edilen cuma günü yapılır ve üç cuma üst üste tekrarlanır. Kızın elbisesinden yırtılan parçalar dilek ağacına bağlanır. Kısmetlerinin kapalı olduğuna inanan kişiler tarafından bu sorunu çözmek için yatır, türbe ve ziyaret yerlerine ziyaretler gerçekleştirilir. Hocalara muska yazdırılır (Artun, 2015: 227-228).

Erman Artun'un bu şekilde sıraladığı yöntemlerden bazılarını yazarımızın romanlarında da rastlamaktayız. *Cemo* romanında Memo'yu evlendirmek isteyen ama onu bir türlü ikna edemeyen yengesi, amacına ulaşmak için ocaklara ve yatırlara giderek adaklar adar. Memo'ya okunmuş dualı şekerler yedirir ve muska yazdırır:

"...Biri büyü yaptı da, kısmetini mi bağladı hey Memo? Ocaklara gidem, okutam seni herif," dedi.

Beni evlendirmeyi haftalarca, aylarca dert edindi kendine. Üzerimdeki büyüü bozmak için, yatırlara, ocaklara taşındı durdu. Adaklar adadı. Belli etmeden, okunmuş şekerle kahveler pişirdi, gömlekler giydirdi, eşiğin altında muskalar gömdü, en sonunda usandı, umudunu yitirdi, evlendirmekten söz açmaz oldu." (C, 2016: 91).

Zühre Ninem romanında Sabriye, bir türlü evlenememesi üzerine çareyi hocaya gitmekte bulur ancak yine de amacına ulaşamaz:

"...Ağabeyim üç beşibirlik diye dayatınca bu son fırsatı da kaçırdım Nuriyecğim. Çeyizim, duvağımla evde kaldım. Bir daha da kapımızı bir görücü çalmadı. Kendi göbeğimi kendim keseyim bari diyerek Yukarı Mahallede'ki Arap Cinci Hoca'ya gittim. Kısmetimin bağlanan kapısını açtıracaktım ama o kara herif öyle bir kapı açtı ki bana, insan içine çıkacak yüzüm kalmadı..." (ZN, 2015: 175).

III.1.2.2.2. Görücülük ve Kız İsteme

Anadolu'da günümüzde oran değişse bile en çok karşılaşılan evlenme biçimi görücü usulü evlenmedir. Sedat Veyis Örnek *görücülük* hakkında şu bilgileri vermektedir:

Geleneksel kesimde evlilik sürecinin ilk aşaması kız bakma, arama ve soruşturma aşamalarıdır. Erkek tarafı öncelikle yakın çevrelerinden başlamak üzere kız aramaya çıkarlar. Evlenecek gence kız aranan, kız bakılan bu âdete ise *görücülük* adı verilmektedir (Örnek, 2014: 263).

Erman Artun ise konuyla ilgili olarak şu açıklamaları yapmaktadır: Bazı yörelerde kız isteme ile söz kesme âdeti aynı anda yerine getirilirken bazı yörelerde de bu âdet farklı zamanlarda ifa edilir. Erkek tarafı gelin adayını beğenirse aile büyükleriyle beraber kız evine kız istemeye gider. Kız arama, bulma ve beğenme gibi ilk aşamalarda kadınlar ön planda iken sonraki aşamalarda erkekler ön plandadır. Kızı, erkek tarafından en yaşlı ve itibarlı olanı "Allah'ın emri, peygamberin kavliyle" ister. Kızın verilmesi kesinleşince de söz kesilir ve karşılıklı olarak bohçalar verilir. Odada bulunanlar kız ve oğlan babalarına "Hayırlı uğurlu olsun" diyerek iyi dilek ve temennilerini iletirler. Müstakbel gelin odada bulunan herkesin elini öper ve nişan günü belirlenerek tören sonlandırılır (Artun, 2015: 202-204).

Kemal Bilbaşar, romanlarında kız isteme sahnelerine sıklıkla yer vermiş ve kız isteme törenlerinde kullanılan "Allah'ın emri, peygamberin kavli ile..."başlayan kalıplaşmış ifadeyi de kullanmayı ihmal etmemiştir. Böylece toplumda var olan bir uygulamanın, okuyucuların gözünde daha kolay canlandırılması sağlanmış ve gerçeklik algısı yaratılmıştır:

"...Siz kızınızı Allah'ın emriyle peygamberin kavliyle vermeyince, yavrucak başka çare görememiş, gönül rızasıyla kaçmış sevdiğine. Ne denebilir?" (B, 2015: 16).

"...Birkaç ay önce elli davar, bir düzine sığır, iki halis kan Arap atı armağanlan göndermişti begim bizi ... begine Begimin emmisi birlik gelip Allah'ın emri, Peygamber'in kavliyle ... beginin hasna, müstesna kızı Kevi'yi istemişti." (C, 2016: 13).

"...Şih her mal getirende beni obasına konuk eder, sohbetine alırdı. Öyleyken huzuruna varıp, "Senem'i Allah'ın emri, Peygamber'in kavliyle..."diyende,

sözümü ağzıma tıkadı. Gözlerinde yıldırımlar çakıldığını gördüm." (C, 2016: 53-54).

"...Annemi hükümet konağında iş izlerken görmüş, beğenmiş. Zühre Ninem'den, Allah'ın emriyle kızını istemeye geldiğinde biz ninemle Mustafa Dayımgildeydik." (ZN, 2015: 164).

Kız evi kimi zaman gelen taliplerin kıza uygun olmadığını düşünerek bu teklifi kibarca reddeder. *Memo* romanında bir şih kızı olan Senem'e birçok ağa talip olur ama kız tarafı bunların hiçbirine olumlu cevap vermez:

"...Çok geçmeden kara gözlerime türküler düzüldü, adıma ezgiler yazıldı. Şihların, ağaların görücüleri konağımızın kapısında dizildi. Bir var ki ağaların heçbirine, "He!" demezlerdi" (M, 2008: 53).

Kız evinin naz yapması, kendini ağırdan satması sık sık karşılaşılan bir durumdur. Ancak *Yeşil Gölge* romanında bu durumun tam tersi söz konusudur. İstenilen kızın babası olan Arnavut muhtar hiç naz yapmadan kızını verir. Bu durum da Paşa İsmail'in şaşkınlığına neden olur ve bu şaşkınlık şu ifadelerle sözlere dökülür:

"...Yemekten sonra selamlıkta karşılıklı kahvelerini içerlerken, Nalbur Hacı Raif, Paşa İsmail'e sordu:

"N'oldu? Arnavut muhtarın kızını isteme işi?"

Paşa İsmail kahvesinden höpürtülü bir yudum çekti:

"Bu sabah söz kestik," dedi, "korkmamız boşuna imiş. Arnavut muhtar, bir düşünelim bile demedi. Hemen verdi kızını." (YG, 2015: 98).

Bedoş romanında da yine kız tarafı alışlagelmişin dışında davranır ve Bay Ramazan Luma'nın oğluna kızlarını hemen verirler:

"...Tanınmış sarraflardan Bay Ramazan Luma, hanımıyla birlikte, Arnavutlar arasında Bayo Şamet diye bilinen soylu celep tüccarı Bayram Ağa'nın kızını istemek üzere geldikleri gece söz kesildi. Bir ay içinde düğünün yapılmasında da anlaşmaya varıldı." (B, 2015: 70).

Verilen bu örneklerin dışında yazarımızın romanlarında görücülük ve söz kesme ifadelerinin geçtiği yerler aşağıda sıralanmıştır:

"...Şardan görücülüğe gidecekleri duyulduğunda akranlarından, hanımlığa güzelliği yanı sıra yaşı başı evde kalmışlığı hakkında da türlü söylentiler dinlemiş olduğundan Sine'yi pek merak ediyordu." (KD, 2015: 180).

"...Yumurtacılar'la söz kesildiği günden beri keserler, destereler ve rendeler, malalar durmadan çalıyordu." (YG, 2015: 203).

"...Recep Dayı hırslı hırslı çubuğunu çekti, "Doğrusun ağa," dedi. "Bugün söz keseriz herhal!.. Bana göre kızın dengi Tahir... Allah nasip ettiyse onun karısı olur." (BOAD, 2013: 91).

III.1.2.2.3. Nişan

Evliliğe ilk adım olan ve Anadolu'da çiftlerin düğüne kadar birbirlerini daha iyi tanımalarına fırsat sağlayan nişan ile ilgili olarak Sedat Veyis Örnek şu değerlendirmeleri yapmaktadır:

"Söz kesiminden sonra gelen aşama nişandır. Nişan töreni genellikle kız evi tarafından düzenlenir. Nişan elbisesi giyen kıza kayınvalidesi ile oğlanın yakınları tarafından 'taki' denilen ziyet eşyası takılır. Özellikle kasaba ve kentlerde, daha önceden yaptırılmışya da hazır olarak satın alınmış olan yüzükler, bir büyük tarafından bu tür törenlerde âdet olduğu üzere kalıplaşmış söz ve dileklerle adayların sağ ellerinin nişan parmaklarına takılır. Bu arada çağrılılar çeşitli içecek ve yiyeceklerle ağırlanırlar." (Örnek, 2014: 267).

Kemal Bilbaşar'ın romanlarında evliliğe ilk adım olan nişan töreninin yer yer sadece adı geçmektedir:

"...Bayramın üçüncü günü Nemide ile nişanlandık. Dördüncü günü ben de Halim Bey ve nişanlımla kasabadan ayrılmaya karar verdim." (ATG, 2015: 188).

"...En büyük kötülüğü bizi nişanlamak suretiyle yaptığını, bizi büyük ve bir kez görülen düştten uyandırdığını nereden bilecekti." (DÇ, 2013: 118).

Ay Tutulduğu Gece romanında köydeki bir çiftin nişan töreninin seçim gününe denk getirilmesi Öğretmen Tevfik tarafından eleştirilir:

"...Okulun önü kalabalıktı. Meğer salonda bir nişan töreni varmış.

"Seçim günü nişan yapmak kimin aklına esmiş böyle? Bu bir partizan işi muhakkak, 'üç-beş kişi oyunu kullanmaz belki' diye hesaplamışlardır," dedi Tevfik.

Hoca, "Yok, künaha girme," dedi. "Nişan için salon tutulduğunda henüz seçimin lafi bilem edilmiyordu." Bana döndü, "Bi köy nişanı görmek istiyorsanız buyurun girelim..." dedi.

"Davetsiz misafir demezler mi sonra bize?"

"Köyde nişana herkes davetlidir. Okuntu salt akrabalara gide..." (ATG, 2015: 73).

Yine aynı romandaki nişan töreninden bir sahne de şu şekilde aktarılmıştır:

"...Kalabalık aralandı. Kız tarafı, nişanlanacak gençlerle içeri doldular. Herkes ayağa kalktı. Gürültüler kesildi. Erkekler de salona girip kapının iç yanına sağlı sollu dizildiler. Nişanlanacak çift masadaki koltuklara oturduktan sonra, damadın erkek kardeşi bir nutuk çekti. Halkalar takıldığı sırada, baktım Mutaf Hoca, ortaya çıkıyor, "Bu çocuklar elimizde büyüdü, izniniz olursa, şo mutlu günlerinde bir çift laf da ben edeyim," diye başladı. Hadisten, ayetten karıştırarak hem uhrevi hem dünyevi bir nutuk çıkardı." (ATG, 2015: 74).

Nişanlılık süresi içerisinde bir anlaşmazlık çıktığında evlilikten vazgeçen çiftler bunu birbirlerine yüzüklerini geri vererek ifade ederler. *Denizin Çağırışı* romanında da böyle bir örneğe yer verilmiştir:

"...Sinemada bırakarak kaçtığım genç kızın parmağındaki nişan yüzüğü henüz on günlüktü ve yavrucuğun hiçbir suçu yoktu. Ben delilik nöbetiyle üzerine tüm genç kızlık tutkusuyla geleceğini kurduğu o sarı halkayı geri vermekle kim bilir onun için nasıl yıkılmışım." (DÇ, 2013: 141).

Türk kültüründe bir nişanlanma çeşidi de beşik kertmedir ve bu uygulamanın kökeni çok eskiye dayanmaktadır. Bu uygulama, çocuklar henüz beşik çağında iken nişanlarının yapılması esasına dayalıdır. Çocuklar çok küçük olduklarından onların isteği yerine ailelerin isteği söz konusudur ve beşik kertmesi olan çocuklar ergenlik çağında geldiklerinde evlendirilir (Örnek, 2014: 258). Kemal Bilbaşar'ın romanlarında da bu eski geleneğin izleri zaman zaman görülmektedir.

Zühre Ninem romanında kocası öldüğü için kızını ikinci defa evlendirmek isteyen Zühre Nine'nin kapısına kızı Nuriye'nin beşik kertmesi dadanır:

"...Yusuf Ali Ağabey, kafa tutar bir söyleyişle, "Duydum ki bana sormadan danışmadan Nuriye'yi evermeye kalkmışsın gene..." dedi. Sarhoşluktan dili dolanıyordu.

Zühre Ninem, alaycı bir aşağılamayla, "Abe kel kafalı serhoş köpek! Sen kim olursun ki sana sorayım kızımı everirken?" diye bağırdı.

"...Kim olacağım, beşik kertmesi yavuklusuyum ben Nuriye'nin. Anama söz vermişsin, Nuriye'yi doğurduğün gün... İlkinde haberimiz olmadan eversin kızını ama bu sefer yapamaacaksın bunu... Kıyameti koparırım zare... Eğer kim o burunsuz pezevenkle everirsen Nuriye'yi... çok fena olur, çook... Bak o kaa sülerim sana Zühre Tete! Bozuşuruz sonra, elimden bir kaza çıkar." (ZN, 2015: 166-167).

III.1.2.2.4. Başlık Parası ve Çeyiz

Geçmişte çok yaygın olan günümüzde az da olsa geçerliliğini sürdüren başlık parası geleneğini Sedat Veyis Örnek "*En kısa tanımıyla başlık, evlenecek erkeğin ya da ailesinin kız tarafına, çoğu kez kızın babasına verdiği nakit para ve eşyadır.*" (Örnek, 2014: 277) şeklinde tarif etmektedir.

Kemal Bilbaşar, olay örgüsü -günümüzde bile az rastlansa da hâlâ başlık parası âdetinin yaşadığı- Doğu Anadolu coğrafyasında geçen *Cemo* ve *Memo* romanlarında bu konuyu sıklıkla işlemiştir. Cano, başlık parası geleneğine karşıdır ve kızını başlıksız vermek istemektedir. Kemal Bilbaşar da başlık parası geleneğinin sakıncalarını onun ağızından şu şekilde aktarır:

"...Oysa ben kızımı para ile satmaya niyetli değildim. Para benim neme gerek. Para ile satılan bura kızları gibi, ömrü boyunca beğenmediği bir herifin kulu olmasına gönlüm razı değildi Bizim buralarda analar babalar, kızların dünyasını zindan ederler." (C, 2016: 28).

Memo'nun Cemo'yu babasının evinden alması ve başlık parasını vermesi de şu şekilde aktarılmıştır:

"...Çancı, nereden çıkardığını görmediğim bir kese parayı fırlattı bana. Kese geldi, yanıma düştü, kara gömüldü.

"Başlık parasını bitamam koymuşumdur, Cano. Hakkını helal et." dedi.

"Helal kurban," dedim.

Atının karnına topuğu ile dokunanda, hayvan şahlandı, dikildi. Sonra aşağı yola doğru alandan kuş gibi geçti gitti. Köylüler, hayran baktılar peşlerinden. Ben kalakaldım." (C, 2016: 44).

"...Eğer gerçekten dayım başlık parasını ağaya vermişse herif paranın üzerinde otursun, kızını bir daha satabilsin, deyi dayımın canına kıymıştı, hiç şüphe yok." (C, 2016: 81).

Sevdalısını kaybettiği için çok dertli olan Memo'ya yengesi köyden bir kız önermiştir. Bu kızın en önemli özelliği ise o günün şartlarında erkek evi için çok ağır bir külfet olan başlık parasının olmamasıdır:

"...Neye susarsın? Beğenmez misin Kezban'ı? Köyün en güzel kızıdır, alımlıdır, sağlamdır, üstelik maldar kızıdır. Başlık parası bile istemezler alacak olsan."

Yengemi duymazlıktan gelerek, tasmaya bağlanan çanları silkeledim, sesini dinledim. Su şırıltısı gibi tatlıydı sesi." (C, 2016: 90).

Aynı romanın kahramanlarından Zaro için de en ideal kız başlık parası istemeyen kızıdır ve bunun için de uzak bir köyden evlenmek istemektedir:

"...Zaro öksüz, kimsesiz bir delikanlıydı.

"Alacağın kız kimdir?" diye sordum.

"Zerenlik Köyü'ndendir, Şih Anamız," dedi Zaro.

"Burada kız tükenmiş mi ki, Zerenlik Köyü'nden kız alırsın hey Zaro?" diyende delikanlı sıkıldı, önüne baktı:

"Babosu başlık parası istemez, Şih Anamız," karşılığını verdi." (M, 2008: 352).

Başlık ile ilgili olarak verilen bu bilgilerden sonra yazarın romanlarında geçen çeyiz ve çeyiz düzme geleneği hakkında bilgi vermek istiyoruz. Türkçe Sözlük'te "Gelin için hazırlanan her türlü eşya." (2005: 421) olarak tanımlanan çeyiz ile ilgili olarak Ayşe Başçetinçelik "Eskiden kızın becerisinin ve emeğinin sergilendiği malzeme olan çeyiz, günümüzde ailelerin ekonomik durumlarının göstergesi haline gelmiştir." (Başçetinçelik, 2009: 235) değerlendirmesini yapmaktadır.

Arapça cihaz kelimesinden dilimize geçen çeyiz, gelin için evlilik öncesinde hazırlanan eşyaların bütünüdür. Anadolu'da kız çocukları ergenlik çağına gelmeden önce çeyiz hazırlıklarına başlanır ve bu hazırlıklarda ilk sıra genellikle çarşaf, yastık kılıfı, yorgan, örtü gibi bez eşyalardır. Hazırlanan bu çeyizi sergileme Anadolu'nun

pek çok yerinde gelenektir. Düğünün başlamasıyla beraber çeyiz sergilenir. Komşular ve özellikle de henüz bekâr olan genç kızlar çeyiz görmeye gelirler ve işlenen çeyizden örnekler alırlar (Artun, 2015: 209-210).

Çeyiz sandığında bulunan eşyalar ailenin ekonomik durumuna göre değişmektedir. Kemal Bilbaşar'ın romanlarında ise yorgan, halı, kilim, minder, kuşak, çevre, leçek, sahan, sini, bakraç gibi eşyaların çeyiz olarak adının geçtiği görülmektedir:

"...Akşamdan davullar dövülüp bayrak açılarak düğün obaya duyuruldu. Devrisi gün okuntu mumu gönderilen aşiretlerin düğün armağanları kapımıza dizildi. Kiminden bakır sahanlar, siniler, kiminden şamkumaşından çeyizler, kiminden burma boynuzlu koçlar, kiminden yay boynuzlu keçiler gelirdi.

Oba halkı da, kızlarının çeyiz sandığından çıkardığı kuşağı, çevreyi, leçeği, peşkiri, şeker külahına, bal çanağına, yağ bakracına sarıp getirirdi." (M, 2008: 108).

"...Genç kız, kapıyı sürmeledikten sonra çeyiz sandığını açıyor, giysileri top top kumaşları, atlas yorganları minderlere sıralıyordu. Sonra incik boncukları, bilezikleri, gerdanlıkları ortaya çıkarıyor, beğendiklerini Bedia'nın kollarına, boynuna geçiriyordu." (B, 2015: 44).

"...Zühre Ninem, Madam Azniv'in kıymetli halısını, bu yağma furyasından nasılsa kurtarabilmişti. Onu naftalinleyip Naciye'nin çeyiz sandığını sakladığı yükluğe kilitledi." (ZN, 2015: 145).

III.1.2.2.5. Okuntu (Davetiye)

Günümüzde gelişen teknolojiyle beraber düğün yeri, zamanı ve düğün sahiplerinin kimler olduğu düğün davetiyeleri ile insanlara bildirilmektedir. Bu işlem eskiden ise "okuyucu" adı verilen kişilerin kapı kapı gezerek insanları düğüne davet etmesi şeklinde olurdu.

İncelediğimiz romanlarda da düğün öncesinde insanları törene davet etmek amacıyla onlara "okuntu" gönderildiği gözlemlenmiştir:

"...Hoca, "Yok, künaha girme," dedi. "Nişan için salon tutulduğunda henüz seçimin lafi bilem edilmiyordu." Bana döndü, "Bi köy nişanı görmek istiyorsanız buyurun girelim..." dedi.

"Davetsiz misafir demezler mi sonra bize?"

"Köyde nişana herkes davetlidir. Okuntu salt akrabalara gide..." (ATG, 2015: 73).

"...Komşu bucaklardan, köylerden iki yüz hatırlı kişiye okuntu gitmişti." (BOAD, 2013: 175).

"...Akşam davullar dövülüp bayrak açılarak düğün obaya duyuruldu. Devrisi gün okuntu mumu gönderilen aşiretlerin düğün armağanları kapımızda dizildi." (M, 2008: 108).

"...O günlerde Ferhatlı Uşağı'ndan okuntu mumu alanda, avunur mu ola, deyip Memo'yu sünnet düğününe götürmek diledim." (M, 2008: 377).

"...Osman Ağa konukları için yarış alanına bir çardak kurulmasını, komşu köylerdeki hatırlı kişilere okuntu gönderilmesini kâhyasına tembihledi." (BOAD, 2013: 121).

III.1.2.3. Evlenme Sırası

III.1.2.3.1. Kına Gecesi

Türk inançlarına göre kına işaretini taşıyan varlıklar kutsaldır ve onlara dokunulmaz. Çünkü bunlar adanmıştır ve bir tür koruma altına alınmışlardır. Askere, kurbanlık hayvana ya da geline kına yakılmasının sebebi de budur. Kına töreninde gelinin ve damadın avucuna para koymak âdettendir. Bu âdetin amacı çiftin kısmetinin açık olmasını sağlamaktır. Ayrıca geline kına yakılırken başına kırmızı renkte bir örtü örtülür. Bunun amacı da gelini al basmasından, kötülük ve nazardan korumaktır. Geline kınayı evliliğindemutlu olan bir kadın yakar. Kınada ağıt yakmak, gelini ağlatmaya çalışmak ise çok yaygın bir gelenektir. Kına gecesinde ağlamayan kız ayıplanır. Çünkü kızın ağlamaması anne ve babasını unutacağına yorumlanır (Artun, 2015: 212).

Kemal Bilbaşar'ın romanlarında da yer yer kına âdetlerine ve kına gecesinde yapılan bazı uygulamalara yer verildiği görülmektedir. Yazar *Kölelik Dönemeci* romanında yörenin kına âdetlerini şu şekilde yansıtır:

"...Geceleyin harem dairesinde toplanan kadınlar Ayşe Bacı'nın yönettiği kına gecesinde çok eğlendiler. Ayşe Bacı aklında kaldığınca köylerinin kına gecesi geleneklerini ortaya döktü. Mansure Hanım'la ortaklaşa oyunlar çıkardı, maniler, türküler söyledi, dili döndüğünce manilerin anlamını Çerkes kadınlarına anlatmaya çalıştı, onları alışmadıkları biçimde güldürüp eğlendirdi. Sonra gelinleri teker teker kaldırıp onlara tef, dümbelek çaldırarak "nirinay" oynattı. Hanımlar, dağıtılan sini sini çerezleri yerken, Ayşe Bacı gelinlerin avuçlarına kına çaldı." (KD, 2015: 577).

Kına gecesi kadınların eğlenmesi temeli üzerine kurulmuş olan bir eğlencedir. Her yörede bu eğlenceleri âdeta yöneten ve törenin düzenini sağlayan bazı kadınlar vardır. Bunlar davetlileri eğlendirir ve törenin güzel geçmesini sağlarlar. *Zühre Ninem* romanında bu törenleri daha eğlenceli bir hâle getiren kişinin yaptıkları şöyle anlatılmıştır:

"...Kına gecelerinde, düğünlerde, sünnetlerde yapılan kadın eğlentilerinin elebaşısı da annemdi. Çıkarılan oyunlarda, mum isinin karasıyla bıçkın bıyıkları çekip mor fesini yana eğerek. "Var mı bana yan bakan!" diye naralanarak kırmızı kuşağına elini basturup dişleri arasından tükürük fırlatan; tulumbacı ağzıyla şarkı söyleyen; toy damat beceriksizliğiyle gerdeğe giren; çevresini sallayarak Rumeli

horalarının başını çeken; birlikte söylenecek türküleri bulup çıkararak hep annemdi. Düğün evlerinde eğlentinin onsuz tadı çıkmayacağını bildiklerinden, daha birkaç gün öncesinden ricacılar evimizin kapısını aşındırmaya başladılar, Zühre Ninem'in rızasını almaya çalışıyorlardı." (ZN, 2015: 67).

Kına geceleri sadece kadınlara yönelik bir törendir ve küçük yerlerde tüm mahalle ya da köy kadınları bu törene davet edilir. *Yeşil Gölge* romanında evdeki hizmetçi kıza sahip olmak isteyen Ahmet evdeki tüm kadınların bu törene gitmesini, evin boşalmasını ve bu sayede de evde hizmetçi kızla baş başa kalmayı planlamaktadır:

"...Kız akşamdan hastalanacak, biz kınaya giderken o evde kalacak." (YG, 2015: 219-220).

"...Bugün zerzeneydi, yani pazartesiydi. Kadınlar, oğlan evinden alayla kalkacaklar, kız evine gideceklerdi. Zerzene günü boya günüydü. Gelinin başına bir tutam kına çalacaklardı." (YG, 2015: 245).

Kına gecelerinde sıkça karşılaşılan uygulamalardan biri de mâni ve türkü söylemedir. Buradaki amaç ise gelini ağlatmaktır. Bu geleneğe Kemal Bilbaşar *Yeşil Gölge* romanında şu satırlarla yer vermiştir:

"...Damadın koluna giren kadınlardan biri bağırdı: "Hadin kızlar açılın, gelinimize kına yakacağız!" Kahkahalar arasında avlunun ortası boşaltıldı. Damadı bir koltuğa oturtular. Tam karşısında bir çalgı takımı yerleşti. Yenge kadınlar, genç kızların en boylularından, en güzellerinden ikisini, kollarından çekip ortaya çıkardılar. Çalgıcılar nirinay vuruyorlardı.

Kızlar, yukarıdan kendilerini erkeklerin seyrettiklerini bildiklerinden, daha bir çalımla oynamaya başladılar. Kızlardan biri bir mani söylüyordu:

*Entarisi pembeden,
Leke olmuş geymeden,
Ben bir güzele yandım
On beşine girmeden*

Mani bitince topluluk el çırparak saza tempo tutuyor, koro halinde, "Aman niri nirinay, kadın niri nirinay / Yandım niri nirinay, kadın niri nirinay" diye bahçeyi inletiyorlar, oynayan kızlar topuk vurarak, parmak şaklatarak ortada dönüyorlardı.

Kızların uzun saçlısı damadın önünde durdu. Bir mani okudu:

*Entarisi filizi
Kim bilir kalbimizi
Soğuk bir rüzgâr esti
Ayırdı ikimizi*

El çırpan genç kızlar güleştüler. Biri, "Ordu Mahallesi'nden esti o rüzgâr, değil mi Ayşe?" diye bağırdı. Oynayan kızlar tempoya uyararak topuk vurup iki döndükten sonra, bu kez kızların kesik saçlısı Osman'ın önünde durdu mani söyledi:

Denizler coşmasın,

*Kömüşler koşamasın
Başkasını alırsan,
Aldığın yaşamayı" (YG, 2015: 355-356).*

Bazı kına gecelerinde ise eğlence sabaha kadar devam eder. *Başka Olur Ağaların Düğünü* romanında Tahir ile Menekşe'nin kinasında davetliler sabaha kadar eğlenir:

"...Kına gecesinde türkülerle Menekşe'ye kına yakmak istediler. Osman Ağa, şehirde gelini maytaba alırlar korkusuyla buna şiddetle karşı koydu, engel oldu. Sadece kına gecesini eğlenceleri yapıldı. Sabaha dek yenildi, içildi. Sarhoş olmayan erkek kalmadı. Davulun gümbürtüsü, rakının buğusu, çengilerin göbek çalkalamaları bazı gönüllere düşen aşk kıvılcımını alevlendirdi, bazı yüreklerde yatan kin tortusunu bulandırdı. Bu yüzden kına gecesini geleneklere uygun bir biçimde, vukuatça da zengin geçti." (BOAD, 2013: 178).

III.1.2.3.2. Gelin Alma ve Karşılama

Gelin alma gününün sabahı hem kız evinde hem de erkek evinde hazırlıklar tamamlanır. Kız evi kızından ayrılacağı için hüzünlü, oğlan evi aksine mutludur. Kız evinde sessizlik, oğlan evinde eğlence hâkimdir. Oğlan evinden hareket eden gelin alıcıları davul zurna ile kız evine gelirler. Burada bu kabileye çeşitli oyunlar veya şakalar yapılarak zorluk çıkarılmaya çalışılır. Amaç erkek tarafından bahşiş almaktır. Bu tür zahmetleri aşan gelin alıcılar, gelini aldıktan sonra konvoy hâlinde davul zurnalarla mahalleyi, köyü veya şehri dolaşarak gelini yeni evine getirirler (Artun, 2015: 216).

Kemal Bilbaşar, romanlarında bu törenle ilgili olarak geleneksel kültürde sık sık rastlanılan çeşitli sahneler yer vermiştir. *Başka Olur Ağaların Düğünü* romanında Menekşe'yi almaya gelen erkek evi, kız evine sevinçli olduğu için gürültü yaparak yaklaşır:

"...Otobüslerin biteviye klakson çalarak yaklaştığını duyan Recep Dayı, "Gelini almaya geliyorlar bilader," dedi Osman Ağa'ya." (BOAD, 2013: 179).

YoncaKız romanında da buna benzer bir sahne göze çarpar:

*"...Davullar vuruluyor, zurnalar vıyaklıyordu.
"Köyden gelin almaya gelmişler," dedi bir yolcu" (YK, 2016: 27).*

Gelin evden çıkacağı zaman davul zurna çalar. Çalınan hava ise genellikle gelini ağlatmaya yöneliktir. Çünkü gelin baba evinden ayrılıp yeni yuvasına gitmektedir. *Memo* romanında da Senem evden davul zurna eşliğinde çıkar:

"...Hazırlığım bitende atlılar kapıya dizildiler. Davul zurnalar gelin ağlatması çalmaya koyuldular." (M, 2008: 110).

Yonca Kız romanında Kezban ile Urgancı Ali gelin alma töreninde davetlilerin önünde bir ekmeği paylaşıp tuza batırarak yerler. Bu davranış acı tatlı her nimetin paylaşılacağına dair verilmiş bir sözü ifade eder:

"...Damat Ali, Kezban gelinin attan inmesine yardım ediyordu şimdi. Kezban'ın heyecanından her yanı tir tir titriyordu. Yonca Kız, elinde sini tutan yenge kadının gelinle damada yaklaştığını gördü. Sininin içinde bir somun köy ekmeği vardı. Urgancı Ali, siniden somunu aldı, dizine bastırarak ikiye böldü, yarısını Kezban geline verdi. Kezban gelin ekmekten bir sokum kopardı, yenge kadının tuttuğu sinideki tuz çanağına bandı, ağzına attı. Urgancı Ali de Kezban'ın yaptığını yaptı. Bundan böyle eşler, köy geleneğince birbirlerine acı-tatlı her nimeti, her mihneti bölüşmeye söz vermiş oluyorlardı." (YK, 2016: 28).

Geleneksel kültürde gelinin, oğlan evine çağa ve teknolojik gelişmelere uygun olan araçlarla götürüldüğü bilinmektedir. Bu araçların en önemli özelliği de törenin şanına yaraşır bir biçimde süslenmiş olmasıdır. Kemal Bilbaşar da romanlarında zaman ve mekânın şartlarına uygun olan taşıtları kullanmıştır. Bu taşıtlar kırsal kesimde genellikle at iken şehirde ise fayton veya otomobildir:

"...Dimdik yürüyüp Diyarıbekir'den gelmiş, koşumunun sağı solu çevreye, yazmaya donanmış gelin atına bindim. Gelinler kızlar, oğlan tarafın ağzından ezgiye durdular:

"Anan yok peşin sıra ağlaya...
Baban yok çeyizini bağlaya...
Kardaşın yok atın başın'eyleye..."

Konukların katıldığı gelin alayı, düğün şenlikleri yapılacak ziyarete turmandı." (M, 2008: 110).

"...Ramazan Bey, bir düzine faytonla geldi gelini almaya. İki taraftan da ne takılar takıldı Nado'ya, ne takılar." (B, 2015: 91).

"...Öğleye doğru oğlan tarafı, klaksonlarını hep birlikte öttüren bir otomobil ve otobüs alayı ile Kışla Mahallesi'ne kız almaya geldi." (YG, 2015: 372).

"...Gelin, at üzerinde, kadifeler giymiş, başını örtmüştü." (YK, 2016: 27).

"...Tahir Menekşe'yi gelin arabasına bindirdi. Öteki otomobillere akrabalar doldular. Osman Ağa'nın davetlileri de boş otobüslere buyur edildi." (BOAD, 2013: 182).

"...Gelin alayı, köyün içinde klakson çalarak ağır ağır ilerledi." (BOAD, 2013: 182).

III.1.2.3.3. Gerdek

Evlenme sürecinin son evresi olan gerdekle ilgili olarak Sedat Veyis Örnek şu bilgileri vermektedir:

"Medeni ya da dinsel nikâhtan sonra gelinle güveyin bir araya gelmelerine "gerdek" denir. Böylece gelinin ve güveyin evliliği yasa, din ve bağlı bulunduğu toplum üyelerinin onayı ile geçerli sayılmış olur." (Örnek, 2014: 272).

Kemal Bilbaşar'ın romanlarında birçok evlilik hadisesi gerçekleşmiştir. Dolayısıyla evliliğin önemli aşamalarından biri olan *gerdek* de romanlarda sık sık karşımıza çıkmaktadır.

"...İmam geldi, nikâh kıyıldı, şerbetler içildi. Yatsıdan sonra onları elimle gerdeğe kapadım." (YG, 2015: 121).

Gerdek odasına güveyin şamata ile yumruklanarak ve bazı kalıplaşmış sözler eşliğinde gönderildiği incelediğimiz romanlarda da örneklendirilmiştir:

"...Sarhoş alayı bir zaman hela ile odalar arasında dolaştı durdu. Kadınlar, sızmış olan Menekşe'yi soydular, yatağa yatırdılar.

Erkekler de damadın soyunmasına yardım ettiler. Sonra sarhoş tekbirlerle, don paça, odanın kapısına getirdiler. "Eline, diline, beline kuvvat!" dediler. Sırtını yumruklayıp içeri ittiler, kapısını çektiler." (BOAD, 2013: 222).

"...Gündüzden nikâhları kıyılan damatlar, havai fişeklerin cümbüşüyle nakışlı gök kubbenin altında yorgun düşünceye dek oynatıldıktan sonra, fener alayı gösterisiyle, tekbirler ilahiler söyleyerek teker teker evlerine götürüldüler. Arkadaşları sırtlarını yumruklayıp, "Eline, diline, beline güç!" diyerek damatları evlerin kapısından içeri itiyorlardı." (KD, 2015: 583-584).

"...Duvarcı ustası olan Kara Veli'yi gerdeğe kapayacakları zaman Hamdi Usta, "Gelin," dedi, "biz de yumruk vurup şaplanmış arkadaşımızın bu gece yüzü kara çıkmasın, diye duacı olalım!"

Gülüşerek ileri çıkıp Kara Veli'nin yanına vardılar. Hamdi Usta, "Hadi Kara yeğenim Tanrı eline, diline, beline güç versin!" diyerek ilk yumruğu indirdi. Ötekiler de onu izlediler." (KD, 2015: 584).

"...Düğünümüdür, deyi yaşlı ağalarım bile oyuna kalktı. En sonu bizi de oynatıp keyifleri tamam olanda, döl bereketi dileyerek, bizi götürüp hücremize kapadılar." (M, 2008: 236).

Güvey, gerdek odasına bazen de tekbirler eşliğinde sokulur:

"...Davullar meyler önümüze düştü. Konağa doğru yürüdük. Bizi gerdeğe kapamak için ardımızdan gelen konuklar tekbir getirilerdi." (M, 2008: 127).

"...Gece, yatsı namazından sonra damadı tekbirlerle eve getirenler, şoseden gelen bir cipin furlarıyla duraladılar." (BOAD, 2013: 236).

Geleneksel kültürde gerdek gecesinde gelinin yanında bir *yenge* bulunur. Yenge gelini hazırlayıp damada verdikten sonra odadan dışarı çıkar (Örnek 2014: 221). Yazarımızın *Kölelik Dönemeci* ve *Yeşil Gölge* romanlarında buna örnek teşkil edecek bölümler vardır:

"...Yengelik yapan kadınların becerikli devinimi ve yüreklendiren seslenişiyle, "Buyurun aslanım!" dedi, "Dilber Çerkes kızı cariyeniz teli duvağıyla salonda yolunuzu gözler."

Ferah Ali Paşa yanıt vermeden Ayşe Bacı'nın ardı sıra yürüyüp kapıyı açık tutan yaşlı kadının avucuna bahşişini vererek içeri girdi." (KD, 2015: 586-587).

"...Osman, konağın kapısı önünde sıçrayıp attan indi, dizginleri, peşi sıra gelen seyise verdi. Kapının eşiğini aşarken yenge kadın karşısına çıktı: "Bu yana gel Osman'ım!" dedi, güveyi Nadire'nin beklediği odanın kapısına götürdü. "Sen burada azıcık eğlen hele..." Yenge kadın bi koşu içeri girdi. Nadire'yi kolundan tuttu, odadan çıkardı: "Al Osman'ım kumrunu koluna gayri!" dedi, Nadire'yi koluna verdi, sonra aşağı salonu dolduran kadınlara bağırdı: "Gören 'maşallah' desin..." (YG, 2015: 374).

Geleneksel kültürde gerdek odası ve o odadaki eşyalar mahrem sayılır ve onlara manevi bir değer biçilir:

"...Üzerinde üç kuşağın zıfafi yapıldığı söylenen ana yadigârı karyolayı, bir genç dulun mezatından alınmış perdeleri, Aydın'dan göçmen oldukları günlerde, kırlarda geceleme için kullanılan seccadeyi seçtim." (DÇ, 2013: 59).

"...Böylece Mustafa Dayımgil, yunup paklanarak annemlerin hazırladıkları gelin odasında, üst üste konmuş pufla iki yatakta, atlas yorganla örtünerek zıfaflarını tazelediler." (ZN, 2015: 88).

"...Recep Dayı, numarasından ötürü neden kimsenin yatmadığını anlamamakla beraber sormadı, bilgiç bir adam ağzıyla, "Eyi," dedi. "Şer'en zıfaf odası mahrem bir yerde olmak ilazım gelir. Otelde düğün yapılmaz, dedikse de laf anlatamadık Ağa'ya... Böyle olduğu eyi..." (BOAD, 2013: 187).

Kaçarak gerçekleştirilen evliliklerde gerdek gecesi evliliğin tescili demektir. Bedoş romanında bununla ilgili bir örneğe rastlanmıştır:

"...Vali Konağı'ndaki yüzleşme, kadı efendiyi canevinden yaraladı. Zıfaf gecesinde yakışıklı kocasına gönlinü kaptıran Başo, bekâretini yitirmiş ayıplı bir kadın olarak baba evine dönmeyi de onuruna yediremedi. Arnautçça olarak, "Suçum büyük, yüzünüze bakmaya utanıyorum, beni evlatlıktan reddetseniz de haklısınız ama söyledikleri doğru: Hapishane müdürünün oğluna kendi rızamla kaçtım ben," dedi babasına." (B, 2015: 16-17).

Kemal Bilbaşar, gerdek kelimesini bazı romanlarında evlenme veya düğün anlamlarında da kullanmıştır:

"...O sıra obanın abdalı Deli Hazel'in Memo'ya sokulduğunu gördüm. Gene bir elmayı dişlerdi.

"Elmayı ben yidim, sana yaradı. Gerdeğe girmeden oğlun kucığına verildi. Bu işte bizim kârımız olmayacak mı? Ağaysan ağalığını göster!" diyende millet kırıldı gülmekten." (M, 2008: 235).

"...Bu paranın uğuru, onlara gelecek mevsim, gerdek kapısını açabilirdi." (YG, 2015: 374).

III.1.2.3.4. Hediyelerle İlgili Âdetler

Evlenme sürecine giren gelin ve güveye ama özellikle de geline erkeğin ailesi tarafından birtakım hediyeler verilir. Konuyla ilgili olarak Sedat Veyis Örnek'in verdiği şu bilgiler hediye türlerini belirtmesi bakımından önemlidir:

"Evlenmenin çeşitli aşamalarında geline sunulan hediyeler de önemli bir âdet kümesini oluştururlar. Bu türden âdetler yöreden yöreye kimi değişiklikler, çeşitlemeler göstermekle beraber aynı amaca yöneliktirler. Bunlar içerisinde"taki"genel adıyla bilineni en yaygın olanıdır. Özellikle kına gecesi ve nişan sırasında geline kayınpederi, kayınvalidesi, görünçesi ve oğlan evinin yakınları tarafından armağan edilen altın, beşibiyerde, kremse, bilezik, yüzük, saat vb. hediyelere takı denilmektedir." (Örnek, 2014: 274-275).

Düğünlerde davetlilerin de yeni evlenenlere takı takması âdettendir. Her davetli düğün sahibine olan yakınlığına ve ekonomik durumuna göre yeni evlenen çifte bir şeyler takar:

"...Ramazan Bey, bir düzine faytonla geldi gelini almaya. İki taraftan da ne takılar takıldı Nado'ya, ne takılar. Vallahi aklın durur. Ben bile biriktirdiğim parayla bir altın bilezik aldım. Ne yapayım? Helal olsun! Eniştemin çok hakkı geçmiştir bize." (B, 2015: 91).

"...Hüseyin Ağa, "Dere boyundaki kızıl tarlayı gelinime bağışladım," dedi. Kaynanası, elini öpen Menekşe'ye iki altın bilezik, bir gerdanlık taktı. Hüsniye de gelininin yanaklarını öptü, kulaklarına elmas küpeler geçirdi." (BOAD, 2013: 180).

Düğünlerde erkek tarafından maddi değeri olan eşya ya da bahşiş almak sadece geline özgü bir davranış değildir. Davetliler de düğünün bazı aşamalarında erkek tarafından bahşiş alabilirler. *"Gelinin evinden ayrıldıktan sonra, oğlan evine giderken gelin alayının yolunun kesilip para istenmesi, gerektiğinde parayı alıncaya kadar direnilmesi de yaygın âdetlerden birisidir ki, buna da "toprak bastı" , "yol bastı" denmektedir." (Örnek, 2014: 275).* Yazarımızın romanlarında da buna benzer bahşiş verme uygulamalarına rastlanmıştır:

"...Erkek tarafın sağdıcı, "Hadi tamam, yürüsün gayri baş taraf!" diye bağırdı.

Baş taraftan cevap geldi:

"Gelin arabasının önünde taş var."

Gelenek tamam olsun diye soför, kız tarafından bir delikanlıyı arabanın önüne oturtmuştu. Oğlan tarafının sağdıcı koşup geldi, delikanlıya bir on liralık verdi. Delikanlı parayı alınca arabanın önünden kalktı." (YG, 2015: 372).

"...Çocuklardan biri, "Hani bize gelin parası Osman Abi?" diye bağırmasa Osman, heyecandan, cebine doldurduğu paraları saçmayı unutacaktı. Avucunu cebine daldırdı, çocuğun seslendiği yana saçtı. Bir daha doldurdu, bu kez öte yana serpti." (YG, 2015: 374).

"...Fağfure, gelin kofimin eteğini tutardı. Hüsnüne maşallah, deyen kullar, bahş almak için yol kesende kervan başı Sofi, kırbacınan onları dağıtırdı." (M, 2008: 121-122).

"...Bucağın alt yanında, şehre giden şoseyi delikanlılar tutmuşlardı. Yolun bir yanından öbür yanına bir kuşak çekmişler, bahş istiyorlardı. Tahir, cakayla cüzdanını çıkardı, delikanlıların elebaşına bir elli liralık fırlattı. Yolu kesenler, Osman Ağa'nın otomobilinden de yüz lira bahş kopardılar.

Hüseyin Ağa, kâhyasına, "Ne durduk?" diye sordu.

Kadir Efendi, "Delikanlılar yolu kesmişler, bahş istiyorlar," dedi.

Hüseyin Ağa yüzünü buruşturdu: "Git bak bakam, kaç para istiyorla?"

Kadir Efendi az sonra geri döndü. "Yüz lireden aşağı bahş kabul itmeyiz, diyolar. Osman Ağa'dan da yüz lire almışlar." Hüseyin Ağa parladi, "Düpedüz soygunculuk bu," diye bağırđı. "Beş kuruş bilene vermem. Madem bu köyün muhtarıym ben, soygunculuğa göz yumamam. Sürün arabayı, gidem..."

Delikanlılar yolun üzerine çökmüş, oturmuşlar... Hepsi de sarhoş... "Yüz lireyi almadan yerimizden kıpırdamayız," diyolar. Hüseyin Ağa'nın damarları şişti: "Çiğneyip geçin dürzüleri! Eşkialık ediyorlar madem, gebersin varsınlar."

Kâhya bir şey söylemedi. Onun put gibi dikilmesine sinirlenen Ağa, "De çekil başımdan herif," diye bağırđı. "Bi çaresine bak!.. Öldürmek mi beni herkesin meramı?"

Arkasına yaslandı, gözlerini kapadı, hırsıyla soluyordu. Parayı alan delikanlılar yolun üzerinden çekildiler. Arabalar yavaş yavaş delikanlıların önünden geçti." (BOAD, 2013: 182).

"...Ağa da oğlu da merdivenin iki yanını dolduran kalabalığa para saçtılar. Ortalık karıştı. Bağırđan, çağırđan, söven, iteleşen bir insan yığını paraların üzerine yumuldu." (BOAD, 2013: 179).

"...Tahir, sağlı sollu etrafa para saçtı. Onların peşi sıra Osman Ağa ile Hüseyin Ağa indiler. Onlar da para saçtılar." (BOAD, 2013: 181).

Gerdek gecesi geline yengelik yapan kişiye hizmetlerinden ötürü bahş vermek de âdettendir:

"...Yengelik yapan kadınların becerikli devinimi ve yüreklendiren seslenişleriyle, "Buyurun aslanım!" dedi, "Dilber Çerkes kızı cariyez teli duvağıyla salonda yolunuzu gözler."

Ferah Ali Paşa yanıt vermeden Ayşe Bacı'nın ardı sıra yürüyüp kapıyı açık tutan yaşlı kadının avucuna bahşini vererek içeri girdi." (KD, 2015: 586-587).

Düğün sırasında oyun oynayarak insanları eğlendiren kişilere bahş verilmesi de sıkça rastlanılan bir durumdur. Kemal Bilbaşar bu durumu *Başka Olur Ağaların Düğünü* romanında şu şekilde işlemiştir:

"...Erkekler ayrı binalarda yiyip içip sarhoş oluyorlar, kadınlar avlularda, hayatlarda darbukaların, el çırpmaların ritmine uyarak türküler söylüyorlar, oyunlar çıkarıyorlardı. Erkekler tarafında ayrı, kadınlar tarafında ayrı çengiler

oyunuyor, akrabalar köçeklerin alınlarına para basmakta birbirleriyle yarışıyorlardı." (BOAD, 2013: 177).

III.1.3.Ölüm

Geçiş dönemlerinden sonuncusu olan ölüm hâdisesi üzerine de toplumda birçok inanış, âdet ve uygulama bulunmaktadır. Ölenin yakınlarını teselli edici sözler söylemek ölümle ilgili olarak en sık başvurulan uygulamalardandır. Kemal Bilbaşar'ın romanlarında ölümle ilgili sahnelerde veya ölümden bahis açıldığında bu sözlerin çeşitli örneklerine yer verilmiştir:

"...Sağ selamet döndüğüm, şıhlık postuna oturduğum haberi tüm obalarda yaylalarda duyulduğundan, ölümüme mum gönderip başsağlığı söyleyenler, bu kez armağanlarla adam yollayıp göz aydınlığı dilerlerdi." (M, 2008: 202).

"...Navruz Ağa ileri varanda ses soluk kesildi. İhtiyar, sönük ağıtlı bir sesle:

"Başın sağ ola Şıh Ana! Huso Emmın, aşiretin selameti yolunda can vermiştir. Tanrı rahmetini Oniki İmam şefaatinde esirgemeye ondan," dedi sustu." (M, 2008: 445).

"...Bir var ki, sevincimi gizleyip yüreğine ateş düşmüş anaların, gelinlerin, bacıların, dedelerin acısını paylaşmaya seyirttim. Cümlesine başsağlığı, sabır dileyerek katarın ardını aldım." (M, 2008: 449).

"...Müezzinoğlu da Yumurtacılar'ın günlerden beri tef darbuka sesleriyle sarsılan, şimdi ise hıçkırıklı, iniltili bir yasa bürünmüş olan konağa kâhyasını göndererek Paşa İsmail'e başsağlığı diledi." (YG, 2015: 378).

Başsağlığı dilemeye gelenlere özellikle de yardıma muhtaç kişilere ve çocuklara birtakım ikramlarda bulunmak oldukça yaygın bir gelenektir. *Ay Tutulduğu Gece* romanında Çingene, üvey oğlu Durmuş'un ölümü üzerine mezara kadar gelen çocuklara para ve helva dağıtır:

"...Cenazede Durmuş'un üvey babası Çingene de vardı. Garipler mezarlığına kadar gelen çocuklara para, helva dağıttı. Mutaaf Hoca'ya da iyi bir sadaka verdiğini sanıyorum." (ATG, 2015: 161).

Kişi öldükten sonra çenesi uygun bir bezle bağlanır. *Zühre Ninem* romanında ise bu uygulama "çenesini bağlamak" şeklinde ifade edilerek ölmek kelimesi yerine kullanılmıştır:

"...Çenesini bağlamışlardı Katerin'e vardığımızda, Naciyeciğimi on dört yaşında, çeyiz sandığıyla yetim bırakarak girdi kara toprağa evlatçığım." (ZN, 2015: 46).

III.1.3.1. Ölüm Olayının Duyurulması

Ölüm olayı genellikle sela verilerek çevreye duyulur. Yazarımızın romanlarında ölünün arkasından sela vermek uygulaması pek yer alamasa da *Kölelik*

Dönemeci'nde roman kahramanlarından Sofu Recep'in neden bu lakapla anıldığı açıklanırken sela kavramına vurgu yapılmıştır:

"...Cenazelerde, cuma günlerinde minareye çıkıp gür sesiyle salat okuduğu için birliğinde "Sofu" diye çağrılan Kastamonulu pehlivan Recep, başını kaşıyıp üzüntülü bir sesle, "Bunların gasli tekfini gerekmez mi Derviş Ağam?" diye sordu." (KD, 2015: 228).

III.1.3.2. Belirli Günler

Belirli günlerde taziyeye gelenlere yemek vermek, herhangi bir ikramda bulunmak ya da ölenin adına mevlit okutmak gibi birtakım etkinlikler düzenlenmektedir. Sedat Veyis Örnek, konuyla ilgili olarak şu değerlendirmeleri yapmaktadır:

"Ülkemizde ölenin dinsel törenle ve yemekle anıldığı belli günler vardır. Bunların başında ölünün "kırkıncı", "elli ikinci" günleriyle "yılı" gelmektedir. Daha seyrek olmakla beraber, "üçüncü" ve "yedinci" günlerde de ölen kişi belli bir biçimde anılmaktadır. Aslında belirli sayıların karşıladığı bu tür günler, söz konusu sayılara kazandırılmış olan dinsel, büyüsel ve geleneksel niteliklerden dolayı önemsenmişler, giderek birtakım âdetlerin ve inanmaların çoğunun biçimsel ve işlevsel özelliğini oluşturan bu türden sayılar başka halkların halkbilimlerinde de önemli bir yer kapsamakta ve karşıladıkları günleri kutsal, törensel ve töresel alanın içine almaktadırlar." (Örnek, 2014: 303-304).

Bedoş romanında da ölünün yedinci günü okutulan mevlit göze çarpmaktadır:

"...Çok sevdiği Akifi, ağzından kan gelerek, kolları arasında can vermişti. Kaynanası öz babası tarafından alınmayan dul gelinini, yedinci yas günü mevlit töreninden sonra, eşyalarıyla birlikte baba evine yollamıştı." (B, 2015: 139).

III.2. Bayramlar

Bayramlar kurallarını geleneklerin belirlediği bir dizi gösteriden oluşur. Bilindiği üzere dinî bayramlar Ramazan ve Kurban bayramlarıdır. Bu bayramlarda akraba, eş ve dostlar birbirlerini ziyaret etmek suretiyle bayramlaşırlar (Artun, 2015: 298).

Yazarımızın *Denizin Çağırışı* ve *Kölelik Dönemeci* romanlarında dinî bayramlarla alakalı bazı kısımlar bulunmaktadır. Bunlarda bayramlar sahneden ziyade sohbetin konusu olarak yer almaktadır:

"...Ramazan günlerinde ve kurban bayramlarında biraz refaha kavuşurduk. Bütün semt fakirlerinin toplandığı yirmi kişilik iftar sofrasında tatlı nasıl şeydir, öğrenirdim. Kurban kesenler bağirsak, işkembe, dalak ve nadiren boyun tarafından biraz et gönderirlerdi." (DÇ, 2013: 12).

"...1195 senesi sonbaharında, zilhicce ayı evailinde, Kurban Bayramı'na altı gün kala, Dersaadet'ten nâgehan bir ulak gelip velinimetim Ferah Ali Paşa'ya, sadrazam hazretlerinin bir hattını ilettiler." (KD, 2015: 17).

Kemal Bilbaşar, *Memo* romanında aşure gününü zaman belirtmek amacıyla "aşure bayramı" şeklinde kullanmıştır:

"...Anam, aşure bayramında dayımı ziyarete gidende, Şih Persin'in zulmünden, baskısından yakınacak oldu." (M, 2008: 43).

"Dinî bayramlardan önceki gün." (T.S. 2005: 119) şeklinde tanımlanan arife günü de yazarımızın romanlarında kendisine yer bulmuştur. *Ay Tutulduğu Gece* romanında su tesisatı çekilerek kasabaya su getirilmesi kasabalıyı çok memnun eder. Çeşme arife gününden süslenerek kutlamalara hazırlanır:

"...Kasaba iki bayram bir arada yaptı. Geceli gündüzlü çalışma ile su tesisatı Kurban Bayramı'ndan bir gün önce tamamlandı. Çarşı içindeki çeşme ile çevresi arife gününden süslendi." (ATG, 2015: 184).

III.3.Eğlenceler

III.3.1. Çocuk Oyunları ve Eğlenceleri

Her çocuğun kendine has bir düşünce sistemi, hayat felsefesi, hayalleri ve davranışları vardır. Çocuk bunları oyunlarla geliştirir ve dile getirir. Oyunların çocuk gelişimine önemli katkıları vardır. Örneğin çelik çomak oynayan bir çocuk hem bir grupla beraber hareket etmeyi öğrenirken hem de vücut kaslarını geliştirmektedir. Oyunun sonunda ise zafer kazanmanın tadını ya da yenilginin acısını yaşamaktadır. Bu şekilde de kendisini geleceğe ve gerçek hayata hazırlamaktadır. Çünkü gerçek hayatta hem zafer hem de yenilgi vardır (Çolak, 2009: 15-16).

Çocuğu hayata hazırlayan en önemli eğlence araçlarından biri olan oyun Kemal Bilbaşar'ın romanlarında kendisine sıklıkla yer bulmuştur. Yazar eserlerinde eski mahalle kültürünü ve mahalle aralarında çocukların oynadıkları oyunları gerçekçi bir biçimde aktarmıştır. Çelik çomak, beştaş, uzuneşek, saklambaç, birdirbir, aşık, kovalamaca, körebe, köşe kapmaca gibi oyunlar yazarımızın romanlarında en sık karşılaştığımız oyunlardır:

"...Çömelerek bavulunu yerleştirirken başucunda acıyan gözlerle kendisine bakan iki kapı yoldaşına, "Tanımaz olur mu? İt gibi tanıdı hergele," dedi. "Bir mektepte okuduk, bir mahallede çelik çomak oynadık dürzüyle. Nasıl tanımaz? Kalleşliğinden yaptı bunu. Çocukluğunda da kalleşti zati. Her oyunda bir mızıkçılık çıkarırdı. Çoğu zaman sopayı yerdı benden." (BOAD, 2013: 195).

"...Bedoş gündüzleri mahalle arkadaşı kızlarla kaydırak, beş taş oynuyor, oğlanlarla uçurtma yarıştıyordu. Saçına bağladığı şeytan uçurtmasıyla yarışa girdiği oğlanları her zaman o geçiyordu. Bu yüzden mahallede akşam oğlanlara da elebaşılık ediyordu." (B, 2015: 63).

"...Ben eve dönerken, sokağın başında görüdüğüm zaman, hangi oyunu oynarlarsa oynasınlar onu hemen bırakıyorlar, uzuneşek oynamaya başlıyorlar, ben yanlarından geçinceye dek birbirlerinin sırtına binerek, "Çatal matal kaç çatal?" diye soruyorlar ve hiç kuşkusuz evlerden öğretilmiş nokteler savuruyorlardı." (DÇ, 2013: 80).

"...Kovalamaca, saklambaç oyunu oynuyorduk. Derken oyunu hırsız polise döktüler, birbirlerini kovalayarak büyük camiye doğru uzaklaştılar." (ZN, 2015: 51).

"...Ceylanı dişleyen kaplan heykelinin üzerinden birdirbir atıyorlarmış." (ZN, 2015: 51).

"...Ağabeyimin saati ise pantolon giyip sokağa çıktığı ilk gün, birdirbir oynarken, bozulmasın diye kolundan çıkarıp ceketiyile birlikte duvara koyduğu zaman çalınmıştı." (ZN, 2015: 183).

"...Bir gün Nar Hatice, konağın önündeki çeşmede haramilerin at suladıklarını görürdü. Hemen aşık oynayan oğlunu çağırır, ona bir tümce belletip sokağa salardı." (ZN, 2015: 71).

"...Tevfik, bilya oynamak için beni boş odaya çağırdıysa da, ben mektup yazıldığı sürece annemlerin yanından ayrılmadım." (ZN, 2015: 84).

"...Tatar Mahallesi'nin ip atlayan kızlarından çok, sarı oğlanlarıyla oyun kurardı. Koşmacada, birdirbir atlamada, ayakçala yarışmada hiçbiri ona erişemezlerdi." (ZN, 2015: 100).

"...Ondan mektup alamamanın üzüntüsüyle birbirlerine de çatıyorlardı. Bu nedenle sabahleyin kahvaltımı yer yemez, oynama bahanesiyle kendimi sokağa atıyordum ama arkadaşlarla köşe kapmaca ya da koşmaca oynamaktan çabuk usanıyordum." (ZN, 2015: 140).

Oyunlar, çocukların toplum ve ahlak kurallarına uyum sağlamasına yardımcı olarak onların sosyal ve kişilik gelişimlerine katkı sağlayarak psikolojik gelişimine; enerjilerini boşaltmasını, kas sistemlerinin gelişmesini ve güçlenmesini sağlayarak fizikî gelişimine; dil öğreniminde yardımcı olarak dil gelişimine; oyun içerisinde karşılaşılan problemlerin çözümlenmesiyle zekâ gelişimine katkı sağlamaktadır (Çolak, 2009: 17-22).

Çocuğun kas gelişiminde önemli bir yeri olan oyunlardan biri de çocuğa yürümeği öğretirken oynanır ve *Memo* romanında bu oyun şöyle yer almaktadır:

"...Bizim buralarda gelenektir, bebe sıralayanda çörek yağmalama oyunu edilir: Yavrunun eline bir çörek verilir. Kendisinden büyücek bebeler çevresinde toplanırlar. Teker teker saldırıp elindeki yağlı çörekte birer sokum koparır, kaçarlar. Yavru çöreği kurtara, deyi yağmacıların ardına düşmek ister. Böylece ilk adımlarını atmaya başlar." (M, 2008: 422).

Sayışma, çocuk oyunlarında sıklıkla karşılaşılan oyun rolü belirleme yöntemlerinden biridir. Sayışmalar, oyun içerisinde seçme ve çıkarma maksadıyla söylenen tekerlemelerdir (Özdemir, 2006: 156). Kemal Bilbaşar, *Zühre Ninem*

romanında körebe oyununda ebeyi tayin etmek için kullanılan bir sayışma örneğine şu şekilde yer vermiştir:

"...Şinci bu firekli söyleşiyi bırakam da, seninle bi oyun oynaya'm, he ne diyo'n?"

Yüzüm o saat coşkuyla aydınlanırdı:

"He, oynayalım yengeciğim!"

Minderden kalkardık:

"Körebe ne diyo'n?"

Ellerimi çırpardım:

"Evet evet, körebe oynayalım!"

"Ebe kim olcek? En eyisi saya'm da, haksızlık olmasın di'mi tosunum?"

"Evet, sayalım yengeciğim!"

"Öyleyse sen say!"

"Yoo... ben salt 'oncam'ı biliyorum. Çok kısa benimki... Sen say yengeciğim! Seninki hem uzun hem de masal tekerlemesi gibi güzel..."

Yengem, uysallıkla parmağını ağzına sokup, "Ooovv!" dedikten sonra saymaya başlardı:

Karga karga gak! dedi

Pin duvara bak dedi

Hacı nene kına döğö

Altın Paşa'yı seve

Altın Paşa çardakta

Gümüş yüssük barmakta

Geti gızı göre'm

Atlara pindire'm

Saraydan geçire'm

Sarayda gayfe gayn

İçinde bülbül oyna

Has epmek, pus epmek

Bi bozacık

Sen çık!" (ZN, 2015: 126).

Nebi Özdemir'e göre zaman içerisinde çocuk oyunlarında gerçekleşen değişim kaçınılmazdır. Oyunlar ait olduğu toplumun kültürel unsurlarına yer vererek onları yaşatır ve böylece kültürde sürekliliği sağlar (Özdemir, 2006: 17). Çocuk oyunlarında zaman içerisinde gerçekleşen bu değişimi Kemal Bilbaşar da işlemiştir. Bu doğrultuda yazarın *Zühre Ninem* adlı romanında eski bir oyun materyali olan aşık ile yeni bir materyal olan bilye bir arada kullanılmıştır:

"...Üstüm başım temizdi, ayaklarımda her zaman fotinlerim vardı. Kapının eşiğinden ayrılmama da izin verilmezdi. Onların kan ter içinde itişmelerini, kovalaşmalarını, aşıkya da bilya oynamalarını, şeytan uçurtması uçurmalarını imrenerek uzaktan seyredirdim. Onlar da hiçbir zaman beni oyunlarına çağırmazlardı." (ZN, 2015: 72).

"...Artık ben de oğlanlarla aşıkve de ninemin basecik dediği bilya oyunlarına katılıyordum. Ne ki bu oyunlarda ütülen hep ben oluyordum. Ama bilya ve aşık

torbam boşaldığında, ütıldüklerimi Tüyübozuk'tan parayla geri alabiliyordum." (ZN, 2015: 74).

Hem büyüklerin hem de çocukların oynadığı vurgulanan yumurta tokuşturma oyununa da *Zühre Ninem* romanında değinilmiştir:

"...Ocaktan nisana kadar bakkal dükkânlarında, manavlarda sepet sepet kırmızı, mavi, yeşil, kahverengi pişmiş yumurtalar eksik olmazdı. Çocuklar kadar büyükler de pazarlarda, sergi ve dükkân önlerinde yumurta tokuşturlardı. Kırılan yumurta kıranın olurdu." (ZN, 2015: 153).

III.3.2.Yetişkinlere Özgü Oyun ve Eğlenceler

Büyüklerin eğlenmek, vakit geçirmek ve günün yorgunluğunu atmak için gerçekleştirdikleri etkinlikler, geçmişten günümüze yöreden yöreye farklılıklar göstermektedir. Bu doğrultuda Kemal Bilbaşar'ın romanlarında güreş, cirit, atıcılık, tavlâ, iskambil vb.yetişkinlerin en sık oynadıkları oyunlar olarak karşımıza çıkmaktadır:

"...İkiçeşmelik'ten yukarıya doğru çıkıyoruz. Kahvelerden tavlâ şakırtıları dökülüyor yollara." (ATG, 2015: 86).

"...İşçilerin bir bölümü iskemlelere ters oturmuşlar, kollarını arkalığa yaslamışlar, birbirleriyle yarenlik ediyorlardı. Bazıları tavlâya, iskambile oturmuşlardı." (YG, 2015: 184).

"...Törenli günlerde güreş tutanda, at koşturup cirit atanda, canavar koğanda kendi ünümüzü düşünmezdik." (C, 2016: 12).

"...Kimimiz güreş tutmuş, kimimiz at üstünde perende atmış, kimimiz nişana durmuştuk. Benim payıma da, hergele yetişmiş bir aygıra kolan vurmak düşmüştü." (C, 2016: 13).

"...Önce atıcıları ile boy ölçüştük. Usta atıcıydılar hepsi de. Kimi yüz adımdan gümüş mecidiyeye kurşun değırdi, kimi karşıya dikilen sigaranın yarısını uçurdu, kimisi havaya atılan çam kozalağını delik deşik düşürdü yere." (C, 2016: 19).

"...Kendilerini güreşe öylesine vermişlerdi ki, içeriye bakıcılarıyla beylerinin girdiğini görmediler" (KD, 2015: 72).

"...Sabahın erken saatlerinden beri cirit alanında davullar dövülüyor..." (KD, 2015: 140).

"...Şimdi motorları taktılar, şöyle biraz açılıyorlar, ağlarını döküyorlar, dönüp geliyorlar, bütün gün kahvede altmışaltı oynuyorlar." (ATG, 2015: 54).

"...Kâğıt oynayan işçi ortaya, "Tam da üzerimize çıktı türkü," dedi. "Yolumuzu gözleyenler, Allah bilir, hep bu türküyü söyler dururlar." Sesini yükseltip türküye katıldı: "...masın gelsin, aman tez gelsin." (YG, 2015: 185).

III.3.3. Seyirlik Oyunlar

III.3.3.1. Karagöz

Kemal Bilbaşar'ın romanlarında Karagöz, meddah, orta oyunu ve köy seyirlik oyunları olarak sıralayabileceğimiz halk tiyatrosu türlerinden sadece Karagöz'ü görebilmekteyiz.

Pertev Naili Boratav bu oyunla ilgili olarak "*Karagöz, cansız aktörlerle oynatılan bir 'oyun'dur. Aktörleri ile dekorları ve kimi hallerde sahnede görülen hayvan, bitki, olağan üstü yaratıklar, vb. deriden kesilmiş boyalı şekiller (sûretler)dir*" (Boratav, 1988: 192) şeklinde bir değerlendirme yapmıştır.

İncelediğimiz romanlarda bu oyunla alakalı sadece iki örneğe örneğe rastlanmış olup bunlar aşağıda verilmiştir:

"...Bazı geceler tuluat kumpanyalarının oyunlarına ya da Karagöz'e giderdik. Oyuncuların nüktelerine, Karagöz'ün tekerlemelerine dayım, gözleri yaşarasıya gülerdi." (ZN, 2015: 114).

"...O zaman sözünü ettiğim kadın, bir kötü kadın kahkahası attıktan sonra, her gece lambanın ışığında, kendisinin kuklasız da karagöz oynatabildiğini söyledi." (DÇ, 2013: 79).

IV. BÖLÜM
(HALK BİLGİSİ ÖRNEKLERİ)

IV. HALK BİLGİSİ ÖRNEKLERİ

IV.1.Halk Matematiği

Erman Artun, *Türk Halkbilimi* kitabında halk matematiği kavramını şu şekilde tarif etmektedir: "*Anadolu halkının günlük işlerinde, alışverişlerinde, her türlü değiştirme işlemlerinde vb. hesaplama gerektiren durumlarda kendi geliştirdikleri ölçü birimlerini kullanmalarına 'halk matematiği' denir.*" (Artun, 2015: 279).

Erman Artun, yine aynı çalışmasında halkın günlük hayatta kullandığı ölçme tartma birimlerini şinik, karış (20 cm), arşın, kulaç, endaze, okka, çuval, adım (1 metre), dönüm, at veya eşek yükü, at arabası yükü, dirhem, avuç, tutam, batman, düzine vb. olarak belirlemiştir (Artun, 2015: 279-280).

Erman Artun'un bu şekilde belirlediği ölçü ve tartı birimlerinden dirhem, adım, kulaç, okka, düzine, arşın, kese, çuval, batman, fiçı, tutam, dönüm vb. Kemal Bilbaşar'ın romanlarında en sık yer verilenlerdir. Bu ölçü ve tartı birimlerinin kullanımıyla ilgili örnekler aşağıda verilmiştir:

"...Hadi, hadi, kasap bozuntusu sen de. Biz balık çıkarmasak şu kasabadaki halkın kursağına et mi girer? Beş liradan satmaya kalkarsın erkeğin okkasını..." (ATG, 2015: 15).

"...Bir dirhem gatr bokunu bi meciyeye sattılar ahaliye papazlar..." dedi hoca." (ATG, 2015: 73).

"...Tahir'in traktörü de, Murat'ın otuz adım solunda yarışa hazırlanıyordu." (BOAD, 2013: 164).

"...Bu iş tamamlanınca çavuşa emir verdi: "Bir kulaç bakır tel kesip getir bana evladım!" (B, 2015: 58).

"...İrtibat subayı, "Teşekkür ederim efendim, içerim," dedi. "İstanbul'da kahve sıkıntısı olduğunu duyduğundan, Memduh Abi size yarım okka çiğ kahve de gönderdi. Kutuda bulacaksınız onu." (B, 2015: 87).

"...Ramazan Bey, bir düzine faytonla geldi gelini almaya." (B, 2015: 91).

"...Osman Efendi doğruldu:

"Ne istedin circır böceği?"

"Yüz dirhem yoğurt bakkal amca. Ama çabuk ol! Acele işim var." (B, 2015: 98).

"...Genç kız, bir an düşünükten sonra, "Üç arşın yeter efendim," dedi." (B, 2015: 108).

"...Eee... düşmez kalkmaz bir Allah! demişlerdi, bir koyun alıp okka okka satacak parası bile kalmamıştı." (B, 2015: 205).

"...Beş yüz adım kalanda, gelenlerin yüzü seçildi." (C, 2016: 23).

"...Böyle anlaştılar. Sorikoğlu bir kese gümüş mecidiye vermek istediye de Cano almadı." (C, 2016: 118).

"...Tohumluk olarak on çuval buğday, otuz çuval arpa, çavdar, yulaf alacaktık. Kışlık yiyeceğimiz için de seksen çuval buğday unu, yirmi çuval arpa unu tedarik edecektik." (C, 2016: 161).

"...Sağlama bir batman süt verir bu hayvan," derlerdi, nazara gelmesin, diye maşallah çekerlerdi." (C, 2016: 163).

"...İstanbul'daki nüfuzlu vezirleri ve ulemayı mavnalar dolusu yakacak odun ve konaklarını yenileyecek keresteyle, fiçı fiçı kara -inek- yağlarıyla, tulum tulum peynirlerle, sandık sandık mevsim meyveleriyle, çuval çuval fasulye, nohut, soğan ve benzeri sebzelerle besleyen bu nabekârlara diş geçirmek mümkün olmamaktaydı." (KD, 2015: 18).

"...Üç menzil yol alıp akşam karanlığında Üsküdar yakınında Merdivenköy'ü imamının hanesine misafir indik." (KD, 2015: 25).

"...Bazısı seçtiği kadın ayakkabısının boyunu karışılıyor ya da içine daha önce ayağın boyuna göre yontulmuş bir çomağı sokarak alacağı malın ölçüye uygun olup olmadığını bilmeye çalışıyordu." (KD, 2015: 102).

"...Altı karışlık bir esir, bir denk kürk, bir fiçı bal, bir canlı sığır ya da koyun karşılığı alınabilen tüccar malları sayıldı, döküldü." (KD, 2015: 115).

"...Mahmut Kaptan hizmete hazır bekleyen leventlerden birini, ikişer düzine tabak, kaşık siparişiyle savdıktan sonra, omzunda peşkiriyle gelip, yerlere kadar eğilerek konukları selamlayan meyhaneciye döndü" (KD, 2015: 166).

"...Birbirlerine on beş-yirmi adım kala iki taraf da dizginlere asıldılar" (KD, 2015: 481).

"...Cırmık atmadığım, ısırmadığım yerimiz kalmadıya, batman çeken böyle bir tosun doğurmasan hakkımı bağışlamazdım," dedi." (M, 2008: 216).

"...İki adım atmadan kapı açıldı, iki güğüm şarapla Hacı Kadir içeri girdi." (YG, 2015: 55).

"...Gelinin başına bir tutam kına çalacaklardı." (YG, 2015: 245).

"...Urgancı Ali, deste deste sicimleri, urganları tüccara götürdüğü zaman:

"Eferim Ali," diyordu tüccar." (YK, 2016: 161).

"...Salep kavanzumuz dolu, sütçü de yarın sabah ezanında beş okka süt getirecek. Hadi gidip içerde bir şeyler yiyelim" (ZN, 2015: 91).

"...Hatça Yengem, yüzü parıldayarak bakıyor basmaya, gözlerinde muzip bir gülümseme:

"Beğenmesine beğendim, eysik olma ya, kaç endazeymiş bu basma?"

"Şey, altı arşın..." (ZN, 2015: 111).

"...Şıkır şıkır parayla oynayarak gümüş kırklıkları, ikilikleri, çeyrekleri; nikel metelikleri, yirmilikleri, kırklıkları ayrı kümelerde biriktirmek, sonra onar, yirmişer sayıp kağıda sararak fişenk yapmak çok tatlı bir oyun gibi gelirdi bana..." (ZN, 2015: 115).

"...Zühre Ninem de sütü bol olsun diye Hüseyin Avni Efendi'nin her gün yarım okka helva, bir okka has ekmek getirmesi koşuluyla kararı onayladı" (ZN, 2015: 183).

"...Durma, koş Nuriye! Karakola haber ver! Her tarafta arasınlar gelinciğimle yetimciğini. Onları ölü ya da diri bulana sarı lira vereceğimi söyle!" (ZN, 2015: 187).

"...Yirmi beş litrelik bir fıçı üç gün dayanmıyor bize... İçtikçe neşeleniyor Tevfik." (ATG, 2015: 35).

"...İnsan yeni medeni bir şehir içinde, üç-dört sokak döndükten, birkaç yüz adımlık bir yokuş turmandıktan sonra, böylesine engin bir mesafe aşmış olacağını nasıl aklına getirir." (DÇ, 2013: 51).

"...Osman Ağa, beş bin dönüm toprağıyla kasabanın en zengin ağalarındandır." (BOAD, 2013: 10).

IV.2. Halk Takvimi

Çoğunlukla tarım ve hayvancılıkla uğraşan insanlar devletin resmi olarak kabul ettiği takvimin dışında gündelik hayattaki işlerini idame ettirmek için kendilerine daha uygun olan bir takvim geliştirmişlerdir. Bu takvimde ay isimleri yerine tarım ürünlerinin ekim ve dikim dönemleri, saat yerine de namaz vakitleri yaygın olarak kullanılmaktadır. Konuyla ilgili olarak Erman Artun şu değerlendirmeyi yapmaktadır:

"Halkın, bir yıl içinde arka arkaya gelen günlerle toplumsal, hukuksal, ekonomik, tarımsal, siyasal, kültürel, dinsel ve büyüsel oluşumları tespit etmek amacıyla kullandığı geleneksel bilgi ve uygulamaları 'halk takvimi' (halk gün bilgisi) olarak adlandırılır." (Artun, 2015: 266).

Yazarımız halkın günün ya da yılın belli bir zamanını belirtmek amacıyla kullandığı kuşluk, cin karanlığı, güzün, bildır, demin gibi kelimeleri romanlarına ustaca dâhil etmiştir. Konuyla ilgili olarak yazarımızın romanlarından derlediğimiz kullanım örnekleri aşağıda sıralanmıştır:

"...Kızların içinde ufak tefek, kömür gözlü, hoşça biri elini koynuna soktu; bir fotoğraf çıkardı:

"Demin Fatma Bacı'dan aşurdım. Bildır yollamış bu resmi... Hiç de sıksa değil, kaşı gözü yerinde... Aslan gibi oğlan..." (BOAD, 2013: 28).

"...Güzün, beg çağırılmış, gittim, yeri öptüm, "Buyur begim, uğruna ölek," dedim." (C, 2016: 12).

"...Bildır ağır kış basanda yiyecek arpa ekmeği mi buldular?" (C, 2016: 117).

"...Cano, "Hudeşte razı bi," dedi, "elden geleni yaparım Sorikoğlu. Nadas mevsimine dek yola yatırdım, yatırdım, yatıramadım haber veririm sana." (C, 2016: 118).

"...Hacı Kadir'in karıları düğün hazırlıklarını kuşluk zamanına dek ancak bitirdiler." (YG, 2015: 254).

"...Kuşluk vakti bir manda silahlı âdemiyle atlara süvar oldukça, paşam önde, biz ardında, Âsitane yoluna düzüldük" (KD, 2015: 24).

"...Üç menzil yol alıp akşam karanlığında Üsküdar yakınında Merdivenköy'ü imamının hanesine misafir indik" (KD, 2015: 25).

"...Kapıdan ilkin, kuşluk vakti dere boyunda obaca kutlanacak şölende hazır bulunması gereken, Aytar sembolü çıkarıldı" (KD, 2015: 70).

"...Kuşluk vakti olmadan setin üzeri de konuklarla doldu" (KD, 2015: 140-141).

"...Öğleye doğru oğlan tarafı, klaksonlarını hep birlikte öttüren bir otomobil ve otobüs alayı ile Kışla Mahallesi'ne kız almaya geldi." (YG, 2015: 372).

"...Oysa yanılıyorlardı, neden başkaydı: Birleşik Komutanlık, saatin ezani ayarını, Batı saat ayarına göre düzenletmişti." (ZN, 2015: 9).

"...Bugün ağabeyinizin ağzından duyduk. İkinci vakti çarşafa bürünmüş olarak bize geldi, sizi aradı." (ZN, 2015: 23).

"...Hiçbir zaman ikindiüstü verilen ekmek peyniri ya da yağ sürülmüş dilimi geri çevirmezdim." (ZN, 2015: 82).

"...Bir sabah Mensare Abay, cinkaranlığında geldi kapımıza." (ZN, 2015: 153).

"...Bu ziyaretin üzerinden on beş gün geçmeden bir akşam, ezan vakti kapı çalındı." (B, 2015: 95).

"...Şafak vakti bir kızılca kıyamet kopar kilisede." (ATG, 2015: 72).

"...Devrisi gün biz, Şerafettin Dağı'na yola çıkanda, esirleri Diyarbekir'e götürdüler." (C, 2016: 25).

Romanlarında çeşitli tarihi olayları da anlatan Kemal Bilbaşar, *Kölelik Dönemeci* romanında günümüz Türkiye'sinde kullanılan miladî takvim dışında hicrî takvime de yer vermiştir:

"...1195 senesi sonbaharında, zilhicce ayı evailinde, Kurban Bayramı'na altı gün kala, Dersaadet'ten nâgehan bir ulak gelip velinimetim Ferah Ali Paşa'ya, sadrazam hazretlerinin bir hattını ilettiler." (KD, 2015: 17).

IV.3. Halk Botaniği

İnsanlar geçmişten günümüze coğrafyalara göre farklı olmak üzere birçok bitki çeşiti yetiştirmiştir. Bunların bazılarında yiyecek yapımından faydalanırken bazılarında da giyecek veya yakacak yapımında yararlanılmış ve hayatını idame ettirmek için daima bitkilere gereksinim duymuştur.

Romanlarında mekân olarak özellikle de bitki varlığının yoğun olduğu kırsal kesimi kullanan Kemal Bilbaşar ağaç, çiçek ve çeşitli bitkilerin isimlerini bazen

anlatımı güçlendirmek bazen de dekoratif zenginlik kazandırmak amacıyla kullanmış bazen de bu bitkilerin özelliklerini aktarmıştır.

Anadolu coğrafyasında yetişen ceviz, ahlat, dut, çam, bittim, meşe, ardıç, gürgen, kayın, kestane, kavak, zeytin ağaçları yazarımızın romanlarında kendilerine sıklıkla yer bulmuştur:

"...İki büyük ceviz ağacının gölgesinde elli kadar kadın, kız, çocuk oturmuşlar. Türkü söyleyerek yeşil tütün yapraklarını iplere diziyorlar." (ATG, 2015: 24).

"...Yukarıdüz'e vardığımızda bitim ağaçlarında yemlenen bir karga sürüsü havalandı, haykırıyordu." (C, 2016: 37).

"...Etrafi çam ağaçlarıyla sarılmış çimenlik alanın bir yanında küçük kulübelere büyük bir barınak, onun sağında solunda da birer ahır göze çarpıyordu." (KD, 2015: 81).

"...Görevliler, ormandan meşe ağacı söküp getirmişler, alanın etrafı parmaklıkla çevrili kutsal yerine dikmişler, ağacın dallarını yukarı doğru kaldırıp kuru otlarla sarıp bağlamışlardı." (KD, 2015: 82).

"...Yağmur görmüş yaprak yeşiliyle aydınlanan kayın, gürgen, çam ve ardıç ormanlarıyla kaplı vadinin iki yamacı arasında keskin renkli bir ebemkuşağı belirdi." (KD, 2015: 93).

"...Meşe, kestane ağaçlarıyla örtülü yüksek dağlar çevirmiştir bu ovayı." (YG, 2015: 9).

"...Şosedan ayrıldı, dağ yoluna saptı. Ahmet sarı çiçeklerle bezenmiş fundalar arasında bir kayboluyor, bir görünüyordu. Yukarılardaki iri çam ağaçlarından esip gelen rüzgâr reçine kokuyordu, serindi." (YG, 2015: 151).

"...Sırta çıkmışlardı, çam dalları arasından küçük gölün atlas parıltısı görünüyordu." (YG, 2015: 467).

"...Kasabayı, ahlattan başka ağaç yetişmeyen ovaya, sarp dönemeçli taştan yapılmış bir köprü bağlar." (YK, 2016: 7).

"...Aşağıda esen rüzgâr, kekik kokuları getiriyor, çamları hışırdatıyordu." (YK, 2016: 130).

"...Evlerin arasından, kıyısında sağlıklı kavak ağaçları yükselen durgun bir ırmak görünüyordu." (ZN, 2015: 58).

"...Dövüşecek yiğitler Yukarıdüz'ün bir yanını kaplayan bitim ağaçları dibine sıralanırdı." (C, 2016: 37).

"...Durmadan altına gevenenler, kuru çam dalları sürerlerdi." (C, 2016: 180).

"...Büyük bir ahlat ağacına rastlamış." (ATG, 2015: 20).

"...Çamlarla örtülü sırtta şirin bir dağ köyü görüldü." (ATG, 2015: 64).

"...Burası çok güzel bir yerdin doğrusu. Kaynağın gerisinde fundalarla örtülü kayalık bir sırt yükseliyordu." (ATG, 2015: 64).

"...Kadınlar, çocuklar da var burada çalışanlar arasında... Bir zeytinliğin sınırındaki fundalığı köklüyorlar." (ATG, 2015: 153).

"...Geri dönüyorum. Fundalık içindeki bir top karaçam tutuşmuş, gökyüzü kıpkızıl kesilmiş. Her taraf gündüz gibi aydınlanmış. Kozalaklar birer kan damlası gibi sağa sola sıçırıyor. Çam yaprakları uzunca kıvılcımlar halinde gökyüzüne doğru uçuşuyor." (ATG, 2015: 154).

"...Kahvenin karşısındaki büyük dut ağacı altında ilçe merkezinden gelen parti başkanıyla üyeleri, bizim bucağın parti ileri gelenleri nahiye müdürüyle bir masa çevresinde oturuyorlar." (ATG, 2015: 176).

"...Hep birlikte çamlıkların altında dolaşıp kır çiçekleri topladılar. Dağın çam ve kekik kokan serin havasını ciğerlerine doldurdular." (YK, 2016: 86).

"...Yonca Kız uyuduğu süre otobüs birçok kasabadan geçti, çamlık tepelerden aştı. Dönemeçli yollardan, yamaçları zeytin, incir ağaçlarıyla bezenmiş vadilere indi." (YK, 2016: 26-27).

"...Müezzinoğlu'nun Gülbucağı'na bakan köşkü, ceviz ağaçlarının kuytulduğunda bir şato gibi yükselir." (YG, 2015: 12).

"...Ah, bu dut ağaçlarının gölgesinde, bozulmuş "ben"den kurtulan toprağın tadını, hazlarını bana geri verecek olan eski "ben"e mi kavuşuyordum." (DÇ, 2013: 94).

"...Dönüşte, çamların arasından inerken Çentikli'nin alt yoldan hayvanla Dölyunağı'na çıktığını gördüler." (YG, 2015: 240).

Yazarımızın romanlarında karşılaştığımız diğer bitkiler ve bunların yer aldığı kısımlar aşağıda verilmiştir:

"...Pencereyi gölgeleyen yediveren gülünden beş-altı gonca ile az açılmış yedi-sekiz gül kesti, aşağıdaki yeşillığe attı, sonra kendisi de hızla indi aşağıya. Çiçekleri peçete içine toplayıp bağladı, geldiği gibi koşarak otelin yolunu tuttu." (B, 2015: 109).

"...Kimimiz çeltik tarlasının batagınyan, kimimiz karlı dağın kurduyınan, kimimiz Osmanlı'nın zaptiyesiyenen boğuşurduk." (C, 2016: 12).

"...Buralardan gitmeliydim. Boru sesi duyulmayan, kumanda edilmeyen, nöbet tutulmayan, kekik kokulu dağlarım kavuşmalıydım." (C, 2016: 64).

"...Şimdiyse içerisini sanki ılık bir bahar havası doldurmuştu, her yan kekik, papatya kokuyordu." (KD, 2015: 61).

"...Pınar, çayır düzlüğün dere tarafında, yaban sarmaşıklar böğürtlenlerle kaplı bir kayanın dibinden kayınıyordu." (KD, 2015: 334).

"...Kızlar devetabanı kökü, mantar aradıklarından düz bir yol izlemiyorlar, sağa sola sapıyorlardı." (KD, 2015: 335).

"...Obada her kulun nasıl iş tutacağını, nerelere arpa buğday, nerelere gılgıl darısı ekileceğini kestirir, malımızı ekinimizi çoğaltmaya tedbir söylerdi." (M, 2008: 333-334).

"...Avluya bakan pencerelerin kalın demir parmaklıklarını sarmaşıklar örtmüştü." (YG, 2015: 92).

"...Ahmet çeltik tarlaları arasında ırmak kıyısını izleyen yolda ilerliyordu." (YG, 2015: 150).

"...Sonra hayvanların kıl torbalarını otlar, akasya yapraklarıyla doldurma yarışına girerdik." (ZN, 2015: 77).

"...Taraçadan bahçeye inen merdivenlerin iki yanı top top yaprak kümeleriyle gölgeliydi. Bunlar belki sarmaşık, belki de hanımeliydiler." (ATG, 2015: 173).

"...Beyaz zambaklar, etrafına sıralanmış nadir yapraklarla pek zarifti." (DÇ, 2013: 47).

"...İstasyon Caddesi'ndeki yoğurtçuya dar bir sokaktan çıkılırdı. Sokağın çıkış yanında iki akasya ağçacı vardı." (ZN, 2015: 75).

"...Servilerin karanlık yeşili, yağmur görmüş bir yaprak yeşili gibi içime aydınlıklar dolduruyordu." (DÇ, 2013: 131).

"...Yabangülleriyle böğürtlenlerin kucaklaştığı kuytulugu beğendi, oraya gizlendi. Böğürtlenlerin dibinde bir hışırtı oldu." (BOAD, 2013: 32).

"...Henüz kapanmayan gündüzsafalarının hunisi içine girip çıkar balarılarını gözüne kestirdi. İçinde arı bulunan çiçeğin ağzını eline sokturmadan dürüyor, koparıp kutuya atıyordu." (BOAD, 2013: 79).

"...Tepeye tırmandılar. Servilerin dibinde Güllü durdu, "Siz accık eylenin burda," dedi." (BOAD, 2013: 134).

IV.4. Halk Zoolojisi

Halk zoolojisi halkın hayvanlara ve onların tedavilerine dair bilgilerini içermektedir. Özellikle de tarım ve hayvancılıkla geçimini sağlayan kırsal kesimdeki insanların çok yoğun bir şekilde hayvanlarla ilişki içerisinde olduğu bilinmektedir. Bu doğrultuda hayatlarını idame ettirmek için gündelik hayattaki en büyük yardımcılarına dair birtakım bilgilerinin olması kaçınılmazdır.

Genellikle kırsal kesimdeki insanların hayat mücadelesini ve onların sorunlarını anlatan Kemal Bilbaşar, romanlarında köy hayatı için vazgeçilmez olan at, katır, eşek gibi ulaşım sağlama ve yük taşımada; öküz gibi tarlada; inek, koyun, keçi gibi etinden ve sütünden; tavuk, horoz gibi etinden ve yumurtasından yararlanan hayvanların dışında kedi, köpek, karga, kumru, serçe, çekirge, kurt, yılan, arı, maymun gibi geniş bir hayvan yelpazesine yer vermiştir. Bununla ilgili olarak yazarımızın romanlarında geçen örnekler aşağıda sıralanmıştır:

"...Kasabanın kadınları, çocukları, keçileri, sığırları burada hep birlikte denize giriyorlar. İnsanlar burada "eşref-i mahlukatım" diye hayvanlara yukarıdan bakmıyorlar." (ATG, 2015: 16).

"...Öğretmen Tevfik gülerek, "Yoo, ben turnaya, kekliğe barut yakmam bilirsin... Şu senin karacalardan biri çıkar belki karşımıza, diye aldım tüfeğimi," dedi." (ATG, 2015: 28).

"...Postanenin avlusunda da tavuk besliyor. Arada sırada bir çekirgeyi kovalayarak piliçlerin havale odasına daldıkları oluyor." (ATG, 2015: 35).

"...Tevfik, "Yok Avcı... Karaca vuracağız diye herkes senin gibi Yunt Dağı'na her gün turmanmaz. Elin oğlu orada domuzdan, tavşandan, bildircından başka av hayvanı olmadığını bilir," dedi." (ATG, 2015: 63).

"...Nahiye müdürü, kucağında horozla kuleye girdi.

İri, bakışları kavgacı bir Hint horozuydu bu. İbiği, yeni kapanmış yaralarla çeteleye dönmüştü." (ATG, 2015: 79).

"...Meğer Mustafa Çavuş'un askerlik dönüğü, kışladan getirdiği bir saksagani varmış, bağırarak oymuş." (ATG, 2015: 97).

"...Avluya girdiklerinde, Huriye ahırın önünde ineği sağıyordu. Hüseyin hayvana yaprak yediyordu. İneğin ıslak pürtüklü dili eline dokundukça gıdıklanarak gülüyordu." (BOAD, 2013: 70).

"...Arada bir, kenar mahallelerden birinde aya doğru bir köpek uluyordu." (BOAD, 2013: 133).

"...Kızının Sarı Gözlü'ye olan tutkusunu başka yöne çevirebilme amacıyla Memduh Efendi, parlak tüylü kara bir fino köpeği satın alıp armağan etti çocuklarına." (B, 2015: 137).

"...Dişi kurt kimi yavuz, ceyran kimi tez ayak etmişim. Gözüm kimi korumuşum, sözüm kimi sakınmışım." (C, 2016: 11).

"...Birkaç ay önce elli davar, bir düzine sığır, iki halis kan Arap atı armağanlan göndermişti begim bizi ... begine." (C, 2016: 13).

"...Ben kurt köpeği kimi kafamı sağa sola sallayıp kemikleri katırdattıkça, millet kırılırdı gülmekten." (C, 2016: 14).

"...Gayrı ben de ağa olacaktım. Kararım böyle idi: Muş panayırından davar, sığır, at, ester satın alacaktım." (C, 2016: 25).

"...Yukarıdüz'e vardığımızda bitim ağaçlarında yemlenen bir karga sürüsü havalandı, haykırıyordu." (C, 2016: 37).

"...Boynuna tasma vurduğu bir dişi kurdu zincirinden sürükleyerek gelirdi." (C, 2016: 41).

"...Başımı kaldıran da, kaya üzerinde bir peri kızını oturur gördüm. Kucağında küçük bir kara kuzu tutardı." (C, 2016: 52).

"...Bir yabankeçisini boynuzlarından tutmuş, suya daldırırdı." (C, 2016: 92).

"...Güle oynasa üstümüzü giyinende, yukarıdan bir melemedir koşturdu. Baktım, yaban tekesinin biri kayanın üstüne çıkmış, böğürür de böğürür." (C, 2016: 132).

"...Yukarıda mallarıyla, davarlarıyla, itiyle, eniğiyle, dinelmiş bizimkileri gösterdim." (C, 2016: 150).

"...Kılıfını terk eden bir yılan kadar kendimi taze buluyordum." (DÇ, 2013: 12).

"...Caminin avlu duvarı üzerinde yürüyen bir kara kedi, gözlerinin fosforlu aydınlığında gecenin sırrını taşıyor gibiydi." (DÇ, 2013: 66).

"...Dizlerime düşen iki hanımböceği, bir çiftleşme oyunu içinde, korkuyu unutarak kendilerinden geçmişlerdi." (DÇ, 2013: 83).

"...Bu koku, sırtları nisan güneşiyle her gün biraz daha ısınan aygırları deli eder, dillendirir; başları kanatları altında uyuyan bülbülleri kışkandıracak tutkun, özlemlili kişnemelerle uzaktaki altın yeleli, kadife sağırlı kısıraklara türkü söyler." (KD, 2015: 55).

"...Arılar bulut gibi savrulurken amaçsız dolanıyorlardı." (KD, 2015: 83).

"...Kısıraklar serbest kaldıkları halde yerlerinden kıpırdamamışlardı." (KD, 2015: 86).

"...Onların ardından bir beygir, üç inek, iki dana ve bir düzine kadar koyun, keçiden oluşan küçük sürü geliyordu." (KD, 2015: 142).

"...Nisan başında, sıcaklar erken bastırıldığından, köyün alt yanındaki düzlükte çobanlar, becerikli ellerle koyunları kırkıyorlardı." (KD, 2015: 174).

"...Seyisler bir düzine koyun, beş sütlü inek, iki tay ve gümüş kakmalı eğeriyle yağız bir aygırdan oluşan sürünün yanı sıra bir takım elbise, bir çift çizme, gümüş kakmalı bir Abhaz tabancasıyla gene sapı gümüş kakmalı bir kamadan meydana gelen armağanları övünçle gösterdiler." (KD, 2015: 313).

"...Avlanma sırasında vurdukları bir erkek geyikle domuzları, dağkeçilerini parçalayıp paylaştıklarından her avcının elinde bir but, bir kol ya da ciğeriyle birlikte koca bir döş vardı." (KD, 2015: 355).

"...Atlı sekbanlar, kasırga gibi tozutup kazları, tavukları, ördekleri dört bir yana uçurarak köy alanına girdiklerinde direniş sezinletecek hiçbir olağanüstü görüntüyle karşılaşmadılar." (KD, 2015: 487).

"...Dağdan elik devirende, kayalara keçi gibi tırmanırdım. Mevsiminde şahin uçurur, keklik düşürürdük." (M, 2008: 25).

"...Bu sırada küçük, serkeş bir koçu boynuzlarından tutup sürükleyen kuru bir ırgatla karşılaştılar." (YG, 2015: 190).

"...Irmağın ağır akan durgun sularında ördekler yüzüyordu." (YG, 2015: 246).

"...Renk renk çiçekler açmış, kırlarda kuzular, inekler otliyordu. Yoldan sırtlarına büyük çuvalar yüklenmiş develer geçiyordu." (YK, 2016: 26).

"...Bahçıvan marul yaprakları getirdi. Yonca Kız, tavşanlara yaprakları yedirirken kahkahalarla gülüyordu." (YK, 2016: 95).

"...Yonca Kız sabahları Kara'yı yanına alarak, arka bahçedeki kümesleri dolaşıp tavukların, tavşanların, tavusların yemlerini veriyor, Beşir'le yarenlik ediyor, onun her hareketine gülüyordu. Maymun da Yonca Kız'dan hoşlanıyordu." (YK, 2016: 101).

"...Bazen korulukta Kara'yla birlikte kelebek kovalıyordu Yonca Kız." (YK, 2016: 101).

"...Kuşlar uyanmışlardı. Ağaçalarda serçeler civıldaşıyorlardı. Bir alakarga arada sırada kalın sesiyle gıklayarak serçelerin orkestrasına tempo tutuyordu." (YK, 2016: 146).

"...Ben bahçenin öbür ucunda, kapısı çuval perdeden olan ayakyolunda hem işimi görüyor hem de kuburda kaynaşan uzun kuyruklu tombul kurtları merakla izliyordum." (ZN, 2015: 62).

"...Kadı efendi sevinçle doğruldu, kediyi Memduh'un elinden aldı, okşayarak hayvanla konuştu." (B, 2015: 37).

"...Sevip okşamaları için kümesteki sarı tüylü civcivlerden tutup birer tane verdi kucaklarına." (B, 2015: 142).

"...Şimdi gel bakalım beygir oğli beygir, hangimiz yavuz, bir görek," diye saldırdım yağız beygire." (C, 2016: 14).

"...Arılar, böcekler vızıldar uçuşurlardı. Yeni doğurmuş bir inek, uzak tutulan yavrusunu muu, diye yanına çağırırdı." (C, 2016: 89).

"...Cano Ağa, Cemo'yu terkimde görünce, babacan başını salladı, güldü. "Ummadık taş baş yararmış," dedi, "Hudeşte razı bi. Yabankeçisinden ayırdın da, getirdin onu he? Çok şükür er tükenmemiş daha." (C, 2016: 97).

"...Kara Kurt söylenenleri anlarmış gibi art ayaklarıyla eşerek ürümeye başladı." (C, 2016: 43).

"...Kasa üzerinde ufak bir civciv dolaşıyordu. Arada sırada memur efendi, kendi icadı olan lastikli sinek avlama aleti ile sinek tutuyor, civcivine ikram ediyordu. Kendisi çalışırken civciv, kendi başına da sinek avlama talimleri yapıyordu." (ATG, 2015: 34).

"...İşe gitmemiş olanlar düve ile geldiğimizi görende sağdan soldan seyirtip çevremizde toplandılar." (C, 2016: 166).

"...Sinek zannederek bir eşek arısı yakalamış civciv. Arı, başını bir sokmuş hayvancağızın. Bir çeyrek saat içinde bir kaz kafası kadar büyümüş başı." (ATG, 2015: 45).

"...Katırı bağlamayı unutmuşlar meğer... Kapıdan çıkmış, gitmiş hayvan." (ATG, 2015: 72).

"...Demek oluyor ki bir çift öküz tersiyle bir evin yakacak ihtiyacı karşılanıyor." (ATG, 2015: 100).

"...Aslına bakarsan onların da suçu yok. Kabahat bir küçük sincabın." (ATG, 2015: 158).

"...Maymunlara avucundan fıstık yedirmeye, ayıların ağzına gevrek vermeye bayılıyordu." (YK, 2016: 69).

"...Sonra Yonca Kız'ı tavusların tel kafesine götürdü. Tavusların kafesi o kadar büyüktü ki içinde sahici ağaçları vardı, tavuslar üzerlerine tünemişleri." (YK, 2016: 96).

"...Sapanca Gölü'nde martı gibi uçuşan ak yelkenlilerin bıraktığı salyangoz izleri ne parlaktı." (ZN, 2015: 55).

"...Demin dallar üzerinde sevişen bir çift kumru, güneş aydınlığında, birbiri peşi sıra yaldızlı bir uçuşla doğudan batıya doğru maviliklere uçtular." (DÇ, 2013: 85).

"...Örümcekler ağlarını neden bir köşeye dokurlar? Hangi bozkır salyangozu kabuksuz olur? Belki de yanlış düşünüyordum." (DÇ, 2013: 69).

"...Sümüklüböcekler henüz bir taşın dibine yapışmamışlardı ve ağaçlarda, insanlardan fırsat buldukları için serçe ve arı kuşları birbirlerine ilanı aşk edebilirlerdi." (DÇ, 2013: 74).

"...Kayalıktan uzaklaşırken üç yunus balığının canavarı, temizlediklerini gördüm." (YG, 2015: 250).

"...Bahçeye indi, tavuklara yem serpti, sundurmanın üzerindeki çiçekleri suladı." (BOAD, 2013: 26).

"...Koşarak ahıra gitti, az sonra ipinden çekerek çıktı. Buzağı ufak, sevimli, kusursuz bir hayvandı." (BOAD, 2013: 71).

"...Serçeler, doğmak üzere olan güne karşı cıvıldaşıyordu." (BOAD, 2013: 101).

IV.5. Halk Meteorolojisi

Erman Artun, *Türk Halkbilimi* adlı çalışmasında *meteoroloji* ve *halk meteorolojisi* kavramlarının tanımlarını şu şekilde yaparak ikisi arasındaki farkı ortaya koymuştur:

"*Meteoroloji, atmosfer tabakası içinde oluşan tüm olayları ve bunlarla ilgili değişimleri konu edinen bilim dalıdır. Atmosfer tabakası içindeki olaylar basınç, sıcaklık, yağış, buharlaşma, bulutluluk, güneşlenme ve rüzgârlar olarak sıralanabilir. Halk meteorolojisi ise geleneksel yöntemlerle hava tahmini yapılmasıdır.*" (Artun, 2015: 258).

Halk, mevsimsel ve meteorolojik olayları kendi adlandırmalarıyla ifade eder. Bu tür ifadeler Kemal Bilbaşar'ın eserlerinde de kendisine yer bulmuştur. Yazarımızın romanlarında karşılaşılan başlıca halk meteorolojisi terimleri ayaz, kuru soğuk, zemheri, bıçak gibi keskin hava, sakın hava, poyrazlamak gibi örneklerdir. Bu örnekler aşağıda sıralanmıştır:

"...O mayıs sabahı gökyüzü pembe yaldızlı, hava sakindi." (BOAD, 2013: 10).

"...Dışarıda kar fırtınası vardı. Şih Mahmut, her birimize beyaz papak, beyaz kaftan giydirdi." (C, 2016: 20).

"...O geceyi çok iyi hatırlarım. Her yan kardan bembeyazdı. Bıçak gibi kesen bir ayaz vardı." (C, 2016: 47).

"...Sabahın dağ ayazında, sıra kervanını uğurlamak için alanda toplanan halkın, üzerlerine denkler yüklenmiş hayvanların ağzından burnundan dumanlar çıkıyordu." (KD, 2015: 314).

"...Kışın azgınlaşıp taşar. Zemheride de donar... Şehrin havası da Küpürlü'nün havasına benzer. Kuru soğuğu aman Allah, burun koparır..." (ZN, 2015: 58).

"...Akşama doğru hava poyrazladı" (ATG, 2015: 58).

IV.6. Halk Taşıtları

Halk taşıtları yaşanan yöreye, bu yörenin teknoloji alanında kaydedilen ilerlemelere uyum sağlayıp sağlamadığına, ekonomik duruma ve iklime bağlı olarak farklılıklar göstermektedir. Romanlarında birbirinden farklı mekânları ve sosyoekonomik durumları işleyen Kemal Bilbaşar bu doğrultuda halkın kullandığı hemen her taşıta yer vermiştir.

Yazarımızın mekân olarak kırsal kesimlerin kullanıldığı romanlarında taşıma aracı olarak daha çok at, eşek ve katır gibi hayvanlara yer verdiği görülmüştür:

"...Andon Usta'nın ocağa giderken gelirken bindiği bir katırı varmış. İşten dönünce katırı, bahçedeki halkasına bağlarmış." (ATG, 2015: 72).

"...Bir hafta süren vapur yolculuğundan sonra, iki gün de katır sırtında yolculuk ettiler." (B, 2015: 33).

"...Boyunlarındaki hamutlara bağlanmış halatlarla her katır iki kalas sürüyordu." (KD, 2015: 323).

"...Devrisi gün erkenden atlara binip obayı dolaştık." (M, 2008: 333).

"...Hovardalarla düşüp kalkan Mustafa Dayım'ınsa, lambaları altın ışıltılı bir faytonda gözü varmış. Zühre Ninem birkaç takısını bozdurup hayırsız oğullarının bu isteklerini yerine getirmiş." (ZN, 2015: 42).

"...Kahvaltı etmeden, dağ köylerindeki hastalarını yoklamak için satın aldığı ata atladı." (BOAD, 2013: 145).

Teknolojinin gelişmesiyle beraber at, eşek gibi hayvanlar yerini motorlu taşıtlara bırakmıştır. Bu durumda yazarımızın romanlarında kendisine yer bulmuştur:

"...Mehtaplı gecelerin tadını iyice çıkarmaya karar vermiştik. Dün gece bir motorla ta karşıdaki "T...k" adasına kadar gitti." (ATG, 2015: 35).

"...Ben, Öğretmen Tevfik, Şarapçı Hidayet, Balıkçı İdris bir motora bindik. Gazla çalışan büyük, biçimli sandallar teker teker limandan ayrılıyor." (ATG, 2015: 52).

"...Nahiye müdürü, Tevfik'le beni çağırılmış. İlçeden gelen cipe dolduk." (ATG, 2015: 63).

"...Sabahın erken saatlerinden beri davul zurna sesleri geliyor kuleme kadar... Dağ yolundan arabalar, atlılar, eşekliler durmadan iniyorlar." (ATG, 2015: 67).

"...Tartışanlar meyhanenin tam karşısında, gölgeye çekilmiş bir traktörün çevresini sarmışlardı." (ATG, 2015: 114).

"...Dededen kalma incirlikler, bağlar bile traktörlerin büyük tekerlekleri altında ezildiler." (BOAD, 2013: 9).

"...Birden gözleri açıldı: Kasaba yolundan bir motor geliyordu. İki kişi binmişlerdi üzerine." (BOAD, 2013: 42).

"...Devrisi gün yola çıktık. Gideceğimiz yer yoldan sapa düştüğünden, Komutan C...'ye kadar Musul'a mal götüren bir keleşe binmemizi uygun gördü. Keleş, şişirilmiş tuluklardan bir sal. Tulukların üzerine mertekleri sıralamışlar. Bir yanda hayvanlar çuvallar bir yanda biz. Komutan'a saygısından tüm katırcılar el pençe dururlardı ayakta. On altı saat suyun yüzünde akıntıyla süzüldük, gittik." (C, 2016: 71).

"...Ben bu anıları eşeleyerek korkuya karşı koymaya çalışırken, sol taraftan bir araba gürültüsü işitip sevinçten titredim. Biraz sonra fenerlerinde sarı ışıklar ürperen faytonun silüetini fark ettim. Hemen yolunu kestim. Arabacı söverek dizginlerine asıldı, gecenin bu saatinde hortlak gibi hayvanların önüne çıktığım için Tanrı'nın bin türlü belasını üzerime savuran bir beddua okudu." (DÇ, 2013: 19).

"...Derviş Mehmet ortalık aydınlanmadan bizi Unkapanı İskeleye'ne atacak pazarcı kayığını da hazır etmişti." (KD, 2015: 26).

"...Serdengeçti mangasını götüren dört çifte kürekli filika, tüm kalyon halkının heyecanlı bakışlarını peşinde sürükleyerek karaya ulaştı." (KD, 2015: 207).

"...Kamyonun şoförü direksiyona yumulmuş uyuyordu." (YG, 2015: 163).

"...Halinden tek memnun olan Yonca Kız'dı. İçi kırmızı bezden, dışı kara deriden olan körüklü araba pek hoşuna gitmişti. Sağında solunda yuvarlak küçük aynalar vardı. Körüğün üst yanından püsküllü tongurdaklar sallanıyor, arabanın demirleri, iki yandaki fenerleri sarı sarı ışıltıyordu. Arabayı biri beyaz, biri doru iki beygir çekiyordu." (YK, 2016: 39).

"...İki genç adam kalkıp el sıkışarak Tavillerin İnebolu'ya uğrayacak ilk vapuruyla Anadolu'ya geçmeye karar verdiler." (B, 2015: 175-176).

"...Gemimiz küçük bir limana giriyordu." (ATG, 2015: 93).

"...Pencereden baktım; egzozundan siyah dumanlar çıkaran beyaz bir yat, bir balıkçı motorunun yedeğinde körfezden mendireğe doğru ilerliyordu." (ATG, 2015: 140).

Şehir hayatında halk için önemli bir yeri olan tren, tramvay ve otobüs gibi toplu taşıma araçları da yazarımızın romanlarında sık sık geçmektedir:

"...Tramvayda artık bu oyunu sürdürmeyi gereksiz görecektim kadar coşkunluğumu yitirmiştim." (DÇ, 2013: 86).

"...Dışarıda bir tramvay arabasının sinyalini ve ray üzerinde viraj alırken insanın beynini delen o tüyler ürpertici madensel viriltisini duydum" (DÇ, 2013: 40).

"...Okulun önünde durdu Muhsine Hocanım.

"Hadi sana uğurlar olsun Bedoş," dedi, "ama tramvaylara, arabalara dikkat et"..." (B, 2015: 166).

"...Tramvay caddesine inmişlerdi" (B, 2015: 166).

"...Şehirde yapılacak düğüne çağrılmayanlar, otobüslerin etrafına kümelenmiş, sessiz, mahzun, arabaları seyrediyorlar, çocuklar tekerleklerin kalın lastiklerini elliyorlardı." (BOAD, 2013: 175).

"...Yonca Kız, parmağı ağzında garaj meydanını dolduran renk renk, koca koca otobüslere bakıyordu." (YK, 2016: 25).

"...Garajda büyük büyük otobüsleri görünce, Zelha Ana'nın, her masalda adı geçen devin ülkesine gelmiş olduklarına eyiden eyiye aklı yattı. Bu büyük arabalar da devin arabaları olmalıydı." (YK, 2016: 24).

"...Yol boyunca trende, elinin ucunu bile göstermemiş annem, rahmetli babama." (ZN, 2015: 44).

"...İlk kez tren yolculuğu yaptığımdan mı bilmem, o yolculuğun coşkulu sevincini hâlâ duyarım yüreğimde." (ZN, 2015: 54).

"...Fağfure her gördüğümüzün, ne olduğunu söylerdi. Dört tekerli, iki tekerli, at koşulu, sığır koşulu arabalar, homurtusuyla yürek oynatan koca koca otoboslar, kamyonlar geçirdi yanımızdan." (M, 2008: 115).

Cemo romanında hayatında ilk defa uçak gören ve uçağı kuş zanneden halkın şaşkınlığı da gerçekçi bir şekilde aktarılmıştır:

"...O kuşların adını öğrendik sonradan, teyyare derlermiş onlara, teyyarenin sırtına binen, Paşa'nın mahir adamları, atarmış yukarıdan bumbaları" (C, 2016: 21).

IV.7. Halk Ekonomisi

Erman Artun'a göre halk ekonomisi, halkın gündelik hayatını ilgilendiren ekonomik faaliyetlerini konu almaktadır:

"Halkın, geçim ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla oluşturduğu, geleneksel yollardan edindiği ve dış kültürlerden esinlendiği ya da özümlediği üretim ve tüketim alışkanlıkları, davranışları ve bu süreçte kullandığı geleneksel yol, yöntem, araç ve gereçlerin tümünü derleyip değerlendirmeyi amaçlayan halkbiliminin alt dalına halk ekonomisi adı verilir." (Artun, 2015: 280).

Anadolu'da, haftanın belirli bir günü herkesin kolayca ulaşabileceği ve alışveriş yapacağı bir yerde pazar kurmak oldukça yaygın bir durumdur. Bu pazarlarda köylü ve üretici ürettikleri ürünleri satma imkânı bulurken alıcı da ihtiyacı olan ürünleri ilk elden daha ucuza temin eder. Yazarımızın romanlarında buna örnek teşkil edebilecek bölümler aşağıda verilmiştir:

"...Haftanın cuma günleri kasabada pazar kuruluyor. Çevredeki köylüler yumurta, yağ, sebze, erik, armut gibi şeyler getiriyorlar. Satıştan ellerine geçen paranın bir bölümü bakkallarda kalıyor, bir bölümü şarapçıda." (ATG, 2015: 17).

"...Satılık hayvanları hayduda kaptırmadan panayıra götüren ben. Esrar kaçırdığım zaptiye izi süren ben. Komşu beginin şal yüklü, şeker yüklü ayıngacı kervanını basan bendim." (C, 2016: 12).

Kemal Bilbaşar, toplumcu gerçekçi bir sanat anlayışının sonucu olarak toplumun kanayan bir yarası olan fakirliğe ve yokluğa da savaş açmıştır. Yazar, kırsal kesimi kalkındırmanın yolu olarak kooperatifçiliği önerir. *Ay Tutulduğu Gece*

romanında bir kasabanın kalkınmasında ve kasabalının refah düzeyinin artmasında kooperatifçiliğin ne kadar önemli olduğunu şu satırlarla ifade eder:

"...Tütüncülük, zeytincilik, bağcılık, sebzeçilik, arıcılık, tavukçuluk, balıkçılık, madencilik... Ne ister de yapamaz insan burda? Kur kooperatifleri yap zeytin, şarap, konserve fabrikalarını... Kasabayı ana şoseye bağlayan on beş kilometrelik yolu onar, İzmir'e sınıksıkı bağlan..." (ATG, 2015: 182).

IV.8. Halk Hekimliği

Alternatif tıp olarak da bilinen halk hekimliği, Faruk Çolak tarafından şu şekilde tarif edilmektedir: "*Halk hekimliği veya bir diğer ifadeyle geleneksel tıp, insanların hastalık karşısındaki tutum ve davranışlarının sonucunda meydana getirdiği uygulamalardan oluşan bir kültürel birikimdir.*" (Çolak, 2015: 3).

Kemal Bilbaşar da romanlarında birtakım rahatsızlıkların tedavisinde kullanılan ilaçlara ve çeşitli merhemlere yer vermiştir. Yazarımızın romanlarında roman kahramanlarının ayak incinmesinin tedavisinde bitki yağlarını ve sıcak suyu kullandıkları görülür:

"...Berber çantasını da birlikte getirmişti:

"Geçmiş olsun bre paşam! Ayacığını mı berttirdin? Meraklanma! Haçan kantoron yağıyla ovalayacım ayacığını, bir şeyciğin kalmayacak!" (KD, 2015: 593).

"...En sonunda Ökkeş Dayı,

"Burktuğundan bu yana beş gün geçmiş madem, şişi inmiş olmalı. Akşama sabaha ağrısı da diner," deyüp ayak bileğime yağ çaldı, çapıtı sıkı sıkı bağladı, şifalık diledi." (M, 2008: 137).

"...Sabaha kadar uyuyamadım, ayak bileğim şişti. Ali Efe, "Sıcak su ağrıyı yumuşatır, şişi de indirir," dedi." (ATG, 2015: 82).

"...Güllü işi büyütme isteğiyle elini kolunu salladı:

"Şinci başka Ağa Hazretleri, şinci başka, tuluk gibi şişmiş ayağı... Sancısından durameyo Küçükhanım..."

Arabacı Sülüman bilgiç bir yüzle, "Acık iç yağı çalıp ovmadınız mı? Şişe, sancıya eyi gelir," dedi." (BOAD, 2013: 84).

Yaranın yumuşatılması için de en çok çeşitli bitkilerin yağları kullanılır:

"...De sık dişini a'cık lay düzü!" diye parladı Güllü. "Erkek olacaksın sözüm yabana. Azdıracak ne vardı şuncacık yarayı? Merhemi çalıyorum işte. Kantron yağlı merhem yarayı yumuşadır, şimdi ferahlarsın." (YG, 2015: 380).

"...Ahmet'in alnından ter boşanıyordu. Saniye bir Ahmet'e, bir helaya baktı:

"Salça iyi gelir yanığa, ateşini alır," dedi. "Zeytinyağı da yumuşatır. Hacı Kadir neylen dağladı buldunu ki, durmadan of çekiyorsun?" (YG, 2015: 269-270).

"...O akşam ayaklarımı sıcak sular, vazelinlerle tedaviye çalışan Zühre Ninem, bunu niye yaptığımı sorduğunda omuzlarımı silktilim, "Kapı önünde oturup ağzımın suyunu akıtmaktan bıkmış usanmıştım da ondan!" diye bağırdım. Ayaklarımdaki çatlaklar ağrıdığı halde dişlerimi sıkıp ağlamıyordum." (ZN, 2015: 73).

Zühre Ninem romanında Hatça hamileliğinin son evrelerindedir. Gerilen karnının ağrısını dindirmek için karnına badem yağı sürer:

"...Belki de o daracak yerde oturmaktan bunalmıştır. Artık karnına sığamıyor olmalı..."

Yengem birden toparlanırdı: "Eyi hatırlattın tosunum! Gerilen karnıma a'cık badem yağı çala'm da irahatlasın bi denem!" (ZN, 2015: 127).

Kemal Bilbaşar, Zühre Ninem, Kölelik Dönemeci ve Cemo romanlarında da sünnet sonunda yarayı iyileştirmek için yara üzerine serpilmiş sarı bir tozdan ve külden bahseder:

"...Sünnetçi, perdeyi yırttıktan sonra, elinin hünerini gösterebildi. Çabucak kapçıyı çekip kaskaç içine yerleştirdikten sonra usturayı vurdu. Sünnetçinin çalışmasını izleyebilen erkekler, "Oldu da bitti maşallah, iyi olur inşallah!" diyerek el çırpıldılar. Sünnetçi, sarı toz serpip gaz bezle sıkıca bağladıktan sonra doğruldu; elinin tersiyle alınındaki teri silerek, "Haydi ötekini getirin!" dedi. Ben hâlâ haykırıyordum." (ZN, 2015: 180).

"...Mahmut Kaptan kölelerin yanı sıra yürüyen yardımcısına seslendi:

"Osman Reis! Kızları kendine alıştırmak için leblebi şekeri, fındık, üzüm ver! Hadım kölenin yarasına da baktır! İyice temizleyip sünnet tozu eksin yarasına Berber Ramazan!" (KD, 2015: 665).

"...Davul, her zamandan gümbürtülü çalanda, çocukları yakalayıp sünnetçinin önüne getirdiler. "Sallallah," diyende, sünnetçi usturayı çaldı, kül döktü üzerine. Çocuklar, of, demediler." (C, 2016: 72).

Ateş düşürmek için uygulanan yöntemler de yazarımızın romanlarında kendisine yer bulmuştur. Zühre Ninem romanında Zühre Nine, torunu Kemal'in ateşini düşürmek için ona çeşitli bitki çayları içirir ve sirkeli suya batırılmış bezlerle bedenini ovar:

"...Öyleyken kış ayları sık sık boğaz olur, ateşler içinde yatarım. O zaman da gece gündüz başucumdan ayrılmaz, mangalda sürülü duran mavi emaye çaydanlıktan bardak bardak ihlamur, hatmi, mürver çiçeği demi içirerek, başıma sirkeye batırılmış bezler koyarak beni iyileştirmeye çalışırdı. Ateşim düşmezse, bağırsaklarımı temizleyecek portakal şurubu adını verdiği, hintyağı karışımı bir müşhil içirir, çıplak tenime, sirkeye batırılmış ıslak gömlek giydirirdi." (ZN, 2015: 34-35).

Türk halk kültüründe bazı hastalıkların tedavi edilmesi için yatır, türbe gibi yerler de ziyaret edilmektedir. Bu tür mekânların doğaüstü güçlerinin olduğunu Erman Artun şu ifadelerle açıklamaktadır:

"Türlü olağanüstü güçleri olduğuna inanılan, adlı adsız velilere halk türlü hastalıklarını sağaltmak için de başvurur. Kısırlık kadının bir suçu kusuru sayıldığı için, yatırlara bunu gidermek amacıyla başvuranlar kadınlardır. Yatırlara giden kadınların giriştikleri işlemler çeşitlidir. Sadece bir adak, yatırım toprağından suya karıştırıp içmek, yakınında bulunan kaynaktan su içmek, etrafındaki ağaç, çalı, parmaklık, pencere demiri gibi şeylere bez bağlamak, dileğini daha açık, daha keskin belirtmek için ufacak bir salıncak asmak, yatırım bulunduğu yerde geceleme, bunların en yaygınlarıdır." (Artun, 2015: 247).

Yazarımızın romanlarında bu tür tedavi yöntemlerine de sıklıkla rastlanmaktadır. Çocuk sahibi olmak, kısmetini açmak ve sağlığına kavuşmak isteyen roman kahramanları soluğu kutsal sayılan yerlerde alırlar:

"...Biri büyü yaptı da, kısmetini mi bağladı hey Memo? Ocaklara gidem, okutam seni herif," dedi.

Beni evlendirmeyi haftalarca, aylarca dert edindi kendine. Üzerimdeki büyüü bozmak için, yatırlara, ocaklara taşındı durdu. Adaklar adadı. Belli etmeden, okunmuş şekerle kahveler pişirdi, gömlekler giydirdi, eşinin altında muskalar gömdü, en sonunda usandı, umudunu yitirdi, evlendirmekten söz açmaz oldu." (C, 2016: 91).

"...Fakir Cemo, kısır karı sözüne tüm gece ağladı koynumda.

"Netsem, neylesem, döl tutmak için ocaklara adak mı götürsem," dedi durdu." (C, 2016: 160).

"...Akşam vakti Veysel Karani'nin türbesine vardık. Büyük bir ziyaretgâhtı. Avlusunu, kale gibi muhkem duvarlar çevirirdi. Duvar diplerinde niyaza gelmiş kişiler, dertli ihtiyarlar, şifa arayan deliler, döl isteyen avratlar oturur ya da uyanık yatarlardı. Avlunun oymalı kapısından içeri girmeden, pınarın olduğundan avuçlarımızla kana kana su içtik." (C, 2016: 165).

"...Bu kez evimizde, dayımı bit hummasından koruması için Tanrı'ya dua edildi. Yediler Türbesi'ne mumlar götürüldü, kurban adakları adandı." (ZN, 2015: 185).

"...Yörüklerin Dölyunağı dedikleri küçük göl, Müezzinoğlu'nun fabrikasından yarım saat uzaktaydı. Fabrika kurulmazdan önce çevre köyleri arasında pek makbul bir yerdı. Çocuğı olmayan kadınlar buraya gelir, yıkanır, aptes alırlar, kendilerine döl vermesi için Tanrı'ya yakarırlardı." (YG, 2015: 235).

Anadolu coğrafyasında bazı hastalıkların tedavisinde ocaklar da oldukça önemli bir yer tutar. Erma Artun, *Türk Halkbilimi* adlı eserinde konuyla alakalı olarak şu değerlendirmeleri yapmaktadır:

"Ocak belirli bir veya birkaç hastalığı sağaltımigücünde olan, bu işin yöntemlerini bilen, bunu uzmanlık edinmiş kimseyi gösterir: "sarılık ocağı", "fitik ocağı", vb gibi "ocak" ve "ocaklı" deyimleri eş anlamda kullanılır. Ocakların hastalığısağaltma yöntemleri çoğı kez büyüülük işlemlerdir: ama bunların yanında belirli şeyleri yedirmek, içirmek, vücudun ağrıyan yerine şu veya bu maddeyi sürmek, bağlamak gibi "ilaç" saydıkları gereçleri kullandıkları da olur." (Artun, 2015: 249).

Yazarımız *Memo* romanında bu ocaklarda tedavi arayan roman kahramanlarına şöyle yer verir:

"...*Huso Emmi, hastalıkları iyi etmenin çarelerini, şifalı otları, yaraya ağrıya merhem yapıp yakı çalmayı öğretir; Zeve Ocağının kısırlığa, saraya; Sarı Saltuk kekosunun ağız yarasına, göz ağrısına şifa sunduğunu belletirdi.*" (M, 2008: 49).

"...*İkinci gelişine birkaç gün kala ayak bileğimi incidip çapıtlara saracak, yataktan çıkmayacak, ahlayıp oflayarak derman isteyecektim. Ökkeş Dayı çıkıkçı olduğundan ayağımı ona göstereceklerdi herhal...*" (M, 2008: 135).

Hava değişikliği yapmak da yazarımızın romanlarında yine sıklıkla karşılaşılan tedavi yöntemlerindedir. *Memo* romanında doktorlar, eski sağlığına bir türlü kavuşamayan Seyyit Vehhap'a hava değişikliğini önererek onu deniz kıyısına gönderirler:

"...*Şih Abuzer'in tek üzüntüsü oğluydu. Hastayatağından bir türlü toparlanıp kalkamamıştı. Fağfure'nin söylediğine bakılırsa bir deri, bir kemik kalmıştı biçare... Şih Abuzer, beni yerdeki karıncadan kıskanır olduğundan oğlunun ziyaretine götürmezdi. 'Güçsüzlüğünün kancıklar tarafından görülmesi er kısmının zoruna gider,' diye özür söylerdi.*

Yeniden getirilen hekimler, Seyit Vehhap'ın iyileşmesi için, uzun zaman derya kıyısında hava tebdiline lüzum göstermişler. Şih Abuzer de kervan düziüp oğlunu, Lübnanlı gelinin memleketine yollamayı uygun bulmuş." (M, 2008: 130).

Romanlarında genellikle kırsal kesimdeki insanları anlatan yazar, onların en çok kullandığı tedavi yöntemlerinden olan büyü, efsun, muska ve duaya da sıklıkla yer vermiştir:

"...*Onu, aşiretler arasında ağrıya sızıya şifalı üfürükleriyle ünlenmiş, Bozdok büyücüsü Agunda Nine'ye afsunlatmaya götürüyorlardı.*" (KD, 2015: 95).

"...*Üfürük yedi kez tekrarlandı. Her seferinde yaşlı kadın hastanın ağrıyan bacağına üfürdü. Afsunun bitiminde Agunda Nine hastanın başı üstüne üç kez üfürüp tükürdükten sonra çekici elinden bıraktı. Güneşin ilk ışıkları hücreye dolduğu sırada, afsunun bağlayış duasını okudu:*

*İlaçla el birleşti.
Marazı köz gibi,
Acıyı tuz gibi
Ezip dağıttım!
Kafdağı'nın ötesine kovdum Çukurtat'ı,
Dönüş yolunu tıkadım,
Geçitlere ejderler kodum!"* (KD, 2015: 131).

"...*Hekimbaşı Mücteba Efendi, kül çanakları içinde yakılan günlük ve ödağacı tütsüleriyle varıp giz dolu el devinimleri eşliğiyle Arapça dualar okuyarak önce erkekleri, sonra kadınları afsunladı.*" (KD, 2015: 615).

"...*Çocukları çiçekten korumak için komşu aşiretler, afsuncularını oraya yollamışlardı.*" (KD, 2015: 589).

Yazarımız romanlarında sadece geleneksel tedavi yöntemlerine değil modern tıp tekniklerine de yer vermiştir. Bu bağlamda *Başka Olur Ağaların Düğünü* adlı romanda modern tıbbın temsilcisi olarak köyüne dönen Doktor Murat köylülerin umudu olur:

"...Huriye'nin sevinçten gözleri çakmak çakmak, "Oğlunun elini öpmeye geldim Fatma Bacı," dedi heyecanla, "garnımın içini bi canavar yemiş de habarımız yokmuş... Habire küllü su içer duruydum. Allah razı olsun... Aslan Muradım bi ilacınan söktü attı canavarı garnımdan. Nası dua edeceğimi bilemiyorum... Allah ne muradı varsa versin." (BOAD, 2013: 85).

"...Evliyaya adak adayanlar, muskadan şifa umanlar, şimdi hastalarını hayvana yüklüyor, Fatma Bacı'nın kapısına derman aramaya koşuyorlardı." (BOAD, 2013: 102).

IV.9. Halk Oyunları

Halk oyunlarının kökeninin ilk insana kadar uzandığını söylenilebilir. İlk insanlar, duygu ve düşüncelerini doğadaki çeşitli canlıları mimik ve hareketlerle taklit ederek anlatmaya çalışmışlardır. Taklitten doğan bu hareketler de zamanla seyirlik oyun mahiyeti kazanmıştır. Halkoyunları, halk kültürünün zengin bir yönünü oluşturmaktadır. Oynayanların oyundan zevk alması, kendilerini özgür hissetmeleri oyunun insanlar arasında yaygınlaşmasını sağlamıştır. Birçok oyunun çok katı kuralları olmasına rağmen insanlar oynamaya devam etmektedir. Halk oyunları ile ait olduğu toplumun hayat tarzı arasında sıkı bir ilişki olduğunu söylenilebilir. Çünkü insanlar gündelik hayatta kullandıkları bazı araç ve gereçleri (kılıç, kalkan, sopa, bıçak, fişek, kama, tüfek, tırpan vb.) zamanla eğlenme amacıyla oynadıkları oyunların içine de sokmuşlardır. Oyunlarda kullanılan bu araç ve gereçler de yöreden yöreye farklılıklar göstermektedir (Artun, 2015: 398-399).

Halk oyunları ile ilgili olarak bu bilgileri veren Erman Artun, bu oyunların işlevlerini ise şöyle belirlemiştir:

Halk oyunlarının toplumsal hayatta önemli bir yere sahip olmasının dört temel gerekçesi vardır: Halk oyunları bireyin toplumla bütünleşmesine yardımcı olarak dayanışmayı pekiştirir ve bireylerin kendilerini ifade etmeleriyle doyuma ulaşmalarını sağlar (toplumsal işlev), bireyler arasındaki iletişimi sağlar (iletişim işlevi), bireylerin eleştirel düşünme ve karar verme yetilerini geliştirir (eğitim işlevi), bireylerin eğlenme gereksinimlerinin karşılanmasını sağlar (eğlence işlevi) (Artun, 2015: 405-409).

Kemal Bilbaşar, romanlarında Ege'den Karadeniz'e, Kafkasya'dan Balkanlar'a, Marmara'dan Güneydoğu Anadolu'ya kadar oldukça geniş bir coğrafyayı mekân

olarak kullanmıştır. Bunun doğal bir sonucu olarak da romanlarında zeybek, harmandalı, halay, horon, çayda çıra, çiftetelli gibi halk oyunlarına yer vermiştir:

"...Komşu köylerden birinin muhtarı zeybek oynarken, kendisine güldü bahanesiyle, öteden beri mera meselesi yüzünden araları açık olan başka bir köyün muhtarına tabancasıyla ateş etti, tutturamadı; yetişip elinden tabancasını aldılar." (BOAD, 2013: 178).

"...Cazı göstererek şef garsona, "Şu zırlıklar Harmandalı, Aydın Zeybeği vurmasını bilmezler mi delikanlı?" diye sordu." (BOAD, 2013: 189).

"...Ben saz çalan da obanın eri-gelini ortaya tükülür, horon teper. Bir de barı üfledim mi, hey babo, yanık sesine yürekler dayanmaz, yanar kül olur." (C, 2016: 45).

"...Bu toplantılarda komutanın en hoşuna giden zeybek oyunları, horonlar, bir de türkülerdi. Komutan her eğlentide muhakkak bana türkü söyletirdi." (C, 2016: 67).

"...Mehmet'in; memleketine dönen bir işçiden aldığı saz, yaşayışlarına bambaşka bir çeşni katıyordu, Mehmet Torlak şakrak oyun havaları çalarak kızını oynatmaya başladı mı, aileevinin küçük kızları eve doluyor, Yonca Ablalarıyla birlikte el şaplatarak oyuna katılıyorlardı." (YK, 2016: 67-68).

"...Çalgıcılar havayı değiştirdiler. Çayda Çıra oyunu vurduklarını duyanda yüreğim oynadı. Vatanım tüttü burnumda, gözümde yaş geldi." (M, 2008: 125).

"...O sıra davulcular, zurnacılar gelip elin öptüler, şabaş aldılar. Bir oyun havası vurdular. Eri avradı ortaya döktüler." (M, 2008: 141).

"...Müezzinoğlu söze karıştı:

"Kaymakam beyin, 'Sepetçioğlu Zeybeği'ni pek sevdiği kulağıma çalındı tapucu. Güllü de bu oyunda bitirimdir hani. Emrederseniz çalgıcılar vursunlar zeybeği kaymakam bey." (YG, 2015: 314).

"...Sonra oyun havalarına geçtiler. Erkekler ortaya çıktılar, el ele tutuştular. En baştaki bir çevreyi döndürerek ötekileri peşine kattı, salonun tabanlarını çökertecek gibi ayak vurarak, pencereleri zingirdatarak saatlerce hora teptiler. Sonunda yorgun düşüp minderlere çöktüler." (YG, 2015: 360).

"...Erkekler tef darbuka çalıyorlar, el çırpıyorlar, oyun bilenleri ortaya çıkıp bahriye çiftetellisi, harmandalı, avaramu oynuyorlardı." (YK, 2016: 69).

"...Ankaralıların kadınsı zeybeğini, Erzurumluların horonu izledi. Erzurumlu dadaşlar, zenne kılığına girmiş arkadaşlarıyla avuçlarına birer şamdan alıp "Çayda Çıra"yı da oynadılar." (KD, 2015: 565).

IV.10. Halk Müziği

IV.10. 1. Müzik Aletleri

İnsanoğlu müzik aracılığıyla kederlerini, sevinçlerini, üzüntülerini, hasretlerini, mutluluklarını ve heyecanlarını dile getirir. Bu nedenle müzik ait olduğu toplumun kültürünü yansıtmaktadır. Türk kültüründe çok çeşitli çalgı aletleri

mevcuttur. Kemal Bilbaşar da bu aletleri romanlarında başarılı bir şekilde örneklendirmiştir.

Âşıklar eserlerini dinleyicilere genellikle saz eşliğinde sunarlar. Bu yüzden de âşıklık geleneğinde sazın ve saz çalmanın önemli bir yeri vardır. Saz çalabilen âşıklar diğerlerinden daha fazla itibar görmüşlerdir. Ozan-baksı geleneğinin devamı olan âşıkların çalgı aletleri zaman içerisinde kopuz iken saz hâline gelmiştir (Oğuz vd. 2008: 258). Romanlarında âşık atışmalarına ve âşıklık geleneğine sık sık yer veren Kemal Bilbaşar, bu doğrultuda çalgı aletleri içinde de en çok sazı işlemiştir:

"...Türkü derleyecek olanlar utangaç iki delikanlı. Sazlarını sarsıntıdan korumak için dizlerinde tutuyorlar." (ATG, 2015: 63).

"...Ben saz çalan da obanın eri-gelini ortaya tökülür, horon teper. Bir de barı üfledim mi, hey babo, yanık sesine yürekler dayanmaz, yanar kül olur." (C, 2016: 45).

"...Cenderme Ali sazın tellerine dokunanda, hüneri belli oldu. Sazı dokunaklı idi.

Ayağı ben söyledim, Cenderme Ali hiç zorlanmadan aşağısını getirdi. Sonra o ayak verdi, ben türkü düşürdüm.

Bir zaman böyle karşılıklı söyleştik. Sonunda dayım kalktı, ikimizi de alnımızdan öptü." (C, 2016: 58).

"...Ağır ağır doğruldu, sazını koltuğuna kıstırdı, selam bile vermeden çekilip gitti." (ATG, 2015: 67).

"...Kılıfına sokulup sandığın çivisine asılmış sazı görende Halo'nun yüzü aydınlandı. "Âşıksan he mi kardaş?" deyi sordu. Çancı Usta Memo, ak dişlerini gösterip gülererek, "Belii kurban!" dedi, "âşık olmayan, dağlarda bellerde tek başına dolanmayı göze ala? Saz da çalarım, mey de üflerim. Sazım hastır. Tellerine dokananda bir oba halkını dökerim ortaya..." (M, 2008: 56-57).

Kemal Bilbaşar, romanlarında saz dışında ney, davul, zurna, kaval, tef, flüt, darbuka, kemençe, piyano gibi birçok müzik aletine yer vermiştir. Bu müzik aletlerinin romanlarda nasıl yer aldığı aşağıda verilmiştir:

"...Ege'nin mavi serinliklerini taşıyan rüzgârlar kulenin mazgallarında flüt çalıyor." (ATG, 2015: 13).

"...Sabahın erken saatlerinden beri davul zurna sesleri geliyor kuleme kadar... Dağ yolundan arabalar, atlılar, eşekliler durmadan iniyorlar." (ATG, 2015: 67).

"...Davul zurna sesleri, "Yaşla!" haykırırları arasında, Firavun koşu alanına doğru harekete geçti." (BOAD, 2013: 146).

"...Salon تنها... Piyano açık... Ben yalnızım... Piyano tuşlarından Havva, diye yalvaran inilti dökülüyor." (ATG, 2015: 91).

"...Erkekler ayrı binalarda yiyip içip sarhoş oluyorlar, kadınlar avlularda, hayatlarda darbukaların, el çırpmaların ritmine uyarak türküler söylüyorlar, oyunlar çıkarıyorlardı." (BOAD, 2013: 178).

"...Şölenin dört başı mamur olması için ut, tefkanun ortaya çıkarıldı. Memduh udu, Tevhide kanunu, Firdevs tefi aldı. Türlü fasıllar ve şarkılarla sabaha dek eğlendiler." (B, 2015: 24).

"...Bayram Ağa kahvesini içtikten sonra, "Allah rahatlık versin!" diyerek odasına çıkıyor, neyini üflüyordu. Uzaktan uzağa duyulan bu ney sesini Bedia pek seviyordu." (B, 2015: 43).

"...Tiyatronun önünde çığırtkanlık yapan bando kıyametleri koparıyordu. Küçük kız, borazan çalan adamın üflemeden gözlerinin kızarmış olduğuna, yanaklarının bir şişip bir indiğine dikkat etti." (B, 2015: 146).

"...Mahfele subaylar hanımlarıyla birlikte gelirlerdi. Orada yerler içerlerdi. Hafta sonlarında topluca eğlenirlerdi. Caz denilen zilli davullu çalgı gelirdi. Caz çalanda birbirlerine sarılır oynarlardı." (C, 2016: 67).

"...Kadınların, çocukların, erkeklerin kümelendiği yerde davul gümbürder, mey üflenirdi. Ortalıkta delikanlılar dizilmiş horon teperlerdi." (C, 2016: 72).

"...Yemekten sonra Cemo, neyimi getirdi, delikanlılardan biri davul aldı, geldi. Birlikte bir horon vurduk ki, karşı dağlar inledi. Genci, ihtiyarı ortaya çıkıp, ateşin çevresinde saatlerce oynadılar. Bizimkileri gören askerler de coştular." (C, 2016: 152).

"...Davulun dev nabız vuruşu, kuaje içindeki konakta, üstü kamış ve toprakla örtülü evlerde ve dağ yamaçlarına serpilmiş köylerde barınan canlıların yürek atışını hızlandırarak derelerde yankılana yankılana eriyip kayboldu." (KD, 2015: 57).

"...Kemerin önünde bir kama, göbeğinin üstüne de büyücek bir kaval sokulmuştu." (KD, 2015: 69).

"...Yüce dağlar ilk kez Osmanlı mehterinin kûs'u ile sarsılırken Ferah Ali Paşa, yanında vekili Zanoğlu Mehmet Giray Bey, ardında ağaları ve konuklarıyla alkışlar "Yaşaa!" haykırışları arasında kalyondan ayrıldı." (KD, 2015: 259).

"...Derenin öbür yakasında, ayakta dikilerek kavalını üfleyen Maza'ya tutkuyla bakıyordu." (KD, 2015: 381).

"...Bu alaylar uzayıp giderken karavana borusunun çaldığı duyuldu." (KD, 2015: 527).

"...Karadenizlilerin cırlak kemeçelerin ritmine uyup, "Ha uşak, ha!" diye naralanarak horon tepmesi Çerkesleri de coşturdu." (KD, 2015: 565).

"...Sonra gelinleri teker teker kaldırıp onlara tef, dümbelek çaldırarak "nirinay" oynattı." (KD, 2015: 577).

"...Öbür duvarın dibinde, çul örtülü bir seki yerleştirilmişti. Üzerinde zilli davul, kemeç, mey çalan çalgıcılar otururlardı, şimdiye heç duymadığım bir hava tutturmuş, ince ince çalarlardı." (M, 2008: 319).

"...Darbuka, tef, türkü sesleri, kıvrak kadın kahkahalarına karışıyordu." (YG, 2015: 245).

"...Erkekler tef darbuka çalıyorlar, el çırpıyorlar, oyun bilenleri ortaya çıkıp bahriye çiftetellisi, harmandalı, avaramu oynuyorlardı." (YK, 2016: 69).

"...Deniz havası almaya çıkmış bastonlu ihtiyarlar, taşkın bir neşeyle şakalaşan, şarkı söyleyen kızlı erkekli Rum gençleri, üniformalı Yunan, Bulgar, Sırp subayları bir aşağı bir yukarı dolaşıyorlar; körfezdeki sandallardan mandolin seslerine karışan Rumca şarkılar yükseliyordu." (ZN, 2015: 25).

"...Öğleye doğru toplar atılmaya, izcilerin trampete, fifre sesleri yankılanmaya başlayınca sokağa fırladım." (ZN, 2015: 151).

"...Gece bekçisi yatsı namazından sonra atasını taşa vurarak güür sesiyle yangını haber verdiğinde Bayram Ağa odasında ney çalıyordu." (B, 2015: 74).

"...Konuklar, içtikleri rakılardan iyice keyif alanda, çengiler çıktı ortaya. Musul'dan gelen beyler birlik getirmişlerdi çengileri. Çengiler, anadan doğma cılbaktılar. Göğüsleri, bir de mahrem yerleri örtülü idi. Ellerinde ziller vardı." (C, 2016: 73).

"...Yemekten sonra Cemo, meyimi getirdi, delikanlılardan biri davul aldı, geldi. Birlikte bir horon vurduk ki, karşı dağlar inledi. Genci, ihtiyarı ortaya çıkıp, ateşin çevresinde saatlerce oynadılar. Bizimkileri gören askerler de coştular. İkisi Erzurum dadaşymış.

"Hele bir 'Hoş Bilezik' vurun ki, biz de marifetimizi gösterek," dediler. "Onlar da ter dökeseye oynadılar." (C, 2016: 152).

"...Karadenizlilerin cırlak kemençelerin ritmine uyup, "Ha uşak, ha!" diye naralanarak horon tepmesi Çerkesleri de coşturdu." (KD, 2015: 565).

"...Caz orkestrası Harmandalı vurmaya başladı. Osman Ağa el çırparak orkestraya katıldı. Masa halkına, "Ne duruyunuzlen," diye bağırdı. "Efe yok mu içinizde sizin? Ağaların düğününde oynama mı insan?" Herkes birbirine bakındı. Kim çıkar da oynardı böyle yerde Harmandalı? Bura köy değildi ki" (BOAD, 2013: 190).

IV.11. ElSanatları, Zanaatlar ve Meslekler

Kemal Bilbaşar'ın romanlarında zaman zaman el sanatları ve zanaatlarının da gündelik hayatın sahneleri içerisinde yer aldığı görülmektedir. Bu doğrultuda doğramacılık, dokumacılık, demircilik, terzilik, hamallık, arabacılık, boyacılık gibi çeşitli meslekler yazarın romanlarında işlenmiştir:

"...Ne yazık ki ortalarda bir hamal bile yoktu. Doğrusu buranın hamallarına da kalbim kırılmıştı." (DÇ, 2013: 15).

"...Arabacı, müşteri üzerine müşteri almak âdetinde olmadığını küfürlerle belirterek kırbacını şaklattı." (DÇ, 2013: 19).

"...Kasketleri güneşten tarafa çevrilmiş boyacılar, arada bir yenleriyle burunlarını, alınlarında birikmiş terleri silerek müşterilerinin kunduralarını parlatıyorlar, müşterisi olmayanlar da uzaktan geçen bir yolcuyla ayaklarına bakmadan alışılmış, kendilerine özgü bir çağrıyla kutular üzerine fırçalarını vurarak çağırıyorlar, gelmediklerini görerek kaldırım sel yatağına bir tükürük atıyorlar ve bitişik boyacı arkadaşına, bizim bilmediğimiz anlamlar saklı tuhaf kelimelerle gayret veriyorlardı." (DÇ, 2013: 41).

"...Bizden başka müşterisi olmayan bahçıvan, marullarının en iyisinden getirdi, yanı başımızdaki kuyunun kenarına oturarak ayaklarını sallandırdı." (DÇ, 2013: 92).

"...Hattat olduğu halde millet mekteplerinden yeni Türk harfleriyle okuma yazma diplomasını ilkin o almıştı." (YG, 2015: 91).

"...Elinden dülgerlik, doğramacılık, demircilik, terzilik gelenlere ve Soğucak'ta esnaflık etmek isteyenlere Soğucak Loncası için gedikler dağıtıldı." (KD, 2015: 52-53).

"...Terziler, o gece Bayram Ağa'nın evinde kaldılar." (B, 2015: 71).

"...Atpazarı'ndan sonra nal yapan, çapa kazma ya da saban demiri döven demirciler arasından geçtiler." (B, 2015: 113).

"...Sülüman köfteciye baktı, kapının önünde sigara içiyordu." (BOAD, 2013: 126).

"...Orada gemicilerin, bara gitmeye niyetli öğrencilerin neşeli kahkahaları insana bir rahatlık verirdi." (BOAD, 2013: 203).

"...Altın dişli meyhaneci, biraz yorgun, biraz çökmüş görünmekle beraber neşesini, müşteriye canla başla hizmet etme yeteneğini yitirmemişti." (BOAD, 2013: 204).

Bir mesleğe yıllarını veren ve o alanda ustalaşan kişileri *usta* unvanıyla anmak geleneksel kültürde sıklıkla rastlanılan bir durumdur. Bu uygulamanın örnekleri yazarımızın romanlarında da göze çarpmaktadır:

"...Ne demek istiyordu? Bu adam beni işçi ustası mı sanıyordu? Yoksa ben marangoz muydum? Kızgınlıkla soluyordum. Bu adama haddini bildirmeliydim." (DÇ, 2013: 98).

"...Doğramacılıkta Velo Dayı'nın üstüne yoktu. Ustalığını göstereceğini diye, her komun kapısını başka biçimde yontardı." (C, 2016: 159).

"...Nuriye Hanım son hamileliğinde, Çanakkale'nin ünlü yorgancısı Rizeli Hasan Usta'ya diktirdikleri atlas yorgan üzerine eğilmişti." (ZN, 2015: 10)

Gelişen teknoloji zaman içerisinde bazı meslekleri öldürürken yeni meslekler ortaya çıkarmıştır. *Başka Olur Ağaların Düğünü* romanında Arabacı Sülüman kendi mesleğinin artık yapılamadığından şikâyetçidir:

"...Bana bir dünyalık lazım. Artık arabacılık öldü. Kamyon şoförleri iflahımızı kesti. Bu yaştan sonra da direksiyon öğrenmeye heç göynüm yok, şoför dedirtmem kendime. Arabacı Sülüman olarak ölmek isterim." (BOAD, 2013: 104).

Cemo ve *Memo* romanlarında, Memo, hayvanlar için çan yaparak geçimini sağlayan bir zanaatkârdır. Memo için çan, hayvanda olmazsa olmaz bir eşyadır:

"...Üç ilin içinde çanın hasını ben yaparım; davarların, sığırların boynunda sallanan çanların çoğu benim elimden çıkmıştır. Hayvan koşumlarının, her biri başka ses veren çingirdaklarını ben tökmüşümdür. Oy benim töktüğüm çanlar!

Gözüm kurban, ses vermez, konuşur, türkü ırlar; dağları, yaylaları şenlendirir." (C, 2016: 45).

"...Dayım hünerlerini tüm öğretti bana. Saz gibi inleyecek pirincin nasıl kaynatılacağını, ne şekil tökülürse çingırdağın iki ses vereceğini kıskanmadan gösterdi" (C, 2016: 48).

"...Yiğidin gözlerinden yıldız saçılırdı.

"Çancı Ustası Memo derler şanıma. Mal pazarlamaya gezer, dolanırım obaları. Koyunlara, sığırlara çingırdağ dökerim, gelinlik kızlara pullu saçuçları, çingırdağlı halhallar dikerim," dedi; dolu sesi yürek oynatırdı." (M, 2008: 55).

Hayvanlarla sürekli içiçe olan kırsal kesim insanı hayvanların birtakım uzuvlarından eşya yapımında da yararlanmıştı. Bu da el mahareti isteyen bir zanaattır:

"...Beyler, ağalar için su verilmiş hançerler yapardı, geyik boynuzundan, karaca ayağından öyle sap takardı ki, gören heyran olur." (C, 2016: 46).

Yazarımızın romanlarındaki kadın kahramanlar ise genellikle Anadolu'da olduğu gibi dikiş nakış ve dokuma işleriyle zaman geçirirler:

"...Şardan gergefe gerili işe ilgi gösterip sokuldu:

"Çevreye nakış düşersiniz, he mi? Nakışı çok severim. Gelin gidesiye, ablam nakış işleyende başında dikilip seyredirdim. Nakış çok hüner ve sabır isteyen bir iştir." (KD, 2015: 189).

"...Kasabanın erkekleri para kazanmak için uzak şehirlere çalışmaya giderler, fakat kadınlarla çocuklar kaleden dışarı çıkmazlar, güneşle birlikte dokuma tezgâhlarının başına oturup gün kavuşasıya dek mekik atar, tarak vurur, masur sararlar. Bu yüzden evlerin açık kapılarından, pencerelerinden, ardi kesilmeyen çıkıık, tezgâh sesleri kaldırımlara dökülür." (YK, 2016: 8).

"...Ocağın sağında solunda kızların boş zamanlarında mekik attıkları dokuma tezgâhları, ip büktükleri çıkırıklar duruyordu." (KD, 2015: 61).

"...Avludaki lüks lambasının ışığında anasıyla analığı Hatice her zamanki yerlerinde oturmuşlar, iş işliyorlardı." (YG, 2015: 216).

IV.12. Halk Mimarisi

Konutlar, ömürlerinin ve gündelik hayatlarının önemli bir kısmını geçirdikleri mekânlar olduğu için insan hayatında ayrıcalıklı bir yere sahiptir. Geçmişten günümüze uzanan süreçte insanlar hayatlarını sürdürdükleri evlerin yapımına ve döşemesine özen göstermişlerdir. İnsan hayatının ayrılmaz bir parçası olan konutlar ve onlara ait bölümler Kemal Bilbaşar'ın romanlarında da kendisine yer bulmuştur.

Bu bölümde yazarın romanlarında yer alan halk mimarisi örnekleri "Konut Çeşitleri", "Konut Bölümleri", "Konutlarda Aydınlatma ve Isınma" ve "Konutların Döşenmesi ve Ev Eşyaları" olmak üzere dört ayrı başlık altında incelenmiştir.

IV.12.1. Konut Çeşitleri

Geleneksel halk mimarisinde yapı malzemesi olarak ahşap, taş, kerpiç gibi kolay temin edilebilen malzemeler tercih edilmiştir. Kıyı bölgelerinde orman fazlalığından ötürü ahşap malzemeler tercih edilirken Doğu Anadolu gibi kışların çok çetin geçtiği bölgelerde ise kalın taş duvarlı yapılar öne çıkmıştır (Artun, 2015: 293).

Romanlarında mekân olarak Anadolu coğrafyasından birçok bölgeyi seçen Kemal Bilbaşar, o mekânların coğrafi ve iklim şartlarına, roman kahramanlarının ekonomik durumuna ve romanda işlenen dönemin imkânlarına uygun olan konut çeşitlerine eserlerinde yer vermiştir. Yazar, konutları ayrıntılı bir şekilde betimleyerek okuyucuların bu mekânları gözünde daha kolay canlandırmasını sağlamıştır:

"...Gülendam Hanım da üç odalı küçük ahşap bir evde yaşamaya alışamadığından sinirliydi, olmayacak nedenlerle kızlarına çatıyordu." (B, 2015: 24).

"...Otobüs Kışla Gediği'ni aşınca yüreğim hop etti. Aşağıda yakut kiremitli damlarıyla kasaba görünmüştü." (ATG, 2015: 9).

"...Köy evlerinin yapı tarzı dikkatimi çekiyor. Birer kale sanki her birisi... Üç katlı yapılmış evler. Birinci katta yalnız kapı var. İkinci katta bir küçük pencere. Üst katta hem pencere hem mazgal delikleri var." (ATG, 2015: 55).

"...Yola düzüldük. At koşturarak üç saate Şih'in konağına vardık. Konak, nar ağaçlarıyla, güllerle, çiçeklerle bezenmiş avlunun bir yanındaydı. Konağın üstü türbe gibi kümbetliydi. Avluda, Diyarbekir evlerinin avlusu gibi, büyük taşlar döşeliydi. Taşların aralarından yeşil otlar fıskırmıştı. Avlunun iki yanında küçük evler sıralanmıştı. Orta yerde bir havuz vardı. Havuzun etrafına halılar serilmiş, şilteler atılmıştı." (C, 2016: 71).

"...Köyün kom biçimi evleri haraptı. Damının mertekleri, kapıları, pencereleri tüm sökülmüş, götürülmüştü. Duvarlar sağlamdı." (C, 2016: 138).

"...Evin yanına varanda, keşf için avlunun çevresini dolandık. Evin bir yanı uçuruma bakardı. Öbür yanlarını muhkem duvarlar çevirmişti. Avlunun büyük kapısı sac ile kapalıydı. Ardından sürgülüydü." (C, 2016: 206).

"...Davulun dev nabız vuruşu, kuaje içindeki konakta, üstü kamış ve toprakla örtülü evlerde ve dağ yamaçlarına serpilmiş köylerde barınan canlıların yürek atışını hızlandırarak derelerde yankılana yankılana eriyip kayboldu." (KD, 2015: 57).

"...Limana değıştokuşa gelen kervanlar, liman dışındaki tepelerde kurulan kara kış çadırlarda konuk edilirdi." (KD, 2015: 96).

"...Kapısı penceresi, sarı sarı ışıldayan çirali çam ağacından yontulmuştu, damları, toprak çanakları andıran bir şeylerle örtülmüştü." (KD, 2015: 414).

"...Obada, yaprakları tepesinde, adını duymadığım ağaçlar yükselirdi. Bu ağaçların altında göçebe kıl çadırları, petek biçimi evler görülürdü. Bunların ortasında, etrafı yüksek duvarlarla çevrili, şih'in konağı dururdu. Konağın damı, Zaza papağı gibi tümsekliydi." (M, 2008: 120).

"...Ökkeş Dayı'nın evi yüksek duvarlarla çevrili, büyük bir avlunun ortasındaydı." (M, 2008: 257-258).

"...Halkın çoğu göçmendir. Fazla cam parası vermesinler diye pencerelerinin yarısını kerpiçle örmüşlerdir." (YG, 2015: 11).

"...Hacı Kadir'in evi Çarşı semtinin en göze batan yapılarından biridir. Yüksek duvarlarla çevrili, geniş bir avlunun ortasında ikişer katlı iki binadan biri ırmağa, öteki çarşıya bakar. İki bina da ikiz kardeş gibi benzer birbirlerine... Cepheleri süslüdür. Çatmaların arasına kırmızı sarı tuğlalar öyle sıralanmıştır ki, uzaktan çiniyle süslü, tarihî bir yapı sanırsınız." (YG, 2015: 104).

"...Kale'nin uçurumu üzerinde penceresinden ova görünen şu nohut oda, bakla sofa, taş yığını evde." (YK, 2016: 10).

"...Gecekondu için gerekli malzemenin, eski direklerin, sandık kapaklarının, su geçirmez muşambaların nerelerden tedarik edileceğini, bir gece içinde çatının nasıl örtüleceğini, çatı örtüleseye bekçilerin, jandarmaların nasıl oyalanacağını tüm öğretiler birbirlerine." (YK, 2016: 70).

"...İstasyon Caddesi'ne bakan evler yanaşık düzende iki katlı, arkadakilerse bahçeli tek katlı evlerden oluşuyordu. Bizim evimiz köşe başındaydı, küçük bir avlusu vardı. Konuk odamızın pencereleri iki sokağı da görürdü." (ZN, 2015: 66).

"...Dönüşlerinde yangın yerlerinden kestirme bir yol izleyerek Muhsine Hocanın'ın bahçeler arasındaki tek katlı ahşap evine gelirdiler." (B, 2015: 165).

"...Damları kırmızı kiremitlerle örtülü evler, insan barınamayacak kadar haraptı." (ATG, 2015: 9).

IV.12.2. Konut Bölümleri

Kemal Bilbaşar'ın romanlarında konut bölümlerinin roman kahramanlarının yaşam tarzlarına, ekonomik durumlarına ve coğrafi şartlara göre farklılıklar gösterdiği anlaşılmaktadır.

Geleneksel Türk mimarisinde avlu konutlarda önemli bir yer tutmaktadır. Kemal Bilbaşar da romanlarında avluyu ayrıntılı bir şekilde tasvir ederek mekân olarak sık sık kullanmıştır:

"...Avlunun etrafı çitle çevriliydi. Meyve ağaçlarının ortasında, badanalananmış, bir göz odayla mutfaktan ibaret küçük bir ev... Avlunun sağ yanında ahır vardı. Hayvan kaşınıp sıvayı bozmasın diye duvara ucu sivri kazıklar çakılmıştı." (BOAD, 2013: 70).

"...Kaçtım gizlendim. Anamla ikisi avlu duvarından gelenlerle martinle karşı koydular." (C, 2016: 47).

"...Tayyibe Hanım yolcuları, gözyaşları içinde avlu kapısından karşıladı, heyecandan sarsılarak kızına sarıldı, öpüp koklayarak bağrına bastı." (B, 2015: 35-36).

Yazar *Denizin Çağırışı* romanında ise avlu yerine "taşlık" kelimesini kullanmıştır:

"...Zehra, çiçekleri götürmek bahanesiyle çekildi. Ben de taşlıktaki soğuk loşluktan, sıkıntılı sessizlikten kurtulmak için yukarıya çıktım." (DÇ, 2013: 111).

Romanlarında Anadolu insanının hayatını gerçekçi bir şekilde anlatan Kemal Bilbaşar, aile mahremiyetinin sağlanmasında önemli bir faktör olan "selamlık" bölümünü de romanlarında sık sık kullanmıştır:

"...Abdi Paşa'nın kethüdası, teşrifatçılık edip bizi kırk sekiz odalı konağın selamlığına ulaştırdı." (KD, 2015: 33).

"...Selamlık salonu baştan başa müzeyyen bir yerdi. Tavanı bin bir çiçekle nakışlanmıştı. Oymalarla süslü ocağın iki yanında Acem halıları serilmiş divanlar, salonun orta yerinde, içinde kırmızı balıklar dolaşan fiskiyeli bir havuz vardı." (KD, 2015: 34).

"...Vali paşa o gün makamına gitmemiş, selamlığa da inmemişti." (B, 2015: 20).

"...Konuklar önce selamlık odasına girip Müezzinoğlu'nun elini öpüyorlar, sağ selamet dönüp gelmiş olmasından duydukları memnunluğu belirtiyorlardı." (YG, 2015: 14).

"...Yemekten sonra selamlıkta karşılıklı kahvelerini içerlerken, Nalbur Hacı Raif, Paşa İsmail'e sordu." (YG, 2015: 98).

Yazarımızın romanlarında geçen sofa, salon, mutfak, merdiven, veranda, hamamlık ve hela gibi diğer konut bölümlerinin örnekleri aşağıda verilmiştir:

"...Ne var ki, büyük karanlık sofayı geçmek, tırabzan başında yanan idare lambasını alıp merdivenleri inmek, haramilerin mağarasına girmek kadar ürkütücü geliyordu küçük kıza." (B, 2015: 45).

"...Merdivenin üst basamağına ulaşınca idare lambasını yere bırakmayı akıl edemedi, gene aynı telaş içinde sofayı geçiyordu." (B, 2015: 45).

"...Şimdi pencereden içeri giren kişinin sofa muşambalarında çıplak ayaklarla yürürken çıkardığı o belli belirsiz fisirtı duyuluyordu" (B, 2015: 51).

"...Zemini çinko döşenmiş sıcak hamamlığın kurnası başında kirinden pasından arındı" (B, 2015: 132).

"...Yüreğim atarak girdik konağın kapısından. Geniş merdivenlerden çıktık. Büyük salonun gerisinde çift kanatlı bir kapı vardı." (C, 2016: 111).

"...Banyo odasının ılık havasında gerinirken küçük kasabada benim zorumla yapılmış, hanın mutfaktan bozma hamamlığını hatırladım. Orada kara kurumları donuk donuk ışıldayan ocakta, tezek dumanında ısınan bir teneke su ile galvanizli sacdan yapılmış leğen içinde, çamaşırlarımın üzerine bağdaş kurarak oturur, yıkanırđım." (DÇ, 2013: 32).

"...Ben otelle ilişigimi kesip gelinceye kadar onlar odadaki bütün eşyayı sofaya dökmüşlerdi." (DÇ, 2013: 59).

"...Ünlemi duyanlar merakla evlerin dışına uğradılar, sekilerde, damlarda toplandılar." (KD, 2015: 284).

"...Hizmetçiler ortalıkta dolaşarak gelenlere gül suyu serpiyorlar ya da odanın dört köşesine konulmuş sedef kakmalı sehpa üzerindeki buhurdanlara amber döküyorlardı." (YG, 2015: 15).

"...Akşamları gene oynak türküler kucaklar oldu kasabayı; kızlar gene evlerin verandalarında el çırpıp topuk vurarak "nirinay" oynamaya başladılar." (YG, 2015: 379).

"...Nuriye Hanım, cumbaya tırmanan oğluna korkulu gözlerle bakıyor, "Kimmiş?" diye sormak istiyor ama bir türlü cesaret edip soramıyordu." (ZN, 2015: 11).

"...O günlerde bir akşamüstü kapı çalındı. Ben sokak kapısı yanındaki helada olduğumdan kapıya yengem baktı." (ZN, 2015: 138).

IV.12.3. Konutlarda Aydınlatma ve Isınma

Yazarımızın romanlarındaki olaylar genellikle 19. yüzyılın sonunda ya da 20. yüzyılın başında geçmektedir. Hâliyle yazarımız da romanlarında aydınlatma ve ısınma araç gereçlerinden bu yüzyıllara uygun olanlarını tercih etmiştir. İdare lambası, lamba, kandil, mum, şamdan, çakmak, çıra ve meşale incelediğimiz romanlarda konutlarda kullanılan aydınlatma araç ve gereçlerindedir.

Yonca Kız romanında Yonca Kız ile Gonca Ana hayatlarında ilk defa elektrikli lamba görürler. Bir düğme kıvrıldığında odanın aydınlanması karşısında şaşakalırlar:

"...Altın Dişli, yiyecek öteberi almaya gidince Mehmet Torlak:

"Alantrik lambası derler bunlara," diye açıkladı. "Gazyığı, fitil heç ilazım değil. Kulağını büktün mü yanar. Bi'daha büktün mü, aha böyle söner."

Mehmet Torlak, elektriği söndürdü, bir daha yaktı." (YK, 2016: 20-21).

Yazarımızın romanlarında geçen mum, kandil, idare lambası, lüks lambası, meşale, çıra gibi diğer aydınlatma araç ve gereçlerinin örnekleri ve bunların romanlarda nasıl yer aldığı aşağıda verilmiştir:

"...Her yan derin bir uyku sessizliğine gömülmüştü. Bazı pencerelerde idare lambalarının sönük ışığı fark ediliyordu." (DÇ, 2013: 66).

"...Her hücre duvara asılı yağ kandili ile aydınlatılıyordu. Kandilin isi, tahta duvarı, kızların umutsuz yüreği gibi karartmıştı." (KD, 2015: 61).

"...Bunların arasına kavlı çakmaklar, yağ kandilleri, şamdanlar serpiştirilmişti." (KD, 2015: 101).

"...İhtiyar kadın, elindeki kandilden odanın mumunu yaktıktan sonra, "Sen goncalarını soyup giydirsiye, ben de varıp köz söndürmeye tedarik göreyim!" dedi, mutfığa gitti." (KD, 2015: 404).

"...Bozdok beyleri, yerdeki halılara, duvardaki kilimlere, içerisini aydınlatmak için kullanılan büyük şamdanlara hayranlıkla bakıyorlardı" (KD, 2015: 439).

"...Elindeki kandili söndürmemeye, geceliğinin eteğini yerde sürdürmemeye çalışarak kapıyı açmaya çıktı." (YG, 2015: 137).

"...Sofî, bir elinde silahını, bir elinde bir çıkını tutardı. Çıra aydınlığında çıkından kan sızdığı görülürdü." (M, 2008: 178).

"...Halo, arada bir çakmağıyla yolumuzu aydınlatarak, şikeftan içinde dolaştırıp kimseye görükmeden bizi konuk hüccresine ulaştırdı. Çıra yakıp içerisini aydınlattı. Yerde, Siirt kilimi örtülü döşekler seriliydi. Bir yanda odun çatılı bir ocak, bir yanda su ibriği, leğân dururdu." (M, 2008: 191-192).

"...Konsol üzerinde duran ayaklı lambaları yaktı." (YG, 2015: 90).

"...Uzun bir koridordan geçtiler. Koridor dikdörtgen biçiminde, iç avlunun üç kenarı boyunca uzanıyordu. Koridorun dönemeç yerlerini duvar lambaları aydınlatıyordu. Bunlar bütün gece yanardı. Avluya bakan pencerelerin kalın demir parmaklıklarını sarmaşıklar örtmüştü." (YG, 2015: 92).

"...Bu işi bitirip denerken, lüks lambasının aydınlığında, kırmızı kırmızı ışıldayan elmalardan birini canı çekti." (YG, 2015: 126).

"...Adam bizi iki lüks lambasıyla aydınlatılmış büyük bir salona götürüyor." (ATG, 2015: 166).

"...Telgrafçının elinden kâğıdı kaptı, meşalelerden birinin aydınlığına sokuldu, okumaya başladı, elleri titriyordu." (YG, 2015: 426).

"...Muhtar Ömer Ağa, komot üzerinde duran petrol lambasını aldı." (YG, 2015: 454).

"...İdare lambasının aydınlığında, karşı duvara yaslanmış hırsızı hemen gördü, lambayı yere bırakır bırakmaz ok gibi fırlayıp adamın yakasına sarıldı." (B, 2015: 52).

"...Lamba ışığında küçük Fethi'ye kışlık hırka örüyordu" (B, 2015: 179).

Kemal Bilbaşar, hemen hemen aynı dönemleri anlattığı *Zühre Ninem* ve *Bedoş* romanlarında ısınma aracı olarak ise o devrin şartlarına ve kahramanların ekonomik durumlarına uygun olan sobayı kullanmıştır:

"...Odunların ördek biçimi sobaya kolayca sığacak ölçüde kesilmesine bizzat kendisi gözcülük etti." (ZN, 2015: 84).

"...Ördek biçimi sac sobada meşe odunları çatırdayarak yanıyor, soba üzerindeki emaye çaydanlık, odayı ihlamur kokusuna boğarak cızdırdıyordu." (B, 2015: 119).

IV.12.4. Konutların Döşenmesi ve Ev Eşyaları

Kemal Bilbaşar'ın romanlarında konutların döşenmesi ve evlerde kullanılan eşyalar romanda anlatılan dönemin şartları, roman kahramanlarının ekonomik durumları ve yaşam tarzlarına göre belirlenmiştir.

Romanlarda ev ahalisine dışarıdan birisinin geldiğini haber veren çingirak ve tokmak avlu kapıları için olmazsa olmazdır:

"...Kapının açılıp kapanması sırasında, yukarı taraftan sarkan bir çan tıngırdadı, avluya birinin geldiğini haber verdi." (YG, 2015: 21).

"...Hacı Kadir sokak kapısını gürültü etmeden açtı. Kapının üst yanından sarkan zili çingırdatmadan içeri girdi." (YG, 2015: 266).

"...Osman Ağa, bahçe kapısını açarken üst pervazdan sarkan çingırak çingırdadı." (BOAD, 2013: 11).

"...Ne ki bu sessizlik uzun sürmedi, sokak kapısının el biçimi tokmağı birden hızlı hızlı dövülmeye başladı." (ZN, 2015: 10).

Anadolu insanının günlük hayatta oturmak, dinlenmek veya uyumak için kullandığı halı, şilte, divan, sedir, pösteği, iskemle, minder gibi eşyalar da yazarımızın romanlarında sık sık kullanılmıştır:

"...Ben de kapının sağ yanındaki kınalı pösteğe diz çöktüm." (KD, 2015: 26).

"...Kethüda, paşama divanda yer gösterip oturttu, halayıklar arkasına şilte yastık koşturdu." (KD, 2015: 34).

"...Ziyafet sofraları selamlık divanhanesinde kurulmuş, yerlere Acem halıları, kuştüyü şilteler serilmişti." (KD, 2015: 40).

"...Konağın önüne vardıklarında akraba karşılayıcıların, kadınlı erkekli, bir sedirin iki başına saygıyla sıralanmış olduklarını gördüler." (KD, 2015: 290).

"...Oda yontma taşla döşenmişti ama oturmaya yarayacak ne bir divan ne bir şilte konmuştu." (KD, 2015: 536).

"...Sedef kakmalı divan, atlas işlemeli şilteler, koyu renkli kadife perdeler hep yerli yerindeydi." (KD, 2015: 537).

"...Ani bir kararla fırladı, kalktı yatmakta olduğu sedirden, koşarak mutfağa gitti, su güğümünü alarak evden çıktı." (KD, 2015: 681).

"...Ökkeş Dayı, bizi içeri aldı, altımıza hasır örtülü iskemle sürüp çırağını çay söylemeye yolladı." (M, 2008: 256).

Abukat Nusrat Begin yazıhanesine varanda kâtibi,

"Beg meşguldür!" deyip bizi dışardaki iskemlelere oturttu, çay kahve söylemek istedi." (M, 2008: 262).

"...Odasında halı döşeli kanepeye yerleştiği zaman gücü tüm yerine gelmişti." (YG, 2015: 75).

"...Sağda solda, pencere önlerine yerleştirilmiş iki sedir vardı. Siirt battaniyesiyle örtülü iki yatak serilmişti üzerlerine. Karşı duvarı büyük iki dolap boydan boya kaplamıştı. Köşeye bir masa, iki sandalye konmuştu. Masanın üzerinde ağaçtan oyulmuş bir ibrik vardı. Ağzı çam kozalağıyla örtülmüştü." (YG, 2015: 167).

"...Sofadaki minderde oturdular". (B, 2015: 81).

"...Sesin geldiği yana başını çevirince divan üzerinde oturan yaşlı kadını gördü." (YK, 2016: 52).

"...Beg, halı örtülü divanda bağdaş kurup oturmuştu." (C, 2016: 12).

Kemal Bilbaşar'ın romanlarında adı geçen, Anadolu insanının yaygın olarak kullandığı lavabo, karyola, nazarlık, hasır, perde, dolap, masa gibi diğer ev eşyalarının örnekleri ve bunların romanlarda nasıl kullanıldığı aşağıda verilmiştir:

"...Aynası, lavabosu, karyolası, gardırobu, komodini, abajurlu lambaları ve eşyanın yerleştiriliş tarzıyla tipatıp Avrupa örneğine göre hazırlanmış olan odaya girdiğim zaman, küçük bir kasabanın, çatlak döşemelerinden alttaki kahvenin sigara dumanları, tavla gürültüleri ve ihtiyarların öksürükleri dolan küçük han odasında beş yıl yaşamış insan sanki ben değildim." (DÇ, 2013: 28).

"...Her odada, her eşyanın nereden geldiğini, bağlı olduğu anıları ayrı ayrı anlatarak bunlardan beğendiklerimi ayırmamı rica ediyordu. Üzerinde üç kuşağın zıfafi yapıldığı söylenen ana yadigârı karyolayı, bir genç dulun mezatından alınmış perdeleri, Aydın'dan göçmen oldukları günlerde, kırlarda geceleme için kullanılan seccadeyi seçtim." (DÇ, 2013: 59).

"...O zaman sokağı döndükten sonra, ellinci adımda ayaklarımın altına gelecek kaldırım taşının renk ve biçimini, bir kapının üst perdesi üzerindeki motifin geometrisini, bir kapının üst yanında sallanan nazarlık pabucunun kaç düğmesi olduğunu bilecektim." (DÇ, 2013: 68).

"...Duvarlarda birkaç levha asılı idi. Bir maşallah levhası altında buğday saplarıyla örülmüş, renkli ipek kumaş parçalarıyla süslü bir hasır çerçeve içinde, rengini atmış bir fotoğraf dikkatimi çekti." (DÇ, 2013: 54).

"...Yemekten sonra ibrik-leğen getirip paşamın eline su döktüğü sırada kapı vuruldu." (KD, 2015: 25).

"...Yerler hasır seriliydi." (KD, 2015: 61).

"...Kalenin canlı kalmış kişileri, ocağın sağına serilmiş kilim ve post üzerinde dalgın yatmaktaydılar." (KD, 2015: 209).

"...Bizim odamız pek güzeldi. Dolabı, sayvanlı yatağı, şamkumaşından perdeleri, kürsüsü aynası olan böyle bir odayı hiç görmüşlüğüm yoktu. Memo'yla böyle süslü bir odada buluşup sevişmek düş gibi gelirdi bana. Sevinçten oradan oraya koşar, perdesini, yatağını, dolabını, aynasını sever, okşardım." (M, 2008: 165).

"...Gizli silah arama bahanesiyle kırıp dökmediği çanak çömlek, sandık sepet; yırtıp batırmadığı çul çaput komadı." (M, 2008: 427).

"...Sık demir parmaklıklarla kaplı, küçük pencerelerin al kadife perdelerini indirdi." (YG, 2015: 90).

"...Müezzinoğlu, pencerenin sağında, dört direkli, sayvanlı büyük bir karyolada yatıyordu. Odanın yarı karanlığında karyolanın altın yıldızları ışıldıyordu. Üzerini örten yorgan sırma işlemeliydi, atlastandı. Yatağın gerisindeki duvarda ipek bir seccade asılıydı." (YG, 2015: 446).

"...İçerisi dayalı döşeliydi. Büyük bir karyolası, dolabı, masası, sandalyeleri, duvarında aynasına varıncaya dek, her şeyi tamamdı. Hatta tere bir de kilim serilmişti." (YK, 2016: 48).

"...Salonun ortasına büyük bir halı serilmişti. Çepçevre koltuklar, divanlar sıralanmıştı kenarlara, köşelere de büyük Çin vazoları yerleştirilmişti. Duvarlarda çerçeveleri yaldızlı levhalar asılıydı." (YK, 2016: 51).

"...Bedestene gidip açılır kapanır yuvarlak bir masa, aynı renk sandalyeler, koltuklar, camekânlı büfe, porselen tabaklar, kâseler, fakfon kaşıklar, çatallar, bıçaklar kristal bardaklar, iki gözlü tuzluklar, beyaz masa örtüleri, hatta duvara asılmak üzere çerçeveli resimler satın alıp bir arabayla eve getirdi." (B, 2015: 47).

"...Pencerelere, perdeleri ve de eşyayı güneşten koruyacak kara muşambada storlar bile asmıştı." (B, 2015: 161).

"...Kerevet üzerindeki yatağa, yerdeki halıya, penceredeki nakışlı perdelere, tutkun bakışlarla baktı, "Bura bizim ocağımız mı," dedi." (C, 2016: 99).

"...Hatça Yengem, Mustafa Dayım'la el ele vererek iki gün içinde evini döşedi, dayadı. Yere serilmiş Uşak halısı, gaz sandıklarıyla tahtalardan yapılmış, ot minder ve yastıkla beslenmiş, üzerine çivitli beyaz örtü serilmiş kereveti; yeni hasır sandalyeleri, üzerinde çiçek dolu cam bir vazo bulunan küçük masası, duvara asılmış nakışlı aynası, kadife kesesi içinde Kuran'ı ve iğnedenliğiyle çok şirin bir yuva kurmuştu Hatça Yengem. Bu ev döşemede Hatça Yengem'in etrafında pervaneydim." (ZN, 2015: 89).

IV.13. Giyim, Kuşam ve Süslenme

Kemal Bilbaşar, eserlerinde dönemin ve coğrafyanın kültürünü yansıtan giyim, kuşam ve süslenme öğelerini başarılı bir şekilde vermiştir. Yazarın eserlerinde kullandığı bu unsurlar, dönemin giyim kuşam ve süslenme tarzı hakkında da bilgi sahibi olmamızı sağlamaktadır.

Gerçek hayatta olduğu gibi yazarımızın romanlarındaki kahramanların giyim kuşamları da romanda işlenen zamana, mekâna, roman kahramanlarının maddi durumu, iklim şartları, cinsiyetleri, yaşları vb.'ne göre farklılıklar göstermektedir. Yazar romanlarında bu çeşitliliği çok gerçekçi bir şekilde okuyuculara sunmuştur.

Kemal Bilbaşar'ın romanlarından elde ettiğimiz giyim ve kuşam örnekleri "Erkek Giyimleri", "Kadın Giyimleri", "Özel Günlerde Giyim Kuşam" ve "Süslenme" olmak üzere dört başlıkta incelenmiştir:

IV.13.1. Erkek Giyimleri

Kalpak, pantolon, şalvar, gocuk, kaftan, ceket, gömlek, kravat, fötr şapka, kasket, takke, fes, sarık, papak, kavuk, gecelik entari, peşkir, çizme, yün çorap vb. yazarımızın romanlarında yer alan başlıca erkek giysi örneklerindedir. Bu örneklerin kullanımları aşağıda verilmiştir:

"...Her zaman sağ kaşı üstüne eğilmiş tüylü bir kalpak giyerdi başına. Kulağı üstünde de mutlaka bir mevsim çiçeği bulunurdu. Sirtına, kuzu postu astarlı, yakası tavşan derisiyle kaplanmış çok gösterişli bir gocuk giyerdi Kışında kalın şayaktan

bir külot pantolon, ayağında geniş konçlu, altı kabaralı sağlam bir çizme vardı." (ZN, 2015: 120).

"...Osman Ağa, her zamanki alışkanlığına uyarak, kahveye gitmek üzere evden çıkmaya hazırlanıyordu. Ayakkabılarını giymiş, aynanın önünde fötr şapkasını düzeltiyor, bıyıklarını tükürüklü parmaklarıyla yukarı doğru büküyordu." (BOAD, 2013: 10).

"...Herkesin başında kasket, onunkinde fötr şapka vardır. Başkalari külot pantolon, çizme giyer. O, tarlada bile ütülü pantolonla dolaşır. Şanına, inancına uygun bir kılıktır bu." (BOAD, 2013: 11).

"...Hasan Ağa, gün doğmadan, avluya bakan hayatta oturmuş, can sıkıntısıyla çubuğunu çekiştiriyordu. Sırtında gecelik entarisi, başında takkesi vardı." (BOAD, 2013: 101).

"...Tevfik kılığını değiştirdi. Bir külot pantolon giydi. Başına bir kasket geçirdi." (ATG, 2015: 145).

"...At üzerinde pırıl çizmeleri, yana yıkılmış astragan kalpağıyla sokak başında görüldü mü, mahallenin bakire kızları da, taze gelinleri de cumbalara üşüşürler, ona olan tutkularını, "ah"lar, "of"larla duyurmaya çalışırlardı". (B, 2015: 11-12).

"...Okulun bahçesinde kızlarını yazdırmaya gelen çarşafli, feraceli kadınlar, felse, sarıklı erkekler bekliyorlardı." (B, 2015: 114).

"...Dışarıda kar fırtınası vardı. Şih Mahmut, her birimize beyaz papak, beyaz kaftan giydirdi." (C, 2016: 20).

"...Şih Mahmut'un abukat oğlu, hükümet adamları gibi urbalar giymişti." (C, 2016: 30).

"...Çok geçmeden köyün halkı sükün etti. Dövüşe çıkacak yiğitler, köpeklerinin zincirinden tutmuşlar, çalımla yürüyorlardı. Her birinin ardından kırmızı, yeşil, sarı mintanlı, beyaz kaftanlı hısımlı, akrabası, yakını gelirdi." (C, 2016: 37).

"...Cenderme Ali yeniyle alnındaki teri sildi." (C, 2016: 59).

"...Şih kapıdan karşıladı Komutanımı. Kınalı sakalı göbeğinde bir ihtiyardı. Başında bir sarık, sırtında belden kuşaklı Şam kaftanı, ayağında beyaz şalvar vardı." (C, 2016: 72).

"...İhtiyarlar birlikte getirdikleri kürklü gocuğu sırtıma giydirdiler. Tüylü papağı başıma geçirdiler." (C, 2016: 188).

"...Karşımdaki duvarda, odanın nemiyle buğulanmış bir ayna vardı. Onun terli yüzüne bakarken çocukluğumu, annemin çamaşıra gitmediği bazı kış günlerinde, pencere önündeki minder üzerinde bana kalın yün çoraplar örerek masal anlattığı sırada, onun yumuşak dizlerine yatarak pencerenin camında soğuktan çiçeklenmiş garip buz şekilleri arasında masaldaki sarı saçlı peri kızlarının atlas fistanlarını, bahçelerin insan gibi konuşan çiçeklerini nasıl seçmeye çalıştığımı hatırladım" (DÇ, 2013: 33).

"...Kadınların yolunu bekleyenler çoktu. Bunlardan bazıları, lacivert ceketleri altına beyaz mendiller sokmuşlardı. Gömleklerinin yakaları kravatsız,

bağırları açıktı. Sigara içiyor, altın dişlerini göstererek kızlara laf atıyorlardı." (DÇ, 2013: 147).

"...Az sonra belden kuşaklı entarisi üzerine kürkünü almış olduğu halde Abdi Paşa Hazretleri yanımıza geldi." (KD, 2015: 34).

"...Osmanlı tüccarlarının giysileri zengindi. Bellerinde şal kuşaklar, başlarındaki keçe külahlara sarılmış renkli sarıklar vardı." (KD, 2015: 100-101).

"...Paşanın başında tuğlu kavuğu, sırtında sefere çıkarken padişahın armağan ettiği sim kaftan, ötekilerin üzerinde, törenli günlerde giydikleri giysiler vardı." (KD, 2015: 201)

"...Ferah Ali Paşa günün yorucu çalışmasından sonra, soyunmuş dokunmuş, gecelik entarisini takkesini giymiş ama yatmamıştı." (KD, 2015: 341).

"...Önünde peştemal, elinde pirinç tepsi ile kahveci yanlarına geldiğinden Yunus Ağa konuğuna sordu" (KD, 2015: 474).

"...Çarşıdan bebelere çerez, Zino Ana'ya kaftanlık, Ökkeş Dayı'ya yağlık, Huso Emmi'ye lokum, ağızlık, tespih, bebemize yün hurka, başlık alıp dönesiye hava karardığından, Ökkeş Dayı,

"Acep hana mı gittiler?" diye çırağını koşturmuş." (M, 2008: 267).

"...Çok geçmeden Şih Cebrail, sırtında Şam kumaşından şihlik kaftanı ile içeri girdi. Üzerinden kokular saçılırdı." (M, 2008: 281).

"...Ahmet, kasketine soktuğu çiçeğin yakışıp yakışmadığını incelerken Kevser kapıdan görüldü. Güllü bir entari giymişti." (YG, 2015: 34).

"...Nalbur Hacı Raif pencere önündeki mindere oturmuş her sabahki gibi "Yasin" okuyordu. Başında takkesi, sırtında geceliği vardı." (YG, 2015: 322).

"...Arap Müezzin, şalvarını gecelik entarisinin üstüne çektii, çivide asılı çüppesini aldı, "Mühim bir şey değilse atlatır, dönerim," dedi, Ayşe'ye sarıldı, öptü." (YG, 2015: 368).

"...Yusuf Ali Ağabey, başındaki mor fesi, belindeki geniş sarılmış kırmızı kuşağı, sanki ayağına acele geçirdiği için arkası basık kunduraları, usturayla kazınmış başı, ağzını örten, uçları yukarıya kıvrılmış kara bıyıklarıyla bıçkın bir külhanbeyi görünümündeydi." (ZN, 2015: 55).

"...Dayım önüne beyaz bir önlük bağlamıştı. Önlüğün ortasında büyücek bir cep göze çarpıyordu. Sırtında gene beyaz patisten, yengemin diktiği bir ceket vardı." (ZN, 2015: 92).

"...Sarıkamış'ın soğuk bir yer olduğunu öğrendiğinde yün çoraplar, yün eldivenler, uzun paçalı donlar da almıştı." (ZN, 2015: 155).

"...Bu sözler üzerine gecelik entarisi, başındaki takkesiyle külhanbeyliğini tümünden yitirmiş görünen Yusuf Ali Ağabey, birden erkekliğini anımsayarak kımıldadı." (ZN, 2015: 64).

"...Arnavutların muhtarı Ömer Ağa, yeni elbiseler, yeni kunduralar giymişti. İlk kez başına bir fötr şapka geçirmişti. Yumurtacılar'ın tezgâhtarı en battal numarayı seçtiği halde, kalıpsız şapka, Muhtar Ömer Ağa'nın tepesinde kalmıştı. Evin cephesini, saman karılmış yağlı çamurlarla sıvayan ustalara bakarken şapka birkaç kez yere düşmüştü." (YG, 2015: 202-203).

"...Çivili kunduraların sesi iyice duyulmaz olmadan çıkmadı Menekşe saklandığı yerden." (BOAD, 2013: 32).

"...Tahir yeni külot pantolonunu, çapraz yeleğini giymişti. Başına meşin kasketini geçirmişti." (BOAD, 2013: 145).

"...Tahir gıcırgıcır çizmeleri, damatlık giysileri, geniş kenarlı, yeni fötr şapkasıyla odaya girdi, "Aha benim hazırlığım tamam," dedi." (BOAD, 2013: 173).

IV.13.2. Kadın Giyimleri

Başörtüsü, yazma, çevre, yaşmak, eşarp, çatkı, şalvar, ferace, yeldirme, çarşaf, yün çorap, iskarpin, çizme, takunya, kombinezon, kürk, manto, kaftan, entari ve fistan yazarımızın romanlarında karşılaştığımız başlıca kadın giysi örneklerindedir. Bu örneklerin kullanımları aşağıda verilmiştir:

"...Köy çeşmesi sabah ve akşam saatlerinde kızların kendilerini köy delikanlılarına beğendirmeye çalıştıkları yerdir. Bakracını, testisini doldurmaya gelen kızların giyim kuşama özentili, yürüyüşü edalıdır. Boyasız yüzlerini renkli başörtüleri gizlemez, güzelleştirir." (BOAD, 2013: 27).

"...Dağ köylüleri hayvanlarına süslü koşumlar vurmuşlardı, en yeni urbalarını giymişlerdi. Delikanlıların boynunda allı yeşilli çevreler uçuyordu. Kadınların şalvarları çiçekliydi, sırma işlemeliydi. Başlarındaki yazmaları oyalydı, pulluydu." (BOAD, 2013: 145).

"...Sofalarda, merdivenlerde, odalarda allı yeşilli cepkenler, sırma işlemeli şalvarlar, kadife entariler, bürümcük gömlekler, oyaly yazmalar, rüzgârlı havada çiçek tarlası gibi dalgalanıyordu." (BOAD, 2013: 174).

"...Nado, parmağıyla bir dakika diyerek gitti, getirdi gelinliği. Beyaz satenden kloş dikilmiş zengin bir giysiydi. Küçük tacı ile tül grekten uzun bir giysiydi. Küçük tacı ile tül grekten uzun bir duvağı da vardı gelinliğin." (B, 2015: 68).

"...Okulun bahçesinde kızlarını yazdırmaya gelen çarşafly, feraceli kadınlar, fesli, sarıklı erkekler bekliyorlardı." (B, 2015: 114).

"...Yaşmağıyla gözlerini kurulayan Zühre Ninem'e kalsa, biliyorum, bir dakika tutmayacak onu burada." (ZN, 2015: 53).

"...Hemen çarşafa, yeldirmeye büründüler." (ZN, 2015: 132).

"...Feracesini çıkarırken de bana buyuruyordu" (ZN, 2015: 146).

"...Denkler üzerinde ya da çergelerde oturan kadınların çoğu kara yeldirmeli, ak başörtülüydü." (ZN, 2015: 47).

"...Sırtına her baloda başka renk kadife kaftan giyerdi. Göğsünün üstüne bir gül takardı." (C, 2016: 68).

"...Senem için de ipekli kumaştan kaftanlar satın aldım." (C, 2016: 84).

"...Sırtlarında belden kuşaklı, göğüslerini yarı yarıya meydanda bırakan gecelikler vardı. Çoğunun saçları örülüydü." (KD, 2015: 62).

"...Başları yazmayla örtülüydü. Sırtlarında, topuklarına dek uzanan, belden kuşaklı entariler vardı." (KD, 2015: 82).

"...Kadınların ayaklarında yün çoraplar, sırtlarında belleri kemerle sıkılmış yamalı entariler, başlarında kirlenmiş yazmalar vardı." (KD, 2015: 94).

"...Ayşe Bacı, paşanın buyruğuna uyararak Satanya'yı harem dairesinin hamamlığında yudu, temizledi, bir üçetek entari geçirdi sırtına, ayaklarına pullu terlikler verdi." (KD, 2015: 678).

"...Bunlardan biri her haliyle gözü kendine çekerdi, görülmedik bir kılığı vardı: Başına, çevresi tüylü bir başlık geçirmişti... Sırtına geydiği hırka meşindendi, yakasına kürk dikilmişti. Ayağındaki çizmeler, yağlı saç gibi ışıldar, göz alırdı." (M, 2008: 344).

"...Yonca Kız'a çiçekli bir entari almış, fazladan üzerine kenarı dantelli küçük bir önlük giydirmişlerdi." (YK, 2016: 38).

"...Akşamları sandal teferrüci yapan kadınlar, İstanbul modasına uygun elbiseler giyerler ama, üzerlerinden ipek Laz çarşaflarını çıkarmazlar. Onları, buralı olmanın bir alametifarikası gibi sırtlarında taşırlar." (YG, 2015: 9).

"...Salona açılan odaların tül perde ile örtülü kapıları gerisinde, peştemalli, başörtülü kadınlar fark ediliyordu." (YG, 2015: 15).

"...Fatma belden kuşaklı bir entari giymişti. Başında namaz örtüsü vardı. Ayşe al ipekliden bir gecelikleydi." (YG, 2015: 138).

"...Rıza'nın gösterdiği kadının üzerinde rengi solmuş, sırma işlemeli mor kadife uskufalar vardı. Başına paralarla süslü bir fes giymiş, üzerine pullu yazmasını örmüştü." (YG, 2015: 238).

"...Yaşlısı genci al kadifeden uskufalar giyinmişler, başlarına pullu çatkılar çatmışlardı. Modası geçmezdi burada al kadifenin." (YG, 2015: 245).

"...Bu sabah Hacı Kadir'i uğurladıktan sonra kadınlar gene odalarına kapandılar, yeni diktirdikleri ropları giymeye, süslenmeye başladılar." (YG, 2015: 255).

"...Sokak kapısının küt diye çekildiğini duyan Kevser yataktan fırladı, geceliğini sırtından attı. Hatice'nin verdiği dantelli ipek kombinezonu geçirdi sırtına." (YG, 2015: 258).

"...Kadınlar başlarına pullu çatkılarını örmüşlerdi. Al, yeşil, mor, kadife şalvarlar, kalçalarının yuvarlaklığını daha diri, daha oynak biçime sokuyordu." (YG, 2015: 261).

"...Mehmet Torlak, getirdiği tavuslu sandıktan Gonca Ana'ya güllü fistan, Yonca Kız'a kırmızı güllü pabuç çıkardı, verdi." (YK, 2016: 15-16).

"...Gonca Ana entarisi, mantosu, eşarbi, çorabı, iskarpiyiyle şehirli bir hanım olmuştu. Ne var ki yeni ayakkabısını yadırgıyor, onunla yere sıkı basamıyordu. Ona kalsa eski lastik ayakkabılarını ayağından çıkarmazdı." (YK, 2016: 38).

"...Bildim bilesi Zühre Ninem, sokağa çıkışlarımızda başını, şami dediği ak yaşmakla örter, sırtına yeşile çalan soluk kara bir ferace giyerdi. Ayaklarına yazın kırmızı yemeniler, kışın kara kaloşlar geçirirdi." (ZN, 2015: 35).

"...Zühre Ninem tüm gün evde oturmaktan sıkılırdı. Çoğu kez yeldirmesini giyer, şamisini örter, beni omuzlarına bindirip pazara ya da Yıldız Bahçesi'ne götürürdü." (ZN, 2015: 52).

"...Kenarına oya işlenmiş, belden kuşaklı, kaput bezinden bir gecelikle kaldı. Altından uzun, turuncu donları görünüyordu." (ATG, 2015: 106).

"...Bu semtin fukara kadınları, hasseden yapılmış kombinezonla basma entariden, siyah feraceden başka elbise bilmezlerdi. Dantelalı ipek kombinezonlara, işlemeli rengârenk bluzlara, ağır kumaştan roplara, etek tayyörlere hem şaşkınlıkla, hem de hayranlıkla bakıyorlardı." (YG, 2015: 203).

"...Ayşe Bacı ayaklarına takunyaları geçirdi, "Geldiği yere göndermezsen daha çok çekersin ondan..." dedi, takunyalarını sürüyerek yürüdü, gitti." (YG, 2015: 20).

IV.13.3. Özel Günlerde Giyim Kuşam

İnsanlar nişan, düğün, sünnet, bayram, kutlama ya da tören gibi özel günlerde genellikle giyim kuşamlarına ayrı bir özen gösterirler. Çünkü bu günlerde insanlar kendilerini dosta düşmana gösterdikleri için iyi bir izlenim uyandırmaya çalışırlar. Kemal Bilbaşar'ın romanlarında da bu durumun örneklerine de rastlanılmıştır:

Cemo romanında Cemo'yu görüp beğenen ve onunla evlenmek isteyen gençler arasında bir yarışma düzenlenir. Bu törene katılan köy halkının kılık kıyafeti de her zamankinden farklıdır:

"...Çok geçmeden köyün halkı sükün etti. Dövüşe çıkacak yiğitler, köpeklerinin zincirinden tutmuşlar, çalımla yürüyorlardı. Her birinin ardından kırmızı, yeşil, sarı mintanlı, beyaz kaftamlı hısımlı, akrabası, yakını gelirdi." (C, 2016: 37).

Başka Olur Ağaların Düğünü romanında Tahir evleneceği günün sabahında her zamankinden farklı giyinir:

"...Tahir gıcırgıcır çizmeleri, damatlık giysileri, geniş kenarlı, yeni fötr şapkasıyla odaya girdi, "Aha benim hazırlığım tamam," dedi." (BOAD, 2013: 173).

Bedoş romanında Nado belki de hayatının en özel günü olan düğün günü giyeceği gelinliği Bedoş'a gösterir:

"...Nado, parmağıyla bir dakika diyerek gitti, getirdi gelinliği. Beyaz satenden kloş dikilmiş zengin bir giysiydi. Küçük tacı ile tül grekten uzun bir giysiydi. Küçük tacı ile tül grekten uzun bir duvağı da vardı gelinliğin." (B, 2015: 68).

Memo romanında Memo hayatında ilk defa bir baloya gider. Davetli kadınların kıyafetleri ve süslenmeleri karşısında oldukça şaşırır:

"...Sofrada oturan hanımlara gözüm değende tüm şaşırıldım. Kolları, gerdanları cıl-cibildaktı. Kimi saçlarını enselerine toplayıp bağlamışlardı, kimi

oğlan gibi kırkılmışlardı. Boyunlarına altın işlemeli gerdanlıklar, inci boncuklar; kulaklarına elmas küpeler takmışlardı. Parmaklarında iri taşlı yakut, zümrüt yüzükler ışıldardı. Tenleri beyazdı, gözleri sürmeliydi, dudakları nar çiçeği gibi kırmızı idi." (M, 2008: 319).

IV.13.4. Süslenme

İncelediğimiz romanlardaki kahramanların her birinin romandaki olayların geçtiği zamana uygun olarak süslandıkları görülmüştür. Vücuda sürülen herhangi bir hoş koku, kına, sürme, kemer, küpe, kolye, halhal en sık karşılaşılan süslenme araçlarıdır:

"...Eliyle gümüş çingirdaklı bir halhalı gösterdi." (C, 2016: 53).

"...Kadının yüzü peçe ile örtülüydü. Sim işlemeli ipek kadifedendi kaftanı. İnce belini altın bir kemerle boğmuştu Salına salına yürüdü. Yürüdükçe ayak bileklerinde hal hal çingirdakları çingirdardı." (C, 2016: 74).

"...Kulakları ufacıktı. Kulak memelerinde, ince bir gül yaprağında uçmaya hazır, hanımböceğini andıran yakut damlası küpeler vardı." (DÇ, 2013: 62).

"...Neden karanlıklara düşman olmadan, aya karşı şarkı söyleyebildiğim ve mezar taşları üzerinde tahterevalli oynadığım günlerde parmaklarına kına yakan küçük kızlardan biri halinde karşıma çıkmadın?" (DÇ, 2013: 95).

"...Elvan elvan sırma işlemeli kumaştan dikilmiş samur kürklerinden misk ü anber kokuları saçılırdı." (KD, 2015: 40).

"...Yataktan kalktığımda iki halayık gelip kollarımı, bacaklarımı, vücudumun her adalesini gül kokan yağlarla ovdular, sonra hamamlığa sokup ıtır kokulu ılık su ile yudular." (KD, 2015: 43).

"...Bir elinde ayna, bir elinde sürme, ağladığı belli olmasın diye, kıvrıkcık kirpikli iri mavi gözlerini boyamaya hazırlanıyordu." (KD, 2015: 287).

"...Fato, Seyit Vehhap'ın getirdiği ipek kaftanı giymeme yardım eder, her yanıma koku çalar, gözümün sürmesini tazelerdi. Şih Abuzer'in korkusuna, yüzümün gözlerimden gayrı yerini leceğimle sıkı sıkı örtüp ardıma iğnelerdi." (M, 2008: 145).

"...Elif Ana'nın her yaptığına kusur bulur, saçımın her örgüsünü on kez çözdürüp yeniden bağlatır, sonra da elini çabuk tutmaz diye yüreğini daraltırdım. Biçare hatun beni süsleyip kuşandırmasıya, sırsıklam tere bulandı." (M, 2008: 365).

"...Uzun zamandır giymediği al uskufalarını giyinmiş, saçlarını bağlamış, kâküllerini maşayla kıvrırmıştı." (YG, 2015: 19).

"...Güllü sürmesini, kokusunu tazelemiş, buram buram şebboy kokusu bırakarak koştu, ağayı karşıladı." (YG, 2015: 48).

"...Dün evin içerisi şekerçi Abdülkadir'in şeker kaydattığı dükkânı gibi yanık şeker kokmuştu. Oysa hepsi de odalarında, yüzlerine ağda tuttuklarını ötekilerden gizlediğini sanıyordu." (YG, 2015: 254).

"...Hatice, Nazife'nin boynundaki incileri kısıyordu. Nazife de Hatice'nin küpelerine tutuldu. Düzgün allık sürmede hiçbiri ötekini bastıramamıştı." (YG, 2015: 256).

"...Alaydan caddeye, esans karışık bir dişi ten kokusu yayılıyordu." (YG, 2015: 261).

"...Murat votkasından iki yudum almadan, yeni bir müşteri girdi kapıdan. Güzel giyinmiş, saçları briyantınla taranmış, genç bir adamdı." (BOAD, 2013: 205).

IV.14. Halk Mutfağı

Mutfak kültürü (beslenme) ile ilgili olarak Erman Artun *Türk Halkbilimi* adlı eserinde şu değerlendirmeleri yapmaktadır:

"Bir toplumun beslenme kültürü, yaşama biçimiyle doğrudan ilgilidir. Yaşama biçiminin değişmesi, beslenme kültürünün de değişmesine neden olur. (...) İnsanın beslenme ile ilgili davranış ve uygulamaları tarım, ekonomi, coğrafya, dini inançlar, demografi, eğitim vb. çeşitli faktörlerin etkisiyle oluşur gelişir. (...) Mutfak kültürü, beslenmeyi sağlayan yemek, yiyecek, içecek türleri ve bunların hazırlanma sürecini; pişirilme, saklanma ve tüketilme sürecini; buna bağlı mekân ve ekipmanı; yeme-içme geleneği ile bu çerçevede gelişen inanış ve uygulamalardan oluşan bir bütünlüğü ve kendine özgü bir kültürel yapıyı ifade eder." (Artun, 2015: 415).

Bu bölümde Erman Artun'un yukarıda çizdiği çerçeveden hareketle, Kemal Bilbaşar'ın romanlarında geçen mutfak araç ve gereçleri, yiyecek ve içecek türleri işlenmiştir.

IV.14.1. Yiyecek Türleri

Nevin Halıcı, Türk mutfağının, Çin ve Fransız mutfaklarıyla birlikte dünyanın en ünlü üç mutfağından biri olarak kabul edildiğini belirtmektedir (Koz, 2008: 283).

Anadolu coğrafyasında yemek kültürü bölge ve yörelere göre farklılık göstermektedir. Bu farklılık ve çeşitlilik Türk mutfağının zenginleşmesinin nedenlerinden birisidir. Yemeklerdeki bu zenginlik yazarımızın romanlarında da kendisine yer bulmuştur. Kemal Bilbaşar, romanlarında okuyuculara, tarhanadan pilava, tulum peynirinden baklavaya, kadayıftan kadınbudu köfteye, etli pilavdan dolmaya, doldurulmuş hindi ve tavuktan yoğurda, kuzu dolmasından akide şekerine, tereyağdan bala kadar çok çeşitli bir yiyecek yelpazesi sunmuştur:

"...Yengem dumanı tüten, üzerine kırmızıbiberli yağ haşlanmış tarhana kâsesini önümüze süre, sonra kendisi de karnını tutarak besmeleyle karşımızdaki şilteye yerleşirdi." (ZN, 2015: 123-124).

"...Üzerine kırmızı biberli yağ dökülmüş çorbalar, etli pilavlar, yaprak dolmaları herkese ayrı tabaklar içinde sunuluyordu. Yemeklerin sonunda peynir, meyve yeniyordu." (B, 2015: 43).

"...Adamın birisi keçi derisinden yaptırdığı bir peynir tulumunu deniz suyunda yıkayıp şişiriyor." (ATG, 2015: 36).

"...Uzun mermer masalar görmedikleri yemeklerle doluydu. Birinde sini sini baklavalar, şekerpareler, kadingöbekleri, kaymaklı kadayıflar, nemse börekleri, poğaçalar, subörekleri. Ötekinde tabak tabak söğüşler, kızarmış etler, kadınbudu köfteler, içi fıstık üzüm doldurulmuş tavuklar, hindiler, çerkeztavukları. Bir başka masa üzerinde mayonezli levrekler, yağda kızartılmış barbunyalara, palamutlar, mercanlar, şişe dizilmiş kılıç balıkları vardı." (B, 2015: 58).

"...Memduh Efendi, "Karnımız acıkmıştı zaten, ne iyi. Bakalım neler yapmışlar," dedi, kalaylı sahanların kapaklarını birer birer açtı. Birinde dört parça kızarmış palamut balığı, birinde düğün çorbası, birinde şehriyeli pilav, kâsede ise üzümle karışık kayısı hoşafı vardı." (B, 2015: 163).

"...Sini içinde nar gibi kızarmış bir sığır başı ile bir torba ceviz getirip koydular ortaya. Merakla bakarlardı. Ben sininin başına çöktüm." (C, 2016: 13).

"...Torbamdan bir avuç üzüm alıp yedirdim hayvana. Sonra torbanın öteki gözünden avucumu ceviz içi, kayısı kurusu ile doldurdum." (C, 2016: 17).

"...Günlerce konuk ederlerdi beni. Türlü yiyecek ikram ederlerdi. Oğlak çevirir, hatırım hoş etmeye çalışırlardı." (C, 2016: 45).

"...Gülfüz yengem, tez elden piliç kızartmış, peynir, yumurta kırmış, siniyi donatmış, getirdi." (C, 2016: 57).

"...Gel kurban," dedim. Teknenin başına götürdüm. Elimi suyla ıslayarak, hamurun nasıl karılacağını gösterdim. Hamurun tutulması bitende sacın altını yaktım, ilk gözlemeyi yaptım, pişirdim. Gerisini o tamamladı." (C, 2016: 102).

"...Muhtar, eskerleri ağırlamak için bir oğlak kesti. Oğlağın çevrilmesini Cemo üzerine aldı." (C, 2016: 152).

"...Cemo, hayvanların tımarından, yoğurt çalmadan, yayık dövmeden vakit bulanda, bana yardıma gelirdi." (C, 2016: 175).

"...Ekmeğimizi çok kez haşhaş tohumuyla karıştırılmış tuza banıp yerken, "Bu lokmayı ne niyetine yiyelim?" diye sorardı.

Sonra kahkahalarla gözleri yaşarınca dek gülerek kendisi cevap verirdi: "Bugün Rıdvan Beylerin evinde kuzu dolması var. Gel tadına bakalım şunun!" (DÇ, 2013: 12).

"...Sabahları kapıyı vurmada girmenin sinirlerimi bozacağını, bana kahvaltı için yüz gram kaymak ve iki dilim çavdar ekmeği getirmelerini anlatacaktım." (DÇ, 2013: 17).

"...Hamit, kaybettiğine inandığı şeyi yeniden ele geçirenlerin hovardalığıyla akide şekerlerinden birer tane sunmak cömertliğini gösterdi." (DÇ, 2013: 56).

"...Ben istibdat karanlığıyla boğulmuş bir kandan gelme, genel savaş yıllarının silindiriyle ezilmiş, mısır çorbası ve süpürge tohumu lapası ile beslenmiş manevi bir çöküntü ile güneş aydınlığını bile karartan bir kuşkuyla düşmüş, acınacak bir kuşaktandım." (DÇ, 2013: 83).

"...Hamit, ağzına bir akide şekeri atarak homurdandı." (DÇ, 2013: 97).

"...İstanbul'daki nüfuzlu vezirleri ve ulemayı mavnalar dolusu yakacak odun ve konaklarını yenileyecek keresteyle, fiçı fiçı kara -inek- yağlarıyla, tulum tulum peynirlerle, sandık sandık mevsim meyveleriyle, çuval çuval fasulye, nohut, soğan ve benzeri sebzelerle besleyen bu nabekârlara diş geçirmek mümkün olmamaktaydı." (KD, 2015: 18).

"...Kaymak, bal, kaşkaval ve tulumpeyniri ve en leziz Tirilya zeytinleriyle donatılmış siniler içinde kahvaltı getirip doyurdular." (KD, 2015: 43).

"...Büyük mangalarda pişirilen yağlı sucuklardan etrafa mavi dumanlarla iştiha açıcı kokular dağılıyordu." (KD, 2015: 101).

"...Tavukları kazanla ateşe vurdular. Danayı ise bir sırığa geçirip kor dökmüş meşe alevi üzerinde çevirmeye başladılar." (KD, 2015: 112).

"...Yüzlerinde tasa okunan manga erleri yanıt vermeden, onbaşının besmelesiyle kaşıklarını nohut yahnisine daldırdılar." (KD, 2015: 532).

"...Ama birbirlerinin dilinden anlamadıklarından konuşamıyorlar, etli pilava, üzüm hoşafına kaşık çalarken salt gülümseyerek bakıyorlar, arada bir yemeğin çok lezzetli olduğunu belirten el işaretleri yapıyorlardı." (KD, 2015: 543).

"...Olur olmaz yemeği beğenmezdi. Yumurtaya bulanıp yağda kızartılmış pirzolaya, nohutlu pilava zerdeli hoşafına bayılırdı." (ZN, 2015: 52).

"...Devrisi gün, öğleye varmadan gözede büyük şölen kuruldu. Sofralarda sini sini etli pilav döküldü." (C, 2016: 83).

"...Yemekler yenilmiş, yağlı ayranlar içilmiş. Leşkerin önüne kazan kazan pilav dökülmüş, lenger lenger yoğurt taşınmış." (M, 2008: 104).

"...Közlediğimiz kuş etinin, derlediğimiz yarpuzun, kımı otunun tadı, padişah sofrasının yemeklerinde bulunmazdı." (M, 2008: 240).

"...Dönüşte, İaşe Ambarı'ndan verilen arpayı, nohudu, unu bulguru, şekeri, gazyasını esterlere yükleyip yola düzeldük; Mameki üzerinden Harçik Deresi'ne indik." (M, 2008: 326).

"...Güllü ona da tembihlerde bulundu:

"Sen de üstünü deyiş, misafirlerin yanına bu kılıkla çıkma! Önce kadınbudu köfteleri kızart. Kapağını ört, mangalın kenarına koy, sıcak dursun. Şu kıza da a'cık göz kulak ol! Kabak çiçeği gibi açıldı." (YG, 2015: 20).

"...Halayıkların tepsiler içinde taşıdıkları yumurtayı, tereyağını, balı iştihayla yedi." (YG, 2015: 81).

"...Ahmet çıkını açtı. Ayşe Ablası'nın fırında pişirdiği gözlemeleri avurtlarını şişire şişire iştah ile atıştırdı. Çıkında haşlanmış yumurta, tulumpeyniri, zeytin de vardı" (YG, 2015: 152).

"...Mehmet, yiyeceklerin sarılı kâğıdı açtı. İçinden ortası yarılmış, arasına şişköfte, soğan, maydanoz doldurulmuş pamuk gibi beyaz ekmekler çıktı." (YK, 2016: 22).

"...Sofrada öğle, akşam yemeklerinde Sultan Bacı'nın önüne sürdüğü onca güzel yemeklere, sarı sarı böreklere, kaymaklı baklavalara el sürmüyordu." (YK, 2016: 53).

"...Kadınlar taştan ocaklarda ateş yakarak fasulye, yumurta haşlıyorlar, kahveler çaylar pişiriyorlardı." (YK, 2016: 69).

"...Zühre Hanım, kendisini örgüsüne veremediği için örgü torbasını minderin şiltesi üzerinde bırakarak mutfağa inmiş, etli fasulyeyi mangala oturtmuş, maltızda pilav hazırlığına girişmişti. Damadı fasulyenin helmelenmişini, pilavın yeni pişmişini severdi." (ZN, 2015: 15).

"...Tüyübozuk söyledi, bu gece orada kaynamış kestaneyle birer külah talkan dağıtacaklarmış çocuklara... Cevizli kabak tatlısı da ikram edeceklermiş."

"Biz de mangalda kompür gömeriz bre neneciğim. Sana cin mısırı da patlatırım Yarın sabah para da veririm. Gider leblebiciden iki külah leblebi unu da alırsın!"

"Ama leblebi şekeri de isterim."

"Olur, leblebi şekeri de alırsın!"

"Keçiboynuzuyla içde de isterim."

"Olur, keçiboynuzuyla içde için de iki metelik veririm." (ZN, 2015: 68).

"...Naziye arada sırada bize gelir, "Hadi nineciğim, Kemal'i al da bize gidelim! Bugün babam da paça pişirdi. Tam dişine göre..." der, bizi yatıya çağırırdı." (ZN, 2015: 100).

"...Dayımın boynuna sarılıp yakardım:

"N'olursun dayıcığım, gidelim bize!.. Annem etli büryan, pekmezli irmik helvası yaptı." (ZN, 2015: 106).

"...O darlık savaş günlerinde sofradan tek kap yemekle kalktığımızı hiç anımsamıyorum. Çorbanın ardından ya fasulye pilav ya etli patates ya tavuk yahnisi ya da soğanlı sucuk üzerine kırılmış yumurta yerdik. Ağzımızı tatlandırmak için yengem sofraya son olarak küçük bir tabak içinde reçel, tahan pekmez ya da helva getirirdi." (ZN, 2015: 124).

"...Beni görür görmez bir sevinç çığlığı atıyor, "Tam da zamanında keldin küçük bek! Öyle bir çiy börek yapmışım ki..." diye müjdeliyor ve bana yedirmek için mutfağa seyirtiyordu." (ZN, 2015: 140).

"...Bol maydanozlu soğan piyazı üzerine yatırılmış uskumrular, kıvırcık salata, cacık, fasulye pilakisi, muska böbreği ve tahin helvasıyla donatılmış büyük sini etrafında çok neşeli bir akşam yemeği yenildi." (B, 2015: 24).

"...Tarhana, erişte, nişasta, salça gibi şeyler evde yapılacaktı." (B, 2015: 27).

"...Hocanımın eğitimiyle birkaç ay içinde Başo, hünkârbeğendiden çerkeztavuşuna dek tüm yemekleri pişirmesini, içmeyi seven kocasına her akşam küçük bir çilingir sofrası donatmasını öğrenmişti." (B, 2015: 27).

"...Yolculuk süresince yiyecekleri köfteleri, börekleri o pişirdi, kotardı." (B, 2015: 31).

"...Sıra sıra kızarmış tavuk butları, köfteler, dolmalar, börekler. Bir yanda da baklavalar, şekerpareler, kadayıflar." (B, 2015: 61).

IV.14.2. İçecek Türleri

Anadolu coğrafyasında insanların günlük hayatta sıklıkla tükettiği şerbet, kahve, hoşaf, ayran, çay, ihlamur vb. Kemal Bilbaşar tarafından roman kurgusu

içerisinde en çok kullanılan içeceklerdir. Bunların yanı sıra sıklıkla rastlanmamakla birlikte insanların boza, şarap, rakı, konyak ve votka içtikleri de görülmektedir:

"...Cano ile babo oğul gibi kucaklaştık. Cemo'nun ezdiği gül-gelincik şerbetini içtik. Böylece Cemo karım oldu." (C, 2016: 98).

"...Ferah Ali Paşa, hatırlı konuklarını, yorgunluk almak üzere otağ çadırına götürdü, buzlu şerbetler ikram etti." (KD, 2015: 439).

"...Akşam geç vakit odamın yerleştirilmesi bitince, Pakise Hanım memnun bir yüzle bir yorgunluk kahvesi içmemizi teklif etti." (DÇ, 2013: 61).

"...Kahveci askılı pirinç tepsiyi fiyakayla döndürerek getirdi kahveleri, siniyi Bonyak Şore'nin önünde tutarak, "Buyurun!" dedi." (KD, 2015: 475).

"...Kararı kutlamak için Pşi Şore delikanlıları çağırtıp konuklara boza ikram etti." (KD, 2015: 122).

"...Yemekler yenip konuklara bozalar dağıtmaya başlandığı sırada, Bozdoklu göstericiler alanı boşalttılar, yerlerini yiğitlik sınavı geçirecek bey oğullarına bıraktılar." (KD, 2015: 141).

"...Şefsi bu kez canlanarak seğirtti, az sonra üç çanak bozayla döndü. Üç genç adam bir dikişte boşalttılar bozalarını." (KD, 2015: 395).

"...Zengin evlerinden kazan kazan etli pilav, sini sini çiğbörek, lenger lenger hoşaf, ayran taşındı, yenildi, içildi, eğlenildi." (KD, 2015: 507).

"...Nikâhtan sonra zengin şölen sofrasında konuklara pilav zerde ikram edildi, buzlu şerbetler dağıtıldı. Sofradan kalkıldığında zarflı fincanlar içinde kahveler geldi, çubuklar tütürüldü, sohbet başladı." (KD, 2015: 584-585).

"...Şih Persin'in etli pilavı salt ağa sofrasına koydurduğu görüldü. Maraba sofrasına ayran çanağı verildi. Ağa sofrasında temizlenen kemikleri Şih Persin, maraba sofrasına atardı." (M, 2008: 40).

"...Ayak hizmetlerine anam dolandı, ben yanlarına çıkmadım. Penceresi sekiye açılan mutfakta kaldım, kahve kaynattım, çay demledim." (M, 2008: 74).

"...İki meslektaş, mindere karşılıklı oturduklarında yengem ıhlamurlar koşturdu." (ZN, 2015: 117).

"...Kolcu çavuşu dudaklarını yalayarak, "Kebap bol olanda, şarap da bol olmalı ki şölenin tadı çıksın!" dedi." (KD, 2015: 477).

"...Masada yarılanmış bir şişe şarap vardı. Votkadan sonra şarap? Yüzü biraz daha alevlenmişti." (ATG, 2015: 88).

"...Kimisinin önünde bir çanak şarap, kimisinin elinde tavşan kanı bir bardak çay vardı." (KD, 2015: 657).

"...Yeni iş onuruna Memduh, evde babasına bir rakı şöleni çekti." (B, 2015: 24).

"...Menekşe reddedemedi, onun elinden zehir olsa içecekti. Konyağı üst üste iki kez yudumladı." (BOAD, 2013: 35).

3.14.3. Keyif Verici Maddeler

Her ne kadar tam anlamıyla mutfak kültürü içerisinde değerlendirilmese de keyif verici maddeleri de bu başlık altında incelemeyi uygun bulduk. Kemal Bilbaşar'ın romanlarında sigara, tütün, nargile ve esrar adı geçen keyif verici maddelerdir:

"...Caz gürültüsü, sigara dumanı, alkol ve esans kokusu, nemli bir sıcaklık, floresan ışıklara benzer soğuk kahkahalar ortasından geçtik." (ATG, 2015: 87).

"...Müezzinoğlu tabakasını çıkarıp bir sigara yaktı, derin bir nefes çekti, savurdu." (YG, 2015: 51).

"...Bahri Paşa minderde gecelik entarisiyle oturmuş, nargile içiyordu." (B, 2015: 21).

"...Müezziyoğlu kameriyede oturmuş, ırmağa karşı nargilesini tokurdattıyordu." (YG, 2015: 272).

"...İyi düşünmüşsün Bedoş," dedi Başo Hanım, "teyzene söyleyelim. Bayram Ağa bize de alsın o tütünden, o kehribar ağızlıktan. Birkaç mendil ile iki şişe rakı da koyarız yanına. Rakıyı içince keyiflenir, gamını tasasını unutur bizimki." (B, 2015: 89).

"...Satılık hayvanları hayduda kaptırmadan panayıra götüren ben. Esrar kaçırırken zaptiye izi süren ben. Komşu beginin şal yüklü, şeker yüklü ayıngacı kervanını basan bendim." (C, 2016: 12).

"...Cano, elini yağlığına silip çubuğuna tütün doldurmaya başladı." (C, 2016: 105).

IV.14.3.Mutfak Araç ve Gereçleri

Kemal Bilbaşar'ın romanlarında kahramanların günlük yaşantısına, ekonomik durumlarına ve dönemin şartlarına uygun sahan, sefertası, sini, fiçı, testi, küp, kazan, çanak, güveç, maşrapa, sac, sacayak, tencere, bakraç, çatal, kaşık, su ibriği, havaneli, çaydanlık, demlik, kadeh gibi mutfak araç ve gereçlerini kullandıkları görülmektedir:

"...İşçi kadınlar, ellerinde sepetler, mendile bağlanmış bakır sahanlar ya da çinko sefertasları olduğu halde yola dökülmüşlerdi." (DÇ, 2013: 147).

"...İmamın hanımı, bize kalaylı sini içinde dergâh usulü fakirane bir sofrayı çıkardı." (KD, 2015: 25).

"...Tahtadan oyulmuş bal ve yağ fiçilerinin bulunduğu rafa doğru yaklaştı." (KD, 2015: 67).

"...Kalfa sırlı toprak çanağa, tahta kaşıkla fiçiden bal çıkarıp süzerken konuşmasını sürdürdü." (KD, 2015: 68).

"...Sergilerin bazılarında kullanılmamış Çanakkale testileri, büyük küpler, çanak çömlek ve güveçler istiflenmişti. Bazılarında dövme bakırdan kazanlar, büyük tencereler, kalaylı maşrapalar, közleme pişirmeye yarar saclar, sacayaklar, büyük maşalar sıralanmıştı." (KD, 2015: 101).

"...İnin içinde, ayakları çam kütüğünden üzeri yamçıyla örtülmüş bir kerevet, yemek yemek için bir kürsü, oturmaya yarayan ağaç tokmaklar, iki küp, ağzı kırık bir testi, ağaçtan yontulmuş çanaklar, ocak üzerine sallandırılmış bir bakraç göze çarpıyordu." (KD, 2015: 380).

"...Paşa, konuklar ve muhafızlığın ileri gelen ağaları, kırdan yemek yer gibi şilteler üzerinde oturmuşlar, pencere camlarının yansıttığı akşam güneşinde ıpıl ıpıl yanan kalaylı sinilerden, tahta kaşıkla, askerlere verilen etli pilavı, üzüm hoşafını kaşıyorlardı." (KD, 2015: 549).

"...İyi giyimli yeniçeri delikanlıları konuklara renkli kadehler içinde şerbetler dağıttılar." (KD, 2015: 552).

"...Seyit Vehhap, yiyeceklerle, meyvalarla mey ibrikleri, kadehlerle donatılmış bir sininin başında otururdu." (M, 2008: 173).

"...Çentikli İbrahim çam ağacında oyulmuş su ibriğini, sırtı yer yer dökülmüş emaye mavi maşrapayı aldı, fırladı." (YG, 2015: 223).

"...O sıra Yonca Kız, Kale kapısının dibindeki çeşmeden küçük bakraçla su almaya gitmişti." (YK, 2016: 14).

"...Gene fırsatını bulup komşuların öteberisini alıyor, gene bakraçla su taşıyıp küpleri, tenekeleri dolduruyordu." (YK, 2016: 78).

"...Memduh Efendi, "Karnımız acıkmıştı zaten, ne iyi. Bakalım neler yapmışlar," dedi, kalaylı sahanların kapaklarını birer birer açtı. Birinde dört parça kızarmış palamut balığı, birinde düğün çorbası, birinde şehriyeli pilav, kâsede ise üzümle karışık kayısı hoşafı vardı." (B, 2015: 41).

"...Tınlayan seslerden hırsızın mutfaktan tencere, kazan, sini gibi eşyaları taşığa taşıdığı anlaşılıyordu." (B, 2015: 52).

"...Yüksek ayaklı pirinç mangalda, çaydanlık ve demlik her zaman fıkırdıyor, evin içini karanfil karışımı ihlamur kokusu dolduruyordu." (B, 2015: 63).

"...Öyle sertti ki, ancak pirinç havaneli vurmakla parçalanabiliyordu." (B, 2015: 121).

"...Komutan'la Şih, gümüş bir sininin başında yan yana otururlardı. Sininin üzeri, gümüş çatallar, kaşıklar, renkli kadehler, ibriklerle, türlü yiyecekler, meyvelerle donatılmıştı." (C, 2016: 72).

"...Hacı Kadir güğümleri bırakıp koştu, ağanın eline sarıldı, öpmek istedi." (YG, 2015: 54).

"...Huriye içeri girdi. Ardından, elinde kocaman bir, bakraç yoğurt, Hasan yürüdü." (BOAD, 2013: 86).

IV.15. İmece

Köy hayatı için oldukça önemli bir yeri olan *imece* Türkçe Sözlük'te şu şekilde tanımlanmıştır:

"1.Kırsal topluluklarda köyün zorunlu ve isteğe bağlı işlerinin köylülerce eşit şartlarda emek birliğiyle gerçekleştirilmesi. 2.Birçok kimsenin toplanıp el birliğiyle

bir kişinin veya bir topluluğun işini görmesi ve böylece işlerin sıra ile bitirilmesi."
(T.S. 2005: 962).

Kemal Bilbaşar, köy hayatını ve köylünün hayat mücadelesini anlattığı *Ay Tutulduğu Gece*, *Cemo* ve *Memo* romanlarında köylü için hayatî bir öneme sahip olan imeceye değinmiştir:

"...Köyden çıkarılan imceler suyolunu kazıyorlar. Mühendis Nihat Yöndeş'in gönderdiği yol postası geldi. Bir çavuşla dört işçi yollamış." (ATG, 2015: 94).

"...Gün günden yüreğimiz rahatlardı, güvenimiz artardı. Çakalgediği'ne yerleşmeye koyulurduk, işe dört elle sarılırdık. Her işimizi büyük imece ile görürdük." (C, 2016: 159).

"...Mezrayı imeceyle açıp, komları elbirliğiyle onaracağımızı söylemişim ya kurban, duymamış mısın?" dedim." (M, 2008: 335).

"...O saat kararımı verdim. İmece işleri hafifleyende döküm araçlarımı, kalıplarımı yenileyip çan dökecektim." (C, 2016: 163).

V. BÖLÜM
(HALK İNANÇLARI)

V. HALK İNANÇLARI

İsmet Zeki Eyuboğlu, *Anadolu İnançları* adlı çalışmasında *inanç* kavramını şu şekilde tanımlamıştır: "*İnanç, bir kimsenin günlük yaşamını, davranışlarını etkileyen, başkalarından öğrenme yoluyla kazanılan düşünce varlığıdır.*" (Eyuboğlu, 2007: 29).

Halk inanışları toplumdan topluma hatta yöreden yöreye göre değişiklikler göstermektedir. Türk toplumu binlerce yıllık tarihinde çeşitli dinleri kabul etmiş, farklı etnik unsurlar ve kültürlerle karşılaşmıştır. Bu dinler ve kültürlerden etkilenerek İslamiyet'i kabul ettikten sonra da eski dinlerinin ve kültürlerinin etkisini sürdürmüşlerdir. Genel olarak toplumlar hayatlarını derinlemesine etkileyen âdet, inanç ve geleneklerini yeni bir dine girdikten sonra bırakmazlar ve yeni dinin özelliklerine eski âdet, inanç ve geleneklerini uydurmaya çalışırlar. Halk inanışları da genel itibariyle bu uygulamalardan ortaya çıkmıştır denilebilir (Artun, 2015: 345).

Bu tür inanmaların örneklerine çeşitli edebî eserlerde de yer verildiği bilinmektedir. Bu bağlamda Kemal Bilbaşar'ın incelediğimiz romanlarında tabiat olayları, cansız varlıklar ve inanç merkezlerinin yanı sıra uğur-bereket, nazar ve nazarlık, kurban, büyü, fal, adak, formülistik sayılar vb. gibi inançlara rastlanmaktadır. Aşağıda bu inançlar romanlardan alınan örneklerle incelenecektir:

V.1. Tabiat Olaylarıyla İlgili İnanışlar

Geleneksel kültürde insanlar tabiat olaylarından kendilerine göre anlamlar çıkarmışlar ve bunu da kuşaktan kuşağa aktarmışlardır. Mesela bazı yörelerde nisan yağmurunun altında beklemenin ve dolu yağdığına birkaç tane dolu yemenin insana sağlık vereceğine inanılır. Bunun dışında sıcakların gelmesinin cemrelerin düşmesine bağlanması, şimşek çaktığında yere bıçak saplandığına inanılması Anadolu coğrafyasında sıkça görülmektedir (Artun, 2015: 346-347).

Kemal Bilbaşar, romanlarında tabiat olaylarından olan ay tutulması ve yıldız kaymasıyla ilgili olarak iki örneğe yer vermiştir. *Ay Tutulduğu Gece* romanında Öğretmen Tefik tüfek sesleri duyar ve bir adama bunun sebebini sorar. Aldığı cevap ise ay tutulması ile ilgilidir:

"...Tevfik adama sordu:

"Bu tüfek sesleri ne?"

Adamın, boğuk boğuk, "Ay tutuldu da ö'retmen... Hani âdettir, çabuk çözülsün diye şeytana tüfek sıkarlar..." dediği duyuldu." (ATG, 2015: 41).

Ay veya güneş tutulduğunda teneke veya davul çalarak ya da tüfek sıkarak gürültü çıkarmak Eski Türklerden günümüze uygulanan bir pratiktir. İnanışa göre ay

ve güneş kötü ruhlarla mücadele ederken bazen onlar tarafından yakalanarak karanlık dünyasına götürülür. Halk da güneş ve ayı kötü ruhların elinden kurtarmak için bağırıp çağırarak ya da davul çalarak gürültü çıkarır. Bu gürültünün kötü ruhları korkutacağına inanılmaktadır (İnan, 1986: 30).

Yıldız kaymasıyla ilgili halk inancı ise yazarımızın *Başka Olur Ağaların Düğünü* romanında kendisine yer bulur. Bekir, Tahir'e çok kızmıştır ve tam yıldız kaydığı sırada onun aleyhine bir dilekte bulunur. Bunun altında yatan ise yıldız kayarken dilenilen şeyin gerçekleşeceğine olan inançtır:

"...Birden hatırladı: Yıldız kayarken bir şey istenirse Hızır Aleyhisselam bu dileği yerine getirir, derlerdi. Köydeyken çok çalışmışlardı, ama hiçbiri yıldız kayasıya, dileğini söyleyememişti." (BOAD, 2013: 223).

V.2. Cansız Varlıklarla İlgili İnanışlar

Cansız varlıklar halk muhayyilesinde olumlu veya olumsuz düşüncelerle değerlendirilmiş ve derecelenmiştir. Bu varlıkların kimi uğur taşıdığı düşünülerek değerli görülmüş kimi de tam tersi uğursuz kabul edilerek uzak durulması gereken bir varlık olarak görülmüştür (Artun, 2015: 349).

Su, geleneksel kültürde değer verilen bir varlıktır. "Su gibi aziz olasın!" duası, suyun ayakta içilmemesi, suyun temizleyici özelliği vb. durumlar bu değerlerin sonucudur. Türk kültüründe su ile ilgili olarak en yaygın olan bir inanış da gidenlerin ardından onların hemen geri gelmesi için su dökülmesidir. Yazarımızın romanlarında da bununla alakalı örneklerle yer verilmiştir.

Memo romanında Memo, birkaç arkadaşıyla beraber obadan ayrılır. Elif Ana ise gidenlerin arkasından su döker:

"...Yola düzüldük.

Elif Ana, ardımızdan bir bakraç su döktü;

"Tez gidin, tez dönün! Bu avratların yiğit yolu gözlemekten sabırları tükenmiştir," dedi." (M, 2008: 313).

Zühre Ninem romanında Kemal ve dayısı salep satmak için evden çıkarlar. Hatça ise bu ikiliyi arkalarından su dökerek uğurlar:

"...Hatça Yengem'in ardımızdan, hayırlı kismetler dileyerek bir kova su serptiğini duydum." (ZN, 2015: 92).

V.3. İnanç Merkezleriyle (Yatırlar-Ziyaret Yerleri) İlgili İnanışlar

Anadolu insanı çeşitli konularda kendisini çaresiz hissettiği zamanlarda çare bulma adına kutsal olarak gördüğü ziyaret yerlerine yönelir. Erman Artun, *Türk*

Halkbilimi adlı eserinde yatır, ziyaret ve kutsal sayılan mezarlara gidiş nedenlerini şu şekilde sıralamıştır:

- 1) Çocuk sahibi olmak, doğan çocuğun ölmesini önlemek, yaramaz çocukları ıslah etmek, konuşmayan çocukların dilini açtırmak.
- 2) Evlenemeyen kızların kısmetini açmak
- 3) Rızık artırma dileği
- 4) Kayıp eşyayı bulmak
- 5) Kötü alışkanlıklardan kurtulmak
- 6) Şirinlik dileği (Kısmet açma)
- 7) Askerden sağ salim dönme dileği
- 8) Yeni bir işe başlamadan kutsal zatın, duasını rızasını alma.
- 9) Doğal afetlerden korunmak" (Artun, 2015: 370).

Kemal Bilbaşar da romanlarında bu ziyaret yerleriyle ilgili inançlara sıklıkla yer vermiştir. Genellikle kırsal kesimdeki insanların hayatını anlatan yazar, onların hastalıklar, çocuk sahibi olamama, kısmetin bir türlü açılmaması vb. gibi durumlarda baş vurdukları yolları çeşitli şekillerde aktarmıştır.

Konuyla ilgili olarak yazarımızın romanlarında geçen örnekler "Halk Hekimliği" ve "Evlenme" başlıkları altında da incelendiği için burada tekrar edilmekten kaçınılmıştır.

Kısmet açma veya çocuk sahibi olma dışında herhangi bir isteğin gerçekleşmesi için türbeleri ziyaret ederek orada dua etme de yazarımızın romanlarında işlenmiştir. *Bedoş* romanında Bedia öğretmen olmak istemektedir. Bu isteğini bir kez de Fatih Sultan Mehmet'in türbesinde dile getirir:

"...Türbedara görünmeden içeri süzülür, Fatih'in sandukası önüne gelir, diz çökerdi. Türbeye yatanlara hep baba dendiği için o da "Fatih Baba!" diye seslenirdi sandukaya. "Belki Allah Baba seni kırmaz, ona söyle, beni mahzun etmesin. Büyüyünce muhakkak öğretmen yapsın beni. Unutmazsın, değil mi Fatih Babacım?" (B, 2015: 65).

V.4. Uğur ve Bereket

Türk kültüründe bazı davranışlar, olaylar, nesnelere ya da durumlar bereketli ve uğurlu olarak kabul edilirken bazıları da tam tersi uğursuz olarak görülmüştür.

Latince "*augur*" kelimesinden gelen uğur, Türkçe Sözlük'te; "*1. Bazı olaylarda görülen ve insana iyilik getirdiğine inanılan belirti veya bazı nesnelere var olduğuna inanılan iyilik kaynağı. 2. Bu nitelikte olduğuna inanılan şey. 3. Meymenet, kadem. 4. Talih, şans.*" (2005: 2030-2031) şeklinde tarif edilmektedir.

Bereket ise "*Bolluk, gürlük, ongunluk, feyiz, feyezana.*" (T.S. 2005: 246); "*Bolluk; meymenet, saadet, mutluluk, Tanrı vergisi.*" (Devellioğlu, 1997: 87) ifadeleriyle açıklanmaktadır.

Kemal Bilbaşar yukarıda tanımlarını verdiğimiz halk arasındaki bu inanç örneklerine de romanlarında yer vermiştir.

Anadolu'da koyunların ikiz yavrulması bereket göstergesi olarak görülür. *Memo* romanında da buna dair bir örneğe yer verilmiştir. Senem doğmadan önce koyunlar hep ikiz yavrular. Senem'in babası ise bunu Senem'in uğuru olarak görür:

"...Doğduğum yıl koyunlarımız hep ikiz yavrulduğundan, şıh babom beni uğurlu bellerdi." (M, 2008: 25).

Yonca genellikle üç yapraklı olur. Nadiren karşılaşılan dört yapraklı yoncanın da onu gören kişiye uğur getireceğine inanılır. *Yonca Kız* romanında dört yapraklı yonca gören Kezban, buldukları öksüz kızın kendilerine uğur getireceğine inanır:

"...Kezban da dört yapraklı yoncayı görmüştü. Gözlerine inanamıyordu. Bu öksüz kız, kendilerine mutlaka uğur getirecekti." (YK, 2016: 157).

Uğur, uğurusuzluk ve bereketle ilgili olarak yazarımızın romanlarında karşılaştığımız diğer örnekler aşağıda sıralanmıştır:

"...Az sonra bir tavşan fırladı, bayırı tırmandı. Menekşe, köyde kimsenin tavşanı uğurlu saymadığını hatırladı, içine gölge düştü." (BOAD, 2013: 32).

"...Bir var ki, heçbiri Çancı Ustası sözünü ağzına almazdı.

"Hoş gelmişsin ağam!"

"Obamıza şenlik salmış, uğur getirmişsin ağam!" derlerdi." (M, 2008: 234).

"...Gün batanda, Hızır'ın gelip ocaklarına bereket doldurmasını dileyen marabalar, kapıyı açık koyup ellerine ekmeği çöreği alarak, ata mezarına mum yakmaya taşınırlardı." (M, 2008: 434).

"...Lay şunnara bak! Neye tatlandı bunnarın dilleri ki! Bu kız eve uğur mu getirdi yoksam?" (YG, 2015: 139).

"...Bu paranın uğuru, onlara gelecek mevsim, gerdek kapısını açabilirdi." (YG, 2015: 374).

"...Mehmet Torlak, başlarına konan bu devlet kuşunu, Yonca Kız'ın uğurundan biliyordu." (YK, 2016: 11).

"...Firdevs'in evlenmesi eve uğur getirmişti. Bu kez Tevhide'yi takaları olan altın dişli bir kaptan istedi." (B, 2015: 25).

"...Herkes at üzerine bildiklerini ortaya döküyordu. Çoğu altın uğuru üzerinde duruyordu. Bu mübarek hayvan, kazancının birini kendi yer, dokuzunu sahibine yedirirdi." (YG, 2015: 214).

"...Yedi yaşına bastığım yıl büyük deprem oldu. Dersim'in yeri göğü sallandı. Günler günü gökyüzünün mavisini hiç görünmedi. Anam bunu uğursuzluğa yorardı." (M, 2008: 26).

V.5. Nazar, Nazarlık

Nazar ile ilgili olarak Türk toplumunda çok yaygın olarak gerçekleştirilen bazı pratikler vardır. Konuyla ilgili olarak Erman Artun şu değerlendirmeleri yapmaktadır:

"Nazara uğramaya en elverişli kimseler çocuklarla, güzellikleri, hünerleri herkesin hayranlığını uyandırmış kişilerdir; çünkü çocuklar zayıf mahlûklardır, çabuk etkilenebilirler; güzeller, hünerliler, mutlular da insanların kıskançlık duygularını kamçılar. Bu kötü duygular göz yolu ile hedefi etkiler ve sakatlar. Nazara uğrama sadece insanlara özgü bir olay değildir: Mal, mülk, hayvanlar (özellikle de at, inek gibi büyükbaş hayvanlar), evler de nazara uğrayabilir. Durup dururken hastalanan veya sakatlanan at, sütü azaliveren inek, bereketli beklendiği halde kıt elde edilen yıllık mahsul vb. için de 'nazara geldi', 'nazara uğradı' yargısı verildiği olağandır." (Artun, 2015: 361).

Nazardan korunmak için bazı uygulamalara başvurulur. Bunlar arasında ilk sırayı nazarlık takmak veya asmak almaktadır. *"Nazarı etkisiz duruma getirdiğine inanılan kumaş parçası, mavi boncuk, kurşun, dua yazılı kağıt, muska vb. şeyler." (T.S. 2005: 1460) şeklinde tanımlanan nazarlık koruma ve korunma amacıyla kullanılır.*

İncelediğimiz romanların çeşitli yerlerinde nazar ve nazarlıkla ilgili örneklerle rastlanmıştır:

Bedoş romanında Memduh Efendi yeni satın aldıkları evlerini nazardan korunmak için sokak kapısının üzerine toşbağa kabuğu asar:

"...Yeni yavrularının kem gözlerden sakınması için, Leman'ın eski bir patiği ile iri mavi boncuklardan ve küçük toşbağa kabuğundan oluşan nazarlık astı sokak kapısının üst çerçevesine." (B, 2015: 63).

Yaşanılan meskenin nazardan korunması için uygulanan pratik örnekleri yazarımızın diğer romanlarında da kendisine yer bulmuştur:

"...O zaman sokağı döndükten sonra, ellinci adımda ayaklarımın altına gelecek kaldırım taşının renk ve biçimini, bir kapının üst perdesi üzerindeki motifin geometrisini, bir kapının üst yanında sallanan nazarlık pabucunun kaç düğmesi olduğunu bilecektim." (DÇ, 2013: 68).

"...Odanın beyaz badanalı dört duvarına göz değmesini önleyecek, kara boyayla bir kuşak çizilmişti." (KD, 2015: 362).

"...Her çadırın kapısına iri nazar boncukları dizildi." (KD, 2015: 614).

"...Parmaklığın önünde, Türkiye'nin her tarafında eşine rastlayacağımız yaldızlı tenekelerle ve küçük aynalarla süslü, mavi nazar boncukları asılı boyacı kutuları sıralanmıştı." (DÇ, 2013: 41).

Yukarıda da belirtildiği gibi nazara uğrayanların önemli bir bölümünü çocuklar oluşturmaktadır. *Kölelik Dönemeci* romanında da Afsuncu, çocuklara göz değdiğini düşünmektedir:

"...İhtiyar kadının ıslak parmakları yanaklarına, boyunlarına değdikçe uyuyan çocuklar iç geçirerek ürperiyorlardı. Afsuncu, bunları da göz değmenin belirtileri sayıyor, "Kısır karı öldürecekmiş yavrucakları!" diyerek gök gözlü Taçiç'e beddua okuyordu" (KD, 2015: 405).

Yeşil Gölge romanında işe başlayan Ahmet'e annesi nazardan korunması için mevlit okutmasını tavsiye eder:

"...Bak Ahmet'im bubanın hatrıynan oluyo bunlar, sen de yüzümüzü kara çıkarma, aklımdaykene söyleyim: İlk maaşından analıklarına birer güllü pabuç almalsın. Bi de mevlit okutmalsın. Nazarı önler." (YG, 2015: 107).

Nazar ve nazarlıkla ilgili olarak yazarımızın romanlarında karşılaştığımız diğer örnekler aşağıda sıralanmıştır:

"...Ebe Anam, şıhın hışmına çarpılmayı göze alıp huzurunda dikilmiş:

"Hızır nazardan koruya, eli ayağı düzgün, elik yavrusundan azgın, kara saçlı, gül nakışlı bir kızın dünyaya gelmiştir, şıhım, mücüdeler ola!" diye doğumumu haber vermiş." (M, 2008: 23).

"...Sağlama bir batman süt verir bu hayvan," derlerdi, nazara gelmesin, diye maşallah çekerlerdi." (C, 2016: 163).

"...Kadınlar yüksek sesle, "Kırk bir kere maşallah!" "Tanrı kem gözden, kem nazardan saklasın!" diyorlardı." (YG, 2015: 374).

"...Allah nazardan saklaya!" diye dua ederken gene burnunu çekip ağladı." (YK, 2016: 110).

"...Akif Bey, gelini koltuğuna alıp merdivenlerden inerken çağrılı kadınlar, Arnavutça olarak, Tanrı'nın ikisini de nazardan korumasını dilediler." (B, 2015: 72).

V.6. Kurban

Türk dünyasında iki türlü kurban olduğu görülür: Kanlı kurban ve kansız kurban. Kanlı kurbanı Erman Artun şu şekilde açıklamıştır:

"Toplumlarca, yaşattığı gücü, canı oluşturduğuna inanılan insan veya hayvan vücudundaki kanın doğüstü güç adına akıtılması olayıdır. Kanın akıtılması olayı evrensel biçimleriyle, kan taşıyan kurban objesinin kesilmesiyle olabileceği gibi herhangi bir yerinin kesilmesi, kulak memesi, parmak boğumu, deri, adale gibi küçük bir parçanın koparılması veya bir damarın delinmesi gibi işlemlerle de gerçekleştirilebilmektedir." (Artun, 2015: 377).

Kemal Bilbaşar'ın romanlarında kanlı kurbana örnek olabilecek kısımlar vardır. Başka Olur Ağaların Düğünü romanında Doktor Murat köye kesin dönüş yapar. Annesi Fatma Bacı da bu yüzden bir kurban kestirir:

"...Fatma Bacı, yüreği kuş gibi, Hatice'nin kocasına seslendi: "Ahmat, kurbanı yık yolun üstüne. De gari, eylenme!.." Ahmet, hayvanı boynuzlarından sürüdü, kadınlar açıldılar, bazısı, "Kana bakamam, yüreğim kaldırmaz," diye geri çekildiler." (BOAD, 2013: 47-48).

"...O nası söz Muradım? Herkes sana hayran aslanım... Yüreklerini oynattın tek mil kızların... Dur hele acık, A'mat şu kurbanı kessin hele..." (BOAD, 2013: 49).

"...Murat ayakları dibinde kesilmeye hazırlanan hayvanı o zaman fark etti. Ne diyeceğini bilemedi. Köyün eski geleneği idi bu... Sadece, "Yazık hayvana!" diyebilirdi." (BOAD, 2013: 49).

Yeşil Gölge romanında Müezzinoğlu uzun süren hastalığını atlatır ve kasabaya döner. Karşılama töreninde Nalbur Hacı Raif Efendi bir kurban kestirir:

"...Hastalığı sırasında Müezzinoğlu'nun ardından en fazla kuyusunu kazan, damadını Halkevi başkanlığına yerleştiren Nalbur Hacı Raif Efendi bile, haydut yapılı damadına Müezzinoğlu motordan inerken, ayağı bastığı yerde bir kurban kestirdi." (YG, 2015: 14).

Bedoş romanında askerde ölümcül bir hastalıktan kurtulan Memduh Efendi memleketine hava değişimine giderken kurban etmek üzere bir koç satın alır:

"...Bunların bir bölümünü Halep'te harcayarak canını bağışlayan Tanrı'ya kurban edilmek üzere bir koç, bir teneke Halep yağı, bir teneke bal, salkımıyla kurutulmuş birkaç tahta kutu razakı üzümü, birkaç tahta kutu hurma, birkaç gülle şekeri satın aldı." (B, 2015: 123).

Geleneksel kültürdeki kurbanın kanını alna sürme motifi de Kemal Bilbaşar'ın eserlerinde kendisine yer bulmuştur. *Zühre Ninem* romanında da buna örnek teşkil edebilecek bir kullanım vardır:

"...O sırada dayımın, kapı eşiğinde bizim için kurban ettiği horozun kanından da alınlarımıza birer parmak bastı." (ZN, 2015: 176).

Konuyla ilgili olarak yazarımızın romanlarında karşılaştığımız diğer örnekler aşağıda sıralanmıştır:

"...Koş, Ali Osman'a söyle! Kurbanı alsın da gelsin bıçkıhanenin önüne. Geçerken pencereden ustalara da seslen, ağanın geldiğini duyur!" (YG, 2015: 223).

"...Besili kurbanlıklar kesilir, kazanlar ateşe vurulur, davullar dövülür. Şölen, eğlenti günler sürer." (M, 2008: 25).

"...Sonradan anama anlatırken ağzından duymuşum ki, Şih Persin, gözenin önünde ayağı dibinde kurbanlar kestirmiş, bir yağız at, bir hançer, tuluk tuluk yağ, peynir armağan sunmuş." (C, 2016: 104).

V.7. Büyü

Erman Artun, büyüü iyi ve kötü büyü olmak üzere ikiye ayırırken büyüünün genellikle hangi gerekçelerle yapıldığını ise şu ifadelerle açıklamıştır:

"Büyüer iyi ve kötü olmak üzere ikiye ayrılır. İyi, olumlu büyüer hastalıktan kurtulma, ara düzeltmek, kurt ağzı bağlamak, aşk ve muhabbet, çalınan eşyayı bulmak, lohusanın sütünü artırmak, çocuk sahibi olmak, nazarı önlemek vb. diye sıralanabilir. Kötü, olumsuz büyüer ise düşmanlık, kıskançlık ara açmak,

kısmet bağlamak, istemediği birisine varmasını sağlamak, gerdek gecesi damadı bağlamak vb. diye sıralanabilir." (Artun, 2015: 359).

Yazarımızın romanlarında iyi ve kötü büyüye örnek olabilecek kısımlar vardır. *Cemo* romanında yengesi, bir türlü evlenemeyen Memo'ya büyü yapıldığını düşünür ve Memo'nun kısmetini açmak için birtakım girişimlerde bulunsa da bunda başarılı olamaz. Bu büyü olumlu büyüye örnek olarak verilebilir:

"...Biri büyü yaptı da, kısmetini mi bağladı hey Memo? Ocaklara gidem, okutam seni herif," dedi.

Beni evlendirmeyi haftalarca, aylarca dert edindi kendine. Üzerimdeki büyüü bozmak için, yatırlara, ocaklara taşındı durdu. Adaklar adadı. Belli etmeden, okunmuş şekerle kahveler pişirdi, gömlekler giydirdi, eşğin altında muskalar gömdü, en sonunda usandı, umudunu yitirdi, evlendirmekten söz açmaz oldu." (C, 2016: 91).

Yeşil Gölge romanında Ayşe, kendisinin üstüne kuma olarak gelen Nazife ile kocasının arasını bozmak için büyüye başvurur. Ayşe'nin yaptırdığı bu büyüü ise Erman Artun'un tasnifine göre olumsuz büyü olarak değerlendirebiliriz:

"...Hacı Kadir'le aranızda soğukluk girsin diye muskalar yazdırdım, urubasına diktim, eşiklere gömdüm, yatağınızın pamıkları arasına gizledim. Hacı Kadir bende gecelediği zaman okunmuş, üflenmiş şerbetler içirdim..." (YG, 2015: 119).

Büyü ile ilgili olarak yazarımızın romanlarında karşılaşılan diğer örnekler aşağıda sıralanmıştır:

"...Avratlar, saygıyla, senayla yetinmeyerek kekolara mum götürüp adak alırlar, ecdat ruhunu Memo'nun, abukatın imdadına çağırırlardı. Parası olanlarsa seyitlere afsun okutup Şih Persin'in basiretini bahtını bağlatırlardı." (M, 2008: 271).

"...Kendi göbeğimi kendim keseyim bari diyerek Yukarı Mahallede'ki Arap Cinci Hoca'ya gittim. Kısmetimin bağlanan kapısını açtıracaktım ama o kara herif öyle bir kapı açtı ki bana, insan içine çıkacak yüzüm kalmadı..." (ZN, 2015: 175).

"...Ayşe'nin üzerine atıldım, saçını, başını, yoldum: 'Bana büyü ettin değil mi kahpe!' diye yüzünü tırnakladım." (YG, 2015: 122).

"...Hatice'nin korkuyla bakan kara gözleri yüreğine çarpıntı verdi Arap Müezzin'in, elini avuçları içine aldı, okşadı: "Sana büyü yapmışlar, cinler çalmış, götürmüş yıldızını yavrurum." (YG, 2015: 134).

"...Eriyesin, sararıp solasın, diye sabuna kırk okunmuş inne batırıp kuyuya attım..." (YG, 2015: 119).

V.8. Fal

Tarih boyunca geleceği merak eden insanoğlu çeşitli yöntemler kullanarak bu merakını gidermeye çalışmıştır. Fal da bu yöntemlerden biri olarak kabul edilebilir.

Köken itibariyle Arapça bir kelime olan "fal" Ferit Devellioğlu tarafından "Uğur, tâlih deneme; kahve fincanına, iskambile bakma gibi birtakım garip usullerle insanın tâlihine âit şeyler söyleme." (Devellioğlu, 1997: 250) şeklinde tarif edilmiştir. Konuyla ilgili olarak Erman Artun ise şu değerlendirmeleri yapmaktadır:

"Günümüzde fal, insanın gelecekte olabilecek olaylar hakkında bilgi sahibi olmak ve öğrendiği sandığı kaderini istediği yönde değiştirmek, kötülöklere karşı tedbir almak, böylece merak, teselli ve ümit duygularına cevap vermek amacıyla veya sadece oyalanıp vakit geçirmek maksadıyla çeşitli yollara başvurusu ile bunun sonucunda elde ettiği netice ve anlamlarını içine alacak şekilde kullanılmaktadır." (Artun, 2015: 372).

Yonca Kız romanında Yonca Kız'ı kaçıran aile fal bakarak geçimini sağlamaktadır. Yonca Kız da kısa sürede yeni ailesinden fal bakmayı öğrenir:

"...Cevriye anasıyla kadınlara fal da bakıyorlardı. Yonca Kız'ın fal bakışı daha çok ilgi çekiyordu. Falın tekerlemeleri arasına farkında olmadan sıkıştırdığı gelecek özlemleri hoşlarına gidiyordu." (YK, 2016: 143).

Denizin Çağırışı romanında Öğretmen, Zehra'nın küpe takmamasını daha önce baktırdığı falının gerçekleşeceğine yorar:

"...Kulağına kırmızı küpelerini takmaması da sırf bana falımın çıkacağına hatırlatmak içindi. Belki bahçede yakaladığı sahici hanım böcekleriyle o da kim bilir kaç kez fala bakmıştı!" (DÇ, 2013: 85).

Kemal Bilbaşar, Cemo ve Memo romanlarında bir fal türü olan ve "Birtakım nokta ve çizgilerle kayıptan haber verme dolandırıcılığı" (Devellioğlu, 1997: 885) olarak tanımlanan remil falına da yer vermiştir:

"...Bunda bir iş vardır. Seyyitleri remil atıp keçinin kuyruğuna bakmış, kışın zorlu olacağını haber vermiş olmalı." (C, 2016: 162).

"...Halo, Çancı Ustası ile Hanefi Ağa arasında geçenleri bana duyurmaya gelende,

"Bilir misin şıh kızı, Çancı Ustası ne yüzden gelmiştir Dersim'e?" diye sordu. "Acep hüsnümün ünü sebebine mi?" diye bir kez hopladı yüreğim. Lakin belli etmedim.

"Ne bileyim kurban, remilci miyim?" dedim." (M, 2008: 61).

V.9. Adak

Halk arasında genellikle çocuk sahibi olmak, yaşamak, iş sahibi olmak, kısmet açmak, yağmur yağdırmak, bereketi kutlamak, beladan kurtulmak, aile saadeti sağlamak, borçtan kurtulmak vb. gibi amaçlar için yapılan adağı Erman Artun şu şekilde açıklamıştır:

"Adak, herhangi bir konuda Allah'ın yardımını istemek amacıyla başvurusu dini bir davranış olup pek çok dinde görülen bir uygulamadır. Türkçe "adak"

kelimesinin Arapça karşılığı olan "nezr" sözlükte "insanın yerine getirmeyi kendine borç kıldığı, vaad ettiği şey" manasına gelmektedir." (Artun, 2015: 375).

Adak adama ise Türkçe Sözlük'te; "Bir dileğin gerçekleşmesi amacıyla kurban kesip yoksullara dağıtmak veya kutsallığına inanılan bir güce yönelik bir niyette bulunmak." (2005: 18) şeklinde tanımlanmıştır.

Hastalıktan kurtulmak, sağlığa kavuşmak için yapılan adaklar toplum içinde en yaygın olanlarıdır. Kemal Bilbaşar'ın romanlarında da çeşitli amaçlarla yapılan adaklara rastlamaktayız.

"...Zare ölmeden kızıma kavuşursam Allah rızası için iki koç kurban etmeyi adamıştım." (B, 2015: 39).

"...Ayağa kalktığım gün Senem, adaklarını kestirdi. Seyitlere, fıkara dağıttı." (C, 2016: 183).

"...Mevlitten so'na misafir geliriz sana... Bizim koca nine adamış, "Torunumu dünya gözüyle bi taha görü'sem bi mevlit okutaca'm," demiş." (YG, 2015: 50).

"...Ben ateşler içinde ölümle pençeleşende, onlar her gün Monzur ziyaretgâhına taşınıp adak sunmuşlar, niyazda bulunmuşlar, gençliğimi bağışlaması için Hızır'dan şefaât dilemişler." (C, 2016: 187).

"...Bu kez evimizde, dayımı bit hummasından koruması için Tanrı'ya dua edildi. Yediler Türbesi'ne mumlar götürüldü, kurban adakları adandı." (ZN, 2015: 185).

Yazarımızın romanlarında çocuk sahibi olmak için yapılan adaklarla da karşılaşmaktayız. *Yonca Kız* romanında çocuğu olmayan Kezban, her cuma yatıra adak adamaya gider:

"...Ne o, Kezban?" dedi, "Bakıyorum cumaları heç kaçırmıyon sen. Gene yatıra adak mı götürüyon?" (YK, 2016: 148).

Cemo romanında Cemo düvenin yavrulaması için düveyi Veysel Karani'nin türbesine götürmeye karar verir. Türbeye gitmesindeki diğer sebep ise kendisinin de hamile kalması için dua etmektir:

"...Cemo, "Malımızı Karadüzü'ne götürmeden n'ola Veysel Karani Hazretleri'nin ziyaretine gidek," dedi.

"Neye ki," diye sordum.

"Neye olacak? Döl bereketi için. Herkes Veysel Karani Hazretleri'ne adak götürür. Ora pınarından su getirir."

"Eyi ama kurban, irak yer ora. İki gün çeker gidip gelmesi. Helak olursun."

"Heçbir şey olmazım." dedi, "malımızın döl bereketi uğruna her zorluğa katlanırım ben."

Cemo'nun bunca zahmeti göze almasından anladım ki hayvanı bahane eder, kendi için adak götürmek, niyazda bulunmak dilerdi." (C, 2016: 165).

V.10. Formülistik Sayılar

İslam dininde ve Türk kültüründe bir, üç, dört, beş, yedi, dokuz ve kırk gibi sayıların önemli bir yeri vardır (Artun, 2015: 382). Etrafında çeşitli inançların olduğu bu sayılar destan, masal, halk hikâyesi, efsane gibi halk anlatılarında sıklıkla kullanılmaktadır. Bunun yanı sıra modern edebiyata ait bir tür olan romanlarda da zaman zaman bu sayıların kullanıldığı görülmektedir. Bu bağlamda Kemal Bilbaşar, romanlarında üç sayısını çeşitli yerlerde kullanmıştır:

"...*Bu bebe senin. Üç taş hakkına verdim onu sana. Nikâhınız da muhkem eyledim. Haydi gayret, ateşten kurtar kendini, bağına bas yavrunu!*" (C, 2016: 181).

"...*Afsunun bitiminde Agunda Nine hastanın başı üstüne üç kez üfürüp tükürdükten sonra çekici elinden bıraktı*" (KD, 2015: 131).

Türk kültüründe yedi sayısının önemli bir yeri vardır. Konuyla ilgili olarak Erman Artun şu değerlendirmeleri yapmaktadır:

"*Yedi sayısı Orta Asya'daki Türk boylarından günümüze kadar Türk halk inançları ile günlük yaşamlarında en çok sözü edilen sayılardandır. Yedi sayısı Anadolu'da ve bütün Türk boylarında kutsal sayılmaktadır.*" (Artun, 2015: 383).

Yazarımız yedi sayısını romanlarında "yedi sülale, yedi cet, yedi kat..." gibi kalıplaşmış ifadelerle birlikte kullanmıştır:

"...*Avrat olur, ana olur, dahası, erinin yedi sülalesine kul olur.*" (C, 2016: 34).

"...*O zaman da hükümatın hışmını üzerine çekersin. Burnundan getirirler yaptığını... Yedi ceddine pişman ederler.*" (C, 2016: 146).

"...*Şih'in beni kovduğunu duyan oba halkından hiçbiri yüzüme bakmadı. Çancı Memo yedi kat el olmuştu bir anda.*" (C, 2016: 54).

"...*Ferah Ali Paşam, başını salladı, "Yedi başlı ejderha gibidir bunlar. Kestiğinin yerine tazesini getir," dedi.*" (KD, 2015: 31).

Yedi sayısı kalıplaşmış ifadelerin dışında *Zühre Ninem* romanında bir ziyaret yerinin adı olarak da geçmektedir:

"...*Bu kez evimizde, dayımı bit hummasından koruması için Tanrı'ya dua edildi. Yediler Türbesi'ne mumlar götürüldü, kurban adakları adandı.*" (ZN, 2015: 185).

Türk kültüründe kutsal olarak görülen sayılardan biri de dokuzdur (Artun, 2015: 383). *Cemo* romanında aşiret üyeleri, aşiretin yeni reisi olan Memo'ya onu başları üzerine dokuz defa kaldırarak biat ederler:

"...*Belime pala bağladılar. Sonra, oba erlerinin ihtiyarı genci, keçenin bir ucundan tutup beni dokuz kez başları üzerine kaldırdılar, biat ettiler.*" (C, 2016: 188).

Türkler tarafından ilk çağlardan bu yana kırk sayısına da büyük önem verilmektedir ve bu sayının kutsallığına inanılmaktadır. Dede Korkut Hikâyeleri'nde ve Köroğlu destanında kahramanın yanında kırk arkadaşı vardır. Çocuk doğduğunda kırkının çıkması önemlidir. Ölünün ardından da kırkı beklenir (Artun, 2015: 383).

Yazarımızın romanlarında da kırk sayısına sıklıkla yer verildiği görülmektedir. Bu sayının kullanımıyla ilgili örnekler aşağıda verilmiştir:

"...Dişsiz ağzına attığı zeytini birkaç defa sağa sola yuvarladıktan sonra sözünü tamamladı, "Kırk yılın başında kasabanın eline geçmiş bir eğlence fırsatıdır bu... Dokunma keyiflerine... Fazla ileri giderlerse müdahale ederiz..." dedi." (ATG, 2015: 138).

"...Kadın erkek, çoluk çocuk, tüm Osmanlılar kırk gün kırk gece düğün-dernek etmişler." (C, 2016: 17).

"...Yılık Derviş'in duyduklarıyla paşanın Âsitane'ye celp ve daveti arasında bir bağlantı olacağını, kırk yıl düşünsek akıl edemeyeceğimizden üzerinde durmadık." (KD, 2015: 26).

"...Meraklanma arkadaş, param çoktur," dedi, "kırk haraminin bacısı olsa gene kalkarım armağanın altından evvel Allah!" (KD, 2015: 546).

"...Memo'nun hamaylı asılı göğsüne yatanda dünyayı unutturdum. Kırk anahtarlı dilinin açmadığı kapı, sevdalı elinin çözmediği büyü yoğdu." (M, 2008: 432).

"...Hele birkaç gün daha geçsin, kırk yıldır belediye yönetirmiş gibi usta olup çıkacaktı." (YG, 2015: 206).

"...Hacı anan kırk yılda bir doğru laf eder," dedi, Hüseyin'i kucağından indirdi, sesini alçalttı." (YG, 2015: 323).

"...Cadı kadınsa, kırk katırın kuyruğunda can veriyordu." (YK, 2016: 114).

"...Dilinden bal akardı. "Ben çancı ustası Memo'yum" diyende, kalktı kırk yıllık komutanımmış gibi sarıldı." (C, 2016: 135).

"...Az sonra yüze çıktı. Sular sızan kara saçları kırk yılan gibi yapışmıştı sırtına." (C, 2016: 132).

Kemal Bilbaşar'ın romanlarında bin ve bin bir sayılarının da sıklıkla kullanıldığı görülmektedir. Yazarın bunları kullanmasındaki amaç ise anlatıma abartma katmaktır:

"...Kahve önündeki dut ağacı altında oturan birkaç kişinin sırtlarında bin yamadan elbiseler vardı." (ATG, 2015: 9).

"...Arabacı söverek dizginlerine asıldı, gecenin bu saatinde hortlak gibi hayvanların önüne çıktığım için Tanrı'nın bin türlü belasını üzerime savuran bir beddua okudu." (DÇ, 2013: 19).

"...Damarlarımdaki o sıcaklığı yitirmiştim. Her yanımda buz gibiydi. Geldiğime bin kere pişmandım." (DÇ, 2013: 118).

"...Ben ki şih babomun ömür boyu beklediği onca ağacın bir tek meyvasıyam, ben kimi bin şih kızı feda yoluna." (M, 2008: 17).

"...Senem eliyle bebe besler gibi beslerdi beni. Bin tatlı söz bulup söylerdi." (C, 2016: 182).

"...Beni yatak kıyafeti ile karşısında görünce ezildi, büzüldü, bin kere özür diledi." (ATG, 2015: 60).

"...Ninem, elini öptürdükten sonra ağlayarak oğlunun boynuna sarıldı, yanaklarını öptü: "Şükür, Tanrıma bin şükür!" diye mırıldandı." (ZN, 2015: 156).

"...Yırtık mintanından göğsünün kılları görülen sebzeçiyi benden bin kez yeğ tuttuklarını da söylemişlerdi." (DÇ, 2013: 82).

"...Bin kez söyledim, buraya dışarıdan gelen her memurun huyunu, ahlakını öğreneceksin." (YG, 2015: 47).

"...Lakin benim karnım hâlâ boştur anacığım. Bin ilaç etmiş, bir faydasını görmemişimdir." (C, 2016: 170).

"...Baba kız erkenden çıktılar yola. Şehzadebaşı'na varasıya Bedia tiyatrosu hakkında bin bir soru sordu babasına." (B, 2015: 145).

"...Babalarımızın kanı ve sinirleri, her gün ölümün binbir baskısını omuzları üzerinde hissederek bir çeyrek yüzyıldan fazla bir zaman kamçılanmamış mıydı?" (DÇ, 2013: 26).

"...Beni böyle zavallı yapan neydi? İçimdeki bu binbir başlı ifrit nereden çıkmıştı ve neden ondan kurtulamıyordum?" (DÇ, 2013: 107).

"...Tavanı bin bir çiçekle nakışlanmıştı." (KD, 2015: 34).

"...Hasta canını bin bir evhamla bunalttı." (KD, 2015: 139).

"...Yalnızlığımı, sıkıntımı avutmaya durmaz dil döker, bin bir mesel bulup söylerdi." (M, 2008: 131).

"...Oysa ben üzerime çöken gecenin karanlıkları hiç açılmayacak gibi titreyerek, karyolamın yumuşak şiltesinden bin bir dikenin vücuduma battığını duyarak sabahlarım." (DÇ, 2013: 107).

"...Acaba bin bir divanelik yapan ve bir şeyi doğal gözle görmeyen ben de zırdeli değil miydim?" (DÇ, 2013: 123).

SONUÇ

20. yüzyıl Türk edebiyatının toplumcu gerçekçi akımına mensup önemli yazarlarından biri olan Kemal Bilbaşar, hayatını Anadolu'nun çeşitli yörelerinde halkın içinde geçiren, verdiği eserlerle halka iyiyi ve doğruyu anlatarak onları bilinçlendirmeye çalışan bir aydındır. Hayatı boyunca halkla birlikte olan yazar halkı gözlemeleme fırsatı bulmuş, bu gözlemler sonucubilgi sahibi olduğu halk bilimi unsurlarını da romanlarında ustaca kullanmıştır.

Romanlarında genellikle halkın sorunlarını anlatan yazar sınıf farkı, fakirlik, köylülerin sorunları, aşiret düzeni, göç, kadınların ezilmesi, sahte din adamlarının halkın inançlarını sömürmesi ve çok partili hayata geçişle başlayan siyasî çekişmeler gibi konuları işlemiştir.

Halkı ve halk kültürünü iyi gözlemleyen Kemal Bilbaşar, halkın günlük hayatta kullandığı kalıplaşmış ifadelerden olan atasözü ve deyimleri hem anlatıma akıcılık kazandırmak hem de az sözle çok şey ifade etmek amacıyla romanlarında sık sık kullanmıştır. Yazar topluma vermek istediği mesajı çoğu kez satır aralarında yer alan atasözleri ve deyimler vasıtasıyla iletmeye çalışmıştır.

Kemal Bilbaşar, romanlarında dua ve beddua örneklerine sıklıkla yer vermiş, böylece hem anlatımı güçlendirmiş hem de roman kahramanlarının karşılıklı konuşmalarını süslemiştir. Özellikle ezen-ezilen ilişkisini işlediği romanlarında halkın ağzından ağalara, zenginlere ve yöneticilere dökülen beddua örneklerine sıklıkla başvurduğu görülmektedir. Yazar bunların dışında diğer kalıplaşmış ifadelerden olan yeminleri, selamlaşma ve vedalaşma ifadelerini, değişik konuşma ve çağırımları da anlatıma gerçeklik kazandırmak için başarılı bir şekilde kullanmıştır.

Yazar, toplumcu gerçekçi sanat anlayışının bir sonucu olarak romanlarında halkın kullandığı küfürleri ve yöresel söyleyişleri de kullanmaktan kaçınmamıştır. Özellikle küfür ve argo sözlere sıklıkla başvurarak doğallığı ve gerçekliği yakalamayı amaçlamıştır. Kemal Bilbaşar'ın romanlarında İstanbul Türkçesi dışında çeşitli Anadolu ağızlarının da başarılı bir şekilde kullanıldığı görülmektedir. Bu da onun yöresel söyleyişlere olan hâkimiyetini göstermesi bakımından önem arz etmektedir.

Genellikle kırsal hayatı anlatan Kemal Bilbaşar, köy hayatında çok yaygın olan lakap takma ve insanlara lakabıyla hitap etme geleneğini de romanlarında başarılı bir şekilde yansıtmıştır.

Kemal Bilbaşar, romanlarında söylemelik türlerden olan türkü, mâni, ninni, ağıt, tekerleme gibi manzum türlere de sıklıkla yer vermiştir. Bu türler içerisinde türkünün, türküler içerisinde ise özellikle Çanakkale Türküsü'nün ayrı bir yeri olduğu görülmektedir. Bunda yazarın Çanakkale'de doğması ve Çanakkale Savaşı'nın yazarın hayatında derin izler bırakabileceği çocukluk dönemine denk gelmesi etkili olmuştur.

İnsanlar sevinçlerini, üzüntülerini, kederlerini, mutluluklarını müzik aracılığıyla anlatmışlardır. Bu yüzden halk türküleri, halkın hayatını tüm çıplaklığı ile yansıtan ürünlerdir. Kemal Bilbaşar da hemen hemen her romanında türküye yer vererek anlatımı zenginleştirmiştir. Yazarın âşıklık geleneğine de sık sık değindiği ve eserlerinde âşık atışması örneklerine yer verdiği görülmektedir. Bunların yanı sıra Karacaoğlan, Pir Sultan Abdal, Yunus Emre, Süleyman Çelebi gibi ünlü isimlerin mısralarına yer vererek anlatımı sıradanlıktan çıkarmıştır.

Sanatçı, romanlarında manzum türlerin dışında masal, efsane, fıkra gibi halk edebiyatının mensur türlerine de yer vermiştir. Masal kahramanlarını ve masal mekânlarını sık sık anan yazar, efsane türüyle ilgili olarak da *Memo* romanında Tunceli yöresine ait bir efsaneyi ayrıntılı bir şekilde anlatmıştır. Yazar ayrıca sevip de kavuşamayan âşıkların hayatını anlattığı romanlarında halk hikâyesi kahramanlarının aşklarından da örnekler vermiştir.

Yazar, romanlarında geçiş dönemlerinden doğum, evlenme, ölüm ile ilgili gelenek ve göreneklere de geniş bir şekilde yer vermiştir. Doğum, doğum ile ilgili âdetler ve gebe kalmak için yapılan uygulamalar eleştirel bir yaklaşımla işlenmiştir. Yazar romanlarında evlenme ile ilgili olarak halk kültüründe yer alan uygulamalara en ince ayrıntısına kadar yer vermiştir. Kız görme, söz kesme, kız isteme, nişan, başlık parası, çeyiz, düğün, gelin alma, gerdek gibi tören ve uygulamaları çok gerçekçi bir şekilde aktarmıştır.

Kemal Bilbaşar'ın romanlarında yer alan diğer alanlar halk matematiği ve halk takvimidir. Halk takvimi bağlamında halkın belli bir zaman dilimini belirtmek için kullandığı kuşluk, cin karanlığı, güzün, bildır, demin gibi kelimeleri romanlarına ustalıkla dâhil etmiştir. Bunlar dışında yine halkın gündelik hayatta kullandığı dirhem, adım, kulaç, okka, arşın, fiçı, tutam, dönüm vb. gibi ölçü aletleri de aktarılan hayat sahneleri içerisinde başarılı bir şekilde kullanılmıştır.

Kemal Bilbaşar'ın romanlarında halk meteorolojisine dair örnekler ve kullanımlar da yer almaktadır. Bu bağlamda halkın kendi ifadeleriyle adlandırdığı - ayaz, kuru soğuk, zemheri, poyrazlamak vb.- meteorolojik ve mevsimsel olaylar da yazarımızın romanlarında özgün bir şekilde kullanılmıştır.

Cemo, Memo, Ay Tutulduğu Gece ve *Yeşil Gölge* gibi özellikle kırsal kesimdeki insanların hayatlarını ve sorunlarını konu edindiği romanlarında mekâna dekoratif zenginlik kazandırmak amacıyla ceviz, ahlat, dut, çam, meşe, ardıç, gürgen, kayın, servi, kestane, kavak, zeytin ağacı; gonca, kekik, papatya, akasya, hanımeli, zambak gibi oldukça geniş bir bitki yelpazesinden yararlanmıştır.

İnsanların, özellikle de köy insanının, hep iç içe olduğu hayvanlar âlemi de Kemal Bilbaşar'ın romanlarında kendisine ayrıntılı bir şekilde yer bulmuştur. Bunlar gündelik hayatın akışı içerisinde gerek tarlalarda gerek taşımacılıkta ve gerekse de etinden, sütünden ve yününden yararlanılan hayvanlardır.

Yazar, eserlerinde romanda anlatılan dönemin şartlarına, coğrafyaya, iklime ve roman kahramanlarının ekonomik durumuna uygun taşıma araçlarına yer da vermiştir. Kırsal kesimi konu edindiği romanlarda daha çok at, eşek, katır gibi hayvanları kullanırken, şehir hayatını anlattığı romanlarında ise motorlu taşıtlara ve toplu taşıma araçlarına yer vermiştir.

Günümüzde alternatif tıp olarak da anılan ve her geçen gün daha fazla ilgi gören halk hekimliği konusu da yazarımızın romanlarında kendisine yer bulmuştur. Yazar olay örgüsü içerisinde konuyla ilgili olarak ayak incinmesinden yüksek ateşe, hamilelik sürecindeki sıkıntılardan sünnet ağrılarına karşı kullanılan tedavi yöntemlerine dair çeşitli örnekler sunmuştur.

Küçük yerleşim yerlerindeki hayatın, geçimin kolaylaşması ve kalkınmanın sağlanması konularında etkili olan kooperatifçilik ve imece kavramları da yazarımızın romanlarında işlenen konulardandır. Yine halk sanat ve zanaatları içerisinde değerlendirilen doğramacılık, dokumacılık, demircilik, terzilik, hamallık, arabacılık, dülgerlik gibi mesleklere de yazarın romanlarında yer verildiği görülmektedir.

Romanlarında hem anlatılan dönemin özelliklerine hem de roman kahramanlarının ekonomik durumlarına/sosyal statülerine uygun mimarî yapılara yer veren yazar, roman kahramanlarının hayatlarını bu mekânlar içerisinde hikâye etmiştir. Evlerin genişliği ve konutların bölümleri kahramanların durumlarıyla

yakından ilgilidir. Yazarın romanlarında kullandığı aydınlatma ve ısınma araç gereçleri, ev eşyaları da aynı şekilde romanda anlatılan çağa uygun olarak kullanılmışlardır.

Hayatını Anadolu'nun farklı yörelerinde geçiren ve yöreden yöreye değişen giyim-kuşam alışkanlıklarını da gözlemlene fırsatı bulan yazar, bu gözlemlerini romanlarında başarılı bir şekilde yansıtmıştır. Yazar, roman kahramanlarını cinsiyetine, yaşına, iklime, çağa, eğitimine ve ekonomik durumuna uygun bir şekilde giydirmiştir.

Yazarımızın romanlarında mutfak kültürü de geniş bir yer tutmaktadır. Romanlarda farklı yörelere ait olan birçok yiyecek ve içecek türünün adı geçmektedir: Tarhana, peynir, zeytin, köfte, bal, kaymak, yoğurt, tulum peyniri, börek, baklava, pilav, yaprak dolması, suböreği, kaymaklı kadayıf, barbunya, yumurta; şerbet, çay, kahve, boza, ayran, hoşaf vb. Bunların dışında romanlardaki olayların geçtiği çağa ve yöreye uygun olarak birçok mutfak araç ve gereci de gerçekçi bir şekilde örneklendirilmiştir.

Sanatçının romanlarında yer verdiği diğer bir alan da halk eğlenceleridir. Bu doğrultuda gerek çocuklara gerekse de yetişkinlere yönelik eğlencelere olay örgüsü içerisinde yer verildiği görülmektedir. Çocuk kahramanlara ayrıntılı bir şekilde yer veren yazar, aşık, birdirbir, bilye, beş taş, saklambaç, uzuneşek, kovalamaca, köşe kapmaca gibi çocuk oyunlarını da ihmal etmemiştir. Ayrıca büyüklerin oynadığı tavlâ, iskambil, cirit, güreş gibi oyunlara da zaman zaman yer vermiştir. Eğlencenin diğer bir boyutunu ise çalgı aletleri oluşturmaktadır. Bu doğrultuda ney, davul, zurna, tef, flüt, darbuka, kemençe gibi birçok müzik aletine yer veren Kemal Bilbaşar'ın romanlarında âşıklık geleneğinin vazgeçilmezi olan sazın ayrı bir yeri vardır.

Yazar halk arasında oldukça yaygın olan ve yöreden yöreye değişiklik gösterebilen nazar, muska, büyü, kurban, fal, adak gibi halk inanışlarına da oldukça geniş bir biçimde yer vermiştir. Yazar uğur getirdiğine inanılan olay ve durumları, nazardan korunma yollarını, büyü örneklerini, fal çeşitlerini, doğa olayları, yatırlar, cansız varlıklar ve formülistik sayılarla ilgili inanışları romanlarının olay örgüsü içinde eriterek okuyucularına aktarmıştır.

Sonuç olarak Kemal Bilbaşar'ın romanlarında halk biliminin hemen hemen her türünden örneklere yer verildiği görülmüştür. Bu durum onun temsilcisi olduğu

akımın bir gereği olmasının yanı sıra bu unsurları doğal ve gerçeğçi bir şekilde eserlerine yerleştirmesi halk bilimi ve kùltürüne vakıf olduğunu göstermektedir. Eserlerinde halkı bilinçlendirmeyi amaç edinen yazar onlara yine kendi mahsulü olan ürünlerle hitap etmeyi uygun bulmuştur. Böylece gerek kendi yaşadığı dönemin gerekse de romanlarının geçtiği devrin halk bilimi unsurlarını eserlerine aktararak onlara ölümsüzlük kazandırmıştır.

KAYNAKÇA

- Aksoy, Ö.A. (2013). *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü 1 / Atasözleri Sözlüğü* (35. Baskı). İstanbul: İnkılâp Yayınları.
- Alptekin, A.B. (2002). *Halk Hikayelerinin Motif Yapısı*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- And, M. (2012). *Oyun ve Bügü*(3. baskı). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Artun, E. (2015). *Türk Halkbilimi* (12. baskı). Adana: Karahan Kitabevi.
- Artun, E. (2004). *Anonim Türk Halk Edebiyatı Nesri*. İstanbul: Kitabevi.
- Artun, E. (2001). *Âşıklık Geleneği ve Âşık Edebiyatı*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Başçetinçelik, A. (2009). *Adana Halk Kültüründe Doğum - Evlenme - Ölüm*. Adana: Altın Koza Yayınları.
- Bilbaşar, K. (1967). "Kemal Bilbaşar Anlatıyor". *Türk Dili*, S. 195, s. 218-219.
- Bilbaşar, K. (2015). *Ay Tutulduğu Gece* (1. baskı). İstanbul: Can Sanat Yayınları.
- Bilbaşar, K. (2013). *Başka Olur Ağaların Düğünü* (2. baskı). İstanbul: Can Sanat Yayınları.
- Bilbaşar, K. (2015). *Bedoş* (1. baskı). İstanbul: Can Sanat Yayınları.
- Bilbaşar, K. (2016). *Cemo* (17. baskı). İstanbul: Can Sanat Yayınları.
- Bilbaşar, K. (2013). *Denizin Çağırışı* (3. baskı). İstanbul: Can Sanat Yayınları.
- Bilbaşar, K. (2015). *Kölelik Dönemeci* (1. baskı). İstanbul: Can Sanat Yayınları.
- Bilbaşar, K. (2008). *Memo* (2. baskı). İstanbul: Can Sanat Yayınları.
- Bilbaşar, K. (2015). *Yeşil Gölge* (1. baskı). İstanbul: Can Sanat Yayınları.
- Bilbaşar, K. (2016). *Yonca Kız* (33. baskı). İstanbul: Can Sanat Yayınları.
- Bilbaşar, K. (2015). *Zühre Ninem* (1. baskı). İstanbul: Can Sanat Yayınları.
- Boratav, P.N. (1988). *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Cömert, S. (2013). *1946-1954 Dönemi Türk Romanlarında Toplumcu Gerçekçilik*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi SBE, Kayseri.
- Çolak, F. (2009). *Geleneksel Kayseri Çocuk Oyunları ve Halkbilimsel İncelemesi* (1. baskı). Konya: Kömen Yayınevi.
- Çolak, F. (2015). *Yazılı ve Sözlü Belgeler Işığında Niğde Halk Hekimliği* (1. baskı). Konya: Kömen Yayınevi.
- Devellioğlu, F. (1997). *Osmanlıca - Türkçe Ansiklopedik Lûgat* (14. baskı). Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.
- Dilçin, C. (2005). *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi* (8. baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

- Ekici, M. (2010). *Halk Bilgisi (Folklor) Derleme ve İnceleme Yöntemleri* (3. baskı). Ankara: Geleneksel Yayıncılık.
- Elçin, Ş. (1986). *Halk Edebiyatına Giriş*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Ergin, M. (2013). *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Bayrak Basım.
- Eyuboğlu, İ.Z. (2007). *Anadolu İnançları*. İstanbul: Derin Yayınları.
- Genç, İ. - Kılıç, A. - Aksoyak, İ. H. (2014). *Dede Korkut Kitabı / han'ım hey* (1. baskı). C. I-II. Ankara: TOBB Yayınları.
- Görkem, İ. (2006). *Elazığ Efsaneleri*. Elazığ: Manas Yayıncılık.
- Günay, U. (2015). *Türkiye'de Âşık Tarzı Şiir Geleneği ve Rüya Motifi* (7. baskı). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Kapucu, S. (2016). *Kemal Bilbaşar'ın Hikâyelerindeki Halk Edebiyatı ve Halk Kültürü Unsurları Üzerine Bir İnceleme*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi SBE, Van.
- Kaya, D. (2014). *Anonim Halk Şiiri* (3. baskı). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Kaya, D. (2010). *Türk Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Kaya, E. (2018). "Toplumcu Gerçekçi Yazar Kemal Bilbaşar'ın Cemo Adlı Eserinden Yansıyan Anadolu". *Folklor/Edebiyat*, S. 48, s. 246-247.
- Koz, M. S. (Editör). (2008). *Yemek Kitabı*.(C. 1). İstanbul: Kitabevi.
- Mengi, M. (2003). *Eski Türk Edebiyatı Tarihi* (9. baskı). Ankara: Akçağ Yayınları
- Oğuz, M. Ö. - Ekici, M. - Aça, M. - Düzgün, D. - Akarpınar, R. B. - Arslan, M.- Yılmaz, A.M. - Eker, G.Ö. - Özkan, T. (2008). *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Örnek, S. V. (2014). *Türk Halkbilimi*(1. baskı). Ankara: Bilgesu.
- Özdemir, N. (2006). *Türk Çocuk Oyunları*.(C.1). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Sakaoğlu, S. (1980). *Anadolu Türk Efsanelerinde Taş Kesilme Motifi ve Bu Efsanelerin Tip Kataloğu* (1. baskı). Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Sakaoğlu, S. (1999). *Masal Araştırmaları* (1. baskı). Ankara: Akçağ Yayınları
- Türk Dil Kurumu. (2005). *Türkçe Sözlük (Genişletilmiş Baskı)*. Ankara: TDK Yayınları.
- Yıldırım, D. (1999). *Türk Edebiyatında Bektaşî Fıkraları*. Ankara: Akçağ Yayınları.

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı ve Soyadı :Mustafa KOCATÜRK

Doğum Tarihi ve Yeri: Develi 1988

Medeni Hali : Evli, 1 çocuk sahibi

İletişim Bilgileri : kocaturk_38@hotmail.com / 0506 561 32 62

EĞİTİM

2002-2006 Niğde Anadolu Öğretmen Lisesi

2006-2011 Gazi Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği Bölümü

2015- Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Programı

İŞ DENEYİMİ

2011- (devam) Milli Eğitim Bakanlığı-Öğretmen

